

Володимир Антофійчук

«ГОЛОС ТВІЙ НІКОЛИ НЕ ЛУКАВИВ»:

Михайло Михайлюк

в українському літературному просторі Румунії

Монографія

Редактор: *Михайло ТРАЙСТА*

Обкладинка і техноредагування: *Ірина МОЙСЕЙ*

Світлини з фотоархівів *Михайла МИХАЙЛЮКА*

та *Володимира АНТОФІЙЧУКА*

Референти:

Іван РЕБОШАПКА

Іван КІДЕЩУК

Михайло ТРАЙСТА

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ANTOFIYCHUK, VOLODYMYR

Holos Tviy nikoly ne lukaviv : Myhaylo Myhayliuk v ukrainskomu literaturnomu prostori Rumunii : monografiia / Volodymyr Antofiychuk.

- București : R.C.R. Editorial, 2019

ISBN 978-606-745-053-8

821.161.2.09

**Наклад фінансований
СОЮЗОМ УКРАЇНЦІВ РУМУНІЇ**

Володимир Антофійчук

«ГОЛОС ТВІЙ НІКОЛИ НЕ ЛУКАВИВ»:

Михайло Михайлюк

в українському літературному просторі Румунії

Монографія

**Видавництво RCR Editorial
Бухарест - 2019**

**«МІЙ МОРАЛЬНИЙ
І ПРОФЕСІЙНИЙ ОБОВ'ЯЗОК –
ПИСАТИ ПРО УКРАЇНЦІВ»**

(Замість вступу)

З якогось часу серед літературознавців-славістів усталилася думка, що Румунія дала світові двох видатних українців – професорів Бухарестського університету Магдалену Ласло-Куцюк та Івана Ребошапку¹. І справді, їхнє наукове напрацювання, яке складає десятки монографій і сотні статей з теорії літератури, компаративістики, історії українського письменства і фольклористики, гідне такої оцінки. Та все ж, коли йдеться про визначних діячів-гуманітаріїв, які уславилися на теренах україністики цієї дунайської країни, не можна оминати, бодай з огляду на числову сакральність, ім'я і третього – поета, прозаїка, літературознавця та літературного критика, перекладача, журналіста, редактора і видавця Михайла Михайлюка. Його невтомна, високопрофесійна і самовіддана праця, яка триває уже понад півстоліття, невіддільна від духовних і національних потреб українців, які віддавна проживають на території Румунської держави. Жодне явище, помітна подія чи промовистий факт з їх громадського, культурного і літературно-мистецького буття не пройшли повз його пильний погляд. Уся невсипуща праця Михайла Михайлюка спрямована на благо української громади Румунії. Невипадково Посол України в Румунії Маркіян Кулик з нагоди 70-річчя від дня народження письменника відзначив його роль у «просуванні подвижницької справи», якій він присвятив усе своє мистецьке життя, – «збереження національної ідентичності та розвитку культурної самобутності українців Румунії, зміцнення їхніх духовних зв'язків з матір'ю-вітчиною Україною»².

Зрештою, фахова і громадянська позиція Михайла Михайлюка лаконічно відбилася у своєрідній формулі, висловленій в одному з інтерв'ю: «Мій моральний і професійний обов'язок – писати про українців». При цьому він виразив занепокоєння стосовно того, що найбільше заважає повноцінному розвитку української громади Румунії: «Денаціоналізація – це явище, яке треба мати постійно на увазі і запобігти йому всіма силами. Я ніколи не перестану бити на сполох, піднімати тривогу, яка мені гризе душу, бо українці денаціоналізуються поволі-поволі, втрачаючи національну свідо-

1 Див., напр.: Кідещук І. Іван Ребошапка – видатний україніст і знавець усного й писаного слова / Іван Кідещук // *Omagiu profesorului Ioan Rebușapcă la 80 de ani.* – București: Editura RCR Editorial, 2015. – С. 41.

2 Див.: Наш голос. – 2010. – Ч. 196 (Жовтень). – С. 7.

мість»³. А відтак указав на причини цього негативного процесу й способи його усунення: «Денаціоналізація має два аспекти: є денаціоналізація натуральна, але є й штучна через брак рідних шкіл, церков. Наша молодь іде за кордон на заробітки, йде у великі міста, а в селах залишаються старі люди, яких колись не стане. Треба виховувати молодь в дусі поваги до українства, переконувати, що українці тут існували, існують і існуватимуть»⁴. Сумний висновок письменника підтверджується і невтішною статистикою: за останнім офіційним переписом населення Румунії українців тут нараховується трохи більше 50 тис., що майже удвічі менше, ніж у 1950-х роках. Причини такої катастрофічної демографічної ситуації різні – і внутрішні, і зовнішні. На них варто відповідно реагувати на всіх рівнях, насамперед, звісно, міждержавних. Чи не першим на це занепокоєно відгукнувся Іван Драч. Ще в листопаді 1988 року, виступаючи на пленумі правління Спілки письменників України, він з неприхованою тривогою відзначав, що в недалекому майбутньому можна повністю втратити невеликий український світ у Румунії, наголошуючи на відірваності українського населення цієї країни від «великого українського континенту» і проблемі вивчення (радше невивчення) рідної мови. Стан справ з того часу дещо змінився на ліпше, але для того, щоби привести його до загальноєвропейських норм і оптимістичніше дивитися в майбутнє, треба зробити ще дуже багато.

Офіційні титули Михайла Михайлюка – член Спілки письменників Румунії, член Національної Спілки письменників України, лауреат двох премій Спілки письменників Румунії, лауреат літературно-мистецької премії ім. Ольги Кобилянської, нагороджений численними грамотами і подяками Посольства України в Румунії, Союзу українців Румунії, Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка за подаровані раритетні видання. У його доробку – дві поетичні збірки («Інтермеццо», 1971; «Дзвонар», 1999), віршовані казки для дітей («Мурчик-кіт упав з воріт», 1975), видання малої прози («Біле-пребіле поле», 1974; «Криниця під каменем», 2008; «Синій смуток фіордів», 2010; «Заглухий дзвін», 2014), два романи («Не вір крику нічного птаха», 1981; «Міст без поруччя», 1988), літературно-критичні нариси «Слово про слово: Думки про українську поезію Румунії» (1983), дві книжки публіцистики «45 років з українським пером» (2009) та «Газетярські штрихи» (2015),

3 "Мій моральний і професійний обов'язок – писати про українців": Інтерв'ю Юлії Гринь-Арделян із Михайлом Михайлюком // Український вісник. – 2007. – № 1-2 (Січень). – С. 6.

4 Там само.

сотні статей, репортажів, інтерв'ю, опублікованих у румунській та українській періодиці, передмови до вибраного Григорія Квітки-Основ'яненка, Тараса Шевченка, Юрія Федьковича, Івана Франка, редагування десятків книг українських письменників Румунії, видання фольклорних збірників. А ще довголітня праця в газеті «Новий вік», упорядкування збірників літературно-художніх нарисів і репортажів «Про землю і хліб» (1972), збірника прози «Наші весни» (1972), десяти випусків річника «Обрії» (1979 – 1989), заснування журналу «Наш голос» (перший його головний редактор, 1990 р.), редагування газети «Український вісник» (з 1993 р.), участь в організації Союзу українців Румунії (1990) тощо.

Сам Михайло Михайлюк стверджує, що як письменник не відбувся би без численної творчої громади українців Румунії: поетів Ореста Масикевича, Дениса Онищука, Івана Ковача, Миколи Корсюка, Юрія Павліша, Павла Романюка, Івана Негрюка, Івана Арделяна, Теофіла Ребошапки, прозаїків Івана Федька, Михайла Небиляка, Василя Кліма, Корнелія Ірода, критиків Євгена Мигайчука, Ігоря Лемного, науковців Миколи Чередарика, Магдалени Ласло-Куцук, Івана Ребошапки, Дана Хорії Мазілу, Стеліана Груї Яцентюка, Корнелія та Аспазії Регушів, Івана Робчука, Миколи Павлюка, фольклористів Мирослави Шандро, Олекси Бевки, Вергілія Ріцька, Івана Лібера та багатьох-багатьох інших.

Отже, маємо підстави вважати, що вагомий здобуток Михайла Михайлюка посідає одне з центральних місць в українському письменстві Румунії. Його самобутнє слово виразно відлунюється в загальноукраїнському літературному процесі. Письменницького визнання він зажив неохитною відданістю правді життя, що дало підстави деяким дослідникам зараховувати його до мистців класичної (традиційної) манери письма. Втім таку думку можна прийняти лише почасти, бо за формою і способами художнього узагальнення він наскрізь модерний. Реальні життєві факти, що переосмислюються в його поетичних і прозових творах, мають чітку екзистенціальну спрямованість. В одних випадках вони набувають ускладненої метафоричної асоціативності і символічності, в інших – часового розгалуження композиції, внаслідок чого ретроспекція, спогад у частій зміні особи оповідача стають альтернативною розповіддю. Показово, що відомий американський літературознавець Богдан Бойчук зарахував Михайла Михайлюка разом з іншими українськими поетами Румунії – Теофілом Ребошапкою, Іваном Ковачем, Михайлом Небиляком, Миколою Корсюком, Павлом Романюком та Іваном Негрюком – до модерних авторів,

«які вийшли «поза традиції», тобто які манерою свого голосу, письма, чи новаторського світобачення поширили параметри української поезії»⁵.

Завдяки творчості Михайла Михайлюка пізнаються кращі тенденції розвитку не тільки української літератури Румунії, а й усього нашого зарубіжжя. Українці Австралії, Австрії, Аргентини, Бразилії, Канади, Німеччини, Польщі, Румунії, Словаччини, США, Франції, Чехії та інших країн часто-густо підтримували «племіння життя в літературі тоді, коли в Україні воно ставало вкрай нестерпним. Так чи так, але залучення до розгляду художньої творчості діаспори, певна річ, значно розширює панораму української літератури ХХ ст., допомагає побачити її багатшою й розмаїтішою»⁶. Тому вивчення поетичної, прозової, літературно-критичної та публіцистичної діяльності Михайла Михайлюка заявляє промовистою актуальністю на сучасному етапі розвитку науки про красне письменство.

Попри наявність певної кількості різнотипних відгуків, що належать Степанові Ткачуку⁷, Дану Хорії Мазілу⁸, Магдалені Ласло-Куцюк⁹, Ігореві Лемному¹⁰, Іванові Ковачу¹¹, Миколі Корсюку¹², Богданові Бойчуку¹³, Лідії Ковалець¹⁴,

5 Б. Б. Слово від упорядника / Б. Б. // Поза традиції: Антологія української модерної поезії в діаспорі. – Київ, Торонто, Едмонтон, Оттава, 1993. – С. 5.

6 Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. – Кн. 1 / За ред. В. Г. Дончика. – К.: Либідь, 1998. – С. 10.

7 Ткачук С. Михайло Михайлюк / Степан Ткачук // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1979. – С. 141 – 143.

8 Мазілу Д. Х. Від поезії до прози / Дан Хорія Мазілу // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1982. – С. 139 – 144.

9 Ласло-Куцюк М. Засади поетики / Магдаліна Ласло-Куцюк. – Бухарест: Критеріон, 1983. – С. 270 – 278.

10 Лемний І. Критика і етика / Ігор Лемний // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1986. – С. 128 – 136.

11 Ковач І. В шуканнях моральної точки опори / Іван Ковач // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1989. – С. 137 – 140.

12 Корсюк М. "Знаю, що не схибите дорогу..." / Микола Корсюк // Наш голос. – 1990. – Вересень. – № 3. – С. 2, 4; Корсюк М. Михайло Михайлюк // Просвіт: Антологія короткої української прози з Румунії. – У 2 т. – Т. 2. – Бухарест: RCR Editorial, 2009. – С. 5 – 8.

13 Бойчук Б. Михайло Михайлюк / Богдан Бойчук // Поза традиції: Антологія української модерної поезії в діаспорі. – Київ, Торонто, Едмонтон, Оттава, 1993. – С. 332 – 333.

14 Ковалець Л. Чи звідав щастя Мурчик-кіт?.. (Нотатки на берегах однієї давнішої книги Михайла Михайлюка) / Лідія Ковалець // Наш голос. – 2013. – Січень. – № 223. – С. 12 – 13; Ковалець Л. Творчість як звільнення: роман Михайла Михайлюка "Не вір крику нічного птаха" / Лідія Ковалець // Наш голос. – 2014. – Квітень. – № 237. – С. 16 – 17; Ковалець Л. Ідучи власною дорогою (Про роман Михайла Михайлюка "Міст без поруччя") / Лідія Ковалець // Наш голос. – 2014. – Липень. – № 241. – С. 16 – 17.

Іванові Ребошапці¹⁵, Михайлові Трайсті¹⁶ та ін., відчувається гостра потреба комплексного дослідження основних смислових і змістових концептів усієї багатогранної творчості Михайла Михайлюка. Насамперед ідеться про істинну роль і значення письменника в українському літературному процесі. У багатьох публікаціях перше місце в його доробку відводиться літературній критиці, гострота якої «служить інтелектуальним каталізатором для української літератури Румунії»¹⁷. Але ще наприкінці 1970-х років, коли мистець заявив про себе першими книжками оригінальної художньої творчості, Степан Ткачук справедливо зауважив: «Всупереч твердженню, що Михайло Михайлюк народився бути критиком та ще не дрібного калібру, він проявився не гірше своїх побратимів і на нивах поезії і прози»¹⁸. Більше того, дебютна збірка Михайла Михайлюка «Інтермеццо» (1971) – перша одноосібна книжка, яка відкрила нові художні можливості української літератури Румунії, розширила її проблемно-тематичні горизонти, привабила оригінальністю художнього мислення, зачудувала мовною чистотою і граціозністю словесної палітри, виявила ритміко-інтонаційні новації тощо. А чи не найважливіше – стала початком потужної творчої хвилі, на гребені якої зринули самобутні поетичні збірки: «На місячних перехрестях» (1971) Ореста Масикевича, «Поезії» (1972), «Рівнодення» (1975), «Зав'язь» (1978) Івана Ковача, «Нащадки сонця» (1972), «Ворота» (1975) Миколи Корсюка, «Криниці моїх очей» (1972) Михайла Небиляка, «Замок перелітних птахів» (1976) Павла Романюка, «Монолог і полум'я» (1978) Івана Онужика та ін. Їх автори представили гроно яскравих творчих індивідуальностей, сповнених рішучим прагненням відступити від тотального масовізму, примітивізму псевдохудожніх агіток, стандартизації в літературі, що всіляко нав'язувалися інститутами влади. Образне мислення нового покоління письменників базувалося на принципах метафоричності й асоціативності, ефектного використання традиційних структур, що збереглися в народній свідомості ще з язичницьких часів. І хоч перші поетичні результа-

15 Ребошапка І. Многая літ вельмишановному ювілярові – майже акордами музики Едварда Ґріґа (До 75-річчя Михайла Михайлюка) / Іван Ребошапка // Наш голос. – 2015. – Жовтень. – № 256. – С. 5 – 6.

16 Трайста М. Михайло Михайлюк – невиліковний романтик (до 75-річчя письменника, літературного критика, журналіста) // Наш голос. – 2015. – Жовтень. – № 256. – С. 10 – 11, 21.

17 Бойчук Б. Михайло Михайлюк / Богдан Бойчук // Поза традиції: Антологія української модерної поезії в діаспорі. – Київ, Торонто, Едмонтон, Оттава, 1993. – С. 332.

18 Ткачук С. Михайло Михайлюк / Степан Ткачук // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1979. – С. 142.

ти не завжди з естетичного погляду були однаково значимими, проте сам напрям модерністичного експериментування зі словом суттєво вплинув на подальші художньо-стильові пошуки в українській поезії Румунії.

Відповідні зрушення відбулися і в прозі, і теж не без помітної участі Михайла Михайлюка. Збірник «Наші весни» (1972), впорядкований ним і споряджений вступною статтею, представив усе найкраще на той час з малої прози українських письменників Румунії. Поява такої книжки зумовлювалася приходом у літературу «численного, активного і талановитого поповнення»¹⁹. Однак воно стосувалося здебільшого поезії. Як відзначав упорядник, «прозаїків, критиків з нього вийшло мало; тому між жанрами розподіл нерівномірний. А література повинна розвиватися гармонійно в усіх своїх жанрах, висвітлювати життя, сьогодення в різноманітних формах художнього вираження. Відчувши відставання прози від поезії, такі молоді митці, як Іван Ковач, Микола Корсюк, Корнелій Ірод, Степан Ткачук та інші, прагнуть заповнити існуючу прогалину. Вдумливо і часто талановито, наскільки дозволяє їм творчий досвід, вони осмислюють життєвий матеріал в прозових творах»²⁰. Крім того, у «Наших веснах» Михайло Михайлюк представив і кілька власних прозових творів, які разом із збіркою новел та оповідань «Біле-пребіле поле» (1974) і книжками «Пастух і дика черешня» (1973) Стеліана Груї Яцентюка, «Сузір'я предків» (1974) Степана Ткачука, «Світлотінь» (1974) Корнелія Ірода, «Явір, що в полі одинокий» (1974) Івана Ковача, «Сюжет для новели» (1977) Миколи Корсюка та ін. засвідчили ідейно-художнє зростання української прози Румунії, її вихід на нові рубежі естетичного освоєння дійсності, зокрема поглиблення в ній психологічного начала, посилення ліризації оповіді й емоційного впливу на читача тощо.

Неабияка роль належить Михайлові Михайлюку в зародженні і становленні на теренах Румунії української літератури для дітей. Його книжка «Мурчик-кіт упав з воріт» (1975) та її перевидання після ґрунтовної переробки під назвою «Білик-кіт упав з воріт» (2008) і досі залишається тут єдиною в жанрі віршованої казки.

Кількісне і якісне примноження поетичних і прозових книжок українських авторів Румунії усе більше потребувало фахової оцінки набутого. Літературознавчі виступи Магдалени Ласло-Куцюк, теоретичні розмірковування Ігоря Лемного, вступні статті Євгена Мигайчука, критичні виступи Михайла Михайлюка лише почасти розв'язували гостроту проблеми. Необхідна була

19 Михайлюк М. Вступне слово / Михайло Михайлюк // Наші весни: Збірник прози. – Бухарест: Критеріон, 1972. – С. 5.

20 Там само.

поява комплексного дослідження, яке б узагальнило весь здобуток українського письменства Румунії, визначило проблемні місця в його розвитку й окреслило нагальні завдання на найближчу перспективу. Такою першою працею стала книжка Михайла Михайлюка «Слово про слово: Думки про українську поезію Румунії» (1983), яка разом із чотирма додатками до неї, опублікованими в річнику «Обрії», продемонструвала професійність принципового підходу до оцінювання літературних творів, поставивши на перше місце їхню художньо-естетичну вартість. До речі, «Слово про слово» й на сьогодні залишається єдиною книжкою літературно-критичних виступів, яка складає цілісне враження про українську поезію Румунії середини ХХ ст.

Усе своє творче життя Михайло Михайлюк присвятив журналістиці, працюючи в українських виданнях Румунії «Новий вік», «Вільне слово», «Наш голос», «Український вісник», ведучи загалом понад півстоліття своєрідний літопис буття своїх одноплеменців, важливіша частка з якого умістилася на сторінках двох книг: «45 років з українським пером» (2009) та «Газетярські штрихи» (2015). І в цій галузі на сьогодні він залишається неперевершеним і неповторним за часом самовідданого служіння газетярській справі і за кількістю та якістю написаного.

Тож визначити творче амплу Михайла Михайлюка було б вельми непросто, якби в одному з інтерв'ю письменник не зізнався: «Коли пишу вірші – мене тягне до прози, а коли пишу прозу, то вабить критика. Тому, мабуть, писав і пишу в цих трьох жанрах. А журналістика – це професія»²¹. На моє переконання, своєрідний письменницький талант Михайла Михайлюка оригінально простежується і в поетичних, і в прозових, і в літературно-критичних, і в публіцистичних жанрах.

Про те, як зрів талант Михайла Михайлюка, як розвивалася його творча індивідуальність, як засобами слова він відгукувався і відгукується на болючі проблеми свого часу, як уписується його доробок у контекст українського письменства Румунії та загальноукраїнський літературний процес, – сторінки цього видання. Водночас, сподіваюся, на прикладі окремої мистецької долі читач матиме нагоду ще раз утвердитися в думці, що поява кожної справжньої творчої особистості – закономірне явлення благородства й чистоти людського духу.

21 Трайста М. Г. Михайло Михайлюк – невиліковний романтик (До 75-річчя письменника, літературного критика, журналіста) / Михайло Гафія Трайста // Наш голос. – 2015. – Жовтень. – № 256. – С. 10.

ІНТРОДУКЦІЯ

«Хто хоче пізнати поета, мусить побувати в його краї». Знаменитий вислів великого Гете давно став для істориків літератури не тільки крилатою фразою, а й творчим напученням, науковим принципом, необхідною умовою. Але сьогодні мій шлях лежить не на батьківщину письменника – в провінційне містечко на самісінькому румунсько-українському кордоні, а до столиці, де він працює і мешкає уже понад півстоліття.

Вісім годин потягом до Бухареста. У вагоні першого класу, заповненому майже вщерть, затишно і зручно. Порівнюю із нашим, українським, сервісом, метушливістю пасажирів та європейським комфортом, статечністю і ввічливістю тутешніх мандрівників. Усідаюся на належне мені місце біля входу й мимоволі оцінюю його вигоду – звідси видно весь простір вагона й усіх подорожуючих – мешканців іншої, але дуже близької мені країни. Почуваюся задоволеним, бо й справді під час мандрівки відкривається чимало цікавого не тільки за вікном, а й усередині вагона.

Ритмічний рух поїзда, його плавний, майже непомітний хід навіває спогади. Так зі мною завше стається в дорозі. Пригадалася перша зустріч із ним – у квітні 2008-го. Ми побачилися в сурівському офісі на Каля Вікторієй, де я вивчав українську періодику. Він запрошував на нічліг до себе додому, але я відмовився, бо через обмаль часу хотів попрацювати ще й уночі. Наступного ранку ми зустрілися знову і багато говорили про місцевих авторів, які пишуть українською мовою. Відтак пройшлися Бухарестом і опинилися в ресторані Спілки письменників, куди він запросив мене пообідати. Від нього я почув чимало цікавих історій про відвідувачів цього закладу. Туди ж на побачення з нами прибув і Іван Ковач, відірвавшись від якихось важливих нагальних справ.

Інколи не треба багато часу, щоби відчути людську щирість і приязнь. Так було і цього разу. Що в той час відчували ми, три українці, різні за віком, народжені далеко один від одного і майже неznані один одному? Мабуть, деяку зніяковілість через брак активнішого і частішого спілкування, та все ж, скажу без пафосу, як брати, що після тривалої розлуки зійшлися за рідним столом.

Про що говорилося нам того дня?

Про все. Про все, що хвилювало нас, що тривожило, що боліло нам і що обнадіювало. Та найбільше – про події в Україні, літературні новини. Торкнулися і моїх вражень від українського письменства Румунії. Я щиро й відверто висловлював свої думки, і, мабуть, саме тому Іван Ковач надрукував у «Вільному слові» статтю під промовистою назвою «Українську літературу Румунії слід розглядати в загальнонаціональному культурно-мистецькому контексті»²². Бо й справді, українцями Румунії написано чимало посутнього, важливого для розуміння специфіки всього українського літературного процесу другої половини ХХ ст. Однак шкода, що науковці не поспішають робити відповідних узагальнень.

Я описую це дещо в патетичних тонах, однак, смію запевнити, був то випадок, коли пафос стає виявом відвертості і правди душевного стану. І хтозна, можливо, якраз оця розмова, її характер і наша одностайність у поглядах поклала початок моїй великій приязні до них, творців рідного слова в умовах чужини...

Помічаю, що у вагоні ніхто, крім мене, не читає книг. Пасажири, як і скрізь у сучасному світі, здебільшого бавляться модними електронними винаходами – смартфонами, ноутбуками, планшетами. Я теж люблю таку техніку, але без традиційної книги не мислю не лише своєї наукової праці, а й дозвілля. Поряд зі мною сидить молоде подружжя. Вродливий чорнявий чоловік весь у полоні серіалу про італійську мафію, який він дивиться через свій недешевий комп'ютер. Дружина-красуня зайнята журналами мод. Їхнє дитятко – дівчинка років п'яти – ніяк не може знайти для себе розваги. Їй скучно. Час від часу вона визирає із-за спинки сидіння. Я підморгую їй. Вона відповідає милою посмішкою, рада, що хоч хтось звернув на неї увагу.

На колінах у мене його книжки, поетичні і прозові. Перечитую позначене олівцем, намагаючись відшукати в них те, що емоційно якнайточніше відповідає поточному моментові, внутрішньому стану душі, самотній у своїй подорожі. Нарешті щастить: «Їду додому і до тебе, тату, і ніхто не знає, що повертаюся і в свій зарайдужений світ, у свої наболілі надії»²³. Це його враження від поїздок додому цією ж дорогою, якою тепер прямую і я. «Між нами, тату, – читаю далі, – п'ятсот кілометрів дороги, цілий світ між

22 Див.: "Українську літературу Румунії слід розглядати в загальнонаціональному культурно-мистецькому контексті" // Вільне слово. – 2008. – № 9-10 (Травень). – С. 1 – 2.

23 Михайлюк М. Не вір крику нічного птаха: Роман / Михайлюк Михайло. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 82.

нами, і багато років розлуки»²⁴. Мені стає ще цікавіше, бо це саме те, що я хотів знайти: «Поїзд рушить, позаду розтануть контури міста, а натомість нахлинуть спогади і здогади про те, **якою буде наша зустріч**. (Виділено мною. – В. А.). Я це вже напевно знаю: як тільки сяду в поїзд і колеса застукотять, поглинаючи даль, наче пірнаю в тунель часу. Надворі може бути ніч або день, дощ чи завірюха, – для мене все зливається у напівтінь, в ній зринають пережиті події, вчинки, постаті»²⁵...

За читанням час плине непомітно.

Поїзд прибуває точно за графіком. На пероні людей небагато – більшість пасажирів повисідала ще на попередніх станціях.

Його невисоку кремезну постать я помітив одразу й поспішив йому навперейми, щоб ми не загубилися у вокзальному натовпі.

Бухарест постав у теплому весняному надвечір'ї свіжими від перших дощів вулицями. Завжди, коли приїжджаю до румунської столиці, помічаю щось нове. Цього разу око тішать численні реконструкції старої частини міста, в якій мешкає і мій щирий приятель.

Його апартаменти на шостому поверсі ваблять домашнім затишком. Вони не раз давали притулок друзям і знайомим письменника. Несміливе прохання перебути ніч часто оберталося тижневим або й місячним проживанням. Така вже щедра його натура – заради ближнього готовий поступитися власним комфортом і взяти на себе обов'язки догляду за прийшлим.

За частих гостей його оселя стала вже звичною і приємною для мене. Хатній кіт Білик чутливо реагує на кожен звук дверного замка й радісно тулиться пухнастою шерстю до моїх ніг. Господар занепокоєно закликає бути обачним, бо той його вісімнадцятилітній співмешканець має непередбачуваний норов – лагідний настрій з незрозумілих причин може вмиль змінитися на агресивний і тоді рука чи нога захожого блискавично опиняється в його гострих пазурах. Але у нас із Біликом ще з першого знайомства склалася взаємна приязнь, очевидно, тому, що я ніколи не набридав йому надмірною увагою.

Пристрасна любов до тварин невідступно супроводжує його від дитинства до вже поважного віку, з літами посилюючи усвідомлення беззахисності наших менших братів перед людською байдужістю і жорстокістю. Він не раз під лихими поглядами рятував їх від смерті, а ті відповідали йому безмежною вірністю і зворушливою прив'язаністю.

24 Там само.

25 Там само.

Поки господар порається на кухні (а він славиться кулінарним хистом – будь-яка його страва смаком не поступиться їжі навіть вишуканого ресторану), розглядаю новинки його домашньої картинної галереї – «Дощ у Путні» пензля Федора Свистильника і «Зимовий день» роботи Івана Боднаря. Картин у його оселі багато, куплених і подарованих, здебільшого пейзажів, дібраних за особливими естетичними критеріями, що відповідають тонкому романтичному світовідчуттю. Такий він і в житті – непоправний романтик, проте твердий у своїх переконаннях і звичках.

Рівними рядами дивляться з полиць книги – здебільшого української, румунської і зарубіжної класики, творів сучасної літератури. В окремому місці – раритетні видання. З-поміж них господар пропонує вибрати те, що видасться мені найцікавішим. Отож удостоююся щедрого подарунка – «Співанника для шкіл народних» Сидора Воробкевича, виданого у Відні 1899 р., «Трьох цікавих загадок» (Чернівці, 1902 р.) Корнила Устияновича, «Ілюстрованої історії Буковини» (Чернівці, 1906 р.) Мирона Кордуби та третього тому Пантелеймона Куліша, випущеного у Львові 1909 р., до якого увійшли переклади і переспіви Святого Письма, а також знаменита «Позичена кобза».

Про себе він розповідає майже неохоче, делікатно натякаючи, що найлегше пізнавати автора за ним же написаним. Справді, потрібних висновків можна легко дійти на основі прочитаного із його книг і багатьох інших джерел. Але, як завжди, прагну сягнути глибини, знайти той заповітний ключик, який би відкрив насамперед людське начало в особі письменника, бо звідти пряма дорога до таємниць його творчого світу. Тому відповіді на питання, що дошкуляють мені протягом тривалого часу, попри його дипломатичні відходи вбік від цікавої для мене розмови, таки хочу почути з перших уст.

За час наших попередніх зустрічей, може, й не таких частих, та все ж інформативно насичених, я мав можливість пізнати головні риси його вдачі – чесність, щирість, щедрість, відкритість, піклування про ближнього, якесь воістину одержиме вболівання за спільну справу, коли будь-яке важливе чи й просте питання неодмінно мають сягнути довершеності й досконалості. Такі ж якості цінить і в інших. Натомість нетерпимий до людей підступних, брехливих, готових будь-що вислужитися, зневажливий до донощиків, гостро іронічний до скупердяїв і скнар. Та, мабуть, як у житті, так і в творчості для нього найбільше важать правда і справедливість, у відстоюванні яких не поступиться нікому й нізачо. Тому, очевидно, саме він мав цілковите право на вислів, проголошений ще в одному із перших віршів: «Голос твій ніколи не лукавив».

Найбільше він уміє радіти успіхам друзів, колег по перу, тішитись виходом чиєїсь книги, водночас залишаючись принциповим і вимогливим критиком. Тепер важко сказати, скільки авторів редагованих ним творів завдяки його порадам, а то й рішучим наполяганням досягли бажаного успіху, а їхні книги стали помітними на теренах українського письменства Румунії. Та справа, звичайно, не в кількості, бо для нього найперше важливо, щоб та річ, яка піде між люди, стала гідною уваги читача, а не слабким задоволенням чиїхось амбіцій.

За його спостереженнями і переконаннями професійного критика, українська література Румунії голосно заявила про себе з появою «Критеріону» (1969) – видавництва для національних меншин. Для цього вже був підготований відповідний ґрунт виходом перших книг «По новому шляху» (1960) Івана Федька, «Цвіте земля скарбами» (1960) і «Славлю життя» (1962) Оксани Мельничук, «У праці, у пісні, в любові» (1961) Юрія Павліша, альманахів «Серпень» (1964) і «Ліричні струни» (1968), коли низка письменників перейшла «від okazійного писання до систематичної творчості». Тоді ж у літературі сталися й інші важливі події: був реабілітований Орест Масикевич, «почувся голос» Івана Ковача – «одного з найталановитіших представників тієї молоді генерації письменників, які в наступні роки підняли українську літературу в Румунії на рівень справжнього мистецтва слова в поезії і прозі», сповіщаючи про прихід молодих талантів Миколи Корсюка, Михайла Небиляка, «метаморфозованого до невпізнання Степана Ткачука, крокуючого по «сходах» до зрілості Юрія Павліша та інших»²⁶, що передрікало українському письменству Румунії впевнене і щасливе майбуття.

Поява в Румунії першого книжкового потоку українських авторів пробудила інтерес і сміливість до власної художньої творчості і в Михайла Михайлюка, який досі бачив себе хіба що на поприщі журналістики чи літературної критики, де вже мав певні здобутки. Редагуючи в «Критеріоні» поетичні твори різних авторів, він ураз відчув прихід музи і під акомпанемент її ліри написав свою першу книжку віршів «Інтермеццо» (1971), яка надихнула й на створення першої збірки малої прози «Біле-пребіле поле» (1974), а далі – нових видань поезії, новел, оповідань, «трафунків», романів, літературної критики, публіцистики.

Він належить до вдячних учнів. З пошаною згадує своїх шкільних учителів та університетських викладачів, від яких отримав не лише високу науку,

²⁶ Михайлюк М. Слово про слово: Думки про українську поезію з Румунії / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1983. – С. 9.

а й великий життєвий вишкіл – Ярину та Олександра Орлецьких, Богдана та Валентину Яричевських, Хризанта Яцикевича, Івана Кирстюка, Магдалену Ласло-Куцюк, Стеліана Грюю Яцентюка, хоч інколи з гумором ставиться до тих, хто свій предмет викладав нудно й схоластично.

Я не знаю іншого письменника, який би з такою непідробною щирістю, довірою і поетичною ніжністю тексту згадував свого батька, вічного трудівника і вічного дбайливця про свій рід, як це зробив Михайло Михайлюк у багатьох новелах, оповіданнях і романах. Зворушливим і водночас якимось неземним, майже святим постає й образ матері, як, приміром, у вірші «Уклін»:

*Мамо, колись, як бува, босоніж,
Я ноги поколю стернею,
І кроки заточаться болем, мов ніж,
Той біль тамував я землею.*

*Як вечір хилився на вістря тополь,
Чумацький Шлях зорі снували,
Крізь сон відчував я тепло від долонь,
Що рани мої обмивали²⁷.*

...Уже наступного дня я заметушився, збираючись у дорогу. «Та куди ж Ви? Я думав, що хоч з тиждень погостюєте», – невдоволено проказував він, спересердя розводячи руками. Однак їхати треба було – на завершення навчального року нагромадилося безліч справ. Отож вирішив повертатися опівнічним поїздом, щоби не запізнитися на роботу. Я довго вмовляв його не проводити мене на вокзал, однак він відповідав категоричною відмовою. І я таки не зумів відговорити його від цієї нелегкої для нього, вже немолодого чоловіка, нічної поїздки, за що дорікаю собі й досі.

Забуваючись у сні під ритмічне похитування ресор вагона, я подумав про те, що не раз відкривалося мені й раніше: без високих людських якостей, душевного благородства талант письменника ніколи не відкриється у всій своїй красі і силі. А місія митця визначається місцем народження і вихованням у родині.

27 Михайлюк М. Інтермеццо: Поезії / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1971. – С. 32.

Спогади, спогади –
Спалахи болю
У мозку імлі –
Йдуть назирці
За мною.
Розтрачені надії,
Роз'ятрені жалі.
Спогади, спогади,
Немилосердні, злі,
Мов терези розтрати,
Сумління скрижалі.

*Михайло Михайлюк,
«Спогади»*

Михайло Михайлюк на порозі
дорослого життя

Дорога від отчого дому

Мої дороги,
Твої дороги,
Наші дороги...
І дідова казка в дитинстві...
Селянський син ішов у світ
Завітного царства шукати.

Та вийшов на троє доріг
І довго вагався, на яку ступити.
І тут появлялась добра ворожка
Й правицею долі
Напучувала хлопця в дорогу.
Десь у тузі на нього чекала
Білолиця царівна.
А дід снував під вусом казку...
А я, незчувшись, став дорослим
І знаходив дорогу без ворожки...
Мої дороги,
Мої дороги голубії,
Чом вас так багато?

*Михайло Михайлюк,
«Балада про дороги»*

Ота дорога в ріднім краю...

Батьківська хата

Батьківська хата стояла коло цвинтаря і широкої дороги, і від неї через цвинтар вела стежка аж під самий горб і далі, але малий Михайло ходив нею лише до бабиної хати, що тулилася під горбом. Відтоді стежка носить його сліди і тепло його босих ніг, і цих слідів не вдалося стерти часові...

*Михайло Михайлюк,
«Не вір крику нічного птаха»*

Георгій і Марія Бойчуки, дідусь і
бабуся Михайла Михайлюка по матері

Надвечір'я тут заколисувалися гудінням жорен, запах свіжої, крупно змеленої кукурудзяної муки змішувався з пахучим гіркуватим димом, що просочувався з кожної шпарини дахів без коминів, від чого смеркання набувало чарівності маленького людського щастя. Бабка за-пирала курник, вивертала на дерев'яний кружок паруючу мамалигу, краяла її суровою ниткою, клала на стіл, що Бог дав, і кликала діда вечеряти. На Мандюковій хаті бузьок клепав дзьобом, чекаючи свого сну. Бабка визирала у вікно, бачила бузька і з полегкістю хрестилася, бо коли птах у своєму гнізді, нічого лихого через ніч не могло статися.

*Михайло Михайлюк,
«Не вір крику нічного птаха»*

Ілько Михайлюк – австрійський
вояк

Ілько Михайлюк у молодих літах

Для нас тато не був ні молодим, ні старим. Для нас тато був вічним. Хіба не народився він у кінці дев'ятнадцятого віку, хіба не воював у першій світовій війні австрійським вояком? – ось фотографія на стіні у різьблених рамцях, а в шкатулці в кремені солдатський хрестик і медалі від самого цісаря. Хіба не був ранений у тій війні кулею москальською, яку й тепер носить у клубі, хіба не пролежав цілі місяці в госпіталі в Москві, де лютували такі морози, що ворони падали з дерев замерзшими грудками? Хіба не мучився у полоні в азійських степах і повернувся додому аж через сім років? Хіба не наближався кінець двадцятого сторіччя, а він, змурувавши десятки хат на рідних Руснаках і в сусідніх селах, вибивши сотні хрестів, які лісом стоять на цвинтарі, що через дорогу від нашої хати, на цвинтарях близьких і далеких сіл, не покидає своєї мулярки?

*Михайло Михайлюк,
«Вічний тато»*

Як упаде ніч на коліна в садах
і пеленою сон мені закриє очі,
ти, мамо,
наді мною схилися,
візьми в долоні сина твого серце,
звжж у ньому всі добрі і злії діла.
Як побачиш очима Матері-Богородиці
рани роз'ятрені, то знай, що вони
від болів людських,
від слова лихого,
від доріг пройдених і не пройдених,
від очей дівочих,
спопеляючих душу
і минаючих мимо...
А найбільше від того,
що ти так далеко.
Мамо,
руками шорсткими,
що пахнуть
молоком і дитинством,
ти серце назад поклади...

*Михайло Михайлюк,
«Молитва»*

Єлена Михайлюк у перші роки
заміжжя

Мама в останні роки життя

У початковій школі (чотирирічці) у нас була прекрасна вчителька Ярина Орлецька, чоловік якої Олександр Орлецький став згодом, у ліцеї, моїм учителем української мови, класним керівником, також прекрасна людина...

Наука давалася мені дуже легко (крім математики, яку до кінця в ліцеї я не злюбив), десь з п'ятого класу я захопився читанням літератури, полюбив історію завдяки двом чудовим викладачам – Хризантові Яцикевичу та Іванові Кирстюку.

*Михайло Михайлюк,
«Штрихи до біографії»*

Друзі – учні VII класу Михайло Михайлюк (зліва) та Георгій Кожокар

На старші класи ліцею припадають перші мої літературні спроби – у десятому класі взявся віршувати, заповнив цілий блокнотик наївними віршами (цей блокнотик зберігається в мене й досі). Пам'ятаю, один вірш про весну я надіслав до «Нового віку». Його не надрукували і я перестав займатися літературою до студентських літ. Правда, писав статейки про шкільне життя для класних колег, які надсилали їх під своїм іменем до «Нового віку» і за це одержували «гонорари».

*Михайло Михайлюк,
«Штрихи до біографії»*

Михайло Михайлюк (стоїть перший зліва) з колегами – учнями Серетського ліцею

Михайло Михайлюк
(стоїть другий справа)
з учнями XI класу
Серетського ліцею та
класним керівником
Олександром
Орлецьким

Учнем я читав багато радянської літератури, не розуміючи на той час її фальшивості. Але це допомогло мені ґрунтовно оволодіти українською мовою, чим дуже здивував Магдалену Ласло, голову комісії на іспитах на атестат зрілості, яка переконала мене студіювати українську філологію...

І так з любові до української літератури і літератури взагалі, заохочений Магдаленою Ласло, склав вступні іспити на українську філологію в Бухаресті (1959 р.).

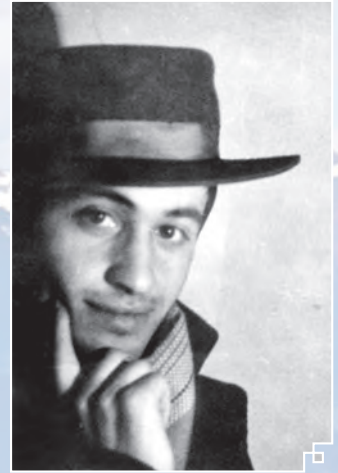
*Михайло Михайлюк,
«Штрихи до біографії»*

Михайло Михайлюк – випускник
Серетського ліцею. 1959 р.

Щасливий студент
Михайло Михайлюк

Несподівані миті
студентського життя

Хоча писав я в студентські роки й оповіданнячка, перекладав з румунської літератури, особливо я мав нахил до літературної критики (писав і рецензії).

Крім того, в студентські роки я відкрив світову літературу, насамперед російську, яку легко читав в оригіналі (Толстого, Тургенєва, Лермонтова, Горького, Короленка, Чехова), відкрив молоду румунську літературу.

*Михайло Михайлюк,
«Штрихи до біографії»*

Михайло Михайлюк (крайній справа) серед студентів українського відділення

Стеліан Груя Яцентюк
(1933 – 1996) – викладач
Бухарестського університету

Заохочував нас, студентів, писати симпатичний молодий асистент Стеліан Груя Яцентюк, буковинець родом, свіжий випускник Київського університету. Трішки легковажний, але дотепний, він писав гумористичні оповідання під псевдонімом Грицько Мандрик і друкував їх у «Новому віці». Оскільки українська мова мала для нього «таємниці» (середню освіту він здобув по-румунськи), а в редакції сидів собі поважний Сильвестр Загородний і з насолодою виправляв перед автором мовні огріхи, то Яцентюк, перед тим, як віднести рукопис до редакції, просив мене зробити в ньому правки... Так ми подружили, я виправляв йому оповідання для «Нового віку», а пізніше редагував його поетичну збірку «Надра» (Критеріон, 1971).

*Михайло Михайлюк,
«Штрихи до біографії»*

Михайло Михайлюк (крайній
справа) із колегами студентських
літ. 1984 р.

Зустріч через п'ятдесят років
після закінчення університету

Михайло Михайлюк.
1960-ті рр.

Отже, я став журналістом, та ще й українським, і ця професія була для мене якраз. Особливо любив писати критичні матеріали на злободенні теми й рецензії, критичні огляди нашої літератури. Не брався писати ні вірші, ні прозу, хіба робив переклади з румунської літератури. Письменником себе не бачив, найбільше міг сподіватися, що з мене вийде літературний критик.

*Михайло Михайлюк,
«Штрихи до біографії»*

Працівники «Нового віку» Михайло Бодня (головний редактор), Михайло Михайлюк та Іван Ковач

Михайло Михайлюк, Іван Ковач та Юлій Лазарчук

На журналістській роботі. 1970-ті рр.

Розділ 1
НА ЖИТТЄВИХ ПЕРЕВАЛАХ

Про народження таланту, особливості становлення творчої особистості та її входження в мистецький світ із теоретичного погляду написано чимало. Але в кожному конкретному випадку – й конкретна мова, бо індивідуальність митця неповторна, а отже, й підхід до неї особливий.

У Михайла Михайлюка є низка автобіографічних творів, у яких він з особливим пієтетом говорить про місця дитинства і юності, своїх рідних і земляків, дякуючи їм за найвищу і найавторитетнішу у світі науку – житейську. У його Руснаках, що в передмісті старовинного Серета, де він з'явився на світ Божий 1 жовтня 1940 р., споконвіку проживали українці. Там він зріднився з українською мовою, бо вона, за його ж зізнанням, була в генах його роду²⁸. Адже «в місті Сереті та його пригородах (Троїця, Татарщина, Руйна) волохи говорили по-волоськи, євреї – «по-жидівськи», німці – по-німецьки, поляки – по-польськи, та майже всі вони знали «по-руськи» (тобто по-українськи. – В. А.), бо нас було більше»²⁹.

Сьогодні про первоначала Серета, одного з найстаріших поселень Буковини з часів неоліту і трипільської доби, відомо небагато. Перша писемна згадка про місто датується 1334 роком. У 1365 – 1388 рр. Серет був столицею Молдавії.

В історичній повісті «Ярошенко» (1903), розповідаючи про польсько-козацько-турецьку війну 1621 року, Осип Маковей описує Серет як важливий торговельний центр, куди прибували купці з багатьох міст – Львова, Семигорода, Сучави, Яс та ін. У творі «талановитого новеліста і поета» (І. Франко) виступають відомі історичні особи: Петро Конашевич-Сагайдачний, Яків Бородавка, Ян Кароль Ходкевич, Петро Могила. Однак на першому плані – члени звичайної української родини Ярошенків, які серед воєнного лихоліття шукали «броду у вогні», щоб зберегти свій український рід, зібрати докупи роз'єднану родину і повернутися в рідний дім. Очевидно, в одній з таких серетських сімей народився Антін Варивода (1869 – 1936), український військовий діяч, полковник Української Галицької Армії.

28 Див.: Михайлюк М. Хто я такий, або перше моє українське речення // Михайло Михайлюк. Заглухий дзвін. – Бухарест: RCR Editorial, 2014. – С. 270.

29 Там само, с. 268.

Багатонаціональний Серет, знаменитий своєю історією і багатьма пам'ятками старовини, випромінював особливу духовну ауру, нагадуючи і про славні діла українців: до Першої світової війни тут діяли філії «Руської Бесіди» та «Української Школи», функціонувала українська бурса.

З початком 1899-1900 навчального року в Сереті відкрили гімназію з німецькою мовою навчання. Учні різних національностей – румуни, українці, поляки та ін. – мали можливість вивчати рідну мову в обсязі двох годин на тиждень за умови офіційного підтвердження своєї національної належності. Як вони користувалися цим правом, можна судити, зосібна, із задекларованих ними даних про національний склад гімназистів у 1909-1910 навчальному році: німців – 227, румунів – 51, українців – 43, угорців – 3³⁰.

Української мови в Серетській гімназії в 1899 – 1905 рр. навчав греко-католицький парох і декан в Сереті Климент Зленко, з 19 вересня 1905 р. – заступник учителя Володимир Домбровський, з 13 лютого 1909 р. – Сильвестр Яричевський³¹.

При Серетській гімназії 1 травня 1903 р. було відкрито українську бурсу (інтернат). Ініціювали цю вкрай важливу справу професор Чернівецького університету Володимир Мількович, радник Чернівецького суду Антон Невечержель, радник Серетського суду Артур Малик, гімназійний професор Іларій Тофан, надучитель із Балківців Ілля Лакуста, надучитель із Шербівців Юрій Смокот, селяни Серетського повіту Іван Мельничук із Вашковець, Микола Кузик з Вовчинця, Євген Карличук з Кам'янки та ін.³² Виступаючи на закладах бурси, професор Володимир Мількович наголосив: «Темнота народу – джерело всього злого. Темний нарід економічно двигнутися не може, бо не знає, як заробити і є лиш предметом визиску просвічених народів; темний нарід політичної ролі грати не може, бо не вміє своїх прав заступати і лиш другі над ним панують; темний нарід морально упасти мусить, бо не вміє дбати о свою честь і заповняє в'язниці; темний нарід мусить вкінці і фізично zdeгенероватися, бо і здоров'я цінити не вміє, ба й не може. Ми повинні не лиш заохочувати наш нарід до науки при кожній нагоді, але і нести йому матеріальну поміч. По заложенні гімназії в Сереті показалася потреба і

30 Див.: Яричевський С. Українці в німецькій гімназії у Сереті / Сильвестр Яричевський // Наша школа: Науково-педагогічний журнал. – 1911. – Кн. I. – С. 20.

31 Там само, с. 19.

32 Див.: Яричевський С. Руська бурса в Сереті / Сильвестр Яричевський // Наша школа: Науково-педагогічний журнал. – 1911. – Кн. IV. – С. 12 – 16.

заложення тут бурси, коли наш нарід має нарівно з другими користати з добродійства науки»³³. Погодьмося, що ці слова про роль національної освіти в умовах чужини залишаються надзвичайно актуальними і в сучасних умовах, а вчинок організаторів бурси служить прикладом рішучого відстоювання своїх національних прав і самовідданого служіння інтересам рідного народу.

У 1909 – 1918 рр. у Сереті працював відомий український письменник і громадсько-культурний діяч, педагог і бургомістр Сильвестр Яричевський (1871 – 1918), про що сповіщає меморіальна дошка, встановлена 19 вересня 2002 р. на фасаді його помешкання. Широке визнання здобув Сильвестр Яричевський і як організатор українських товариств на Буковині. Завдяки йому та Омелянові Поповичу постала перша «Січ» на Буковині – молодіжне спортивно-протипожежне товариство (Кіцмань, 1902 р.), а відтак під цим впливом – у понад ста десяти селах і містечках краю. Для координації їх дій у 1904 р. утворено центральний керівний орган «Союз січей на Буковині», якому підпорядковувалися окружні союзи у Вашківцях, Вижниці, Кіцмані, Садгорі. 2 жовтня 1910 р. засновано Окружний союз «Січей» у Глибокій, отаманом якого одноставно обрано Сильвестра Яричевського. У керівництві союзом йому допомагали глибочани Тодосій Букатар, Євсебій Прокопович, Софрон Лупуляк, Тодор Лукинюк, Іван Кривохижа та Сильвестр Альбота із Роґожешт.

«Січовики» займалися гімнастичними вправами, стройовою підготовкою, навчалися боротися із пожежами. Водночас вони провадили значну просвітницьку роботу, утримували бібліотеку, через яку поширювали книги з різних галузей знань. Завдяки цьому простий люд почав «просвічуватися, двигатися із вікового сну поганого, з темноти, з неволі», набиратися «народного самопізнання й пошани для своєї мови і вітчизни. У такий спосіб ставала «Січ» товариством наскрізь народним, бо заснував її нарід, як давніше, перед сотками літ, так і тепер. Як давніше, так і тепер стала вона служити тому народові, нашому народові на Буковині»³⁴. Треба наголосити, що «Січ» мала надзвичайну пошану, «цілий руский нарід і край тішився молодим товариством»³⁵. Буковинці захоплено спостерігали за вправами «січовиків», милувалися їхньою виправкою, разом з ними співали патріотичних пісень. Варто зауважити, що кілька пісень спеціально для «Січі» на-

33 Там само, с. 12.

34 Яричевський С. Чуйно! Січи! / Сильвестр Яричевський // Буковина. – 1909. – 5 листоп. – С. 2.

35 Там само.

писав Сильвестр Яричевський: «Вставай, Україно», «Наша славна Україно!», «Хор січової ватаги» та ін., перша з яких набула особливої популярності:

*Вставай, Україно! Ти довжна бо жить,
щоб діло велике на світі робить!
Терпінєм, премудра, світ правди новий
Усьому ти світу, побідна, відкрий!
Вставай, Україно! Ось ангел іде
невольних народів... кличе Тебе!*³⁶

Успіхи «Січі» Сильвестр Яричевський пов'язував з іменем Тараса Шевченка, з пам'яттю про нього і його славні діла. Незадовго до п'ятдесятиріччя від дня смерті Кобзаря і століття від дня його народження він, як його називали, «січовий батько», писав: «Такі великі торжества треба буде й привітати нам відповідно. Нехай же прославиться пам'ять Твого найщирішого друга і пламенного апостола-віщуна Твоєї волі, український народе, нехай вона прославиться Твою великою обнотою і силою! Тому ж до труду! Чуйно, брати!»³⁷

За допомогою серетської громади Сильвестр Яричевський активізував роботу місцевої «Руської Бесіди», ставши 8 травня 1910 р. її головою. Нове правління товариства, до складу якого також увійшли Дьордій Яненко та Ілля Вершигора з Вашківців, Мільтияд Брага з Бербівців і Василь Кость із Серету, завзято взялися до роботи і вже в день виборів організували перший у Сереті вечір, присвячений Тарасу Шевченкові. Дійство відбувалося в ошатній залі «Appa Hof», прикрашеній портретом Кобзаря роботи негостинського вчителя М. Левицького. Сюди прибули представники німецької, румунської, польської, єврейської та української громад, бургомістр Богосевич, міські урядники, учні гімназії, жителі з довколишніх сіл. Газета «Народний голос» лаконічно й піднесено донесла до нас атмосферу свята: «Вступне слово виголосив п. С. Яричевський; хор мішаний і мужеський під управою п. С. Яр[ичевськ]ого збирав гучні оплески; деклямація п[ан]ни Сідонії Носієвичівної виголошена була гарно, з відчуттям деклямовано «Розриту могилу» Шевченка і стих С. Яричевського п[ід] н[азвою] «Згадай!», п. С. Яр[ичевський] виголосив «Гамалію». (До успіху муж[еского] хору причинилися п. Негрич, урядник «Сел[янської] Каси» з Чернівців і п.

36 Яричевський С. Вставай, Україно. Наша славна Україно!. Хор січової ватаги / Сильвестр Яричевський // Молодий Буковинець. – 1996. – 19 січ. – С. 5.

37 Яричевський С. Чуйно! Січи! / Сильвестр Яричевський // Буковина. – 1909. – 5 листоп. – С. 2.

Євген Якубовський, учитель в Мамаївцях, що послужили нам як тенористи, за що їм велика від усіх нас вдяка і подяка!). Зібрані міщани, селяни й гімназ[ійні] ученики були видимо тим вечером дуже одушевлені»³⁸. Головною особою дійства був Сильвестр Яричевський, який заповзято популяризував творчість Тараса Шевченка. До сторіччя славетного українця він видав німецькою мовою брошуру «Поет любові і протесту», щоби європейська освічена спільнота більше дізналася про великого сина українського народу. Невелика за обсягом праця подає проте цілісний портрет Шевченка, виклад його життєвого шляху, характеристику поетики й провідних мотивів, окреслює естетичні, соціально-етичні й націєтворчі смисли усієї Кобзарєвої творчості.

Світоглядно-ціннісні орієнтири Михайла Михайлюка формувалися в тій частині української громади Румунії, де сповідували вірність і відданість рідній мові, культурі, народним традиціям, тобто тим національним ознакам, які вироблялися і під значним впливом описаних вище подій. Та найбільше для становлення особистості письменника дала родина, в якій глибоко шанували Закон Божий і працю, прививали дітям найвищі людські чесноти, вміння цінувати своє, рідне.

Батько письменника – Ілля (Ілько) Михайлюк (1889 – 1982) – походив з багатодітної бідної родини, підлітком наймитував у багатіїв, важкою працею добився певних статків і невдовзі став поважним господарем. Під час Першої світової війни зазнав поранення і як австрійський вояк потрапив у російський полон. Лікувався в Москві, а відтак опинився в середньоазійській пустелі, де в надзвичайно важких кліматичних умовах і голоді зумів вижити тільки тому, що відмовився від уживання соленої риби, яку привозили у величезних бочках і від якої масово гинули полонені. Допомогло і те, що володів кількома мовами – українською, німецькою, польською, румунською і російською – і його нерідко брали за «переводчика» (перекладача), коли допитували полонених, за що офіцери платили йому кілька копійок. На ті гроші купував трохи цукру, чаю, хліба і цим підтримував фізичні сили. Додому повернувся з підірваним здоров'ям, але з надією на життя. Через поранену ногу, в якій навічно засіла куля і яку не зуміли витягти хірурги, не міг працювати коло поля, а значить, на його превеликий жаль, по-справжньому не відчував одвічної хліборобської радості – ходити босоніж за плугом чи складати в снопи скошений хліб. «Та куля, – оповість згодом син-письменник, –

38 Серетські справи і справки // Народний голос. – 1910. – 18 трав. – С. 4 – 5.

повела тата в полон, носила світами сім років, надовго прикувала до ліжка у військових госпіталях, зробила інвалідом з ногою, що не згиналася в коліні і весь час нила та гноїлась. Через ту кулю батько роззувався тільки на ніч, ще з-перед війни не відчув під своїми підошвами теплу землю свіжої борозни, шовковий дотик трави або колючу стерню»³⁹.

Але Ілько Михайлюк був завзятої вдачі, він не спасував перед недугою і ніколи не вважав себе немічним. Оговтавшись після тяжкого полону й тривалої розлуки з рідним краєм, він швидко навчився мулярського ремесла, будував хати, а ще виробляв кам'яні (з бетону) хрести, чим прославився на всю округу. Його перша дружина померла молодою, залишивши сиротами четверо дітей. Тому змушений був одружитися вдруге, взявши шлюб із Єленою Бойчук (1917 – 2000), дівчиною з убогої сім'ї. Як згадуватиме письменник, його дід Георгій Бойчук, «дав віно своїй доньці (моїй матері) «двацетку» (двадцять пражин⁴⁰) поля на Гораїці. Не півфальчі⁴¹, не фальчу, бо мав лише два кавалки поля – сорок пражин у Жолобі і ту «двацетку» на Гораїцу коло Другої Балти. Поле родюче, але проти газдівських нив – латка»⁴².

Родина Михайлюків, яка складалася з десяти душ (у Ілька та Єлени народилося також четверо дітей, серед них – і Михайло, друга дитина), жила небідно, володіючи п'ятьма фальчами землі. Поле щедро родило, що давало змогу доглядати коня, корову, овець, свиней, домашню птицю. Старші діти працювали коло землі, менші пасли овець, батько заробляв муляркою і хрестами, мати поралася по господарству.

Перші життєві враження малого Михайлика припадають на воєнний час – літаки з червоними зірками або чорними хрестами в небі над їхньою хатою, що мало не чіпляли верхів'їв старих ялиць, гармати в саду серед яблунь і слив, евакуація за наказом солдатів, смерть страченого на шибениці, самогубство пришельця, яке сталося з вини односельчан. Та друга смерть – загибель чоловіка, котрого зачинили в дзвіниці, як зізнається письменник, переслідуватиме його безперестанку: «Вона заставить постійно замислюватися над крихкістю істоти, що зветься людиною, над її добротою і водночас сліпою жорстокістю до свого ближнього, над тим, що

39 Михайлюк М. Не вір крику нічного птаха: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 20 – 21.

40 Пражина – міра площі.

41 Фальча – міра площі, що дорівнює близько 1,43 га.

42 Михайлюк М. Заглухий дзвін: Трафунки, шкіци, згадки / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2014. – С. 163.

ніхто не має права легковажити людським життям, брати на себе злочин людиновбивства. Посадить в його душі відразу до несправедливості і зловживання силою, болісне співчуття до скривджених і, може, парадоксально, зміцнить його віру у людську доброту»⁴³.

Змалку, як і всі діти Михайлюків, Михайло прилучався до праці: пас овець, а підрісши, дуже прив'язався до землеробства – орав з найстаршим братом Іваном, якого вдома кликали Янцьом, жнивував, а також допомагав батькові коло мулярки й виготовлення надгробних плит і цоколів на єврейському цвинтарі.

До школи Михайло пішов не в сім, а у вісім років, бо через великий голод вдався малим ростом. Проте шестилітнім уже знав читати й писати. Ту науку засвоїв від двох старших сестер, з якими при світлі гасової лампи запам'ятовував їхні уроки. Тому його, своєрідного «вундеркінда», який знав і арифметику, хотіли одразу перевести до другого чи навіть третього класу. «Та я затявся – не піду! – не без гумору писатиме згодом Михайло Михайлюк. – Затявся, бо мої руснацькі хлопці, з якими я пас вівці, бив м'яча, ходив купатися в річці Серет, пригрозили: «Підеш – то нарікай на себе! Відлучимо твої вівці від наших, на толоку бити «свинки» (м'яча) тобі – зась, а прийдеш купатися, то стільки води глігнеш, що черево тобі стане, як бубон!» <...> Отак і зостався у першому класі»⁴⁴.

Однак читати книги, улюбленого його заняття, не вдалося заборонити нікому. Бувало, на пасовиську забував про все на світі, заглибившись у книжку. А вівці, збившись у гурт, пощипували траву неподалік і не розбігалися у шкоду, бо ж той винахідливий пастух-бібліофіл ось-ось дістане з торбини припасені для них ласощі – яблука і хліб. Та були у цьому пастушковому дитинстві ще й інші зваби, не менш приємні й пам'ятні. Щоранку вони, сільські пастирі, зачудовано спостерігали, «як із-за обрію сходить сонце, як річка Серет несе свої води у невідому даль, бачили у ясні дні з Горба далекі верхи гір, окутані білими туманами, чули гудки паровозів у Гадіках, чудувалися чорними хмарами, що насувалися з півночі, несучи блискавки і громи, грози із градом»⁴⁵. А коли приходила осінь і поля порожніли після зібраного врожаю, для них, винахідливих пастушків, наставало цілковите

43 Михайлюк М. Не вір крику нічного птаха: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 50 – 51.

44 Михайлюк М. Задавніні буковинські трафунки / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2015. – № 250 (Квітень). – С. 27.

45 Михайлюк М. Заглухлий дзвін: Трафунки, шкіци, згадки / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2014. – С. 177.

привілля, «бо тоді можна було пускати вівці всіма стернями, барабулінками, сіножатями. В такі дні, розпаливши вогонь з вербових кобеньок, картопляного бадилля, кукурудзяних кореньок, всіякого хмизу, хлопчаки, не маючи жури, що вівці зайдуть у шкоду, починали фантазувати. Одні розповідали всілякі страхіття, що їх спіткали у темні глупі ночі: одного зловив блуд, інший божився, що у трупарні на цвинтарі видів рогатого, третій, що бульбона у потоці коло Івончука не має дна, четвертий, що у ставку Люшенка коропа великі, як поросята, а старий годує їх живими качками»⁴⁶. Хтозна, чи не з цього вранішнього замилювання безмежною красою сільських краєвидів і романтичного, дещо наївного фантазування народжувалося у мрійливого хлопчини бажання стати на письменницьку дорогу.

Після завершення Другої світової війни румунський уряд узяв курс на демократичне розв'язання національного питання. У місцевостях, де компактно проживали національні меншини, відкривалися школи і ліцеї з рідною мовою навчання. На основі закону 1948 року про реформування народної освіти запроваджувалося обов'язкове початкове та неповне середнє навчання рідною мовою, яке охоплювало сім років. «Хоча, – як відзначає Т. Рендюк, – за своєю формою нова система освіти в Румунії багато в чому копіювала радянську модель, по суті вона дала позитивний результат. Практично в усіх населених пунктах, де проживали українці, – від великих сіл до маленьких гірських хуторів – були засновані українські школи»⁴⁷. З цього погляду Михайлові не зовсім пощастило. У першому класі він змушений був навчатися по-румунськи, а згодом, коли «руських» (так у Сереті називали українців) перевели до українського класу, почав вивчати «дивну» для нього мову – українську літературну, в якій не розумів багатьох слів. Ще й досі, приміром, сидить у пам'яті випадок зі словами «вантажити» і «розвантажити», коли, як знав тоді, віз можна наладовувати і розладовувати. Та завдяки чудовим наставникам Ярині та Олександру Орлецьким, що, як і багато інших учителів, були втікачами з Північної Буковини, яка 1940 року відійшла до Радянського Союзу, швидко засвоїв норми української літературної мови.

Навчання давалося Михайлові легко. Деякі труднощі виникали хіба що з математикою. На уроках Хризанта Яцикевича та Івана Кирстюка зацікавився історією, і це захоплення з роками не згасло, навіть мріяв вступати на історичний факультет.

46 Там само, с. 177 – 178.

47 Рендюк Т. Українці Румунії: національно-культурне життя та взаємовідносини з владою / Т. Г. Рендюк. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – С. 56 – 57.

Важке повоєнне дитинство дарувало і свої радощі. Приміром, невимовно великим щастям для Михайлика було осідлати коня Ваську і пуститися в галоп толокою. Але Васька «був норовистий і лінивий, в упрязі, тим більше в плузі, ходив неохоче, він удався якийсь панський, небаченої в нашій околиці масті. Васька понад усе любив, коли я водив його на зелену пашу, купав у річці, і тільки деколи дозволяв осідлати себе – раптом зупиниться на скаку, і ти полетиш через його голову, бахнешся на землю, як гарбуз. Правда, такі штуки витворяв він лише на пасовиську чи в полі, ніколи на твердій дорозі, наче знав, що, упавши на ній, я можу покалічитися»⁴⁸.

Безліч розваг приносила дітлахам зима. На Святий вечір галаслива малеча стихала в побожному очікуванні коляди, смачних наїдків і щедрих гостинців. Від хати до хати рушали на Руснаках різдвяні гурти малих колядників і славили народження Сина Божого, а під Новий рік під супровід Михайлового бугая⁴⁹ віншували господарів, бажали їм здоров'я й достатку. А коли наставав Великдень, батьки справляли обнови, що додавало піднесеного настрою і винахідливості у святкових іграх, як, приміром, цоканні писанками чи салютуванні саморобними «стрільбами». «Таки гарно, – зазначатиме письменник у своїх мемуарах, – забавляли-ся ми на Великдень, тому даремно психологи кажуть, що з дитинства людина запам'ятовує найпривабливіші моменти – ігри, всілякі веселі чи незвичайні пригоди, всілякі витівки, а не сумні трафунки. Час, про який розповідаю, був скрутний, часто голодний і холодний, дитинство наше було босоного, проте незабутнє»⁵⁰.

Один із перших найсвітліших спогадів малого Михайла – гостини в бабки й діда, які мешкали на протилежному куті Руснаків у хаті, де народилася його мама. Те місце, у видолінку за потоком, де вузькі і стрімкі вулички не давали розминутися двом фірам, зовні, може, нічим особливим не вирізнялося, проте завше манило лагідністю бабусі, «маленької і кругленької, з червоними яблуками на щоках, вертлявої і непосидючої»⁵¹. Її привітність, здавалося, передалася і довколишнім пагорбам – «надвечір'я тут заколисувалися гудінням жорен, запах свіжої, крупнозмеленої кукуру-

48 Михайлюк М. Міст без поруччя: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1988. – С. 64.

49 Бугай – акомпануючий музичний інструмент, який за тембром нагадує ревіння бугая.

50 Михайлюк М. Великдень мого дитинства / Михайло Михайлюк // Український вісник. – 2014. – № 7-8 (Квітень). – С. 7.

51 Михайлюк М. Не вір крику нічного птаха: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 13.

дзяної муки змішувався з пахучим гіркуватим димом, що просочувався з кожної шпарини даху без комина, від чого смеркання набувало чарівності маленького людського щастя»⁵². А на сусідській stodolі торохтливим клекотом озивалися бузьки. Тоді бабуса з полегкістю хрестилася, бо коли святі птахи у своєму гнізді, лихо обминатиме дім. Взагалі її ставлення до лелек було особливим, майже побожним. Якось у передосінні дні вона підбрала пораненого бузька, який не зміг відлетіти у вирій. Через зиму бабуса виходила птаха і навесні випустила його на волю. Зворушлива історія про скаліченого бузька, який знайшов притулок у бабусиній оселі і тепло в її серці, не раз відгукуватиметься у творах Михайла Михайлюка спогадом про далеке дитинство, в якому вияв доброти однієї особи неодмінно проростає сторицею в душах суцїх під небесами.

Бабусині настанови, її багатий життєвий досвід у стосунках з природою і людьми, її повсякденна поведінка у звичайних побутових справах наочно навчали малого Михайлика розрізняти добро і зло, укорінювали в його свідомості спротив будь-якій несправедливості, ставали нормою власних морально-ціннісних орієнтирів. Якось онук, підбурений піонерським духом, наважився дорікнути старенькій за те, що вона молилася на ікони Христа, Богородиці і портрет австрійського цїсаря. А бабця, склавши руки на грудях, як до молитви, промовила «з боєм і розпукою», ніби «хтось хотів у неї забрати щось дороге, наче світ їй перевернувся»: «Дитино, не гріши, то цїсар, то святий! Він не як ті антихристи, безбожники, котрих ти мені у книжці показував. То святий»⁵³. І тоді, розповідає письменник, «наче щось зламалося у моїй дитячій душі, і чи не вперше я засумнівався у вірі в тих нових богів, яких нам нав'язували шкільним вихованням з червоною краваткою на шії»⁵⁴.

Закінчивши семирічку з дипломом, Михайло вступив до Серетського українського ліцею, в якому директорував Богдан Яричевський, син відомого письменника. Навчався добре, був «блискучим» з української мови і літератури, історії, географії, але інколи підводила математика, якій приділяв менше уваги, бо, за його розумінням, в порівнянні з нудним розв'язуванням задач непомірно більшу користь приносить читання книг. Ліцей мав багату українську бібліотеку, то й читацький вибір був великим. Українська класика, а особливо твори на воєнні й партизанські теми стали улю-

52 Там само, с. 19.

53 Михайлюк М. Заглухлий дзвін: Трафунки, шкїци, згадки / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2014. – С. 295.

54 Там само.

бленою лектурою Михайла. Читав із великою насолодою, наївно вірячи в благородність радянської армії-«визволительки». Цілком можливо, це сталося тому, що 1944 року на постій у Михайлюків зупинялися радянські солдати, які до господарів-українців, а особливо до дітей, ставилися досить добре, ділилися з ними хлібом, а малечу частували солодощами.

Тож радянська література полонила Михайла, який тоді не розумів її фальшивого пафосу. Але водночас це захоплення допомогло йому ґрунтовно оволодіти українською літературною мовою, знанням якої здивував навіть Магдалену Ласло, тоді ще молоду викладачку Бухарестського університету, що як голова комісії з іспитів на атестат зрілості прибула до Серетського ліцею. Саме вона остаточно вплинула на фаховий вибір юнака, переконавши його вступати на українську філологію.

У ліцеї Михайло приятелював із Василем Климом, у майбутньому талановитим прозаїком, але школярем він писав вірші і як «класний поет» мав пошану серед колег, а вчителі-словесники пророкували йому літературну славу. В одному класі з Михайлом навчалися також Віктор Кідеша та Іван Серединчук, які згодом почали виступати під літературними псевдонімами Василя Крикуна та Івана Непогоди. Тепер можна з певністю сказати, що Серетський ліцей так чи інакше благотворно впливав на поповнення лав українських письменників Румунії. Шкода, що з приходом режиму Чаушеску цей процес безповоротно зупинився, так і не набравши повних обертів.

Отже, з любові до рідної літератури і словесності загалом, заохочений Магдаленою Ласло, 1959 року Михайло Михайлюк успішно склав вступні іспити на українську філологію Бухарестського університету. Разом з ним студентами стали також Віктор Кідеша та Іван Серединчук, але, на жаль, Василь Клим через матеріальну скруту, бо згоріла родинна хата, не зміг тоді вступати до університету.

Відділення української мови та літератури Бухарестського університету, на якому Михайло Михайлюк навчався в 1959 – 1964 рр., було засноване 1952 року, дещо пізніше, ніж сербохорватське, чеське, словацьке і польське. Першим його викладачем, а отже, й основоположником, став випускник філософського факультету Чернівецького університету Костянтин Драпака, якого, за словами професора Івана Ребошапки, «слід уважати одним з найвагоміших зачинателів і символом нового післявоєнного українськомовного шкільництва в Румунії»⁵⁵. 1954 року для викладання на від-

55 Ребошапка І. Відрадіні поступування зачинателя українського шкільництва в Румунії: До 20-х роковин від дня смерті Костянтина Драпаки (28.V.1900 – 28.VIII.1987) / Іван Ребошапка // Наш голос. – 2007. – Серпень-вересень. – Ч. 158-159. – С. 14.

ділення прибула випускниця Харківського університету Магдалена Ласло, 1957 року – вихованці Київського університету Стеліан Груя Яцентюк і Михайло Бодня, роком пізніше – кандидат філологічних наук, випускник Харківського університету Микола Павлюк. Для викладання К. Драпака залучав також В. Білівського, с. Загородного, М. Іванович, Н. Бурчу-Лесяну⁵⁶. Загалом відділення «відіграло винятково позитивну роль у підготовці цілої плеяди викладачів української мови та літератури для роботи у системі румунської освіти протягом наступних поколінь»⁵⁷. Крім того, воно давало професійний вишкіл майбутнім письменникам, літературним критикам, журналістам, видавцям, редакторам, культурно-освітнім працівникам і т. ін.

До студентської аудиторії Михайло Михайлюк увійшов усебічно підготовленим, із бездоганим володінням рідною літературною мовою, широкою обізнаністю з українською класикою, певними світоглядними переконаннями, в яких домінував здоровий критицизм у ставленні до так званих соціалістичних перетворень. Адже юнак на власні очі бачив шкідливість колективізації, яка руйнувала селянські господарства і вбивала в людині одвічний потяг до землеробської праці. Назавжди в його, школяра, пам'яті засіли денні й нічні «духи», які намагалися затягнути селян до колгоспу. Прикро вражало хлопчика й те, що серед тих горе-агітаторів були і його вчителі, які лукавили фальшивими розповідями про колгоспний добробут і перед своїми учнями, і перед їхніми батьками. Тому він, захищаючи тата й маму від «райського» життя на спільній ниві, наважився навіть викричатися на набридливу агітаторку-вчительку, за що йому добряче перепало в школі на утемістських зборах. Згодом ці події Михайло Михайлюк описав у статті під промовистою назвою «Пригадаймо трагедію села – колективізацію» (1991), зауваживши, що українські письменники Румунії, за кількома незначними винятками, ніколи не прославляли у своїх творах колективний спосіб господарювання, бо сприймали його як безглуздий факт в історії селянства, як наругу над землею і її справжнім хазяїном.

Нетерпимість до облудливих слів про нібито переваги соціалістичного способу життя і непогіршеність марксистсько-ленінського вчення особливо посилювалася у Михайлюка-студента тоді, коли він чув заклики своїх університетських професорів вивчати науковий соціалізм, діалектичний

56 Див.: там само, с. 15.

57 Рендюк Т. Українці в Румунії та румуни в Україні: проблеми минулого та сучасне становище / Теофіл Рендюк. – К., 2011. – С. 90.

та історичний матеріалізм для нібито користі власних світоглядних орієнтирів. Обурливо відгукувався принциповий юнак і на безпідставні закиди деяких наставників на адресу студентів-українців, яких постійно підозрювали в так званому буржуазному націоналізмі.

Загалом університетське навчання породжувало в Михайла Михайлюка двоєке враження. З одного боку, його приваблював світ нових знань, а з іншого, – він потерпав від нудних лекцій, на яких, приміром, ішлося про романи «Бур'ян» Андрія Головка та «День отця Сойки» Степана Тудора як про найкращі в українській літературі. Тож допитливий студент змушений був здебільшого самотужки шукати для себе інтелектуального порятунку – поринув у молоду румунську літературу, захопився світовою, здебільшого російською класикою, в оригіналі прочитав Льва Толстого, Івана Тургенєва, Михайла Лермонтова, Максима Горького, Володимира Короленка, Антона Чехова. Крім того, пробував свої сили в перекладах українською мовою румунських авторів, почав писати власні оповідання, відчув потяг до літературної критики. Завдяки своєму університетському викладачеві і водночас головному редакторові газети «Новий вік» Михайлові Бодні другокурсником опублікував низку статей про українську літературу в РНР, чим розпочав свій шлях літературного критика.

Багато для становлення Михайла Михайлюка як письменника і літературного критика дали приятельські стосунки зі Стеліаном Груєю Яцентюком, за характеристикою першого, «молодим симпатичним асистентом» Бухарестського університету, поетом і прозаїком, який активно заохочував студентів до художньої творчості, часто жартуючи: «Дав я тобі перо в руки, чи не дав? Тож що тобі залишається робити? Тільки писати!». Спілкування вимогливого вчителя й старанного учня покликала до життя не одну добру справу, корисну як для них самих, так і для загалу. Тому вихід поетичної книжки Стеліана Груї Яцентюка «Надра» (Бухарест: Критеріон, 1971), в якій зазначалося й ім'я Михайла Михайлюка як редактора, – не звичайна випадковість, а закономірність, якій передували університетські лекції, житейські і творчі стосунки особистостей, поєднаних відданістю літературі.

В університеті Михайло Михайлюк здобув авторитет сумлінного і знаючого студента, здібного до наукової праці й художньої творчості. Тому Магдалена Ласло намагалася прилаштувати його на кафедрі славістики чи в Інституті фольклору. Однак її старання виявилися марними, і Михайло був уже готовий, як він писав, «піти в народ» і «стати апостолом на

освітній ниві»⁵⁸, тобто приступити до виконання обов'язків учителя румунської мови та літератури в одній зі шкіл Сучави. Та буквально за день до від'їзду несподівано отримав підписане міністром культури урядове призначення на роботу в газету «Новий вік». «Отже, я став журналістом, та ще й українським, і ця професія була для мене якраз, – згадує Михайло Михайлюк. – Особливо любив писати критичні матеріали на злободенні теми й рецензії, критичні огляди нашої літератури. Не брався писати ні вірші, ні прозу, хіба робив переклади з румунської літератури. Письменником себе не бачив, найбільше міг сподіватися, що з мене вийде літературний критик»⁵⁹. Останнє обнадійливо заяснило із виходом альманаху «Серпень» (1964), на сторінках якого новоспечений випускник Бухарестського університету опублікував одразу два матеріали – рецензію на збірку Оксани Мельничук «Слаблю життя» і статтю про якість перекладів з румунської мови на українську творів Маріна Преди, Аурела Міхале та Еуджена Барбу у виконанні Сильвестра Загородного.

У середині 1960-х років українська література Румунії поповнилася новими талантами. Почали творити Іван Ковач, відтак – Микола Корсюк, Михайло Небиляк, вивірили свої естетичні орієнтири Степан Ткачук, Юрій Павліш, Корнелій Ірод, після реабілітації повернувся в літературу Орест Масикевич, продовжували писати Денис Онищук, Іван Шмуляк, Михайло Волощук та ін. А Михайло Михайлюк не відчував жодного потягу до поезії чи прози. Так тривало до 1969 р., коли заснувалося видавництво для національних меншин «Критеріон», яке, за спостереженням Миколи Корсюка, «стало ядром і центром плекання й розповсюдження найкращих літературних, історичних, фольклористичних, соціологічних, мовознавчих та інших досягнень культурного й духовного життя національних меншостей в міру таланту й можливостей кожної з них»⁶⁰. Окремо виділив автор допису значення «Критеріону» для української меншини, для якої, за його словами, «першорядну роль взяла на себе література, усвідомлюючи себе насамперед як Слово, яке повинно стати на сторожі її буття, щоб невдовзі, в міру поповнення новими силами, розширити коло зацікавлень на інші ареали духовного життя»⁶¹. Безумовно, ця важлива культурно-мистецька

58 Михайлюк М. Штрихи до біографії: комп'ютерний текст. Зберігається в автора цих рядків.

59 Там само.

60 Корсюк М. Ми і наші книги / Микола Корсюк // Просвіт: Антологія короткої української прози з Румунії. – Т. 1. – Бухарест: RCR Editorial, 2009. – С. 16.

61 Там само.

подія по-своєму вплинула й на Михайла Михайлюка, покликавши його до літературної праці. До того ж, Магдалена Ласло порекомендувала його директору видавництва Домокошу Гезі на посаду консультанта, редактора-екстерна. І він почав редагувати твори українських письменників, особливо поетичні. Оскільки прозаїків, які могли б спромогтися на окрему книжку, ще не було, він видав колективний збірник «Наші весни» (1972), до якого включив новели й оповідання Корнелія Ірода, Івана Ковача, Миколи Корсюка, Василя Клима, Степана Ткачука, Івана Федька та ін. і який, безперечно, «можна вважати досить вагомим і цінним внеском у розвиток української літератури в Румунії, кроком до відображення багатопроBLEMності сучасного життя»⁶².

Отож, заглибившись у новий для себе вид літературної діяльності – редагування поетичних збірок, Михайло Михайлюк відчув приплив творчих сил для написання власних віршів і 1971 року видав свою першу книжку під назвою «Інтермеццо». Треба зауважити, що 1970-1980-ті роки стали чи не найпродуктивнішими в письменницькій біографії Михайла Михайлюка. Услід за першою вийшли друком наступні книжки: віршовані казки для дітей «Мурчик-кіт упав з воріт» (1975), збірка малої прози «Біле-пребіле поле» (1974), романи «Не вір крику нічного птаха» (1981), «Міст без поруччя» (1988), літературно-критичні нариси «Слово про слово: Думки про українську поезію Румунії» (1983). Додаймо до цього численні статті, репортажі, інтерв'ю, опубліковані в українській періодиці, передмови до вибраних творів українських класиків, редагування книг українськомовних авторів Румунії, видання фольклорних збірників тощо, і перед нами постане чітка картина творчого злету Михайла Михайлюка. Зауважмо, що завдяки йому як упорядникові, авторові передмов, відповідальному редактору тоді побачили світ понад 30 книг. З-поміж, погодьмося, такої досить поважної кількості видань передусім варто відзначити вихід у серії «Мала бібліотека» творів «Маруся» (1978) Григорія Квітки Основ'яненка, «На день добрий» (1980) Юрія Федьковича, «Каменярі» (1975) і «До світла» (1981) Івана Франка, збірників «Про землю і хліб» (1972) та «Наші весни» (1972), книг «На місячних перехрестях» (1971) Ореста Масикевича, «Нащадки сонця» (1972), «Роздоріжжя» (1973), «Ворота» (1975), «Сюжет для новели» (1977), «Монолог дерева» (1980) Миколи Корсюка, «Явір, що в полі одинокий» (1974) Івана Ковача, роману «Любов до ближнього» (1978) Михайла Небиляка, фольклорних збірників «Ой у саду-винограду» (1971)

62 Михайлюк М. Вступне слово / Михайло Михайлюк // Наші весни: Збірник прози. – Бухарест: Критеріон, 1972. – С. 7.

Івана Ребошапки, «Ой ковала зозулечка» (1974) Мирослави Шандро та ін. Та найпомітніше і найважливіше місце в цьому переліку посіли десять випусків річника «Обрії» (1979 – 1989), котрі Михайло Михайлюк видав разом з Євгеном Мигайчуком та Миколою Корсюком, бо стосувалися вони не одного лише автора чи окремого твору, а цілого загалу письменників і науковців, які чи не вперше так потужно і різнобічно представили творчий та інтелектуальний цвіт української громади Румунії. За задумом упорядників, «Обрії» покликані були, як сказано у вступному слові, згуртувати довкола себе поетів, прозаїків, літературних критиків, істориків літератури, фольклористів, мовознавців та ін., а передусім – «дати можливість творчій молоді надрукувати свої літературні спроби»⁶³. Із цим надважливим завданням річник успішно впорався, мобілізувавши під свої знамена десятки авторів, у тому числі й талановитих дебютантів. За відсутності спеціалізованого періодичного видання «Обрії» фактично взяли на себе роль літературно-мистецького журналу, ставши авторитетним попередником щомісячника «Наш голос», який почав виходити з 1990 року.

Заслуга Михайла Михайлюка перед українською літературою Румунії полягає і в тому, що завдяки його постійному піклуванню вона поповнювалася новими талантами. Адже він, глибокий знавець поточного мистецького процесу, чітко усвідомлював, що рідне письменство матиме сприятливий ґрунт для подальшого розвитку тільки за умови свого кількісного і якісного зростання. Тому йому особливо важило, щоб у письменницькі ряди вливалися нові творці – «різного віку, більшого чи меншого обдарування, різного стилю і художнього рівня, щоби відбувалася рекуперація тих, що раніше подавали надії, але з різних причин перестали писати, щоби до літератури залучалися потенційні автори»⁶⁴. І він заходився коло нелегкої праці, яка згодом дала добрі плоди: насамперед переконав свого шкільного товариша Василя Кліма знову взятися за перо, внаслідок чого з'явилася низка прозових книг, а що особливо важливо для літератури, яка себе утверджувала в жанрах великої прози, романів «Гора» (1978), «Сонце і земля» (1980); ублагав скептичного Іллю Кожокаря повернутися до поетичної творчості – й успіх митця не забарився із виходом глибокодумних збірок «Гріх і натхнення» (1996) та «Єретичні поезії» (1999); нараяв Теофілю Ребошапці писати вірші рідною, українською, мовою, що ознаменувалося

63 Слово про "Обрії" // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1979. – С. 7.

64 Михайлюк М. Штрихи до біографії: комп'ютерний текст. Зберігається в автора цих рядків.

виходом чудової поезії, як, приміром, у книжці «Крила мовчання» (1986); заохотив сорокарічного Юрія Лукана до написання романів, бо той у товаристві був чудовим оповідачем, мав багатий життєвий досвід, а отже, зміг би написати талановиті твори, що, власне, підтвердив вихід таких речей, як «Терези» (1979), «Не тяжко крука вбити» (1982) та «Банальні ночі» (1985); благословив на творчу дорогу Василя Цаповця, Івана Негрюка та багатьох інших. Словом, Михайло Михайлюк саможертвовно працював задля появи нових талантів, кількісного і якісного примноження української літератури Румунії, хоч часу на власну творчість майже не залишалося.

На початку грудня 1989 року в Румунії сталася важлива політична подія. Внаслідок революції, яка засудила режим Ніколає Чаушеску, до влади прийшли сили, які задекларували курс на європейські цінності, зокрема, й на зміну політики щодо національних меншин, які «отримали можливість вільно об'єднуватися в політичні партії і громадські організації»⁶⁵. Як і інші національності, цим правом скористалися й українці, заснувавши 29 грудня 1989 року Союз українців Румунії (СУР). Вирішальну організаційну роль у цій справі відіграли три письменники – Іван Ковач, Михайло Михайлюк і Микола Корсюк. Саме з їхньої ініціативи було написано статут Союзу, складено список його членів-засновників, а на базі «Нового віку» утворено газету «Вільне слово». В її першому числі за січень 1990 року Михайло Михайлюк видрукував статтю «Рівність, братерство, свобода», один з варіантів якої опублікував київський журнал «Всесвіт» під назвою «Час відродження настав!». У ній викладалися засадничі положення діяльності Союзу українців Румунії, який брав на себе обов'язок захищати «перед законними властями Румунії інтереси і права українського населення; серед його вимог – відновлення скасованих українських початкових шкіл, ліцеїв і педагогічних шкіл; свобода релігії і вільна належність до наших рідних церков; утворення українських будинків культури, хорів, самодіяльних гуртків, своєї преси й літератури, тижневих радіо- і телепередач, наявність своїх представників у державних органах»⁶⁶. Докладніше про ці та інші завдання йшлося в Бухаресті на Першому з'їзді Союзу українців Румунії 27 – 28 квітня 1990 року. Однак «добрі наміри залишилися на папері, оскільки тодішнє керівництво Союзу українців Румунії поступово відійшло від намічених планів щодо послідовного відродження українського шкільництва, як і від

65 Рендюк Т. Українці в Румунії та румуни в Україні: проблеми минулого та сучасне становище / Теофіл Рендюк. – К., 2011. – С. 107.

66 Михайлюк М. Газетярські штрихи: Публіцистика / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2015. – С. 21 – 22.

роботи в цілому, спрямованої на прискорене відродження та розвиток етнічної ідентичності українців Румунії»⁶⁷. Про це не раз нагадував Михайло Михайлюк у статті «Перший з'їзд СУР пройшов, проблеми залишилися» та її варіантах. Зрештою, тема діяльності Союзу українців Румунії – одна з центральних у публіцистичній творчості Михайла Михайлюка. Крізь її призму письменник вивіряє насувні проблеми життєдіяльності української громади Румунії: від її кількісного складу, освіти рідною мовою, чіткої програми дій до представництва в парламенті – найвищому законодавчому органі держави. Через чверть віку після створення СУРу, Михайла Михайлюка надзвичайно стурбувало те, що з ювілейної нагоди ніхто не спромігся на обговорення «історії виникнення в перші пореволюційні дні нашої національної організації, її становлення і розвиток з нелегкими випробами, її здобутки і несповнення»⁶⁸. Сам же письменник плекав мрію видати книгу про діяльність Союзу українців Румунії за двадцять п'ять років його існування, до якої увійшли б різні документи, зібрані ним, – звіти на з'їздах, виступи учасників, інтерв'ю з першим головою, депутатами від української меншини, коментарі про культурні заходи, організовані СУРом»⁶⁹, що в поєднанні із «живим словом», тобто спогадами конкретних осіб, представило б більш-менш повну картину його історії. Однак на його заклик, за невеликим винятком, майже ніхто не відгукнувся. Тому до своєї нещодавно виданої книги «Газетярські штрихи» він подав «до уваги українців, істориків, дослідників українського феномена в Румунії власний «літопис» про народження, становлення і діяльність організації національного рівня, яка покликана згуртовувати українську громаду з прицілом на збереження і розвиток її культурного життя, традицій, звичаїв, зростання національної свідомості українського люду»⁷⁰.

З-поміж нагальних проблем, які постали перед українцями Румунії після Грудневої революції 1989 року, вирізнялася ще одна – вкрай гостра необхідність заснування місячного літературно-культурного журналу, який би об'єднав у службі рідному слову письменників старшого і молодшого поколінь. Допомога в цій нелегкій справі надійшла від Спілки письменників Румунії, і з липня 1990 року почав виходити журнал «Наш голос», творчий

67 Рендюк Т. Українці в Румунії та румуни в Україні: проблеми минулого та сучасне становище / Теофіл Рендюк. – К., 2011. – С. 229.

68 Михайлюк М. Газетярські штрихи: Публіцистика / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2015. – С. 5.

69 Там само.

70 Там само.

колектив якого очолив Михайло Михайлюк, заступником головного редактора обрано Євгена Мигайчука, а відповідальним секретарем – Миколу Корсюка. Часопис поставив собі за мету «бути публікацією широкого проблемного, тематичного і жанрового охоплення, залучаючи до співробітництва, крім літераторів, усіх, хто бажає і може зробити свій внесок у розвій нашого (українців Румунії. – В. А.) духовного життя»⁷¹. Однак «Наш голос» виконував значно більший обсяг завдань. Скажімо, в його першому числі, крім літературних (наукові статті, поезія, уривки з прозових творів), вміщено матеріали, які стосувалися діяльності СУРу, життя селян гірських районів, враження від подорожі до української столиці та ін., що, безперечно, приваблювало ширше коло читачів.

У лютому 1990 р. на запрошення Спілки письменників України Михайло Михайлюк уперше відвідав Київ. Тоді українська столиця потрапила у справжній вир революційних подій – весь простір її вулиць і площ заповнили багатолюдні мітинги в маєві синьо-жовтих прапорів, під якими українці утверджували своє законне політичне право жити у власній самостійній державі.

Бухарестські гості (а до складу делегації увійшов і Микола Корсюк) одразу ж опинилися в щільному графіку програми візиту. Як згадує Михайло Михайлюк, «нас просто розхапували на численні зустрічі, і ми до хрипоти розказували про диктатора Ніколає Чаушеску та його ненависну дружину, про задушливу атмосферу, в якій ми жили, та не корилися духом, про терористів, які хотіли потопити в крові Грудневу революцію, та інші жахи»⁷². Відвідини Спілки письменників України, товариства «Україна», видавництва «Дніпро», редакцій журналу «Україна» і газети «Літературна Україна», спілкування з Юрієм Мушкетиком, Миколою Чищевим та іншими київськими колегами подарували чимало пам'ятних миттєвостей. Скрізь виникало безліч питань, а найчастіше тих, що стосувалися української громади Румунії, її історії і сучасності, участі в Грудневій революції, розвитку літератури, її майбутнього тощо. Так завше буває у випадках, коли про об'єкт уваги не відомо майже нічого. Прикрий, але очевидний факт: про українську громаду Румунії, її письменників і науковців на той час в Україні було написано дуже мало. Тож журнал «Україна» і газета «Літературна Україна», ніби надолужуючи раніше згаяне всіма столичними виданнями разом узятими, вмістили інтерв'ю з румунськими письменниками й подали добірки їхніх творів.

71 Голос усіх // Наш голос. – 1990. – № 1 (Липень). – С. 2.

72 Михайлюк М. Київські спогади / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2015. – № 253 (Липень). – С. 30.

У відповідях на численні запитання Михайло Михайлюк і Микола Корсюк розповідали про економічну катастрофу, в якій опинилася Румунія внаслідок правління Чаушеску: «В містах бракувало найнеобхідніших товарів. Людям доводилося цілими днями вистоювати в безкінечних чергах, а на селі взагалі нічого неможливо було купити. Селяни приїздили з мішками до міст, щоб запастися хлібом, бо на селі не було й хліба»⁷³. Найбільше йшлося про становище української громади, позбавленої елементарного права навчатися рідною мовою, долю єдиного українськомовного періодичного видання – газети «Новий вік», яка перетворилася «на бліду копію офіційних газет»: «Власне, вона не була українською газетою, трибуною українського населення Румунії, це скоріше була офіційна газета для українців, аби той, хто не вмів читати по-румунськи, мав змогу прочитати те ж саме, що й усі в країні, лише по-українськи. Газеті випала нелегка і навіть трагічна доля. Якщо до 1960 року в редакції ще працювали свідомі свого обов'язку перед українським населенням журналісти, то незабаром їх звинуватили в так званому «буржуазному націоналізмі» і після судового процесу «посадили»⁷⁴. Велику надію промовці покладали на Грудневу революцію, завдяки якій виник Союз українців Румунії і який «висунув ряд законних вимог – надати українській мові рівні права з усіма мовами Румунії, в тому числі і з мовою корінного населення республіки, відновити в українських селах рідну школу, в якій наша мова була б мовою викладання всіх предметів»⁷⁵. У цих українських процесах найбільші сподівання покладалися на Україну, на її допомогу в обміні вчителями, письменницькими делегаціями, виступами театральних груп, концертними програмами професійних і самодіяльних колективів.

Через кілька місяців Михайло Михайлюк удруге побував у Києві – тепер уже як учасник міжнародного фестивалю української поезії «Золотий гомін», який проходив 7 – 16 вересня 1990 року. Древній Хрещатик обнадійливо замайорів синьо-жовтим знаменом, установленим перед Київською міською радою. До його підніжжя ліг букет квітів і від румунської делегації – Михайла Михайлюка, Миколи Корсюка, Корнелія Ірода і Сільвії Забарченко. Свої враження від поїздок до української столиці, Канева і Львова Михайло Михайлюк докладно описав у статті «Над Києвом – золотий гомін, і голуби, і сонце», опублікованій у жовтневому числі

73 "Нас чверть мільйона" // Україна. – 1990. – № 47. – Листопад. – С. 7.

74 "Там голос твій ніколи не лукавив..." // Літературна Україна. – 1990. – 19 лип. – С. 7.

75 Там само.

«Нашого голосу», яка відтак увійшла до його книг вибраної публіцистики «45 років з українським пером» (2009) та «Газетярські штрихи» (2015). Головна її думка – рішуче звільнення українців від ненависного комуністичного ярма. «Юнаки і дівчата, – зафіксував літописець, – збирають підписи проти нового союзного договору, який може стати ще одною перпоною на шляху України до повної незалежності і суверенності. Ленін і синьо-жовте знамено. Два несумісні символи. За першим – десятиліття національної неволі, кривавого терору й голоду. Він – уже майже минуле, але ще нависає загрозою над волелюбним народом. За другим – майбутнє»⁷⁶. Безперечно, революційні епізоди, що їх так ретельно змалював Михайло Михайлюк, цікаві не тільки для з'ясування журналістської біографії їх автора, а й для відтворення сторінок боротьби за незалежність Української держави.

Та головне на українському поетичному фестивалі – власне поезія, яка звучала в традиційних і нетрадиційних образах і ритмах, інколи подавалася в несподіваних інтерпретаціях залежно від її історії, мовного оформлення і місця творення. Виникали, спонукаючи до аргументів, пристрасні дискусії, і саме в них народилася істина, якої не могли заперечити навіть найзатятіші промовці: «Українська поезія – велика, єдина й неділима». І в цьому одностайному пориві «золотогомонівці» рушили на прощу до Канева, де на Тарасовій горі вічний спочинок знайшов геніальний український поет.

Коли швидкохідне судно на підводних крилах наближалось до місця призначення, почав сіятися рясний дощ. Павло Мовчан, організатор і керівник фестивалю, заспокоював: «Не журіться, поки допливемо, випогодиться. Великий Тарас розжене хмари, побачите!» Промовлене прозвучало настільки впевнено, що ніхто ніскільки не сумнівався в його правдивості. Бо, за словами Михайла Михайлюка, «Павло Мовчан безмежно вірить у всесильність і всюдисущість українського національного поета. Для нього Шевченко – космічне явище; він – живий дух, який стоїть на сторожі України, допомагаючи їй в найтяжчі моменти. Це не містика, це віра, що український народ, крім Всевишнього, має ще одного Бога, чий прах спочиває на Канівській горі, а дух безсмертний зорить за тим, що відбувається на землі, за яку прийняв муки»⁷⁷. І справді, коли наблизилися до Канева, дощ перестав. Цей випадок пригадався Михайлові

76 Михайлюк М. Газетярські штрихи: Публіцистика / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2015. – С. 421.

77 Там само, с. 424.

Михайлюкові одного червневого дня 2016 року, коли він знову зустрів Павла Мовчана. Цього разу в Чернівцях, куди кожен із давніх побратимів прибув у своїх справах. Хоч обидва поети не бачилися понад чверть віку, проте одразу впізнали один одного й обмінялись міцними обіймами й рукостисканнями. І знову, як і на «Золотому гомоні», Михайло Михайлюк захоплено слухав Павла Мовчана, який говорив «з таким же переконанням, з таким же внутрішнім вогнем і непохитною вірою у перемогу добра над злом»⁷⁸ на зустрічі із просвітянами в університетській бібліотеці.

У творчій біографії Михайла Михайлюка чимало яскравих сторінок, які належить ретельніше дослідити, спираючись на спогади різних осіб і задокументовані факти. Серед них – співпраця з письменниками України. На таку думку наштовхують три листи Михайла Михайлюка до відомої української письменниці Галини Тарасюк, датовані лютим – липнем 1990 року. Вони свідчать про вельми цікавий і цінний з культурного погляду задум – видання спільної антології української поезії Південної і Північної Буковини. Реалізацію цього румунсько-українського проекту взяли на себе Михайло Михайлюк і Галина Тарасюк. Окрім текстів вибраних творів, до антології планувалося подати короткі біографічні довідки про їх авторів і ґрунтовну передмову, споряджену Михайлом Михайлюком. Південну Буковину мали представляти насамперед ті поети, які вже встигли видати свої вірші окремими збірками: Степан Ткачук, Іван Негрюк, Орест Масикевич, Корнелій Ірод, Теофіль Ребошапка, Стеліан Груя, Михайло Волощук, Михайло Михайлюк, Іван Непогода, Марія Балан, а також ті, що «друкувалися і друкуються в газеті «Новий вік» і колективних збірниках»⁷⁹. Через деякий час Михайло Михайлюк листовно сповіщав про майже завершення праці над упорядкуванням антології⁸⁰. Однак, на жаль, «з різних причин, як об'єктивних, так і суб'єктивних, почасти і політичних (непорозуміння довкола пріснопам'ятного «Пакту Молотова – Рібентропа» тощо), наш з Михайлом Михайлюком проект з антологією буковинської поезії не був реалізованим. Що поробиш, коли в нашому світі часто політика вирішує долю літератури»⁸¹, – з сумом кон-

78 Михайлюк М. Несподівана зустріч у Чернівцях / Михайло Михайлюк // Український вісник. – 2016. – № 11-14 (Червень – Липень). – С. 9.

79 Михайлюк М. Лист до Галини Тарасюк. Без зазначення дати / Михайло Михайлюк // Особистий архів Галини Тарасюк.

80 Михайлюк М. Лист до Галини Тарасюк від 24 березня 1990 р. / Михайло Михайлюк // Особистий архів Галини Тарасюк.

81 Тарасюк Г. Письменник і людина першої величини / Галина Тарасюк // Рукопис. Знаходиться в автора цих рядків.

статусе Галина Тарасюк. Утім, спільна робота над хай і невиданою антологією мала свій позитив: «У 90-ті читачі великої України відкрили для себе феноменальне явище – творчість українських письменників Румунії»⁸². Це поклало початок активній співпраці українських письменників Румунії з Україною, ближчому знайомству майстрів слова з творами один одного, втілення в життя інших мистецьких проєктів. Уже перший номер «Нашого голосу», редагований Михайлом Михайлюком, умістив добірку віршів Галини Тарасюк з передмовою Магдалени Ласло-Куцюк, що започаткувало естафету широкої популяризації української материкової літератури на сторінках часопису, яку вчасно і надійно підхопили Іван Ковач та Микола Корсюк. «Совісно було, – згадує Галина Тарасюк, – що такий потужний пласт модерної української літератури, створений на теренах Румунії, існує нібито поза материнським, материковим, що навіть ми, письменники, не знаємо творчості своїх побратимів, таких потужних письменників європейського рівня, як Михайло Михайлюк, Корнелій Ірод, Микола Корсюк, Іван Ковач, а тепер і представник молодшої генерації українського письменства Румунії Михайло Трайста»⁸³.

На журналістську долю Михайла Михайлюка випадала не одна надважлива місія. Серед них – заснування газети «Український вісник», поява якої відповідала насущним потребам українців Румунії у справі свого всебічного національного вияву. У її першому номері почесний голова Союзу українців Румунії Оріся Хортик, висловила сподівання, що часопис «віддано служитиме справі національного відродження нашого населення, сприятиме налагодженню тісних зв'язків з Україною й українцями всього світу»⁸⁴. Цю ідейно-тематичну лінію газета підтверджує кожним своїм випуском упродовж уже понад двадцяти п'яти літ, а значить, і незмінною позицією її головного редактора.

Після народження «Українського вісника» Михайло Михайлюк усе більше віддається журналістській праці та видавничій справі. Професійний обов'язок часто, в будь-яку пору року і за будь-якої погоди, кликав у дорогу до тих країв Румунії, де компактно проживали українці. Подорожні враження фіксувалися в численних різножанрових матеріалах про їх працю, побут, традиції і звичаї. В одному з есеїв він чи то жартома, чи то з деяким жалем констатував, що, на відміну від славетного на весь світ газетяра Егона Ервіна Кіша (1885 – 1948), який побував на всіх меридіа-

82 Там само.

83 Там само.

84 Див.: Український вісник. – 1993. – № 1-2. – С. 1.

нах світу й уславив себе знаменитими репортажами, його «журналістські мандри» обмежувались Сучавщиною, Мараморощиною, Банатом, Дельтою – і стільки»⁸⁵. Та, думається, ті журналістські подвиги Кіша ще хтось повторить або й перевершить, бо здійснювалися вони на основі відомих на весь світ подій, імен і пам'яток. А Михайло Михайлюк свої не менш важливі й талановиті твори присвячував скромним трударям, надзвичайно цікавих своєю працею та унікальністю поглядів на світ і себе в ньому, і їхні імена й діла навечно збережуться для прийдешніх поколінь виключно завдяки його творам. Бо ж написано ним, Михайлом Михайлюком, – це неповторна сторінка історії української громади Румунії. І як би хто скептично не ставився до зауваженого, маємо той випадок, коли нібито малопомітне за своєю значимістю нічим не поступається знаменитим, за загальноприйнятою думкою, речам. І якби його не помітив наш майстер слова і не зафіксував на папері, воно б безповоротно кануло в забуття. У цьому й виявляється незмірна перевага Михайлюкових творів над Кішовими писаннями.

Попри щільний робочий графік Михайло Михайлюк таки знайшов час вирватися за географічні межі тих місць, яким самовіддано служить своїм журналістським пером. У 1996 р. він відвідав Францію, помилювався всесвітньо відомими культурними пам'ятками, а відтак разом із Юлієм Лазарчуком вклонився пам'ятнику Тарасові Шевченку в Парижі.

У серпні 2015 року здійснилася давня мрія Михайла Михайлюка наочно познайомитися з Чернівцями. Про славетне місто над Прутом з розповідей рідних він відав ще з дитинства. Тут у війську служив його батько. З нехитрим селянським крамом мати часто прямувала на чернівецький ярмарок, боязко оминаючи тарашанський ліс, де, як розповідали, могли причаїтися розбійники. А він же до буковинської столиці прибув не стільки заради задоволення туристичної цікавості, як задля особливої місії – передачі із власної колекції Чернівецькому літературно-меморіальному музеєві імені Ольги Кобилянської рідкісних матеріалів, які стосуються життя і творчості видатної письменниці.

Удруге до Чернівців Михайла Михайлюка покликала вельми приємна okazія – вручення літературно-мистецької премії ім. Ольги Кобилянської 26 листопада 2015 р. В оточенні журналістів і телекамер, глибоко схвилований письменник, як відзначає Іван Кідещук, «подякував за велику честь бути нагородженим премією ім. Ольги Кобилянської, якій, на жаль,

85 Михайлюк М. Заглухий дзвін: Трафунки, шкіци, згадки / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2014. – С. 207.

не послужив прямо, заглиблюючись в її творчість, але послужив непрямо, друкуючи її твори та статті про них в «Новому віці», «Обріях», «Нашому голосі», головню ті матеріали, які в той час в Україні не могли друкуватись, між якими треба відзначити праці відомої україністки Магдалени Ласло-Куцюк»⁸⁶. Загалом це було визнанням заслуг Михайла Михайлюка перед українською літературою, відзначенням його вірного й самовідданого служіння рідному слову.

В одному з інтерв'ю Михайло Михайлюк зізнавався: «Мій робочий день – ніяк не творчий, а сказав би я, звичний і навіть рутинний. Майже весь час поглинає «Український вісник». Потім мушу постійно редагувати чиюсь книгу – дати їй дорогу в життя. А «крихітки» вільного часу – для себе»⁸⁷. Та все ж ті «крихітки» за останні шістнадцять років не такі вже й непомітні чи маловажні: поетична збірка «Дзвонар» (1999), три видання буковинських «трафунків» – «Криниця під каменем» (2008), «Синій смуток фіордів» (2010), «Заглухлий дзвін» (2014) і дві книги публіцистики – «45 років з українським пером» (2009) і «Газетярські штрихи» (2015). Власне, оцінку створеного ним підтверджують і високі відзнаки – дві премії Спілки письменників Румунії (за збірку «Дзвонар» і роман «Не вір крику нічного птаха») та літературно-мистецька премія імені Ольги Кобилянської, вручена в Чернівцях 26 листопада 2015 року, теплі і щирі привітання на честь 75-річчя. Втім поважний вік не варто сприймати як перешкоду до втілення нових творчих планів, бо перед письменником, сповненим молодечого завзяття, як і в юності, стеляться «білим-пребілим полем» ще не заповнені аркуші задуманих творів. А їх чимало, різних за жанрами і темами. І вони впевнено прямують до читача.

86 Кідешук І. Лауреати премії ім. Ольги Кобилянської – 2015 / Іван Кідешук // Наш голос. – № 2015. – 258 (Грудень). – С. 7.

87 Трайста М. Г. Михайло Михайлюк – невиліковний романтик (До 75-річчя письменника, літературного критика, журналіста): Інтерв'ю / Михайло Гафія Трайста // Наш голос. – 2015. – № 256 (Жовтень). – С. 21.

Розділ 2
ЗА ОБРАЗОМ ЖЕ І ПОДОБОЮ...:
ПОЕЗІЯ
МИХАЙЛА МИХАЙЛЮКА

Перший потяг до поетичної творчості Михайло Михайлюк відчув у старших класах ліцею. Наївними, за його одкровенням, віршиками, написаними здебільшого в стилі авторів «Нового віку», він тоді помержив цілий блокнотик, а поезійку про весну – мабуть, найвдалішу – відправив до редакції газети «Новий вік», твердо вірячи в неминучий успіх. Але очікуваного дива не сталося – вірш з невідомих причин не надрукували, і, спантеличений таким поворотом подій, поет-початківець зниклово припинив, терпляче ждучи другої з'яви своєї примхливої Музи. Вона прийшла через майже півтора десятки років і разом із бухарестським видавництвом «Критеріон» поблагословила у світ його дебютну книжку – поетичну збірку «Інтермеццо» (1971). Цей прихід, без найменшого перебільшення, виявився етапним у розвитку української поезії Румунії, якісно змінивши її тематичні, стильові й жанрові пошуки. Він, як уже мовилося вище, спричинив появу цілої плеяди самобутніх українських поетів, пов'язаної із творчістю Ореста Масикевича, Івана Ковача, Миколи Корсюка, Михайла Небиляка, Павла Романюка, Івана Негрюка та ін.

Трьома роками раніше в культурно-літературному житті українців Румунії сталася ще одна неординарна подія – побачив світ збірник «Ліричні струни» (1968). На його сторінках представлялися твори дванадцяти поетів, які мали різний мистецький вишкіл, сповідували різні манери письма, зверталися до різних тем, але об'єднувало їх щире прагнення внести і свою лепту до скарбнички рідного письменства.

Майже кожен із авторів «Ліричних струн» дебютував на сторінках бухарестської українськомовної газети «Новий вік» (тепер – «Вільне слово»), заснованої 1949 р. Разом із додатком «Культурний порадник» вона стала своєрідною трибуною українських письменників Румунії. На той час перші поетичні збірки встигли опублікувати лише двоє – Оксана Мельничук («Цвіте земля скарбами», 1960; «Славлю життя», 1962) і Юрій Павліш («У пісні, у праці, в любові», 1961). Перелік українських книг Румунії помітно доповнював альманах «Серпень» (1964), який увібрав усе найкраще на тоді, що стосувалося поезії, прози, фольклористики й літературної критики. Названі книжкові видання були, за словами Михайла Михайлюка, «ознакою того, що літературна продукція вже не вміщалася на сторінках

газети, але й того, що вона дійшла самосвідомості свого існування, що ряд письменників перейшли від okazійного писання до систематичної творчості»⁸⁸.

Проте в художньому плані українська поезія Румунії 1950 – 1960-х рр. з різних причин, передусім ідеологічних, ще не могла демонструвати свою мистецьку зрілість, уникати фальшивого пафосу й обов'язкового з ідеологічного погляду славослів'я, одноманітності тем і образів, часто-густо заснованих на фольклорній поетиці. Літературна критика настійно закликала письменників дотримуватися канонів соціалістичного реалізму, бо нібито тільки це дозволяло «правдиво і з марксистсько-ленінською принциповістю зображати життя нашого народу сьогодні, показати ті зміни, що відбулися у свідомості людей, і які сприяють нашому рухові вперед до сяючих висот комунізму»⁸⁹. Звісно, такі настанови не давали можливості авторам зростати в тематичному й жанровому планах, виходити за межі тісних рамок народнопісенної ритмомелодики, вириватися із фольклорної стихії на широкі простори творення нової поезії. Та головне – мало було справжніх учителів, які б теоретично і практично навчали обдаровану молодь секретам художньої творчості.

Ситуація в українській літературі Румунії почала змінюватися на ліпше із відкриттям відділення української мови та літератури при Бухарестському університеті, де готували відповідних фахівців і де молоді таланти отримували змогу детально знайомитися із класичним і сучасним письменством, шліфувати знання рідної мови, прилучатися до літературної творчості тощо. Крім того, благотворно на розвиток української поезії Румунії впливали модерні тенденції світового письменства, загальнорумунський літературний процес та українське шістдесятництво, що відчутно позначилося на її ідейно-художньому та жанрово-стильовому наповненні.

Уперше нові художні віяння в українській поезії Румунії засвідчив уже згаданий альманах «Ліричні струни», в якому домінувала пейзажна та інтимна лірика. Особливої естетичної привабливості виданню надавали вірші Ореста Масикевича та Івана Ковача, а також деякі поетичні замальовки Миколи Коцара, Корнелія Ірода, Юрія Павліша та інших авторів, які демонстрували сплав індивідуальних мистецьких якостей і молодечого завзяття в утвердженні свого письменницького вибору.

88 Михайлюк М. Слово про слово: Думки про українську поезію з Румунії / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1983. – С. 8.

89 Мигайчук Є. Вступне слово / Євген Мигайчук // Серпень: Збірка художніх творів та критичних статей. – Бухарест: Літературне видавництво, 1964. – С. 5.

З-поміж названих вище авторів найбільший творчий досвід мав Орест Масикевич (1911 – 1980), який свої перші поезії надрукував у чернівецьких газетах «Час» і «Самостійність» ще перед Другою світовою війною, а потім через політичні перепони надовго був відлучений від можливості публікуватися. До «Ліричних струн» увійшло півтора десятка його віршів, позначених широким ідейно-тематичним звучанням і жанровою різноманітністю. Висока версифікаційна техніка, як, приміром, у формах сонета і ронделя, помітно вирізняла їх з-поміж інших поетичних спроб тодішніх українських авторів Румунії:

*На отави впали коси,
На покосах стигнуть роси,
В моє літо стоголосе
Довгий ніж встромила осінь⁹⁰.*

Мотиви смутку й ностальгії домінували в усій добірці Ореста Масикевича, вміщеній у «Ліричних струнах». Спричинили їх, очевидно, обставини особистого характеру, нездійснення тих політичних програм, яким письменник присвятив своє життя ще замолоду. Та все ж, «п'ючи щодня із келиха гіркоти», поет настійливо шукав «пристані, і берегів, і меж», покладаючись на силу творчості, сподіваючись, що «у небі закурличе шнурок весняних журавлів», бо ж іще «зосталася Любов», що «перекидає міст до перемоги», і «в усмішці зористій» до «серця тулиться кароока горлиця».

Щирими й відвертими переживаннями, зумовленими любовними почуттями, ділився також ровесник Ореста Масикевича, економіст за фахом Микола Коцар («Коли цвітуть акації...», «Нема тебе...», «Сон»). Але значно цікавіше поет виявив свій хист у пейзажній ліриці, хоч і тут не обійшлося без словесних штампів і наслідувань:

*Люблю весни метаморфози
Та свіжий вітер на полях,
Коли гримлять ще перші грози,
Коли в саду щебече птах.

Коли в вогкому ще повітрі
Запалить ніч вогні зірок,
І ліс шумить, неначе в битві –
То велетня могутній крок⁹¹.*

90 Масикевич О. На кедровім мості / Орест Масикевич // Ліричні струни. – Бухарест: Літературне видавництво, 1968. – С. 179.

91 Коцар М. Весняна ніч / Микола Коцар // Ліричні струни. – Бухарест: Літературне видавництво, 1968. – С. 161.

«Силою оптимізму й бадьорості»⁹², життєрадісним настроєм, стрімким ритмом і образно-стильовими знахідками у відтворенні реалій дійсності і картин природи привернули увагу читача вірші Юрія Павліша (нар. 1939 р.):

*Впала рання роса
В кучеряві трави;
Блиснула в траві коса,
Наче для забави.
Впали трави на поліг
Й польові косиці;
Серпень спішучись прибіг
Задля косовиці»⁹³.*

Правда, таких поетичних зразків у Юрія Павліша ще було небагато. Здебільшого побутували у його творчості епітети й порівняння фольклорного походження, ідейно-тематичне коло було вузьким, а образна система – одноманітною. Та, до честі молодого мистця, він наполегливо шукав своєї дороги в літературу, і справжні творчі успіхи прийшли до нього з наступними поетичними збірками.

Новою темою в українській поезії Румунії, темою матері, що чекає повернення свого сина (вірш «Деся далеко в горах Буковини...»), заявив про себе Корнелій Ірод (нар. 1937 р.), випускник українського відділення Бухарестського університету. Однак період учнівства в молодого автора ще не завершився. Захоплення поезією Володимира Сосюри та Сергія Єсеніна, що виразно простежувалося у віршах «Чорнобрива ніч васильком пахне...», «Ох, печаль тих розлук на пероні...», «Вечірня молитва» та ін., затінювало можливості власного творчого почерку.

Загалом значення альманаху «Ліричні струни» полягало в тому, що він підсумував поточний стан справ в українській поезії Румунії, дав можливість побачити перспективи її розвитку, підготував ґрунт для приходу нових творчих сил. Та, очевидно, одна з найбільших заслуг видання полягала в тому, що в ньому, за спостереженням дослідника, «вперше почувся голос одного з найталановитіших представників тієї молодішої генерації письменників, які в наступні роки підняли українську літературу в Румунії на рівень

92 Ласло М. Поезія молодості / Ласло М. А. // Серпень: Збірка художніх творів та критичних статей. – Бухарест: Літературне видавництво, 1964. – С. 203.

93 Павліш Ю. Впала рання роса... / Юрій Павліш // Ліричні струни. – Бухарест: Літературне видавництво, 1968. – С. 253.

справжнього мистецтва слова в поезії і прозі»⁹⁴. Ішлося про Івана Ковача (нар. 1946 р.), який увірвався «в літературу бурхливо, пристрасно, ламаючи «патріархальний лад», провінційний дилетантизм, закостенілість, які були дотоді майже суцільно панівними в поезії»⁹⁵.

Упорядник альманаху Євген Мигайчук підкреслював у «Вступному слові»: «Іван Ковач – один з молодих поетів, у віршах якого, як і в К. Прода та О. Масикевича, зустрічається у більшій мірі своя манера, суто особиста, незважаючи на те, яким віршем написана поезія – класичним чи вільним. Його поезія, із значним авторським вкладом, але з не завжди точними і влучними образними асоціаціями, відповідає поезії нового покоління, яка відображається як у формі – новиною художнього образу, палкістю і неологізмами мови, – так і розробленні тієї чи іншої теми»⁹⁶. У цілому із цими спостереженнями можна було би погодитися, якби вони не хибували на недомовки й загальники, бо в чому саме полягали здобутки й промахи молодого поета, відомий критик не конкретизував, а завуальованість його зауваження, зрозуміло, аж ніяк не прояснювала суті справи. Відповідь на ці та багато інших питань згодом дав відомий критик, неперевершений інтерпретатор української поезії Румунії Михайло Михайлюк у блискучій розвідці «Єретик» у поезії», що окремим розділом увійшла до його книжки «Слово про слово: Думки про українську поезію з Румунії» (1983).

Витоки поезії Івана Ковача легко віднаходяться в народнопоетичній стихії. Зрештою, фольклорні мотиви, образні засоби, інтонації, ритми вловлюються і в сучасній творчості митця. Вони органічні, бо змалку разом з українською класикою увійшли в його свідомість, стали часткою багатобарвного художнього світу. Водночас закономірність появи самобутньої поезії Івана Ковача належить пов'язувати із новими мистецькими явищами. Це був час, що дав світовій літературі цілу плеяду неперевершених майстрів слова: в Румунії – Нікіту Стенеску, Маріна Сореску, Йона Георге, Чезара Балтага, Йона Александру, а в Україні – Івана Драча, Ліну Костенко, Дмитра Павличка, Василя Симоненка та інших шістдесятників.

Представлена в «Ліричних струнах» добірка віршів Івана Ковача продемонструвала небачені досі в українській поезії Румунії якості: вишука-

94 Михайлюк М. Слово про слово: Думки про українську поезію з Румунії / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1983. – С. 9.

95 Там само.

96 Мигайчук Є. Вступне слово / Євген Мигайчук // Ліричні струни. – Бухарест: Літературне видавництво, 1968. – С. 8.

ність мови, оригінальність зображально-виражального арсеналу, різноманітність ритмомелодики тощо. Внутрішнє багатство, експресію думки й високу естетику мистця організовують несподівані метафори й порівняння, засновані на оригінальному сприйнятті довкілля в дивовижних картинах-образах, мінливих у своїх кольорах і відтінках, звукових виявах тощо. Така манера творення поезії, близька до імпресіоністичної, породжує довгі асоціативні ряди для вираження широкої гами настроїв і філософських ідей. Вірш «Пісня», назва якого пов'язана не із жанровим визначенням, а із зоровим сприйманням народження нового дня, передає враження від сходу сонця і водночас лаконічно й точно відтворює душевний стан закоханих, спричинений побаченням.

Структура вірша заснована на чітко окреслених міні-малюнках, що, мов фрагменти мозаїки, поступово зливаються в єдине художнє ціле – величну картину настання літнього ранку: небокрай несподівано вибухнув «розтріпаним жмутком вогню», від чого запалали гори і «відступила тьма чорнокрила», вкрився «зеленими шумами ліс». Особливо важлива композиційна роль належить укрупненій деталі – епізоду прокидання квітів, що має глибокий смисл у потоці вражень:

*А айстри-царівни
Яскраві пучки облили.
Прокинулись любі пелюстки,
Відкрились...
Їх стан зігнув холодний вітерець,
Розбив солодкий сон...
Налинув знову рій пучків яскравих
І вбрав у кольори тії айстри⁹⁷.*

Автор не акцентує на барвах квітів, підкреслюючи тільки, що вони яскраві, очевидно, такі ж, як і переливи вранішнього сонця, – рубінові, багряні, пурпурові, густо-червоні, жовтогарячі. Натомість його погляд концентрується на іншому – на диві звільнення природи з полону темряви і сну, її входженні в денний ритм, у повну єдність з людиною, враженою митями пробудження довкілля:

*Прокинувшись,
Встромили очі в чудеса ті ми,
Оторопівши з радості сильної!..*

97 Ковач І. Пісня / Іван Ковач // Ліричні струни. – Бухарест: Літературне видавництво, 1968. – С. 120 – 121.

*А потім пелюстки твої
Моїм відкрились поцілунком⁹⁸.*

Оця дивовижна гармонія світу, його цілковита суголосність у мінливості єдностей і протилежностей, його повнота в ширших вимірах – космічних – також декларується поетом у вірші «Три берізки». Змістовий план твору майстерно побудований на характерних для романтичного світосприйняття образах самотнього дерева і нічного неба, які в даному випадку мають інше смислове навантаження. Побудовані в логічній послідовності картини природи, де три берізки «вигинають при дорозі вечір», «співають білу пісню ночі», «мов очі в хмарі блудять» і «місяцеві тихо світять», наводять на думку про нерозривну єдність світла і тіні, локального і безмежного, часткового і загального, про гармонію Всесвіту, злагодженість між людиною і світом, людиною і природою.

Дебютна добірка віршів увиразнювала одну з найяскравіших особливостей художнього мислення Івана Ковача – тяжіння до несподіваних кольористичних асоціацій, смислово-семантична роль яких особливо вдало розкривалася при передачі миттєвих вражень. Так, своєрідне використання традиційної символіки білого і жовтого кольорів у контексті вірша «Спека» дало можливість створити цікавий сюрреалістичний малюнок і передати емоційну напругу жнивної пори:

*Надворі ряди, ряди
Білих, мов свічки запалені,
Дівчат.
Стоять, мов сосни кам'яні,
І підпирають сонце,
Щоб не впало
Їм на ноги;
І дрижать в нещасному
Сміху,
І плачуть жовтими
Сльозами...
Сонце божевільно
Крутиться із ними
І спалює поволі
Волосся їх і груди⁹⁹.*

98 Там само, с. 121.

99 Ковач І. Спека / Іван Ковач // Ліричні струни. – Бухарест: Літературне видавництво, 1968. – С. 142 – 143.

Поезія раннього Івана Ковача здебільшого фіксувала моментальні враження від надзвичайно тонкого сприйняття довкілля. При цьому в ній нерідко поставали образи-символи фольклорного походження, як, наприклад, у вірші «Троянда»:

*Коло тої чорної криниці
Посаджу троянду,
Коло тої.
Там збіглися
Червоні сльози і дівчата.
Там.
Скрипить коромисло
На білих плечах,
Скриплять глибини вод¹⁰⁰.*

Художній світ вірша будується на майстерно використаних знакових для української національної свідомості образах: *дівчина – криниця – коромисло – сльоза* (внутрішній світ людини) та *ясен – глибини вод – троянда* (зовнішній світ, природа). Семантика деяких із них поглиблюються за рахунок їхнього символічного навантаження: криниця – знак внутрішньої чистоти, троянда – символ зовнішньої краси, коромисло – уособлення душевної рівноваги тощо. Українською фольклорною традицією навіяна й символіка кольорів вірша: червоний – знак щирої любові, білий – чистоти почуттів, чорний – туги, зради, розлуки.

Примітно, що в ранніх віршах Івана Ковача небагато кольорів, серед яких домінує білий відтінок. Загалом превалювання світлих барв значно посилює настроєвий мотив поезій молодого автора, увиразнює відтворену в них емоційну реакцію мистця на особисті переживання, спричинені любовними почуттями. Кохання в Івана Ковача – то не стільки вияв певних почуттів, скільки спосіб сприйняття світу («Любов моя», «Блукаємо ніччю»), представленого світлими тонами, матеріалізованого ширшим, ніж зазвичай, простором, одухотвореного оптимістичним настроєм:

*Любове моя,
Ти бачиш, як горять там
Дерева,
Як біло на дорозі?
У вікнах колишеться віття,*

100 Ковач І. Троянда / Іван Ковач // Ліричні струни. – Бухарест: Літературне видавництво, 1968. – С. 118.

*А подихи наші, мов крила,
Зникають по кутах.
Як високо стеля,
Як низько підлога,
Як глибоко верби
Жевріють над ровом...*¹⁰¹

Ось таким постає у своїй ранній творчості поет Іван Ковач, явивши світові своє неповторне слово. Бо ж він не мав наміру йти прокладеною дорогою або зупинятися на досягнутому. Він ставив перед собою нові творчі завдання й успішно їх реалізовував. Та якщо у перших віршах Іван Ковач зосереджувався на складній гармонії людини і природи, виявляв свою думку в рідкісній метафоричності, мінливості кольорової гами земного світу і всесвіту, то Михайло Михайлюк прагнув увійти в безмежжя сутнісно-буттєвих проблем людини, сконцентруватися на тій темі, яка так чи так тривожить кожного, – темі кінечності людського буття.

Про поетичний здобуток Михайла Михайлюка, – а крім «Інтермеццо» (1971), йому належить і збірка «Дзвонар» (1999), – як і загалом про всю українську поезію Румунії, сказано дуже мало. І в тих навіть нечисленних відгуках важко віднайти однотипні міркування, які б непомилково вказували різним категоріям читачів шлях до правильного розуміння поезії Михайла Михайлюка. І справа тут не стільки в естетичних смаках кожного, скільки в складній сутності невеликого за кількістю доробку поета, який неодмінно треба сприймати в контексті усієї його творчості, в тому числі прози і навіть публіцистики та літературної критики.

Євген Мигайчук, перший поціновувач творчості мистця, у передмові до збірки «Інтермеццо» писав: «Михайло Михайлюк – поет філософського складу, філософських роздумів над долею людини, життя якої діалектично прекрасне і, водночас, трагічне. Прекрасне нестертими слідами на пройдених і непройдених дорогах і трагічне своїм кінцем»¹⁰². Богдан Бойчук прокоментував ці рядки критика мало не в дусі філософії Екклезіаста про марноту людського буття, хоч звучать у них і оптимістичні акорди: «Люди для Михайлюка – це наче «незрячі дерева у лісі», які, позбавлені духового зору, неспроможні проникнути в понадземну височінь; для них – «непроглядна... голуба темінь у висі». Трагічний також зміст їхньої діяльності:

101 Ковач І. Любов моя / Іван Ковач // Ліричні струни. – Бухарест: Літературне видавництво, 1968. – С. 144 – 145.

102 Мигайчук Є. Слово про "Інтермеццо" / Євген Мигайчук // Михайлюк Михайло. Інтермеццо: Поезії. – Бухарест: Критеріон, 1971. – С. 8.

вони будують храми і тчуть дороги тільки на те, щоб заблудитися «по дорозі до смерті». «Прекрасному», про яке згадує Мигайчук, поет присвячує менше уваги. Та коли він звертається до нього, то виходять оригінальні рядки, глибокі ліризмом і почуттями. Як, наприклад: «не нанизуй слідів ти у сад, що давно солов'ями одцвів»¹⁰³. І справді, для деякої категорії читачів поезія Михайла Михайлюка може видатися надто песимістичною, бо мінорні філософські нотки звучать тут чи не в кожній строфі. Але таким і є наше життя. У його бездонності легко потонути, в бурхливих щоденних проблемах часто губиться його сенс, ми рано чи пізно втомимося бігти за недосяжними ілюзіями, намагаючись досягти ефемерної мети. Іноді все здається безглуздом і саме тоді треба зупинитися, глянути збоку на все, що відбувається і переоцінити цінності. Поезія Михайла Михайлюка – це і є необхідний складник такої переоцінки. У ній людське життя постає у всіх своїх виявах. Кожен страх, переживання чи сумнів знаходять логічне продовження і завершення в іншій справі, в іншому вчинку, в іншій думці. Так і в поезії Михайла Михайлюка. Кожен його вірш спонукає цінувати життя навіть у найменших виявах, найдрібніших фрагментах, епізодах, деталях. Неспроста смерть у його поетичному сприйнятті завжди символічна, вона обумовлює перехід в інший світ, але аж ніяк не кінець. Тому тут законотвірний образ Стікса й міфічного перевізника у інший вимір («Балада про каштани», «Незвідь часу»).

Як зауважив Євген Мигайчук, «мотив доріг, як і мотив дзвонів, дає ключ до розуміння поезії автора збірки «Інтермеццо»¹⁰⁴. На цю ж художню особливість, але дещо в іншій смисловій тональності вказав і Дан Хорія Мазілу: «Як у казці, «селянський син ішов у світ / завітного царства шукати / Та вийшов на троє доріг / І довго вагався, на яку ступити». Безперечно, у виборі йому допомогатиме «добра ворожка». Поза міфічними вставленнями, вибір насправді важкий, бо число можливих (приманливих – «голубих», каже поет) доріг надмірно збільшується і, всупереч усяким добрим намірам у запитанні («Чом вас так багато?») приховується щось безтямне й зворушливе. Вихід у дуже складних і крайніх ситуаціях (розумний, забезпечує собі таке) – це повернення в охороняючий світ: «А з світу ведуть всі дороги до хати», де домінує спокійна, заспокоїлива та врівноважена постать матері»¹⁰⁵. Мотив дороги від

103 Бойчук Б. Поза традиції: Антологія української модерної поезії в діаспорі / Богдан Бойчук. – Київ – Торонто – Едмонтон – Оттава, 1993. – С. 32

104 Там само, с. 9.

105 Мазілу Д. Х. Від поезії до прози / Дан Хорія Мазілу // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1982. – С. 139 – 140.

батьківської хати і повернення до рідного порога, до матері набув архетипного значення в українській поезії. У такому ж ключі цю проблему розв'язує і Михайло Михайлюк у віршах «Уклін» (Від тебе єдина дорога веде, / А з світу ведуть всі до хати...¹⁰⁶) і «Дума про батька» (На дорогах – Сліди і сліди. / В них відбиті / Здобутки і втрати. / Їх найбільше / В далекі світи, / Але й звідти / Додому, до хати¹⁰⁷). Основна ідея цих віршів співзвучна із поезіями «Моя стежина» Андрія Малишка, «Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок...» Василя Симоненка, «Вона одна» Михайла Ткача та ін., більше оповитих враженнями від романтики життєвих мандрів, ніж філософськими роздумами про сутність самого життя.

Образ матері, що чекає сина із життєвих доріг, і образ сина, що поспішає до отчого дому, в деяких варіантах поезії Михайла Михайлюка асоціюється із євангельською оповіддю про Богородицю та її Сина, глибоко закоріненою в загальнонародній свідомості:

*Як упаде ніч на коліна в садах
І пеленою сон мені закриє очі,
Ти, мамо,
Наді мною схилися,
Візьми в долоні сина твого серце,
Зваж у ньому всі добрі і злії діла.
Як побачиш очима Матері-Богородиці
Рани роз'ятрені, то знай, що вони
Від болів людських,
Від слова лихого,
Від доріг пройдених і не пройдених,
Від очей дівочих...¹⁰⁸*

Символічний підтекст наведених вище рядків зорієнтований на створення асоціативно-емоційних перегуків новозавітних подій і реалій з повсякденним життям звичайних людей. Такий художній прийом характерний для багатьох творів української літератури. Так, у вірші Михайла Ткача «Мама Марія» є такі рядки: «Як хлібові й сонцю молитва моя: – / Мама Марія, мама Марія. <...> Бачу сиву тебе, / Берегиню свою, / в очах – від Мадон-

106 Михайлюк М. Інтермеццо: Поезії / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1971. – С. 33.

107 Михайлюк М. Дзвонар: Поезії / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Мустанг, 1999. – С. 25.

108 Михайлюк М. Інтермеццо: Поезії / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1971. – С. 23.

ни замрія». Ключові слова *Марія, Берегиня, Мадонна* створюють виразний асоціативний ряд, який налаштовує на сприйняття образу Марії Богородиці – матері Сина Божого і заступниці людей.

Поетичну творчість Михайла Михайлюка критика однозначно трактує як таку, що спричинила мистецьку перебудову в українській літературі Румунії. Любов Василик вважає, що Михайло Михайлюк, як і Михайло Небиляк, сформувався переважно під впливом українських класичних традицій. При цьому дослідниця відзначає наскрізну тематику його поезії – філософські роздуми над долею людини, над її тимчасовістю у безконечній вічності¹⁰⁹. Однак саме тематична домінанта поезії Михайла Михайлюка, як і наявність у ній широкого діапазону жанрів балади, етюд, молитви, фрески, інтродукції, інтермецо, свідчить на користь модерністських пошуків і експериментів письменника.

Критика в особі Богдана Бойчука пробувала визначити головні особливості поетики Михайла Михайлюка: «Поет, з нечисленними винятками вільного вірша, творить манерою традиційної прозодії. Він селективно і вдумливо добирає словник, різко карбує контури рядків і строф, а в підтекст своїх поезій ставить інтелектуальне зарядження. Свої, на загал усталені поетичні засоби, він усучаснює наскрізь модерними образами, які – в контрасті до загальної тканини віршів – драматичні, а то й експресіоністичні, як, наприклад: утроба гробів – це «проти неба чорні рани», «від блискавок небо кололось навпіл», «камінь нидів на сухоти» і тим подібне»¹¹⁰.

Відрадно, що повз увагу критики не пройшла і книжка віршованих казок Михайла Михайлюка «Мурчик-кіт упав з воріт», одне з примітних видань такого типу в загальноукраїнському літературному просторі. Про неї, як і про вірші Юрія Павліша, Івана Мойсюка й Оксани Мельничук, оповідання Івана Шмуляка та ін., адресовані дітям, вперше написала Марія Бойко в річнику «Обрії», відзначивши зокрема: «Вона (книжка. – В. А.) для дітей майже новина, бо таких творів у нас мало, а діти люблять читати віршовані казки, головню, в яких багато гумору (як загубив ведмідь хвіст, як упав кіт з воріт та інше подібне). Варто би писати і друкувати чим більше подібних творів»¹¹¹. Варто підкреслити, що твори згаданих авторів постали з гуманістичних тра-

109 Див.: Василик Л. Є. Українська поезія Румунії другої половини ХХ ст. (тематично-жанрові та стильові особливості): Дис. ... канд. філол. наук. – Чернівці, 2001. – С. 61.

110 Бойчук Б. Поза традиції: Антологія української модерної поезії в діаспорі / Богдан Бойчук. – Київ – Торонто – Едмонтон – Оттава, 1993. – С. 323.

111 Бойко М. Дитяча література – література серйозна / Марія Бойко // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1979. – С. 201.

дицій української літератури другої половини XIX – першої половини XX ст., побудованих на прагненні виховувати загальнодемократичний світогляд, людську й національну гідність, честь, любов до рідного слова й пошану до свого народу.

Віршовані казки для дітей Михайла Михайлюка – це твори, перейняті особистими переживаннями автора, позначені тривогою й печаллю і водночас сповнені вірою, надією і любов'ю. Поет писав їх над ліжечком тяжкохворого синопка й, очевидно, призначав насамперед для його сприйняття. У них вкладено стільки таланту, вміння й теплоти, що їх сповна вистачає на усіх, хто хоче прилучитися до тих істин, які формують найкращі людські якості. Лаконічно, а водночас всеосяжно їх проаналізувала чернівецька дослідниця Лідія Ковалець, яка побачила в них «важливий морально-етичний потенціал, адже ті, що пропонуються, два різні типи поведінки головних персонажів кожної з частин виразно зорієнтовані на добре виховання дитини»¹¹². Воістину, добра книжка, крім естетичної насолоди, випромінює ще й те, що формує людську душу, пробуджує в ній найкраще, що дано їй від природи. І хоч персонажі, до яких звернувся у своїх казках Михайло Михайлюк, не раз ставали дійовими особами в літературі для дітей, однак головне, що в них він «підгледів спостережливим оком, побачив у їхньому житті те, чого не побачили інші. А виявити своєрідність, незвичайність звичайного за допомогою поезії, засобами слова (найоптимальнішими засобами!) дати зрозуміти малечі, що погано, а що добре, є надзвичайно важливим. Наразі ці істини пропонувалися дітям, для яких художній текст мовою їхніх близьких чи далеких родичів-українців мав бути і своєрідним підручником цієї мови, а не лише вихователем»¹¹³. Крім того, літературознавець справедливо вказала на потужний естетичний потенціал видання, здатний формувати нові таланти. Шкода тільки, що віршована казка для дітей не стала поширеним жанром в українській літературі Румунії.

Отже, критика торкнулася багатьох аспектів поезії Михайла Михайлюка, відзначивши в ній головний тематичний струмінь – філософські роздуми про доточність життя людини. Однак ця проблема простежується здебільшого тільки на матеріалі збірки «Інтермеццо», тоді як висновки про її особливості потребують контексту і поетичного, і прозового доробку письменника.

112 Ковалець Л. Чи звідав щастя Мурчик-кіт?.. (Нотатки на берегах однієї давнішої книги Михайла Михайлюка) / Лідія Ковалець // Наш голос. – 2013. – Січень. – Ч. 223. – С. 12.

113 Там само, с. 13.

Збірка віршів «Інтермеццо» одразу ж приваблює і заінтриговує з кількох причин. По-перше, це дебютна спроба уже неюного, як для поета, – тридцятирічного автора. По-друге, «інтермеццо», за загальновідомим визначенням, – це невеликий музичний твір, що виконується між окремими частинами довшого твору, а отже, дуже несподівана для першої збірки назва. Стосовно її сенсу свого часу розмірковував Дан Хорія Мазілу: «Цікавий і гарний заголовок – як, до речі, будь-який книжний відгомін, але не дуже підходящий до змісту віршів. Ближче до суттєвих координат поетичної субстанції було б слідуюче сформулювання: «Казка про бувшого селянського сина, який – власною мовою – пробує розшифрувати знаки навколишнього світу»¹¹⁴. По-третє, кожен україномовний автор, називаючи свій текст саме так, не може не усвідомлювати обов'язкового приращення смислів за рахунок іншого загальновідомого класичного твору – новели Михайла Коцюбинського.

У випадку імпресіоністської новели «Інтермеццо» класика маємо справу з уже досвідченим письменником, який пише про потребу ліричного героя в паузі, духовному одужанні на лоні природи від соціально-політичних потрясінь.

Про що говорить своїм «Інтермеццо» Михайло Михайлюк? Одноimenний зі збіркою вірш ситуації не прояснює, швидше – навпаки, ще більше інтригує, бо не зрозуміло, чому думка «щемом відлуння у небуť втіка», розлука з ким болить ліричному героєві, про які мрії, що «світом ширяють із ночі проваль», йому йдеться? Згодом, все глибше і глибше занурюючись в естетику Михайла Михайлюка, зауважуємо, що автор і не збирається нам щось пояснювати. Він по-імпресіоністськи схоплює окремі, часто дуже розрізнені, враження, які ілюструють його внутрішні стани, не дуже переймаючись тим, щоб бути зрозумілим нам, читачам. Йому, автору? / ліричному героєві? (в імпресіоністських текстах дуже складно розмежувати ці поняття), важливо розібратися в собі.

На наш погляд, важливими для розуміння сенсів поетики Михайла Михайлюка є перші два вірші збірки «Інтермеццо» – «Дзвонар» і «Балада про каштани». Вірш «Дзвонар» відкриває цю збірку і, забігаючи наперед, зауважимо, що дає назву другій – наразі останній збірці.

Перед нашим зором розгортається фантасмагорична картина приборкання стихії – «Од леза грому нили кручі / І час камінний дибки став» – дзво-

114 Мазілу Д. Х. Від поезії до прози / Дан Хорія Мазілу // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1982. – С. 139.

нарем, який б'є у дзвін, і від цього «вітри від дива никли ниць». Дзвонар, разом із дзвоном і дзвіницею, стає віссю землі й неба й переростає в Титана.

Титан, як втілення безсмертних сил природи в давньогрецькій міфології, різко контрастує з іншим персонажем того ж походження – Хароном, перевізником душ померлих через ріку забуття Стікс з «Балади про каштани». Названий твір пройнятий настроєм смерті, від свого початку, де йдеться про те, що

*На цвинтарі,
Біля брами –
Два каштани...
Ниють цвітом
Два каштани –
Білі рани...¹¹⁵*

і аж до фінальних рядків балади, де дзвіниця поєднується уже не з життям, а зі смертю, самогубством:

*Удзвіниці –
Сови, сови:
Знов життя
хтось зрікся...
Появивсь на переправі
Перевізник Стікса...¹¹⁶*

Отож уже перші два вірші збірки Михайла Михайлюка «Інтермеццо» наближають нас до досягнення ключових амбівалентних поетичних символів письменника – прагнення до життя і прагнення до смерті. Обидва ці символи пов'язані з дзвіницею – віссю між небом і землею.

Так, як би це дивно не звучало, саме прагненням до смерті пройнята перша збірка Михайла Михайлюка. Тут дозволимо собі не погодитись із думкою Євгена Мигайчука, висловленою ним у передмові до збірки «Інтермеццо», про поезію Михайлюка як про «поезію життєлюбів»¹¹⁷. Життєлюбом Михайло Михайлюк стане згодом, у своїй пізнішій малій прозі, а поки що

115 Михайлюк М. Інтермеццо: поезії // Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1971. – С. 14.

116 Михайлюк М. Інтермеццо: поезії // Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1971. – С. 15.

117 Мигайчук Є. Слово про "Інтермеццо" / Євген Мигайчук // Михайлюк Михайло. Інтермеццо: Поезії. – Бухарест: Критеріон, 1971. – С. 7 – 11.

перша збірка поезій зраджує розгублену, розхристану, збурену життєвими перипетіями, складними пошуками себе, свого мистецького голосу людину.

Ідеться, звісно, не про бажання власної смерті, а про смерть як тему, концепт, як філософему, яка приковує до себе увагу сина цвинтарного майстра, з дитинства звиклого бути в місці зіткнення життя і смерті, де смерть неunikно бере гору над конкретною людиною і програє роду. Пригадуються кадри з Довженкової «Землі»: – «Умираєш, Семене?» / «Умираю, Петре», – а поряд дитина грається яблуками.

Михайло Михайлюк моделює, так би мовити, інтер'єр смерті – «на цвинтарі біля брами...», «на цвинтарі дальше брами...», «на цвинтарі за гробами...» («Балада про каштани»), процес умирання – «лечу в безбарвний простір» («Марення»), вивчає смерть як етнограф – «Як смерть завітає до хати, / Гуцули тужать в трембіту...» («Метаморфоз»), дивиться на смерть близьких – «Руки навхрест – Схилений хрест...» (вірші «Над гробом баби», «Над гробом діда»), спостерігає, як інші усвідомлюють сутність смерті – «мати синову шинель продає...» («Балада про неповернення»), приміряє її на себе – «Поки не заблуджу / По дорозі до смерті...» («Кожної ночі...»), бравірує: «У цьому двобої / – Втраченім наперед – / Із безвіддю часу / Я – переможець / Душею і мудрістю / Літ-кілець» («Облога часу»). Зауважмо, що ці слова пасують літній людині, а їх промовляє тридцятилітній поет, який зробив поки що лише перший крок у літературі.

Прагнення до життя у Михайла Михайлюка має два виміри – вимір, пов'язаний з дитинством, головню з матір'ю, і вимір власної творчості поета.

Осягаючи всю творчість Михайла Михайлюка загалом – не лише поезію, а й прозу, – помічаємо, що оця перша збірка віршів, попри те, що присвячена дружині, дуже часто звертається до теми матері ліричного героя. Ніколи більше ця тема так голосно не звучатиме у творчості письменника, як в «Інтермеццо». У вірші «Молитва» ліричний герой тужить за матір'ю, сакралізує її, мати стає для нього божеством, яке перебуває над будь-якою релігією, закликає її: «Наді мною схилися, / візьми в долоні сина твого серце, / зваж у ньому всі добрі і злі діла»,¹¹⁸ просить зцілити життєві рани.

Згодом, у пізнішій, уже прозовій творчості – у першому романі «Не вір крику нічного птаха» (1981) Михайло Михайлюк знову повернеться до подібного сакралізованого образу матері. Здається, чи не єдиний епізод,

¹¹⁸ Михайлюк М. Інтермеццо: Поезії // Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1971. – С. 23.

у якому герой говорить про матір, це переломний в житті протагоністів роману момент: у селі проводять колективізацію, здійснюють експропріацію коней, розорюють межі полів. У цей час матері головного героя роману роблять у місті складну й небезпечну для її життя операцію. Герой спостерігає, як трактор розорює межі їхнього поля, і «враз гострі лемеші тракторних плугів видалися йому величезними скальпелями...»¹¹⁹.

Вірш «Уклін» містить присвяту матері поета. Образ матері в цьому тексті уже не має таких божественних рис, як у «Молитві». «Уклін» – це спогади письменника про дуже конкретні епізоди з дитинства і юності, це твір, у якому Михайло Михайлюк прямо звертається до своєї матері, прощається з нею перед своїм виходом у великий світ, обнадіює майбутнім поверненням: «Від тебе єдина дорога веде, / А з світу ведуть усі до хати...»¹²⁰. Тобто ліричний герой хоче зробити те, що роблять, подорослішавши, усі на світі сини, – обриває тепер уже психологічну пуповину з матір'ю, і йде творити власне життя самостійно.

Попрощавшись із матір'ю, ліричний герой усе ж не розлучається з нею, мати залишається, принаймні в першій збірці, співрозмовником, голосом у голові, з яким можна порадитися про свої життєві вибори («Із стільки доріг...»), піддатися солодкій ностальгії («Признання»).

У пізнішій творчості письменника тема матері залишиться, але стане майже невловимим тлом для рефлексії над іншими проблемами, які хвилюватимуть Михайла Михайлюка згодом, – стосунки з батьком, знаходження своєї життєвої дороги, пошуки власного письменницького голосу, подолання страху кінечності.

Другий вимір прагнення до життя у поезії Михайла Михайлюка пов'язаний із власною творчістю як поета.

Свою творчість ліричний герой Михайла Михайлюка співвідносить із приборканням стихій. Ця стихія може бути такою, як у вірші «Дзвонар» – вітри, «вінки хмар», «леза грому», «блискавиці». Страшну стихію приборкує міфічний за розмахом метафори Титан, який, пам'ятаємо, перевтілювався із звичайного дзвонаря. На наш погляд, цей вірш сам є потужною метафорою інтерсуб'єктивної реальності поета-початківця, який відчуває в собі творчі потуги, але йому ще треба навчитися ними управляти, щоб створити, як це повинен зробити кожен оригінальний поет, свій світ,

119 Михайлюк М. Не вір крику нічного птаха: роман // Михайло Михайлюк. Немилосердні наші ранки: романи. – Бухарест: Вид-во "Мустанг", 2001. – С. 205.

120 Михайлюк М. Інтермеццо: Поезії // Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1971. – С. 33.

власну метафізику. Метафора дзвона, дзвону і дзвонаря стане однією із найважливіших для творчості Михайла Михайлюка. Згодом знову спостерігатимемо її присутність і в романах, і в малій прозі письменника.

Інша метафора, пов'язана із темою творчості, віднаходженням письменницького голосу, в поезії Михайла Михайлюка теж про приборкання. Але цього разу маємо справу з іншою стихією, не менш дикою і некерованою, яка все ж має більший стосунок до того, що ми називаємо живим.

У вірші «Голгофа» ліричний герой промовляє: «Виловлюю / Здичавілі слова, / Як предки ловили / Диких коней / У скіфських степах»¹²¹, а згодом – «Тоді я приручаю / Здичавілі слова / Гарячі і солоні, / Виловлюю та заздрю предкам...»¹²². Приборкання коней-слів – одна з наскрізних метафор не лише поезії Михайла Михайлюка, а й прози. У збірці, «Інтермеццо», зокрема, вона набуває опуклості, бо звучить і в уже згадуваному «Дзвоні», і в поезії «Облога часу», де «Коней табуни / У скроні б'ють копитами», й у вірші «Застереження», де ліричний герой закликає, звертаючись, найімовірніше, до самого себе, не сумувати через те, «що не вмів гамувати / Тупіт коней далекий», і в медитації «Куди мене роздум веде...», де він – ліричний герой – все ж гірко констатує:

*Божевільні коні димом стають...
Стигне тупіт їх
Стручками льоду
На гіллі моїх думок.
А скільки табунів я втратив
Весною-провесною...*¹²³

Ідеальним, а тому невловимим для поета став образ приборкувача коня, майже міфологічного білого вершника з однойменного вірша – «Білий вершник. Летів дощем, / Списи дощу / На стінах / Ставали частоколом»¹²⁴. Цей вірш потім перекочує в другу поетичну збірку, а образ відлунюватиметься у великій і малій прозі Михайла Михайлюка, стане метафорою ідеального творця, бути яким прагне наш автор. Як будь-яка мрія, білий вершник зникає за хвилю до наступної зустрічі.

У пізнішій прозовій дилогії Михайла Михайлюка образ приборкання коней-слів збережеться і з часом перетвориться на важливий для ідіостилю

121 Там само, с. 17.

122 Там само, с. 18.

123 Там само, с. 28.

124 Там само, с. 49.

нашого автора концепт, який обросте новими смислами, набуде несподіваних модифікацій, але збереже початкову семантику – віднаходження письменником власного голосу.

Друга збірка поезій Михайла Михайлюка «Дзвонар» опублікована, повторимося, в 1999 році. Авторіві уже виповнилося п'ятдесят дев'ять, уже написані й видані головні його художні тексти – збірка поезій «Інтермеццо» (1971), віршовані казки для дітей «Мурчик-кіт упав з воріт» (1975), видання малої прози «Біле-пребіле поле» (1974), два романи «Не вір крику нічного птаха» (1981) та «Міст без поруччя» (1988). Тобто в «Дзвонарі» маємо справу вже не з поетом-початківцем, а з майстром, який, однак, не відмовляється від того, що сказав раніше – збірка «Інтермеццо» майже повністю увійшла до цього нового видання й посіла належне їй за назвою серединне місце.

Збірка «Дзвонар», на відміну від попередньої, має дуже чітку структуру: складається з п'яти розділів, три з яких – цикли. Своєрідною інтродукцією до збірки є уже знайомий нам із «Інтермеццо» вірш «Голгофа», далі велика й складно сконструйована «Дума про батька», а потім цикли «Балади», «Інтермеццо», «Вірші сентиментальні та інші».

Якщо цикли «Інтермеццо» і «Вірші сентиментальні та інші» здебільшого містять твори із першої збірки Михайла Михайлюка, то «Дума про батька» вимагає прискіпливішої уваги.

«Дума про батька» – великий, складно побудований твір, що містить розрізнені (деякі замальовки ми вже бачили в першій збірці) та різні за строфікою, ритмікою, римуванням вірші, об'єднані в одне ціле мотивом смерті батька. Архітектоніка цього тексту дуже помітно резонує з його змістом у тому розумінні, що умовно твір можна поділити на дві частини – **«батько ще живий»** (текст струнко вибудований, складається зі вступу-інтродукції, «Першого інтермеццо», «Другого інтермеццо», які є по суті присвятами до батькових іменин, від цих творів віє спокоєм, розчуленням, ніжністю, ледь-ледь бринить сум, бо неunikне наближається – батько вичерпує свій вік), **«батько вже помер»** (з «Третього, незакінченого інтермеццо» настрій «Думи...» змінюється кардинально – здавлені ридання, розпач, розхристаність у думках, емоціях, ритмі, строфах).

«Дума про батька» розпочинається зі вступу, в якому ліричний герой апелює до позачасових (вічність) і надкультурних (Стікс) – тобто в кожному разі віддалених і абстрактних – явищ. Така інтродукція зближує твір Михайла Михайлюка із фольклорними думами, які, як відомо, обов'язково містять вступ-заплачку і походять від архаїчних плачів-голосінь.

Пам'ятаючи, що домінантним мотивом ранньої збірки були розмови ліричного героя з матір'ю, зауважимо, що розмови ці дуже інтимні, вони не мають та й не потребують стороннього. «Дума про батька», так би мовити, дуже «населена». Розпочинаючись у характерній для Михайла Михайлюка манері звернення-апеляції тепер уже до батька, вона поступово залучає до цієї розмови й інших – батькового сусіда, що радиться з ним про зведення нового дому, людей, яких «в хаті повно», нас, читачів, до яких раз за разом риторично звертається ліричний герой.

Отже, «Дума про батька» – це текст-спасіння, текст-сублімація для ліричного героя, який із втратою батька, втрачає буттєве опертя, із упорядкованого Космосу потрапляє в непередбачуваний, а тому жакхливий хаос. Ліричний герой, головним страхом якого є страх перед смертю, опиняється перед її лицем буквально – він бачить мертвого батька й усвідомлює наближення своєї черги. Творчість стає способом порятунку від небуття, тому не випадковим видається те, що після «Думи про батька» у збірці бачимо низку творів, позірно не пов'язаних з уже звичним для нас голосом ліричного героя. Тобто ліричний герой, здається, перестає напружено вдивлятися в себе і починає обсервувати світ та інших.

Цикл «Балади» складають шість творів, які, здається, дуже різні за темою – всепереможний зв'язок дзвонаря і вдови в «Баладі про Домку-вдовицю і дзвонаря Андрія», безпросвітно вбоге й бездуховне життя шевця і його родини в «Баладі про шевця Мудрака», подиву гідна стійкість і прагнення до життя попри все в «Березі (майже баладі)», жакхливе чекання звісток з війни в «Баладі про неповернення», зворушливий образок осиротілої матері в «Баладі про солдатську шинель», похмуре камлання-заклинання в «Баладі про каштани».

На перший погляд, ці твори об'єднані в цикл лише жанром – усі тексти Михайло Михайлюк, хоч і не завжди виправдано, називає баладами. Але уважніший погляд дозволяє розгледіти нюанси, які неможливо ігнорувати. Скажімо, «Балада про Домку-вдовицю і дзвонаря Андрія» спочатку видається історією кохання двох людей, яким намагаються завадити заздрісні недоброзичливиці. Придивімося уважніше: Домка живе не в селі, її хата «край села», «А у хаті тій вікна вузькі – / Не влетіти навіть зозулиці», «У хатині ой тісно, мов в клітці, / Темні ночі у ній, як в криниці». Домка – не людина, Домка – якась божественна сутність (Домініка в перекладі – та, що належить Богу), Домка – це втілене небуття, її союз з дзвонарем (який, як пам'ятаємо, в «Титана переріс») можливий лише тоді, «як вгамує він дзвони в дзвіниці». Тобто перед нами розгортається не історія гріховного, з погля-

ду селян, кохання, а поєднання буття й небуття, життя і смерті, бо поняття ці нерозривні, неможливі одне без одного.

Інші балади також, по суті, є роздумами про життя і смерть. «Берега (майже балада)» – це гімн життю: «Берізка витримала вир, – / Вросла у камінь саме впору. / Їй був вже видний світу шир...». «Балада про шевця Мудрака» – це історія про ілюзію життя, сон життя. Мудрак не живе й не бореться за життя, йому йдеться про часину сп'яніння, у якому він ситий і сильний, і ніби живий.

«Балада про неповернення» – немовби пауза між смертю і життям, втілена в одноногому листоноші, який приносить звістки про мертвих живим. Текст цього твору видається якоюсь нерухомою субстанцією, де мертві застигли в смерті, а живі – в чеканні звістки про смерть, зацікавлена навіть зозуля, блукає лише осінь «з червоною ружою-квіткою» та листоноша вуйко Іван, який вижив у «тій світовій» і безнадійно проситься до загинув у цій. Тобто ми розуміємо, що автор, перевівши погляд із внутрішнього світу свого ліричного героя на зовнішній, насправді теми не змінює – життя і смерть залишається основним концептом його творчості, нерозгаданою таємницею, яку він, автор, продовжить пізнавати, уже без надії пізнати вповні, але й без страху перед нею.

Поезія Михайла Михайлюка – це спроба відповісти, перш за все собі, на запитання, яке хвилює людей з моменту, коли вони «... пізнали, що вони голі», тобто з моменту усвідомлення себе людьми. Як жити з усвідомленням своєї кінечності? Це запитання споконвіку психологічно травмує людину, але й робить її людиною. А творчість – вірний спосіб відчувати себе живим. Адже за образом і подобою Творця...

Розділ 3

МАГМА ПРОЗИ

Як прозаїк Михайло Михайлюк дебютував чотирма новелами («Синій смуток фіордів», «Дзвони з незвіді часу», «Він тоді любив іншу», «Чорна, мов неповернення, ніч»), що їх разом із творами Корнелія Ірода, Івана Ковача, Миколи Корсюка, Василя Клима, Ореста Масикевича, Степана Ткачука, Івана Федька та ін. опублікував колективний збірник «Наші весни» (Бухарест, 1972). Заохочений першим успіхом письменник у 1974 р. видав збірку новел та оповідань «Біле-пребіле поле». Треба відзначити, що на той час ужиток українських письменників Румунії з малого прозового поля був ще дуже скромним. Книжками малої прози заявили про себе тільки Іван Федько («По новому шляху», 1960), Стеліан Груя Яцентюк («Колесо», 1964; «Пастух і дика черешня», 1973), Микола Корсюк («Роздоріжжя», 1973), Корнелій Ірод («Світлотінь», 1974), Іван Ковач («Явір, що в полі одинокий», 1974) і Степан Ткачук («Сузір'я предків», 1974). Та все ж це було неабияким свідченням того, що українська література Румунії впевнено спиналася на ноги, наполегливо шукала нових тем і форм їх художнього втілення. Власне це підтвердили нові прозові твори як вищеназваних авторів, так і самого Михайла Михайлюка, з-під пера якого вийшли романи «Не вір крику нічного птаха» (1981) та «Міст без поруччя» (1988), згодом об'єднані об'ємним томом у дилогію «Немилосердні наші ранки» (2001).

Вихід першого роману Михайла Михайлюка органічно вписався у розвиток романного жанру в українській літературі Румунії. Першими на цьому поприщі зросли твори «Лорана» (1974) і «Любов до ближнього» (1978) Михайла Небиляка, «Передодень» (1975) Корнелія Ірода, «Гора» (1978) Василя Клима. Оцінюючи мистецькі достоїнства роману «Не вір крику нічного птаха», видатний український письменник Віктор Баранов відзначав, що в Україні «було зовсім мало творів такого рівня. І шкода, що український читач в Україні не знає такого прекрасного письменника, як Михайло Михайлюк. Якщо вжити спортивну термінологію, то з письмом такого рівня прозаїк Михайлюк сміло посідає місце в першій десятці українських письменників-романістів (і прозаїків взагалі). Це той рівень, з яким не соромно виходити на Європу»¹²⁵. Пізніше Михайло Михайлюк знову звернувся до малих прозо-

125 Баранов В. Лист до Михайла Михайлюка від 30 липня 1994 р. / Віктор Баранов // Наш голос. – 2014. – Вересень. – Ч. 243. – С. 21.

вих полотен, видавши збірки «Криниця під каменем» (2008), «Синій смуток фіордів» (2010) і «Заглухлий дзвін» (2014). Частий перехід Михайла Михайлюка від малої до великої прози і навпаки зумовлюється, звичайно, не так якимось технічними причинами, як передусім вимогою строгої організації сюжетного розвитку цілої системи художніх творів, події яких розгортаються у спільному просторово-часовому циклі.

Проза Михайла Михайлюка зацікавлювала багатьох критиків і літературознавців, які зосереджувалися на художніх особливостях малої прози (Магдалена Ласло-Куцюк¹²⁶, Іван Ребошапка¹²⁷), поетиці романів (Магдалена Ласло-Куцюк¹²⁸), їхній темі та ідеї (Лідія Ковалець¹²⁹, Дан Хорія Мазілу¹³⁰, Микола Корсюк¹³¹), психології протагоніста (Іван Ковач¹³², Лідія Ковалець), визначенні місця романів у літературному процесі (Магдалена Ласло-Куцюк, Віктор Баранов¹³³) тощо.

Найбільше уваги дослідники творчості Михайла Михайлюка приділили романові «Не вір крику нічного птаха», вихід якого, на їхню думку, засвідчив зрілість тодішньої української прози Румунії¹³⁴. Ідейно-тематичне наповнення і стильові домінанти твору намагалася визначити Магдалена Ласло-Куцюк. На її переконання, «талановитий роман «Не вір крику нічного птаха» (1981), розроблений переважно на автобіографічному матеріалі, цілком вкладається в межі реалістичного письма.

126 Ласло-Куцюк М. Дійсність у новелі / Магдалена Ласло-Куцюк // Рад. літературознавство. – 1988. – № 11. – С. 18 – 25.

127 Ребошапка І. Многая літ вельмишановному ювілярові – майже акордами музики Едварда Гріґа (До 75-річчя Михайла Михайлюка) / Іван Ребошапка // Наш голос. – 2015. – Жовтень. – Ч. 256. – С. 5 – 6.

128 Ласло-Куцюк М. Засади поетики / Магдаліна Ласло-Куцюк. – Бухарест: Критеріон, 1983. – С. 270 – 278.

129 Ковалець Л. Творчість як звільнення: роман Михайла Михайлюка "Не вір крику нічного птаха" / Лідія Ковалець // Наш голос. – 2014. – Квітень. – Ч. 237. – С. 16 – 17; Ковалець Л. Ідучи власною дорогою (Про роман Михайла Михайлюка "Міст без поруччя") / Лідія Ковалець // Наш голос. – 2014. – Липень. – Ч. 241. – С. 16 – 17.

130 Мазілу Д. Х. Від поезії до прози / Дан Хорія Мазілу // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1982. – С. 139 – 144.

131 Корсюк М. "Знаю, що не схибите дорогу..." / Микола Корсюк // Наш голос. – 1990. – Вересень. – Ч. 3. – С. 2, 4

132 Ковач І. В шуканнях моральної точки опори / Іван Ковач // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1989. – С. 137 – 140.

133 Баранов В. Лист до Михайла Михайлика від 30 липня 1994 р. // Наш голос. – 2014. – Вересень. – Ч. 243. – С. 20 – 21.

134 Див., наприклад: Ласло-Куцюк М. Засади поетики / Магдаліна Ласло-Куцюк. – Бухарест: Критеріон, 1983. – С. 270.

Але й значення цього роману полягає не стільки в змальованих життєвих обставинах, як у вираженні різних почуттів героїв, насамперед у передачі пориву до краси, у тенденції осмислити саме з цієї перспективи певні події»¹³⁵.

Дан Хорія Мазілу захоплено відгукнувся про вдалий заголовок роману «Не вір крику нічного птаха», своєрідність його форми і побудови. Головний персонаж, за спостереженням критика, «у дні перед початком роботи у редакції неназваної газети повинен доповнити автобіографію. Що треба писати на сторінках стандартного бланка і скільки він, той бланк, спроможний охопити? Скільки (та які саме) з фактів, ряд яких до того моменту називався життям персонажа, знайдуть собі місце в рубриках бланка і як треба (можна) говорити про них? Це претекст роману, розумно сформульований, хоч не цілком новий. Стандартний бланк, нейтральний у деякій мірі стимул у початковій фазі, став obsesією розповіді та його присутність (до якої його автор ставиться по-різному: байдуже, занепокоєно, докучливо, не без певного відтінку іронії, агресивно і т. д.) негайно вимагає відповідей на кілька запитань. Складання цих відповідей, залежно від різних обставин, домінанта наративної нитки, створює кінець-кінцем субстанцію книжки»¹³⁶. Дан Хорія Мазілу акцентував на тому, що роман Михайла Михайлюка «розповідає про одне життя»¹³⁷, маючи на увазі «існування» Михайла Дорунди. Зрозуміло, що письменник змальовує це життя не ізольовано від тих проблем, які переживало румунське суспільство у післявоєнний час. Зокрема йдеться про трагедію села – колективізацію, тотальне нищення поголів'я коней, що призводило до руйнування тих патріархальних устоїв, на які спирався справжній дбайливий господар землі. Ці та інші проблеми тягнуть за собою життєві історії інших персонажів (а їх, унікальних своєю поведінкою і поглядами на світ, у творі таки чимало), що дало можливість своєрідно передати відповідний колорит цілої епохи. Творча манера Михайла Михайлюка, за словами Лідії Ковалець, «тяжіє до лірично-філософських узагальнень, спромагаючись через них, а також через поведінку героїв, їхні роздуми виповідати суто індивідуальне й заразом уселюдське розуміння щастя й нещастя, органічної переплетеності життя і смерті, кровної спорідне-

135 Ласло-Куцюк М. Дійсність у новелі / Магдалена Ласло-Куцюк // Рад. літературознавство. – 1988. – № 11. – С. 21.

136 Мазілу Д. Х. Від поезії до прози / Дан Хорія Мазілу // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1982. – С. 142.

137 Там само, с. 141.

ності людини з родом і народом, особливого буття непересічної творчої індивідуальності»¹³⁸.

Художні достоїнства твору дослідники найчастіше пов'язували з частими і глибинними часовими переміщеннями в його текстовому просторі, перенесеннями із теперішнього в минуле і навпаки, змінами особи оповідача тощо. Вільні часові мандрівки вперше в українській літературі активно використали Панас Мирний та Іван Білик у романі «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (1875) тоді, коли у світовому письменстві панував послідовний часовий виклад подій.

За свідченням Магдалени Ласло-Куцюк, Михайло Михайлюк зізнавався, що не зміг би написати твір з лінійним розгортанням подій. Цю ж рису своєї творчої манери письменник підкреслив і в розмові з автором цих рядків.

Часові варіації твору Михайла Михайлюка Магдалена Ласло-Куцюк пояснювала здебільшого головним завданням роману-сповіді – «бажанням героя зрозуміти себе через своє минуле»¹³⁹. Крім того, за твердженням дослідниці, на творі «Не вір крику нічного птаха» позначилися і загальні тенденції новітнього роману, які започаткував Марсель Пруст («В пошуках загубленого часу»). А безпосереднім поштовхом для створення першого свого роману Михайлу Михайлюкові послужив твір польського автора Юліана Кавальця «Танець яструба» (1964). «В романі Кавальця, – відзначала Магдалена Ласло-Куцюк, – впадає в око постійне забігання автора вперед і відповідне до цього повернення назад у часі. Функціональна виправданість цього прийому та сама, що і в Михайлюка. Інформуючи про численні смерті і похорони, в тому числі й головного персонажа Михайла Топорного, автор водночас освітлює й поворотні моменти їх долі. Ці поворотні моменти щораз примушують їх думкою або й на ділі повертатись до батьківської оселі, під сільську стріху, звідки й почався їх шлях угору»¹⁴⁰. Справді, інверсії дійсного та уявного часів цих романів, життєві переживання головних героїв мають багато подібного, однак порівняння поетики обох творів потребує докладнішого аналізу.

Появу другого роману Михайла Михайлюка «Міст без поруччя» (1988) критика розглядала в контексті основних здобутків тодішньої української

138 Ковалець Л. Творчість як звільнення: роман Михайла Михайлюка "Не вір крику нічного птаха" / Лідія Ковалець // Наш голос. – 2014. – Квітень. – Ч. 237. – С. 16.

139 Ласло-Куцюк М. Засади поетики / Магдаліна Ласло-Куцюк. – Бухарест: Критеріон, 1983. – С. 274.

140 Там само, с. 275.

прози Румунії. У ній на перший план спромагався вийти герой, який прагнув «вибороти собі власний погляд на життя, на його філософію»¹⁴¹. Очевидно, малися на увазі такі прозові полотна, як романи «Лорана» і «Любов до ближнього» Михайла Небиляка, «Передодень» Корнелія Ірода, «Гора» Василя Клима, «Нічия пора» Степана Ткачука, «Не вір крику нічного птаха» Михайла Михайлюка, повість «Чуга» Івана Ковача та ін.

Сама назва роману, за влучною характеристикою літературознавця, – «це завжди перше слово до читача – була цілком михайлюківською: у ній уже пульсувала напруга, проглядала свіжа образність та філософічність, які завше відрізняють справжню літературу од її імітацій. <...> Прожити життя, іти власною дорогою – це зчаста рухатися мостом без поруччя. І так важливо на цьому просторі зберігати рівновагу тіла й духу, а, стрівши подорожнього, вміти й бажати подати йому руку, наблизитись до нього впритул, що рівнозначно пізнанню та зрозумінню. Література, виявляється, також може навчати цього мистецтва»¹⁴².

У визначенні проблематики роману «Міст без поруччя» акцент робився на «душевних переживаннях центрального героя, Дорунди, побудованих на спогадах»: це «й розрадливі його невдачі на життєвих роздоріжжях, на яких він уже наче й утомився, до чого додається включно тяжка серцева недуга, а ще й ятріння в серці романтичного кохання, що призводить до ран, до частих розривів-розлук із втаємниченою Вандою, це й, звичайно, атмосфера рідного села, капризність студентського життя також, журналістська робота зі своїми різкими контрастами з Чорнорученком», «сконструйованими на даних біографічності»¹⁴³. Не обійшлося і без критичних зауважень, які стосувалися використання в романі «біографічних даних». Не всі вони, на думку рецензента, «мають ту ж саму вагу в творі, не всі органічно, ані доречно вплітаються в структуру роману, не всі тривожать і бентежать душу читача»¹⁴⁴. Ще гостріше про другий роман Михайла Михайлюка висловився Віктор Баранов. У його сприйнятті «Міст без поруччя» – «то повторення. А повторення – то не відкриття. Література ж – це насамперед відкриття світу засобами художніми, і коли його

141 Ковач І. В шуканнях моральної точки опори / Іван Ковач // Обрії. – Бухарест: Кригеріон, 1989. – С. 137.

142 Ковалець Л. Ідучи власною дорогою (Про роман Михайла Михайлюка "Міст без поруччя") / Лідія Ковалець // Наш голос. – 2014. – Липень. – Ч. 241. – С. 16 – 17.

143 Ковач І. В шуканнях моральної точки опори / Іван Ковач // Обрії. – Бухарест: Кригеріон, 1989. – С. 137.

144 Там само.

не здибуємо, то й великої літератури немає»¹⁴⁵. З цією сентенцією можна було би погодитися, якби вона не стосувалася «Моста без поруччя», бо називати його повторенням (тобто двійником роману «Не вір крику нічного птаха») аж ніяк не можна. Це радше доповнення або й продовження болісних роздумів Михайла Дорунди про своє минуле, повернення до того визначального, що траплялося у його житті, чергова спроба самоаналізу власної пам'яті. Оця потреба Михайла Дорунди заглибитися в окремі епізоди своєї біографії, про що йдеться і в першому, і в другому романі, зумовлювалася різними причинами, здійснювалася за різних його фізичних і психологічних станів, але породжувала ті ж самі або дещо інші, підкореговані часом і душевними переживаннями висновки про сутність власного «Я». Адже кожна людина в певні періоди свого життя починає загострено реагувати на швидкоплинність часу, на свою минуність, на боязнь цієї минулості, внаслідок чого безліч разів прокручує у пам'яті пережите, проходячи сама перед собою через своєрідне очищення, через самосповідь перед власною совістю. У цьому сенсі «Міст без поруччя» текстуально привабливіший і художньо сильніший за роман «Не вір крику нічного птаха».

Наша ж спроба досягнути творчість Михайла Михайлюка як художньо-естетичну цілісність розпочалася із розуміння, що проза цього автора – це не якась застигла форма, а замкнутий в собі, постійно нуртуючий художній світ, схожий на розпечену магму. Мотиви, образи й сюжети Михайла Михайлюка *переходять / мігрують* із новел у вірші, влітаються в романи, інколи зазнаючи мутації та видозміни. Автор, скажімо, може змінити імена героїв, ракурс погляду на події, що сталися в їхньому житті, проілюструвати певним сюжетом якусь схоплену ним – автором – метафізику. Але семантичне ядро конкретної історії, за яким згодом упізнається цей *мотив / образ / сюжет* і в новелі, і в романі, та й у вірші, завжди залишається недоторканим. Бо матеріалом творчості Михайла Михайлюка послужило його власне життя, а також почуті реальні історії, що трапилися з його близькими, сусідами, односельцями, а то й випадково зустрінутими людьми. Саме ці мікросюжети стали складниками метасюжету прози Михайла Михайлюка. Їхньою мовою автор говоритиме з нами – читачами – про свої спостереження за життям.

145 Баранов В. Лист до Михайла Михайлика від 30 липня 1994 р. // Наш голос. – 2014. – Вересень. – Ч. 243. – С. 21.

Етюдник художника. Імпресіонізм ранньої прози

Першу збірку малої прози Михайла Михайлюка «Біле-пребіле поле», картини якої найчастіше постають, за словами Магдалени Ласло-Куцюк, «на основі емоційної вартості різних кольорів і зорових вражень»¹⁴⁶, склали п'ять циклів новел та оповідань. Деякі із цих творів автор назвав етюдами – малюнками, що дуже точно відбивають суть самих текстів. Часом це справді дуже лаконічні замальовки з натури, які згодом вписуватимуться у великі живописні полотна. Так, у сентиментальній (за визначенням автора) новелі «Біле-пребіле поле» привертає увагу штрих-мотив моста без поруччя, який кілька разів виникає в потоці свідомості ліричного героя і є не то алюзією на давно минулу *Зустріч на мості з чимось / кимось*, не то мрією про майже неможливу, хоч бажану, таку *Зустріч у майбутньому*. СENS відзначеного мотиву в новелі майже невловимий, але згодом цей ледь помітний ескіз стане цілою картиною – романом «Міст без поруччя». У підтексті новели простежується ще один мотив, який стане визначальним для усієї творчості письменника, – мотив повернення, повернення до себе, у своє минуле, занурення у товщу спогадів, бо «люди-на без пам'яті і спогадів, як і без снів, – мертва»¹⁴⁷.

В «Етюді з журавлями» вражає виразний візерунок-образ журавлиного ключа, що мов «штик устромлений у божевільну даль» і наче «вкручується» у осінній простір, відтак автор перенесе його в роман «Не вір крику нічного птаха».

Чари щасливих зустрічей закоханих, але розлучених неочікуваною появою третього (новела «Червона калина на зарінку») миттєво спалахнуть у пам'яті протагоніста роману «Не вір крику нічного птаха» кетягами спілих ягід і нагадають, що «деколи потрібно так мало, щоб відчувати себе щасливим»¹⁴⁸.

Варіанти описів бабусиної оселі і емоційних станів, навіяних ними, – як спогадів про дитинство *героя / автора* – вклинюються у сюжет багатьох

146 Ласло-Куцюк М. Дійсність у новелі / Магдалена Ласло-Куцюк // Рад. літературознавство. – 1988. – № 11. – С. 21.

147 Михайлюк М. Не вір крику нічного птаха: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 271.

148 Там само, с. 7.

прозових творів Михайла Михайлюка, в тому числі й роману «Не вір крику нічного птаха». Уперше один із них став основою замальовки «Образи»: «Знову ночью у бабиній хаті. Як у дитинстві. Коли тут заставала ніч і я боявся вертати попри цвинтар додому.

Нічого не змінилося... Тобто не змінилося у бабиній хаті. Лиш до остришка хати досягаю рукою. Це майже не бентежить, хата, видно, осілась...

У хаті так же пахне сіном, – баба, як завсіди, визирнула у вікно і подивувалася: «Йой, вже поночіло! Постелю тобі у великій хаті, лиш най сіно у постелі зміню. Старе геть перетерлося».

Вносить з городу оберемок свіжого покосу сіна, немов повертає мені давнє дитинство, притамовує ятрючі болі, які привели мене до хатинки під зеленосхилим горбом»¹⁴⁹. За спостереженням Магдалини Ласло-Куцюк, у романі «Не вір крику нічного птаха» фіксується «одна з важливих його ліричних тем – тема різних осель, що поклали свій відбиток на душу героя. З психологічної точки зору ця тема нам здається дуже важливою, оскільки, як це доводять сновидіння, пам'ять про минуле, задоволення або неспокій, страх перед майбутнім зафіксуються в нашій підсвідомості у формі осель, в яких ми довго жили»¹⁵⁰. Тож, виходить, перехід розповіді про бабусину оселю з одного твору в інший продиктований не так певним сюжетним розвитком, як внутрішньою потребою *героя / автора* повертатися і повертатися до тих епізодів з минулого, які стали визначальними чи примітними в його житті і які при кожному поверненні обростають новими подробицями, новими тлумаченнями і, відповідно, новими відкриттями їхньої смислової та емоційної сутності. Таку ж функцію у творчості Михайла Михайлюка виконують згадки про батькову рану, дитячі пригоди із «Черкезом», тривожний крик нічного птаха та багато інших.

На сюжетне полотно новели «Гальба пива» (пізніше ця новела, як і інші тексти зі збірок малої прози Михайла Михайлюка, перекочує в роман) будуть нанесені нові мазки так, що сумна історія двох закоханих – Іхтімії та Міхуцька – набуде зовсім іншого смислового й емоційного відтінку. Але про це згодом. Загалом же для творчості Михайла Михайлюка характерне перетікання мотивів і навіть цілих сюжетів з однієї художньої форми в іншу. Чимало з цих етюдів, новел, оповідань згодом стають віршами, вплітаються в канву фабули романів, дописуються,

149 Михайлюк М. Біле-пребіле поле: Новели та оповідання / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1974. – С. 154.

150 Ласло-Куцюк М. Засади поетики / Магдалина Ласло-Куцюк. – Бухарест: Критеріон, 1983. – С. 272.

постають перед читачами в іншому ракурсі, набуваючи у такий спосіб нових смислових відтінків. Словом, якщо зазирнемо в творчу лабораторію Михайла Михайлюка, то побачимо, що етюдник художника завжди відкритий, у ньому десятки ескізів, на мольбертах – полотна, з якими мистець працює все життя.

Передусім хочеться відзначити, що «біле-пребіле поле» – це схоплений автором момент, знайомий усім творцям, – момент (майже інтимний) споглядання чистого листа білого паперу, який за мить почне оживати кольорами, емоціями, спогадами... І ось ця мить настає. Білий-пребілий лист вибухає фарбами – зеленою, синьою, червоною, чорною, рожевою. Герой першої новели «Дзвони з незвіді часу», прототипом якого є сам автор, син цвинтарного майстра, робить перший крок у «незвіді часу». Цей крок починається з цвинтаря, тобто з місця, де життя і смерть якийсь момент співіснують в одному просторі й часі, в білому-білому абсолюті, що синтезує всі кольори, а тому стає відправною точкою і для Автора, і для Героя. За мить до того він – живий Герой – дивився на мертвого вуйка Василя і слухав розповідь того, хто опинився на межі між життям і смертю, – свого батька, а зараз він, почувши вічний поклик, який чують усі герої, долаючи страх «скотитися в безбарвний простір», долаючи жалість до батька, намагає стежку і розриває пуповину. І ми – читачі – знову спостерігаємо стару, як світ, але завжди захоплюючи (бо міфічну) історію героя, який рушає у великий світ, щоб потім, після всіх випробувань, перемог і поразок, повернутися назад, щоб у скорботній позі Рембрандтового блудного сина пережити останнє повернення – повернення до себе. Але це буде потім, у пізніших творах – романах.

Тепер же наш білий-пребілий лист починає швидко покриватися яскравими по-імпресіоністськи широкими мазками, які, якщо на них дивитися зблизька, майже незрозумілі. Скажімо, ну що спільного між безіменним і позачасовим, майже Шевчуковим, бо в новелі не знаходимо жодних зачіпок, які оселили б його у певному часі чи просторі, хлопцем з першої новели «Дзвони з незвіді часу», який рушає у великий світ, дуже Марко-Вовчковою дівчиною Іхтімією з новели «Гальба пива», надії якої на весілля з коханою людиною не виправдовуються, цілком сучасних нам Олівією з «Дороги в бажане неповернення», яку намагаються вилікувати в психлікарні від нав'язливих станів, та молодого інженера Івана, який приїжджає в Карпати розв'язувати виробничу проблему, скрипалем Мануйлом, який ніби зійшов зі сторінок молдавських оповідань Михайла Коцюбинського?

Поки ми не відступили від усіх цих штрихів, візерунків, мазків на відстань, яка дозволить бачити цілу картину, то можемо сприймати лише кольори.

Зелений. Зеленню як символом природи наповнена новела «Де веселка воду п'є». Зелень старезного ялинового лісу, в якому заховалося гірське село, зелені очі не то дівчини Марічки, не то Мавки, яка вже почула поклик Лукашевої сопілки, занурюють нас у позаісторичне справжнє буття на лоні природи, в абсолютну гармонію злиття з Усесвітом: «Галаявина дивна, бо з трьох боків її душать дерева-велетні старезного ялинового лісу, і тільки з одного боку прорізаний визір, звідки видно далеко-далеко. Схоже на те, що Чугайстер, обходячи свої володіння, захотів оглянути їх з найвищої гори, але на заваді стояв ліс. Тоді він розсердився, тупнув ногою, завертівся в шаленому танку і розметав дерева. Вергав столітні ялини, поки стало йому простірно і відкрився вид на долину, на все його царство. Видно, захекався Чугайстер дуже, згага почала мучити, бо розколов в одному місці скелю і там пробився струмок»¹⁵¹.

І раптом у цьому доброму світі відбувається щось по-справжньому жахливе, щось таке, що робить у ньому тріщину, в яку вривається хаос і божевілля як один з його виявів. Уже не яскраво-зеленою є трава на городі Іхтімії з «Гальби пива», а прим'ятою, бо потолочили її суперниця Іхтімії Василина з Іхтіміїним коханим Міхуцьком – руйнується простий і комфортний світ, божеволіє Іхтімія, а згодом, як дізнаємося вже з діалогії, – і Міхуцько. Іхтімія намагається повернути гармонію, вона зриває всю цю прим'яту траву й приносить на весілля Міхуцька й Василяни, що призводить до пожежі.

Інша новела Михайла Михайлюка знову нагадає нам про цю траву: саме в халат «кольору ледь прив'ялої трави» одягнена психічнохвора Олівія з «Дороги в бажане неповернення». Одужання дівчини символізуватиме переведення до зеленої палати. Але тепер до неї в палату можуть приходити так звані «здорові» і сповіщати про своє прибуття зеленим дзвінком. Та поки Олівія хвора, вона перебуває в оточенні рожевого.

Рожевий. Божевілля в творчості Михайла Михайлюка рожевого кольору. Новела «Дорога в бажане неповернення» – це розповідь від першої особи. Оповідач відвідує в лікарні для душевнохворих знайому дівчину, низка трагічних випадків у житті якої призвела її до спеціалізованого закладу. Уся будівля лікарні – стіни, меблі, одяг персоналу і навіть квіти – рожевого кольору, «а рожевість, суцільна навколишня рожевість, гасила

151 Михайлюк М. Біле-пребіле поле: Новели та оповідання / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1974. – С. 32.

роздуми, як тільки вони переходили у сферу сумнівів і здивувань»¹⁵². Рожевий, як бачимо, не має негативних конотацій. У новелі «Неймовірно рожевий сніг» рожевий колір – це ілюзія, елемент сну цілком розсудливого чоловіка, але ця ілюзія додає життю барви, витягує людину з кола повсякденних, стереотипних, часто нав'язливих, хоч, може, й цілком раціональних, думок.

Синій. У ранній збірці малої прози Михайла Михайлюка імпресіоністичний струміння дуже відчутний. Для імпресіоністів – згадаймо полотна Клода Моне, Огюста Ренуара, Едгара Дега – синій колір один з найважливіших. «Синій смуток фіордів» – назва етюд¹⁵³ зі збірки «Біле-пребіле поле». Будучи, по суті, поезією в прозі, етюд побудований як діалог, крізь який рефреном проходять словосполучення «синій смуток», «синє щастя». На думку Магдаліни Ласло-Куцюк, синій колір у Михайла Михайлюка має символічне значення. «Синій смуток, – вважає вона, – це характеристика душі героїні, норвежки Інґрід. Вона грає Гріга, і очі її, до того холодні, як фіорди, сповнюються синім смутком. Вона докоряє героєві, що він прийшов на перший її поклик і тим самим помилився, не зрозумівши її душу. Пояснюючи героєві свій стан, Інґрід каже: «А я мріяла чекати аж до розпачливої нестями. Ти мав прийти тоді, лиш тоді. Наші дороги зійшлися, але одночасно обірвалися. І вже не поведуть нас нікуди. Бо я не бачу їх». Розмова персонажів ведеться постійно на тлі музики Гріга, автора музичного супроводу до п'єси Ібсена «Пер Гюнт», і вона сповнена натяків на цю п'єсу, зокрема на те, що герой не зміг знайти дороги до Сольвейг, бо розтанули фіорди. По суті ж мається на увазі, що кохання стає тривким лише тоді, коли дорога до нього довга і важка»¹⁵⁴. Справа в тому, що текст етюд «Синій смуток фіордів» занурює нас у своєрідну – синестезійну – реальність, коли змішуються зорові (синій), дотикові (холод) і слухові (музика Гріга) відчуття, коли гаряче за мить здається холодним, рідне – чужим, а любов – нелюбов'ю. Подібних текстів у Михайла Михайлюка небагато, окрім названого, це етюд «Море чомусь називають синім», «Біле-пребіле поле». Синьої барви в цих творах смуток,

152 Там само, с. 19.

153 Твір "Синій смуток фіордів" Іван Ребошапка небезпідставно назвав "психологічним етюдом чи, перефразовуючи оцінення Франком Шевченкової поезії "Садок вишневий коло хати", – фотографією моменту признання її та Його у взаємному коханні" (Див.: Ребошапка І. Многая літ вельмишановному ювілярові – майже акордами музики Едварда Гріга (До 75-річчя Михайла Михайлюка) / Іван Ребошапка // Наш голос. – 2015. – Жовтень. – Ч. 256. – С. 6).

154 Ласло-Куцюк М. Дійсність у новелі / Магдалена Ласло-Куцюк // Рад. літературознавство. – 1988. – № 11. – С. 18 – 19.

море, очі-волошки дівчини, що «обпекли синьою мрією» закоханого в неї юнака, тіні, сині слова на білому-білому папірці передсмертної записки льотчика-випробувача, врешті-решт мрія. Героїня одного з названих вище етюдів промовляє: «Море чомусь здавна називають синім, але то неправда. Люди помиляються. Завжди помилялися. Точніше – до одного дня минулого року. В той день небо – тільки небо завжди було синім – на якусь долю секунди злилося з морем, і море забарвилось його синню. <...> Так, небо не обезбарвилось, бо воно більше за море, воно покриває всю землю. Тому море не змогло увібрати в себе всієї його сині. Це на щастя, бо могло статися лихо»¹⁵⁵. Та, з'ясовується, лихо все-таки сталося, а наслідки його могли бути значно масштабнішими. Богдан, коханий героїні, «над незаселеним простором» випробовував новий тип літака, швидкість якого така, що можна побачити, як небо зливається з морем. І того дня сталося так, що «небо на долю секунди злилося з морем і засинило його»¹⁵⁶, внаслідок чого керований Богданом літак упав у море. Пілот перед смертю передав коханій загадковий конверт – «в ньому був білий-білий папірець і сині-сині слова: «Одного дня може статися так, що море захоче напитися сині неба»¹⁵⁷. Важко – так завжди з поезією – раціоналізувати прочитане, бо працюють ці твори на медитативно-емоційному рівні. Зрозуміло, – так завжди в імпресіонізмі – що художник схопив момент важливої істини, яка не є однозначною, бо не залежить від його, нашої чи будь-чиєї оцінки, яка якраз тому і є істиною, бо мерехтить різними смислами, які зникнуть, як тільки втрутиться раціо.

До цієї синьої емоції – «несказане лишилось неказаним» – наш автор повертатиметься знову й знову. Навіть коли Михайло Михайлюк відійде в пізніших своїх творах від імпресіоністського письма, етюд «Синій смуток фіордів» увійде в діалогію, а пізніше заголовок цього твору стане назвою його чергової прозової книжки.

Збірка малої прози «Біле-пребіле поле» Михайла Михайлюка, як бачиться, дуже схожа на збірку поезій, у тому розумінні, що, заряджена мінорним настроєм, вона не сконцентрована на одній наскрізній темі, яка б об'єднала всі твори в певну художньо-смыслову єдність, надто вже різні за часом, місцем, манерою написання тексти. Об'єднання відбудеться згодом – у діалогії «Немилосердні наші ранки».

155 Михайлюк М. Біле-пребіле поле: Новели та оповідання / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1974. – С. 64.

156 Там само, с. 65.

157 Там само.

І тут на сцену виходить герой. Михайло Дорунда

У тому, що безіменний хлопець, син цвинтарного майстра, якого читач уперше зустрів у новелі «Дзвони з незвіді часу», щойно розгорнувши збірку «Біле-пребіле поле», стає Михайлом Дорундою – головним героєм діалогії, сумніватися не доводиться. Те, що прототипом Михайла Дорунди є сам письменник Михайло Михайлюк, теж зрозуміло. Імена героя та його батька, походження, татова професія, підтвердження самого автора не залишають нам інших варіантів прочитання. Зауважимо лише, що не варто цілковито ототожнювати автора з його героєм. Автор «знає» та розповідає нам факти, про які навіть не здогадується його герой. Скажімо, Михайло Дорунда так і не дізнається про вагітність і аборт, який зробила Ванда, про це відомо лише автору і нам – читачам. І цей приклад далеко не поодиноким у діалогії.

Біографічність романів, що складають діалогію, присутність у них не стільки діючого, скільки рефлексуючого героя, який намагається психологічно емоційно осмислити себе, своє призначення, місце у світі, свідчать на користь психологічного роману.

Роман «Не вір крику нічного птаха» починається з того, що Михайло Дорунда прокидається вдосвіта у своїй міській квартирі, настрій у нього меланхолійний, він думає про своє життя, замислюється над плином часу, намагається знайти хоч якийсь орієнтир, щоби вийти із лабіринту важкого похмурого настрою: «...Вернися в батьківський дім, Михайле Дорундо, вернися, поки не пізно, поки ти можеш бути в ньому сином, а не випадковим гостем. Май мужність рішитися. Мусиш відтанути душею, пережити своє минуле, бо воно ніде так легко не випливає і виявляється, як у рідній хаті. Що там у твоєму минулому? Його знаєш ти, знають люди. Терзаєш себе думками, що за половину твого життя майже дотла змістилися часові і просторові виміри. Може, то лише тобі здається. Поїдь додому, роздивися, пригадай...»¹⁵⁸. З розлогого внутрішнього монологу випливає, що герой пригнічений своєю нездатністю написати власну біографію, заповнити стандартний двосторінковий бланк – формальність, що дозволить влаштуватися на бажану роботу.

158 Михайлюк М. Не вір крику нічного птаха: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 8 – 9.

Автобіографію Михайло Дорунда напише десь аж наприкінці роману. Увесь сюжет дилогії – це уявна подорож, за висловом самого Михайла Дорунди, «стежками його життя і лабіринтами совісті».

Поява героя, який постійно рефлектує, занурюючись у свої дитинство і юність, організовує усі ті розрізнені історії з першої прозової збірки в якусь певну цілість. Окремі події, хоч і не складаються в чіткий сюжет, та все ж постають перед нашим поглядом відносно цілісним багатовимірним світом, який є місцем народження і дорослішання героя, а водночас і причиною його травм. Але щоб цей світ вичленити, читачеві ще треба добре попрацювати.

Надто заплутаний хронологічно, з постійними ретроспекціями в минуле, багатосторінковими розлогими роздумами, в яких важко вловити провідну думку, роман за стилем нагадує Прустове письмо, особливо те, яке відкривається нам у першому романі епопеї «У пошуках втраченого часу» – «На Сваннову сторону» (1913).

Утруднює сприйняття й те, що при побудові роману Михайло Михайлюк користується прийомом, який Варґас Льюс називав свого часу «ефектом китайської скриньки», – додавання вставної історії, а в неї – ще іншої і т. д. На перших же двадцяти сторінках «Не вір крику нічного птаха», продовжуючи занурення у власне минуле, герой розповідає про дівчину Ванду, в яку був закоханий у студентські роки; в цю розповідь вклинюються епізоди з уже знайомої нам новели «Синій смуток фіордів», а в цей епізод раптом проникає спогад про факультетську літстудію, далі йде історія з дитинства Михайла Дорунди про ночівлю у бабиній хаті, у яку вписується історія першого шкільного кохання.

Ми обмежимося лише однією ілюстрацією, яка, сподіваємося, створить уявлення про характер романного письма Михайла Михайлюка. Така пірамідальна побудова урізноманітнює текст: роман тримає читача в напруженні, бо наш звиклий до сюжетів мозок цікавить: що ж відбувається? Про що, власне, роман? Намагання дати відповідь на ці запитання змушує нас уважніше придивлятися до тексту і, буквально, виловлювати з нього фабулу.

Син муляра і цвинтарного майстра Михайло Дорунда народився і виріс в українському селі. Найприголомшливішими спогадами раннього дитинства, що припало на роки Другої світової війни, були повішений шпигун і виснажений невідомий «зайда» в шинелі, якого доведені до відчаю нервовим напруженням війни селяни підштовхнули до самогубства. Закінчивши школу, Михайло Дорунда їде завойовувати місто, він вступає на філо-

логічний факультет інституту, починає писати новели, зустрічає кохання всього свого життя городянку Ванду і вірного друга художника Тоні. Імпульсивний вчинок батька – доброго господаря й чесної людини – під час примусової колективізації селян примушує аполітичного до тих пір Михайла чітко проявити своє ставлення до того, що відбувається в селі. Він стає на захист батька, за що змушений відбути характерне для того часу покарання – виключення з інституту, вигнання зі студентської організації й виправні роботи. Пізніше життя Михайла налагоджується, він повертається до міста.

Місто як неможливість

Є велика спокуса провести паралель між діалогією Михайла Михайлюка і романом Валер'яна Підмогильного «Місто» (1928). Справді, селянський син Михайло Дорунда, подібно до героя роману Валер'яна Підмогильного, приїжджає в місто, здобуває освіту, знаходить житло – стає містянином. Михайло Дорунда, як і Степан Радченко, прагне стати письменником і журналістом, веде так званий міський спосіб життя – він вхожий в коло місцевої богемі, завсідник кафе, ресторанів і, як пишуть у подібних випадках, – палкий поціновувач жіночої вроди. Степан Радченко, за висловом Валер'яна Підмогильного, жінок «опановував», тобто підкоряв як сходинки, як різні пласти і сфери міського буття. Жінки Радченка – це його зростання-вростання, часом досить цинічне й поверхове, але завжди висхідне, в місто як мету.

На початку свого побутування в місті подібно поводить ся й Михайлюків Дорунда. Ванда для нього – перш за все городянка, герой це підкреслює постійно. Ця дочка адвоката і професорки, вродлива, витончена, освічена дівчина, на початку діалогії сприймається Михайлом Дорундою як символ міста, яке має його – Михайла – обрати й почути. Саме їй розповідає він історії зі свого сільського життя, які пізніше мають стати творами. Спочатку герой не в змозі розгледіти у «примхливій городянці» ту єдину ібсенівську Сольвейг, яка буде вірно чекати його все життя. Поки що Ванда – це лише епізод, герой не бачить свого майбутнього поряд з нею. Поки що вона так само, як квитки на поїзд першого класу, дорогі сигарети й напої, знакові ресторани, – лише трофей селянського сина, який приносить задоволення і тішить самолюбство.

Загалом, соціальне життя Михайла Дорунди в місті далеке від гармонії. Усі оті «випадкові дами», стюардеси – лише, повторимося, трофеї протагоніста, свого голосу в романі вони не мають, все, що читач дізнається про них, є коментарями самого героя роману. Навіть Ванда – єдина жінка в романі, чий голос ми чуємо, – існує для Михайла лише тоді, коли знаходиться в полі його зору. Михайла не цікавить, як вона жила після першої їхньої розлуки, він так і не дізнається, що вона була вагітною від нього, зробила аборт, пережила шлюб з нелюбим чоловіком. Ванда для Михайла – то мрія, то ідеальна коханка, то слухач сповіді, але ніколи не співрозмовник, їхні стосунки – це гра в одні ворота. Герой розмовляє лише з собою і з Тоні.

Єдиний друг Михайла Тоні теж вирваний зі своєї біографії. Читач знає про нього тільки те, що він містянин. Тоні – легкий, оптимістичний, іронічний, вільний від важких спогадів, почуття провини, йому знайомі лише муки творчості. Він дуже талановитий художник, який не тільки знайшов своє покликання, а й реалізовує його. Тоні – це ніби Михайло Дорунда, який шукав і знайшов себе. Можна навіть припустити, що Тоні в романі виступає однією з іпостасей Михайла Михайлюка, адже автор не байдужий до цього виду мистецтва, свою малу прозу він називає етюдами, знає художників, їхні біографії. Таким чином стають зрозумілими деякі моменти діалогії – Тоні є *alter ego* Михайла Дорунди, його цензором, наш протагоніст продовжує діалоги з Тоні навіть тоді, коли того немає поруч. Розділ роману, в якому звучить голос Тоні, починається епіграфом з вірша Ліни Костенко «Шукайте цензора в собі...».

Чи можна говорити про те, що твори Валер'яна Підмогильного й Михайла Михайлюка – це урбаністичні романи, об'єднані спільною актуальною для XX ст. темою масового переходу сільського населення в місто і розробкою проблематики адаптації людини в місті, змін у її психіці, способі життя, світовідчуванні?

На відміну від роману Валер'яна Підмогильного, діалогію Михайла Михайлюка назвати урбаністичною важко. Попри те, що Михайло Дорунда переїжджає в місто і формально стає містянином, у романах «Не вір крику нічного птаха» й «Міст без поруччя», як би парадоксально це не звучало, міста немає. Так, читач нічого не знає про місто, в якому живе Михайло Дорунда, як про конкретний локус. Йому, звісно, розповідають, що навчався герой в інституті, ходив до бібліотеки, ресторанів, кафе, відвідував знайому в санаторії для душевнохворих, сам лежав у лікарні, але в тім то й річ, що «розповідають», а не показують. Читач не може досягнути міський простір, у тексті романів він описаний уривчасто, спорадично, найчастіше від імені

саме містян Ванди чи художника Тоні. Промовистий факт: Дорунда помічає місто лише тоді, коли воно стає схожим на село. У дилогії є епізод, коли герой, прогулюючись тихою міською вуличкою, з насолодою вдихає весняне повітря, бо воно нагадує йому повітря, яким він дихав удома.

Місто, як бачимо, не таке вже й привабливе і бажане для героя, як це спостерігається в романі Валер'яна Підмогильного. Немає в Михайла Михайлюка сцени, та й неможливо її собі уявити, де б герой милувався урбаністичним пейзажем, як те робить Степан Радченко у фіналі «Міста»: «Воно покійно лежало внизу хвилястими брилами скель, позначене вогняними крапками і простягало йому з п'ятьми горбів гострі, кам'яні пальці. Він зазмер від сласного споглядання цієї величі нової стихії...»¹⁵⁹.

Натомість у численних спогадах Михайла Дорунди чітко бачиться село, в якому зростав герой. За бажання можна реконструювати карту села: ось хата Ілька Дорунди, біля неї під вікном криниця з дубовим цямринням, там, під горбом, жили Михайлів дідусь з бабусею, односельчани, серединою села звивається потік, що ділить його на два кути, кладку через нього, дзвіницю, цвинтар, толоку, де збирається молодь, ферми, каземат за селом тощо.

Як уже згадувалося, роман «Не вір крику нічного птаха» відкриває епізод, в якому Михайло Дорунда прокидається у своїй міській квартирі – в «тій самій стандартній кімнаті», з «тими самими меблями». А тепер порівняймо цей інтер'єр з описом бабусиної хати в новелі «Бабині святі», що зі збірки «Криниця під каменем» (з обстановкою бабусиної хати ми познайомилися ще в новелі «Образи» з першої збірки, деякі епізоди на цю тему є в дилогії, але найбільш завершеного вигляду цей художній образ набуває в новелі «Бабині святі»).

Щедрий на колоритні деталі оповідач повідомляє, що ночує він не просто в хаті, а у «великій хаті», в ліжку з перестеленим щойно свіжим сіном, вкривається «шерстяним вовняним коцом», акцентує на тому, що «пахло у бабиній хаті свічками, васильком, галузка якого стояла у глечики зі свяченою водою», у кутку – креденц, на стінах – образи, далі йде докладна розповідь про ікону Богоматері «з проткнутим кинджалом серцем». Саме зображення, а особливо його символічна деталь, розбурхує у серці оповідача «задавнений біль» – спогад зі шкільної пори: «...В останньому класі лицю я сказав дівчині, яку потайки кохав, що вона разюче схожа на святу з бабиної ікони і, аби притумлити почуття, що розпирали груди, простягнув їй найкраще яблуко з нашого саду. Дівчина смачно ним захрумтіла і,

159 Підмогильний В. Місто: Роман, оповідання / Валер'ян Підмогильний. – К., 1989. – С. 242.

визивно глянувши мені у вічі, сказала: «На образи моляться, а я не хочу, аби на мене хтось молився. Я не свята...»¹⁶⁰. Сільський інтер'єр у Михайла Михайлюка об'ємний, відчутний, навіть живий – у кутку «за кованою ветхою скринєю» шарудять миші. У такому оточенні наш герой почуває себе комфортно, він гармонійно вписується в нього, зникають трагічні нотки з його внутрішнього мовлення.

Натомість міський простір у творчості Михайла Михайлюка набуває сюрреалістичних рис. У ньому можливі дивні незбіги, неточності, ілюзії. У новелі «Біле-пребіле поле» з однойменної збірки є така сцена: герої кохаються, а потім вона однією рукою перебирає клавіші фортеп'яно, а іншою пестить скроні коханого. Якщо спробувати уявити собі цю картину, то вона нагадуватиме картини Марка Шагала, на яких дуже дивні, неймовірно видовжені тіла застигли в неможливих позах.

Або ще один приклад уже часового викривлення спостерігаємо в новелі «Журавель у решеті» з цієї ж збірки, потім ця історія майже дослівно буде перенесена в діалогію. Зворушлива сцена зі студентського життя: ми свідки першої розмови двох молодих людей, які подобаються одне одному. Вони ведуть милу наївну розмову, яка плавно переростає у флірт. Він бачить її босоніжки на квадратних каблучках, вона пояснює, що шпильок не носить, бо вони вгрузають у м'який асфальт. І тут молоді люди помічають, як із вирію повертаються журавлі. Ніби все гаразд, але ж зазвичай журавлі повертаються з вирію у березні. Ми не можемо знати свідомо чи несвідомо автор робить такі похибки, зауважимо лише, що в описах села нічого подібного не спостерігається.

Впадають в око й інші відмінності між зображеннями міського й сільського побутування. Їх порівняння завжди не на боці першого. Як смачно описує автор просту селянську їжу: ця нарізана ниткою мамалига, будз, молоко, сметана, курка з перцем, смажена риба. У місті ж герої переважно п'ють бразильську каву, болгарське «Каберне», французький «Наполеон», грецьку «Метаксу», їдять голландський сир і шинку, обов'язково в ресторанах, – часто автор навіть не уточнює, **що** їдять герої, вони просто їдять. Тобто їжа в Михайлюковому міському просторі – це не так наситення й задоволення, як демонстрація споживання престижних брендів.

Таким чином стає зрозуміло, що на відміну від Степана Радченка, який порвав усі зв'язки із селом, насамперед – психологічні, Михайло Дорунда, їдучи до міста, бере село з собою.

160 Михайлюк М. Криниця під каменем / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2008. – С. 79.

Повернення в «зарайдужений світ». Село як міфічний простір

Село Михайла Михайлюка – це ідеальний, у тому розумінні, що міфічний, простір. У цьому просторі є всі структурні елементи міфу – світ божественних сутностей і світ людей.

Світ божественних сутностей – це чарівні гори, де мешкають предки, загадкові гуцули, які вміють говорити з природою, і вона говорить з ними. Зокрема, дід Ізидор, що «має силу над деревами, а то й над цілим лісом», розмовляє із загиблими внаслідок вітровію смереками (вперше цього героя зустрічаємо в новелі «Бігли смереки, і не спинились» зі збірки «Біле-пребіле поле», пізніше цей образ, як і більшість інших, перекочує в романи), піднімаючи складені, як до молитви, руки: «Скільки разів казав вам: не страхайтесь вітрів, відколи світ вам з ними змагатись, бо ви не якісь там буки, клени чи інша полохлива деревина, що зрікається свого листя, лиш би жити в спокої. Що гори без вас? Але й до самого урвища не підходьте, не вірте спокусливому, без круговертей, водяному плесу. Річка підступна! Вона вирвалася з густої теміні, широко розплеснулася, аби лиш передихнути і мститись нашому родові за те, що там угорі, у зворах, від сонця її заслоняєте»¹⁶¹. Автор поринає у таємничий світ гуцульських міфів і обрядів, детально описуючи дійство заклинання води, яке звершує дід Ізидор, щоби вберегти смереки від буреломів. Фінальна частина новели непомітно переходить із сфери сакрального у сферу профанного: дід Ізидор сповнюється надією, що його чародійний смерековий хрест вплине на молодого непоступливого інженера і той таки укріпить береги річки кам'яними дамбами і розпочне заліснення крутосхилів.

Старий Крайсвіта з новели «Де веселка воду п'є» чує спів лісу, знає всі його таємниці, зокрема те, які дерева згодні стати музичними інструментами, а які до цього ще не готові. Знайомство героя з Крайсвітовою дочкою Марічкою не може не відсилати уважного читача до зустрічі Лукаша й Мавки з «Лісової пісні» Лесі Українки.

Марічка розповідає героєві про Чугайстра. Звісно, адже жоден міфічний пантеон не є повним без трікстера. У вірші Михайла Михайлюка «Метамор-

¹⁶¹ Михайлюк М. Біле-пребіле поле: Новели та оповідання / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1974. – С. 68.

фоз» зі збірки «Дзвонар» (1999 р.) знаходимо доповнення цього образу: «Вітровій / Чорним крилом / Зламав ялицю-трембіту. / Знову вредний Чугайстер / із Щезником грався на полонині...»¹⁶².

Є в цьому світі й свій співець Орфей – циган Мануйло з новели «Кончина», у якого просто-таки містичний зв'язок зі скрипкою. Скрипка Мануйла символізує глибинну сутність свого господаря, вона опирається грати щось, що не відповідає істинному смислу конкретного моменту. До прикладу, попри всі намагання Мануйла зіграти веселої на одному весіллі, де молоду дівчину віддають за хтивого старого, скрипка відмовляється, бо цілковиту несправедливість того, що відбувається, відчуває Мануйло: «І враз щось шпигнуло в серці, скрипка заридала про страчене життя дівчини... <...> Мануйло люто шарпнув за струни, вони востаннє жалібно зойкнули і скрутились жмутком скорботи, мов серце молодії... <...> Жбурнув гроші отетерілому весільному батькові і пішов з хати. <...> З тих пір старий Мануйло більше не грав ні на весіллях, ні на хрестинах, ані навіть на похоронах чи поминках. Боявся нової зради скрипки, краще сказати – зради власного серця»¹⁶³.

Цікавим видається загадковий образ старого Черкеза, незвичайного сільського оповідача з однойменної новели, казка якого назавжди зачарувала маленького слухача. Тут, як і в новелі «Бігли смереки, і не спинились», зринає думка про всесильність магії слова: дивовижна оповідь старого Черкеза, зневажуваного недобрим прізвиськом, вносить цілковиту гармонію у стосунки дідуса і його малих кривдників – сільських хлопчаків-пастушків.

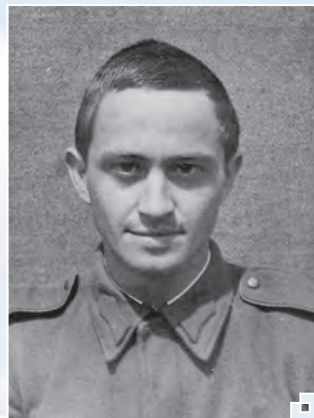
Яскравим прикладом міфотворчості Михайла Михайлюка виступає новела «Денні зорі». П'ятнадцятирічний хлопчина, якому лікарі повернули зір, утрачений у ранньому дитинстві, наступного дня після операції почав копати яму, щоб з неї удень побачити зорі. Про їх неймовірну красу він тільки чув. Коментуючи цю новелістичну історію, Магдалена Ласло-Куцюк зауважила: «Хто хоч трохи знає про трудність адаптації ока до середовища, зрозуміє, що це все – чиста фантазія. Твір писався зовсім не як спроба зрозуміти або пізнати реальність, усе це лишень поетична алегорія, або навіть і спроба створення сучасного міфу, в центрі якого зорі, що функціонують як еквівалент поетового стремління до краси або до неосяжного»¹⁶⁴.

162 Михайлюк М. Дзвонар: Поезії / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Мустанг, 1999, – С. 65.

163 Михайлюк М. Біле-пребіле поле: Новели та оповідання / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1974. – С. 41.

164 Ласло-Куцюк М. Дійсність у новелі / Магдалена Ласло-Куцюк // Рад. літературознавство. – 1988. – № 11. – С. 21.

На військовій службі.
1965 р.

Михайло Михайлюк та Мирослава
Шандро в гостях народного поэта
Федора Фочука в селі Нісіпіт.
Початок 1970-х рр.

З Остапом Шандро та його
дружиною на Гуцульщині в селі
Нісіпіт. 1970-ті рр.

Друзі на все життя –
Остап Шандро та
Михайло Михайлюк.
2014 р.

У колективній збірці «Серпень» (Бухарест, 1964) опубліковані одні з перших літературно-критичних виступів Михайла Михайлюка

Перша поетична збірка Михайла Михайлюка. 1971 р.

Михайло Михайлюк – поет філософського складу, філософських роздумів над долею людини, життя якої діалектично прекрасне і водночас трагічне... Поет проникає поглядом у потаємні глибини власної свідомості, знаходить у своїй душі джерела наснаги, потім з їх витоків шліфує рядки, пройняті високими почуттями.

Євген Мигайчук

Поет зроду-віку «народжений» (навіть у прозі наступних років), Михайло Михайлюк мислить образами художніми, а народжені його роздуми будови тяжіють до певного ядра, що завжди розпізнаються в його первісних знаках... Сторінки «Інтермеццо» містять дуже цінні елементи для окреслення партикулярного ставлення, що розвивається із споконвічного визначення «поет-дійсність» і впорядковує висновки роздумів.

Дан Хорія Мазілу

Поет, з нечисленними винятками вільного вірша, творить манерою традиційної прозо-дії. Він селективно і вдумливо добирає словник, різко карбує контури рядків і строф, а в підтекст своїх поезій ставить інтелектуальне зарядження. Свої, на загал усталені поетичні засоби, він усучаснює наскрізь модерними образами, які – в контрасті до загальної тканини віршів – драматичні, а то й експресіоністичні.

Богдан Бойчук

Друга поетична збірка Михайла Михайлюка. 1999 р.

Збірники «Окрилений час» (Бухарест, 1971 р.) та «Сонячне відлуння» (Бухарест, 1974 р.), в яких друкувалися поезії Михайла Михайлюка

Збірка віршованих казок для дітей Михайла Михайлюка (1975 р.)

Придивімось ближче до цієї вже історичної сходинки в розвитку української літератури на теренах Румунії, своєрідної віршованої діалогії (віршованих казок для дітей М. Михайлюка. – В. А.), розрахованої на малого читача, але цікавої і для дорослих. Перше, на що звертаєш увагу, це на її важливий морально-етичний потенціал, адже ті, що пропонуються, два різні типи поведінки головних персонажів кожної з частин виразно зорієнтовані на добре виховання дитини.

Лідія Ковалець

Михайло Михайлюк. Початок 1970-х рр.

В пучках його буяли квіти,
Вітри від дива никли ниць,...
А хмари спрагли, непривітні
Вінком літали блискавиць.

Сферично мідь косила тучі,
Бо дзвін органом рокотав,
Од леза грому нили кручі
І час камінний дибки став.

А він, зв'язавши туго серце
Із серцем дзвона, наче вісь –
Землі і неба в ньому терням..
Дзвонар

в Титана
переріс!

*Михайло Михайлюк,
«Дзвонар»*

Любове моя,
Чом так далеко згоряють зірки
Й упасти на землю не можуть віки?

Чом самотня, мов блискавка, мить,
Коли нам підвладна небесна блакить?

Чом сиротинні дерева в лісах,
Їх верховіття пронизує страх?

Чом умирають мертві між живих,
Лебедів білих нема серед них?

Чом із веління життєвих провалів
Разом судилось нам бути обмаль?

*Михайло Михайлюк,
«Плач серед ночі»*

* * *

Ти спи, кохана.
На своїх плечах
Тягар
Я витримаю ночі,
Щоб тьма
Не падала
Тобі ув очі
І не ранила їх,
Не сміла навіть
Переступити за поріг.
І так, до рана,
Охоронятиму твій сон.
Ти спи, кохана...

*Михайло Михайлюк,
«Ти спи, кохана»*

Одруження. 1969 р.

Збірки малої прози Михайла Михайлюка – «Біле-пребіле поле» (1974), «Криниця під каменем» (2008), «Синій смуток фіордів» (2010) та «Заглухлий дзвін» (2014)

Михайлюкові «трафунки» – своєрідні (повсякчасні) претексти для роздумів-рефлексій над сільською повсякденністю, локалізованою переважно на Руснаках, в приналежному до Серета селі, для високого творчого пробудження. Читати збірку «трафунків» Михайла Михайлюка – це прочитувати характери і долі, одним оком радіти, іншим ронити сльози...

Іван Ковач

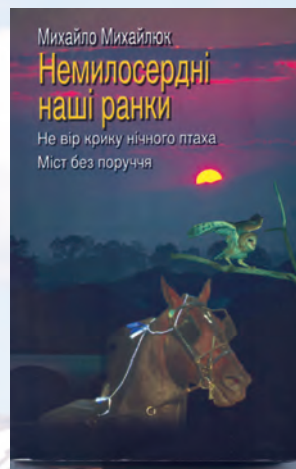
Михайлюкова проза, побудована насамперед на психологічних засадах, мовить до читача влучним свіжим словом, вражаючи авторським умінням будувати сюжетну канву на виключно душевних переживаннях героїв. Їхня вразливість, часом роздвоєність лише увиразнюють і посилюють гранично болісне сприйняття життя...

Микола Корсук

Читаючи твори-«трафунки», переконуєшся, що письменник змалечку пізнавав усі премудрості сільського буття, навіч бачив яскраві типи його мешканців, захоплювався їхньою соковитою мовою, в якій часто озивалась дотепність народного гумору, і саме тому його твори насичені гумором, який віддзеркалює просту і щирю душу селянина.

Михайло Трайста

Видання романів Михайла Михайлюка – «Не вір крику нічного птаха» (1981), «Міст без поруччя» (1988), «Немилосердні наші ранки: Не вір крику нічного птаха. Міст без поруччя» (2001)

Книга Михайла Михайлюка (роман «Не вір крику нічного птаха». – В. А.) розповідає про одне життя. Існування <...> якогось Михайла Дорунди, який у дні перед початком роботи в редакції неназваної газети повинен доповнити автобіографію. Що треба читати на сторінках стандартного бланка і скільки він, той бланк, спроможний охопити? Скільки (та які саме?) з фактів, ряд яких до того моменту називався життям персонажа, знайдуть собі місце в рубриках бланка і як треба (можна) говорити про них? Це претекст роману, розумно сформульований, хоч і не цілком новий. Стандартний бланк, нейтральний у деякій мірі стимул у початковій фазі, стає обсецією розповіді та його присутність (до якої його автор ставиться по-різному: байдуже, занепокоєно, докучливо, не без певного відтінку іронії, агресивно і т. д.) негайно вимагає відповідей на кілька запитань. Складання цих відповідей, залежно від різних обставин, домінанта наративної нитки, створює кінець-кінцем субстанцію книжки.

Дан Хорія Мазілу

Роман («Міст без поруччя» – В. А.) написаний ерудованою і обдарованою людиною, тонким дослідником порухів душі героя, якого, звичайно, любить. <...> Центр тяжіння в романі падає на характер центрального героя, на характер Михайла Дорунди – цілісний і водночас суперечливий характер людини, «знятої» в різних життєвих ракурсах і в типових ситуаціях. У всьому цьому відчуваємо впевнену руку письменника, якому подобаються не стерті, манерні, а свіжі порівняння-символи.

Іван Ковач

Михайло Михайлюк. Фото 1980-х рр.

...Критика залилася дефіцитною й досі – річ цілком дивна й ненормальна, зважаючи на кількісне і якісне багатство двох основних жанрів нашої літератури – поезії та прози. Тому ми й узялися за цю справу, нелегку й відповідальну... <...> Нашим найбільшим бажанням було накреслити – в міру сил та інтерпретаційного вміння – приблизно цілісні (деколи неповні) та правдиві літературні портрети більшості теперішніх поетів. «Слово про слово» не претендує ні на вичерпність аналізу книг побратимів по перу, ні на безпомилковість висловлених думок, безпеліційність вражень, які виникли при читанні поезії розглянутих у книзі авторів, а тільки на їх щирість та відвертість, як передумови для майбутньої дискусії.

Михайло Михайлюк,
«Слово про слово»

Не заперечуючи вимушених компромісів, можу з чистою совістю стверджувати, що з першого ж дня роботи у «Новому віку» (1964) я намагався писати чесно для українців і про українців, хоча без наголосу на їх етнічність, національну специфіку, бо це заборонялося цензурою. Писав про наших учителів, видатних людей на ниві освіти і культури, про селян, лісорубів, рибалок, письменників Сучавщини, Мараморощини, Банату, Дунайської дельти. <...> До того ж вважаю, що справді журналістом я став після 1989 року, коли в першому числі «Вільного слова» надрукував без ідеологічних утисків статтю «Рівність, братерство, свобода» – за гаслом Французької революції.

Михайло Михайлюк,
«45 років з українським пером»

У 1979 – 1989 рр. разом з Євгеном Мигайчуком та Миколою Корсюком Михайло Михайлюк випускав альманах «Обрії», в 1990 р. став першим редактором журналу «Наш голос», а з 1993 р. й дотепер очолює колектив газети «Український вісник». Редколегії цих видань прагнули згуртувати довкола себе «поетів і прозаїків, літературних критиків та істориків, фольклористів, мовознавців, інтелігентів різних професій, викладачів, мистецтвознавців, читачів, котрі хочуть сказати своє слово про літературу і про різні аспекти духовного життя» і озватися «словом високохудожнім поезії і прози», «вимогливим, безкомпромісним і справедливим критичним словом», яке дає «переконливу відповідь про стан нашої літератури, її здобутки, втрати і перспективи; фаховими статтями про рівень нашого культурного життя як на селі, так і в місті; проблемами, що їх підносять відновлення викладання рідної мови у школах; гостроактуальними репортажами з життя українського населення; розвідками і дослідженнями в галузі етнографії та фольклору; матеріалами, спрямованими на підвищення загального культурного рівня українського населення тощо».

Видання, які почали виходити за ініціативи й редагування Михайла Михайлюка

Місячник «Наш голос», як і інші часописи науково-творчих і культурно-мистецьких сил української громади Румунії – «Вільне слово», «Український вісник», «Дзвоник», «Curierul ucrainean», – зусиллями місцевої інтелектуальної еліти став одним з найавторитетніших і найпопулярніших видань українського зарубіжжя. <...>

Як і кожне визначне явище культури, «Наш голос» має свою передісторію, що творилася виходами з 1949 р. газети «Новий вік» (тепер – «Вільне слово») з її «Літературним додатком», «Культурного порадника», сторінками альманахів і збірників «Серпень» (1964), «Ліричні струни» (1968), «Окрилений час» (1971), «Про землю і хліб» (1972), «Наші весни» (1972), «Сонячне віддуння» (1974), а особливо річника «Обрії» (1979 – 1989), який, на мою думку, став прототипом «Нашого голосу», позаяк у постійних рубриках публікував не тільки краще з поезії і прози, а й містив статті з теорії та історії літератури, фольклористики й мовознавства, відгукувався рецензіями на вихід літературно-художніх і наукових видань.

Володимир Антофійчук

Михайло Михайлюк.
Фото 1990-х рр.

У перші дні січня 1990 року, коли Румунія поверталася до мирного життя і починала будувати демократію, о четвертій ранку в моїй квартирі задзвонив телефон. Лише в цю пору зміг додзвонитися до мене незабутній друг Микола Чищевий з Києва, він же талановитий перекладач з румунської літератури. Просив приїхати до столиці України і розповісти про румунську Революцію. Я попросив вислати два запрошення: мені і Миколі Корсюку. І ось в перші дні лютого ми вже в Києві, де нас прийняли як «героїв».

Михайло Михайлюк

На «Золотому гомоні» в Києві.
Вересень 1990 р.

На фестивалі «Золотий гомін» у Києві. У середньому ряду (зліва направо) – Галина Тарасюк, Корнелій Ірод, Михайло Михайлюк, Сільвія Забарченко

Фестиваль відкрився засіданням наукової конференції на тему: «Феномен української поезії». Зачитана Павлом Мовчаном доповідь – глибока й пристрасна – переконала присутніх у тому, що українська поезія таки дійсно феномен світового значення, хоча вона народилася, розвивалася і боролася в надзвичайно складних і трудних умовах, пройшовши від Шевченка до наших днів мученицький шлях. І тільки народ, котрий мав такого світоча духу, як Тарас Шевченко, здатний був зберегти свою духовність, виражену зокрема в поезії правди, болю, боротьби.

*Михайло Михайлюк,
«Над Києвом – золотий гомін, і голуби, і сонце»*

На фестивалі в Мараморщині. 1990 р.

Гостини в селі Верхня Рівна
(Мараморщина). 1990 р.

На відкритті пам'ятника Задунайській Січі.

З Юлієм Лазарчуком біля пам'ятника Тарасові
Шевченку в Парижі. 1996 р.

У Франції з дружиною та її сестрою. 1996 р.

Михайло Михайлюк.
Фото початку 2000-х рр.

Своїм словом і ділом Шевченко виборов для українського народу, для нас, його відгалужень в діаспорі, чільне місце серед народів світу. А ми повинні продовжувати його справу. Тож знайдімо, кожен у своїм серці, місце для його могутнього і розкутого духу, щоб він був із нами завжди, не тільки в день його роковин. Бо він наша слава, дух, совість і правда.

*Михайло Михайлюк,
«Шевченко і ми»*

Покладання квітів до пам'ятника Шевченкові в Негостині. 2011 р.

«Кобзар» з передмовою
Михайла Михайлюка,
виданий у Бухаресті 2007 р.

Біля пам'ятника Шевченкові
в Бухаресті. 2015 р.

Світ людей у Михайлюковому міфічному просторі населений звичайними селянами, з їх повсякденними клопотами, як-от: посадити картоплю, доглянути худобу, зварити мамалигу, знайти кота, щоб відвадити з хати мишей, чи викопати криницю. Ці люди існують у своєму хронотопі, ніби замкнені в якійсь капсулі часу. Як говорить у романі «Міст без поруччя» Михайло Дорунда: «Ніщо не може пропасти без сліду»¹⁶⁵. А нижче, резюмуючи розмови селян про тих своїх земляків, життєві дороги яких виводили за межі видимості сільської громади, стверджує: «Не знайшли жодного, чиї сліди пропали б навіки»¹⁶⁶.

Доля кожної людини Михайлюкового села унікальна, як неповторне життя будь-якої людини й одночасно універсальна, бо універсальна міфологічна матриця. У кожному селі є свої герої й негідники, жертви обставин і юродиві, еталони поведінки й маргінали, своя історія нещасливого кохання.

У Михайлюковому селі мешкають свої мученики, як, наприклад, дезертир Мінко з новели «Полями ходила осінь з червоною ружою на грудях», який віддав себе на поневіряння і смерть, щоб урятувати від голоду дружину й трьох дітей; і чудесно зцілені – сліпий хлопець із новели «Денні зорі» і герої – підпільник Роман із новели «Зорепад», що йде на вірну смерть, проникаючи в німецьку комендатуру; таємні (бо коханці) – Панорія та Тимофій з новели «Звістка»; злочинці – коневбивця Смик, негідник Мудрак, який грабував село, користуючись посадою; й вигнанці – Балацький, який ненавмисно спалив село.

У селі, змальованому Михайлом Михайлюком, багато юродивих: баба Іхтімія з «Гальби пива», яка не бачить своєї старості, відчуває себе вісімнадцятирічною дівчиною в очікуванні освідчення коханого; її коханий Міхуцько, про помішаність якого йдеться в діалогії «Немилосердні наші ранки»; Гнат Жолобай з новели «Очі його, як тоді, молоді», який, подібно до героя роману Анатолія Калініна Будулая, після контузії живе не в реальності, а на полі битви Другої світової війни; баба Купчачка з новели «В ту ніч забовкав дзвін», про її божевілья ми дізнаємося лише з діалогії, в новелі ж прочитуємо передісторію. Божевілья, психічні травми, патології, які виникають як їхній наслідок, шляхи зцілення – теми, які цікавлять Михайла Михайлюка-письменника, важливі для його творчості, і до них уважніше ми придивимося згодом.

165 Михайлюк М. Міст без поруччя: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1988. – С. 81.

166 Там само, с. 82.

Окремо варто зупинитися на образах батьків Михайла Дорунди. Батьки героя – така ж складова міфічного світу, як і боги. Про матір герой говорить мало. Материна присутність, як і, наприклад, присутність повітря чи землі, особливо не підкреслюється, вона є необхідною умовою появи та існування героя. Наша аналогія із землею не випадкова. Здається, чи не єдиний епізод, у якому герой говорить про матір, – це переломний у житті родини Дорунд момент: у селі проводять колективізацію, вилучають коней, розорюють межі полів. У цей час матері Михайла роблять у місті складну й небезпечну для її життя операцію. Михайло дивиться, як трактор розорює межі їхнього поля і «враз гострі лемеші тракторних плугів видалися йому величезними скальпелями...»¹⁶⁷.

Постать же батька для нашого героя центральна. Ілля Дорунда – муляр і цвинтарний майстер, – тобто творіння його рук служать і мертвим, і живим. Учасник Першої світової війни, противник бездумної колективізації, він виступає символом найважливіших катаклізмів, що відбувалися в селі. Цілісний і впевнений у собі, як і всі добрі господарі, що важкою працею здобувають своїй родині добробут, а собі повагу від громади, для свого розметаного між кількома світами (селом і містом), кількома правдами, кількома жінками сина Ілля Дорунда став найбільшим авторитетом і найсуворішим суддею. Вирвавшись із села до міста у пошуках ще неподоланих вершин, як і всі амбітні молоді люди того часу, Михайло Дорунда потім усе життя повертатиметься до батька, а після його смерті запросить у свої сні і думки бути совістю.

Центральною віссю, яка поєднує верхній – божественний – світ з нижнім – людським, – служить образ дзвіниці. Дзвіниця і дзвонар – дуже важливі символи не лише для прози, а й для поезії Михайла Михайлюка. Мотиви дзвіниці, дзвонів, дзвонаря рефреном проходять через усю збірку «Дзвонар» (1999). Звуки дзвонів «у вічність ладять переправу»¹⁶⁸, викликають Харона – перевізника через Стікс, відвертають біду від села: як тільки починається буря, дзвонар Андрій починає відлякувати блискавки. У вірші «Дзвонар» промовистою видається картина єдиноборства людини, яка б'є у дзвін, і стихії. Тут спостерігається дивовижна, але цілком логічна для поетичного тексту метаморфоза: відчайдушний дзвонар, який, «зв'язавши тугу серце / Із серцем дзвона», перестає бути людиною – він переростає в

167 Михайлюк М. Не вір крику нічного птаха: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 185.

168 Михайлюк М. Дзвонар: Поезії / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Мустанг, 1999, – С. 19.

Титана, внаслідок чого асоціативний ряд твору продовжується розгортанням фантазмагоричної титаномахії.

Розшифрування символіки дзвіниці як осі міфологічного простору дає нам можливість зрозуміти ще один важливий сюжет прози Михайла Михайлюка. Ідеться про новелу «В ту ніч заговкав дзвін», яка пізніше також знайде своє місце в сюжетній канві дилогії «Немилосердні наші ранки». Маленьке село раптом опиняється в епіцентрі військових дій Другої світової війни. До села підходять німці, а свої, відступаючи, просять селян не показуватися на вулицях, особливо у військовому одязі, бо ворог почне обстріл. Через кілька днів, коли нервові напруження серед селян досягло апогею, на вулицях з'явився виснажений ранами і хворобами чоловік у шинелі. Він ішов, благально простягаючи руки, і намагався щось сказати. Селяни, не змовляючись, почали жбурляти в прибульця камінням. Закінчується новела тим, що нещасний добирається до дзвіниці й зачинається там, а на ранок його знаходять повішеним на дзвоні.

Мірча Еліаде у «Аспектах міфу» описує поширений в історії релігії міф про вбивство божества. Невідомий Бог приходить у поселення, люди не розуміють його і вбивають. Перед смертю Бог відкриває людям якусь таємницю, яка згодом перетворюється в дуже важливий для людей міф, що з цих пір відтворюватиметься у формі ритуалу¹⁶⁹.

Жертвопринесення виступає важливим складником будь-якого міфу, і Михайлюків міф, як бачимо, – не виняток. Єдиною його відмінністю є те, що селяни так і не почули послання убитого ним Бога, тобто жертва була марною, очищення не відбулося, і, можливо, в цьому й криється причина великих лих, що прийдуть у їхній світ згодом.

Відтак тема жертви, спокутування провини, праведного суду в творчості Михайла Михайлюка виникає знову – міф вимагає дотримання своїх канонів. У другому романі «Міст без поруччя» раптом з'являється новий персонаж, про якого ми раніше не чули. Ідеться про сільського житаря – людину, яку громада села наймає для охорони урожаю на полях, – Ігнація Балацького. Це симпатичний здоров'як, який чесно виконує довірену йому роботу, чим заслуговує повагу односельців. Але війна вкидає цю життєрадісну й добру людину в пекло. Поки мобілізований Балацький воював з ворогами, німці жорстоко познущалися з його родини, односельчани ж бідну Анничку з дітьми не захистили, хоч могли її врятувати. Повернувшись з війни,

169 Элиаде М. Аспекты мифа: монография [Электронный ресурс] / Мирча Элиаде Аспекты мифа / Пер. с фр. В. Большакова. Инвест ППП, 1995. Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/el_asp/02.php – Назва з екрана.

Балацький упадає в розпач, прагне відомстити багачеві-односельчанину, який відмовив сім'ї Ігнація в евакуації, і випадково завдає великої шкоди невинним людям – підпалює село.

Цього разу селяни проявляють великодушність – після публічного суду відправляють Балацького в добровільне вигнання – ув'язнення в казематі на краю села. Ігнацій, маючи право покидати каземат лише вночі, допомагає бідним удовам, чим спокутує свою вину. Водночас селяни також ніби спокутують свою вину і перед Балацьким, і перед пам'яттю зайди. Так міфічний світ довершується і замикається в собі.

Ось у цьому міфічному «зарайдуженому світі» й перебуває Михайло Дорунда зі своїми думками. У його сакральному світі діють боги, одухотворена природа, ідеальні батьки, нерозривно спаяні спільними уявленнями про світ люди, праця, вічне кохання, чисті дівчата, смачна їжа – повнота буття.

Натомість реальне міське життя, таке бажане спочатку, стає згодом для Михайла Дорунди травматичним. Він не знаходить у цьому світі себе, свого призначення, не помічає любові, байдужіє до дружби. Нездатність відчувати свою присутність у часі й просторі породжує тривогу. Щоб зменшити її, наш герой знову й знову подумки повертається у свій «зарайдужений світ».

Історії із власного дитинства, а також почуті від інших, безкінечно, як загрانا платівка, постійно звучать у Михайловій голові – минуле його не відпускає. Він болісно шукає себе, але ці пошуки головно локалізовані не в реальному світі, а в думках героя. Біль, відчуття абсурдності життя, страх, перш за все, смерті як небуття, тривога, вина – у романі «Не бійся крику нічного птаха» присутній увесь комплекс почуттів, характерних для екзистенціалістських романів ХХ століття.

Відчуваючи екзистенційні страхи, герої Ернеста Хемінгуея діють, герої Альбера Камю «вписуються», приймають абсурдність життя, герої Джека Керуака подорожують, живучи «тут і вже». Герой Михайла Михайлюка вирішує знайти спасіння в поверненні додому, на цей раз реальному.

Повернувшись до рідного села, Михайло Дорунда відвідує цвинтар, розвалену дідову хату, розмовляє з батьком, потрапляє на похорон родича, їде навіть у гори, але вимріяного сакрального простору не знаходить. Герой приходить до важливого для себе висновку, який по суті є парафразом «Міфу про Сізіфа» Альбера Камю: «Носимо в собі всі наші вчинки, болі, радості і невдачі, власні і чужі несправедливості, кривди, провини, та не зарадимо ні собі, ні іншим, відчуваючи їх кам'яною брилою на пле-

чах і бачачи перед очима круту гору, на яку треба виносити її щодня, бо за крок до вершини, де є зелена поляна і холодний струмок у затінку дерев, вона зривається і котиться до підніжжя, а ти не встигаєш вгамувати спрагу і відпочити, збігаєш за нею»¹⁷⁰.

Михайло Дорунда втрачає ілюзії щодо повернення як спасіння. Блудний син, який повернувся до рідного порога і радо прийнятий батьком, раптом відчуває себе зайвим у цьому світі, та й світ цей більше не має над ним такої влади, як раніше.

Можливість божевілья і божевілья як можливість

Основна думка роману «Не вір крику нічного птаха» – це долання страху смерті, як небуття, порожнечі. У романі є епізод, коли Михайло Дорунда, прийшовши на виставку картин, лякається полотна, на якому зображені кратери, що символізували померлих людей.

«Крик нічного птаха» – словосполучення, яке вперше звучить у новелі «Зорепад» з першої прозової збірки Михайла Михайлюка «Біле-пребіле поле». У цьому творі крик нічного птаха сича – умовний сигнал, після якого герой повинен відкрити автоматну чергу по німецькій комендатурі. Підпільник Роман сидить у засідці й спостерігає фантасмагоричну картину: серпневі зорі падають з неба на землю, а з землі до неба летять снаряди. Це видовище гіпнотизує героя новели. Перед його внутрішнім зором постають картини з життя, які вразили найбільше, – фантастичний балет уламків пущеного напередодні під укіс німецького потяга, струм погляду незнайомої дівчини-рятивниці за мить до ймовірного провалу операції. Герой чує умовний сигнал, випускає автоматну чергу й кидається у невідомість, можливо, на вірну смерть. А «з неба так же спокійно падали стиглі серпневі зорі...».

Образ крику невідомого нічного птаха (сича, сови чи буга), який «ховається від людей і сповіщає їм нещастя», постійно переслідує Михайла Дорунду, «кидає у мимовільну дрож», особливо у хвилини зневіри і розчарувань. Ще маленьким хлопчиком у час воєнного лихоліття він уперше побачив шибеницю і людську смерть, про яку разом із криком нічного птаха «зберіг химерні, мелькуваті спогади, що не раз спалахували яскра-

170 Михайлюк М. Не вір крику нічного птаха: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 213.

во...»¹⁷¹. Відтоді у його пам'яті міцно засіло народне повір'я: нічний птах – передвісник смерті. У певні кризові моменти свого життя Михайло Дорунда настільки підпадає під його вплив, що воно, немов розпечене залізо, наскрізь проймає його розтривожену душу, нав'язливо звучить навіть у сні, вибухає у свідомості бурхливим потоком емоцій і тотальним страхом за своє і чийсь життя: «Міцно, до шуму у вухах стулює повіки і поволі втрачає відчуття всього того, що його оточує. В заплющених очах зринають сліпучі, як спалахи далекого вогню, кола, вони вертаються, крутяться, переходять у вихор і раптом серед них – шум розпростертих крил величезного схожого на кондора птаха. Птах пазурами вчепився за передню і задню стріхи хати, трубить у комин: завтра підеш на похорон... підеш на по-хо-рон, бо понесу з хатою... хатою... атою...

Не міг ані поворухнутися, ані розплющити очі. Страх і незнаний ще тягар давили груди, притискали до ліжка з такою силою, аж наче рипіла підлога. Хата наче гойдалася на нестійкій трясовині, і лише тіло тримало її в непевній рівновазі.

«Піду, піду на похорон!» – хотів крикнути, схопитися і прогнати страшного птаха, але голос застряв у горлі, тіло налилося оловом. Потім забувся у глибокому сні – видно, марення довго тривало і змучило його»¹⁷². Врешті із плином часу і набуттям відповідного життєвого досвіду Михайло Дорунда спонукує не вірити крику нічного птаха, бо люди не відходять у потойбічний світ повністю, коли про них бережуть пам'ять. Не випадково страхотливий для протагоніста образ передвісника смерті в різних аспектах неодноразово постає у структурі роману, щоразу відкриваючись новими смисловими гранями.

В інтертекстуальний простір роману органічно вписується і заголовок-заклик, онтологія якого додає творові напруженого і водночас багатоаспектного асоціативно-символічного звучання. Стосовно його метафоричної назви Лідія Ковалець резонно зауважила: «Не вірити крикові нічного птаха означає, за М. Михайлюком, перемогти себе, навчитися відпускати минуле, яким би значущим воно не було, і, засвоївши його уроки, давши одвіт перед рідними стежками й дорогами, живими й мертвими людьми, навчитися йти вперед, звідуючи од життя не лише втому, але й радість та вітуху»¹⁷³.

171 Там само, с. 50.

172 Там само, с. 178.

173 Ковалець Л. Творчість як звільнення: роман Михайла Михайлюка "Не вір крику нічного птаха" / Лідія Ковалець // Наш голос. – 2014. – Квітень. – Ч. 237. – С. 17.

Образ нічного птаха зі зловісним криком, який повсюди супроводжує Михайла Дорунду, має у творі свого антипода – образ бузька, птаха-охоронця, який уночі оберігає спокій селян. Розповідь про нього, яка звучить на початку роману «Не вір крику нічного птаха», Дан Хорія Мазілу назвав «міфом охороняючого птаха»¹⁷⁴: «На Мандюковій хаті бузьок клепає дзьобом, чекаючи свого сну. Баба визирала у вікно, бачила бузька і з полегкістю хрестилася, бо коли птах у своєму гнізді, нічого лихого через ніч не могло статися»¹⁷⁵. У загальнонародній свідомості з цим птахом пов'язана ще одна функція – він приносить до людських осель новонароджених, а отже, виступає своєрідним віщуном появи нового життя, символом перемоги над небуттям.

Погляд автора – Михайла Михайлюка – прикутий до смерті як феномена. Образи смертей у його творчості різноманітні, але дуже часто вони супроводжуються страхом, втечею, зрадою. У «Дзвонах з незвіді часу» на похороні вуйка герой розтривожується словами батька: «Видиш? – і я таким буду, як завтра». Він намагається розрадити найдорожчу для себе людину, але, спантеличений видом небіжчика і пригніченим станом батька, не знає, як поведися, душа його «паленіє вогнем, серце розривається осколками болю, голова розколюється від сумнівів»¹⁷⁶. І він, «затуманений чадом смерті», чимдуж хоче втекти з цвинтаря. У «Гальбі пива» привертає увагу епізод про раптову й неусвідомлену, супроводжувану мареннями, смерть божевільної зрадженої Іхтимії а згодом, уже в діалогії – смерть її коханого Міхуцька. У новелі «Дорога в бажане неповернення» дивимося на смерть очима дивної дівчини Олівії, яка тікає в психологічну хворобу від цілої черги трагічних смертей у її житті. Містична, в дусі Вайлдого «Доріана Грея» чи Гоголевого «Портрета», настає смерть скрипки цигана Мануйла (новела «Кончина»). В етюді «Червона калина на зарінку» помирає надія на взаємне кохання, а в новелі «Очі – і більше нічого» герой, розмовляючи з юною дівчиною – випадковою супутницею, – згадує покійну, дорогу для нього людину, й ці спогади вбивають чарівність моменту нового знайомства. Померти в світі Михайла Михайлюка може навіть дерево (згадаймо смерть смереки з етуду «Бігли смереки, і не спинились»).

174 Мазілу Д. Х. Від поезії до прози / Дан Хорія Мазілу // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1982. – С. 143.

175 Михайлюк М. Не вір крику нічного птаха: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 20.

176 Михайлюк М. Біле-пребіле поле: Новели та оповідання / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1974. – С. 5.

У прозі Михайла Михайлюка, як бачимо, може померти і людина, і тварина, і дерево, і скрипка, і хата, і надія, і любов, і навіть стежки і дороги, коли не відчують на собі людських кроків. Михайло Дорунда аналізує смерть і водночас досліджує можливості зменшити тривогу, пов'язану зі смертю. Спочатку протагоніст намагається заспокоїти себе думками, які звучать наче цитатою з Метерлінкового «Синього птаха»: «Люди ніколи не помирають зовсім, якщо про них згадують, коли живе про них пам'ять»¹⁷⁷. Пізніше Михайло думає, що повернення в живий і справжній сакральний світ дитинства врятує його від тривоги. Згодом герой серйозно починає досліджувати втечу в божевільня. Крізь увесь роман «Не вір крику нічного птаха» рефреном проходить реальна чи уявна розмова героя з психіатром.

Вище вже йшлося про те, що божевільня в першій збірці Михайла Михайлюка рожевого кольору. Настав час з'ясувати чому.

Чому спеціалізована установа для божевільних у новелі «Дорога в бажане неповернення» рожева, а не, скажімо, стереотипного для нашої культури жовтого кольору, адже, «жовтий дім», жовтий колір шизофренії, жовтий, як «яскраве вираження безумства», за Василем Кандінським?

Розгадку можна знайти в тексті новели «Дорога в бажане неповернення», де рожевий колір виступає синонімом «яблуновоцвітного». Звертаємо на цей епітет увагу, бо він двічі трапляється в невеликому за обсягом тексті новели. Згадування такого знайомого всім, хто знаходиться в семантичному полі української літератури, неологізму Павла Тичини не може бути випадковим. Можливо, Михайло Михайлюк вводить його в свій текст свідомо, а може, це щось на рівні несвідомого інтертекстуального підхоплення. Так чи так, але уважніший погляд на це застосування Михайлом Михайлюком тичининського неологізму дозволяє нам виокремити важливий для його прози мотив.

Твір «Не дивися так привітно...» Павла Тичини – вірш-медитація, Тичина-автор перебуває в жорсткій реальності 1918-го, а його ліричний герой в ідеальній ілюзії – у своєму дитинстві. Втеча із жорсткої реальності в ідеальну ілюзію – характерний для ранньої творчості мотив Михайла Михайлюка. Саме у такий спосіб захищаються від травми, знеболюючи її, Олівія з «Дороги в бажане неповернення», Іхтімія і Міхуцько із «Гальби пива», Гнат Жолобай з новели «Очі його, як тоді, молоді», хлопець з «Денних зір», баба Купчачка (в діалогії – Касандра) з новели «В ту ніч забовкав дзвін».

¹⁷⁷ Михайлюк М. Не вір крику нічного птаха: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 12.

Треба відзначити, що усі ці персонажі не викликають у нас здивування, вини, страху чи мимовільного відторгнення, як то буває, коли пересічний «нормальний», стикається з пересічним «хворим». Усі вони якісь світлі, як християнські юродиві, для яких божевілля – це шлях духовного подвижництва, відкидання реалістичної «намацуваності», очевидності повсякденного життя, мовляв: «Це є, бо я це бачу!». Їхній світ відмінний від нашого, він «правдивіший», у тому розумінні, що в ньому справжні й неперепутні почуття. Кохання Іхтімії і Міхуцька з «Гальби пива» триває все життя, вони не помічають ні власної старості, ні співчутливо-насмішкуватих поглядів односельців. Фронтowa дружба Гната Жолобая з новели «Очі його, як тоді, молоді» не помирає, контужений Гнат не бачить прізвищ своїх друзів на пам'ятнику, однопольчани для нього живі, як і діючим є танк, який усі чомусь сприймають за пам'ятник. Навіть більше: умовно ми не хочемо їхнього одужання, бо об'єктивна реальність, з якою вони зіткнуться, – страшна. Іхтімія побачить зраду коханого, Міхуцько помітить, що життя вже минуло даремно, Гнат Жолобай зіткнеться з тотальною самотністю, Олівія зрозуміє, що її банально покинули.

Наслідки такого одужання прочитуються в новелі «Неймовірно рожевий сніг». Лікар Валерій Ромодан – абсолютно здоровий і тверезо мислячий персонаж. Якось йому наснився сон-мрія: жінка, в яку він був майже закоханий, розповіла йому про рожевий сніг. Під враженням цього чарівного сну Ромодан перебуває увесь день, світ видається йому прекрасним, люди – близькими й теплими. Аж ось під час операції його відвідує думка, що рожеве – це всього-на-всього поєднання білого й червоного – снігу й крові. Чарівна ілюзія розсіюється, раціональне бере верх, і ось наш лікар уже майже задоволений тим, що сніг завтра покрийється чорною вугільною кіптявою.

Пізніше, в романі «Міст без поруччя», знову відбудеться наша зустріч із лікарем на прізвище Ромодан, цього разу на ім'я Горацій. Це буде бездушний, черствий, як сухар, ескулап, відчужений від пацієнтів і колег. У романі «Не вір крику нічного птаха» це прізвище носитиме ідеологічно правильний та недалекий начальник літстудії.

Отож, на відміну від жовтої шизофренічної патології, рожеве божевілля у творах Михайла Михайлюка – це те, що допомагає бути людянішими, щирішими та й зрештою щасливішими в цьому безнадійно абсурдному й недобррозичливому до людини світі. Пересічні герої Михайла Михайлюка – це люди, які терзаються своїми пристрастями, марністю своїх сизіфових потуг. «Рожеві люди» Михайла Михайлюка – це люди, які бачать зорі. Так,

фраза «лічити зорі» – семантичний синонім вічного кохання в новелі «Гальба пива», «бачити зорі» стала життєвою необхідністю для сліпого хлопця з «Денних зір», «очі, немов занічені зорі» в Олівії з «Дороги у бажане неповернення».

Пізніше Михайло Михайлюк знову повернеться до теми сліпоти й божевілья в романі «Міст без поруччя». Змучений життєвими перипетіями, марністю безплідних роздумувань і пошуків протагоніст зустріне сліпого, якого вважають божевільним, бо він «хоче спіймати сонце». Ця зустріч стане для нашого героя одним із поштовхів до віднайдення себе. Але це станеться вже в наступному романі дилогії – «Мості без поруччя».

Втеча в божевілья для Михайла Дорунди залишається незреалізованою. Точніше, частково незреалізованою. Улюбленим художником Михайла Дорунди є Гоген – цей божевільний, як усі вважали, втікач у простий і красивий світ, до прекрасних вахіне. Втеча в «зарайдужений світ» нашому героєві не вдалася, і він повертається до Ванди, яку називає своєю таїянкою.

Під час однієї з розмов із психіатром Михайла Дорунду захоплює ідея, що смерті може протистояти лише любов: «Любов вічна, як і смерть». Невозможна істина так потрясає героя, що він вирішує, якщо і вмерти, то від любові. Михайло Дорунда повний сил і надій поспішає назустріч своєму кохання – так закінчується перший роман дилогії.

Інгрід contra Сольвейґ. Жінки Михайла Дорунди

Навіть на рівні фабули роману «Не вір крику нічного птаха» можна знайти алюзії на Ібсенового «Пера Гюнта» (1867). Михайло Дорунда, як і Пер Гюнт, вирушає в мандри, переживає карколомні пригоди, вступає в стосунки з різними жінками, а пізніше повертається додому, потрапляє на похорон односельчанина, зрештою повертається до коханої – жінки, яка чекала на нього все життя.

Що ж до любовної лінії в творчості Михайла Михайлюка, то вона просто-таки семантично проростає із творів письменника Генріка Ібсена й композитора Едварда Гріга.

Своєрідною семантичною згорткою теми кохання в творчості Михайла Михайлюка виступає новела «Синій смуток фіордів» із першої його збірки, яка пізніше повністю увійде в роман «Не вір крику нічного птаха» і як текст молодого письменника Михайла Дорунди, і як елемент

його біографії. Ця новела буде першим твором нашого героя, який він присвятить Ванді. Новелу літературне оточення Михайла Дорунди не зрозуміє.

У новелі «Синій смуток фіордів» тексти двох норвежців існують не на рівні натяку, а прямо: ліричний герой у своєму монолозі звертається до дівчини Інґрід, яка грає Гріга, і в цю мить герой бачить у ній Сольвейґ. Між оповідачем та Інґрід відбувається ліричний діалог, проіннятий ібсенівською естетикою: холодні, «мов фіорди», очі Інґрід, вона грає Гріга, її очі сповнюються «синім смутком», між закоханими тане «крижина відчуженості», «крига фіордів розтанула», Сольвейґ і Пер Ґюнт, дорога, розлука, мить кохання, «сине щастя», смерть.

Любовна лінія в Ібсеновому «Пері Ґюнті», як пам'ятаємо, полягає в тому, що заголовний герой усе своє життя розтрачує на жінок, які символізують собою тілесну сторону кохання, ідеться швидше про тваринну хіть, а не про почуття, а потім, повернувшись до Сольвейґ, яка чекала його все життя, помирає. Об'єктом тілесного сексуального бажання в п'єсі виступає перш за все Інґрід. Ібсенова Інґрід – це дочка багатого хуторянина, вона цінує фізичну силу, тілесну привабливість Пера, а взамін його прихильності обіцяє матеріальну вигоду. Цілковитою протилежністю Інґрід у «Пері Ґюнті» є Сольвейґ, яка уособлює духовний аспект кохання – віру, всепрощення, чекання, вірність.

Якщо на любовні стосунки Михайла Дорунди подивитися крізь призму Ібсенового «Пера Ґюнта», то відкриється, що всіх жінок наш герой поділяє, умовно кажучи, на Інґрід – жінку-об'єкт, жінку-тіло і Сольвейґ – жінку-ідеал. Жінками-об'єктами в діалогії «Немилосердні наші ранки» виступає Женні – красива, «адже на стюардес приймають тільки вродливих», дівчина, яка «завжди квапиться роздягатися», та інші жінки, призначення яких лише в задоволенні тіла. Часто Дорунда навіть не називає їх, це якісь абстрактні «випадкові дами». Ванда на початку роману «Не вір крику нічного птаха» теж є такою жінкою-тілом, про неї Дорунда говорить собі, що вона ніколи не буде для нього Сольвейґ.

На іншому «полюсі життя» Михайла Дорунди знаходяться жінки-ідеали. Це однокласниця, в яку він закохався ще школярем, дівчинка нагадувала йому Богоматір з бабиних ікон, а для дорослого Михайла цей образ поєднав у собі і святу, і перше кохання, і мадонну Ботічеллі. Як ідеальна жінка сприймається також дивна Інґа, надчутливість якої привела її до спеціалізованої клініки (у першій прозовій збірці Інґа фігурувала під іменем Олівії). Ідеалом для героя діалогії є і напівміфічна Марічка, зустріч з

якою в горах нагадує нам першу зустріч Мавки і Лукаша з «Лісової пісні» Лесі Українки, і Дівчина на тому боці вулиці, до якої Михайло ніяк не наслідуювався підійти. Дорунду приваблює загадковість цих жінок, він їх сакралізує, для нього вони – втілення ібсенівської Сольвейг. Але як тільки наш герой намагається доторкнутися до ідеалу, як того першого разу, в розмові з однокласницею, якій носив яблука, «чари розвіюються».

В Ібсена, пригадаймо, Пер і Сольвейг так і не поєднуються в шлюб. Сольвейг не можна володіти, до неї можна лише повернутися. Одна справа мріяти про ідеальну жінку й ідеальне кохання, а зовсім інша – зіткнутися з реальністю повсякденності, спільного побуту. Муза не може мити посуд, одягнена у людський одяг Мавка втрачає флер чарівності, перетворюючись на об'єкт насмішок свекрухи і жалісливої байдужості Лукаша. Це подібно до того, як сліпому хлопцеві з новели Михайла Михайлюка «Денні зорі» повертають зір, і він мало не божеволіє від прірви між тією дійсністю, яку уявляв, будучи сліпим, і реальністю, з якою зіткнувся після зцілення.

Наприкінці роману «Не вір крику нічного птаха», як уже мовилося, Михайло Дорунда зустрічає Ванду, яка попри тривалу розлуку все ще продовжує його чекати. Окрилений зустріччю зі своєю Сольвейг, надією на спасіння через любов, на подолання смерті через продовження роду, на просте життя, яким жив його батько, Михайло Дорунда нарешті набуває буттєвої впевненості, він долає страх небуття, перестає вірити «крику нічного птаха». Так йому, принаймні, здається.

Прощання з міфом як зустріч із собою

Другий роман дилогії «Міст без поруччя» розпочинається із розповіді про серцевий напад Михайла Дорунди. Тобто ненаївний читач уже з першої сторінки твору розуміє, що той світлий настрій, в полоні якого перебуває наш герой у кінці попереднього роману, – це лише чергова його ілюзія. Закони життя невблаганні, якщо людина продовжує перебувати в ілюзорному світі, то слідом за нервовими зривами приходять соматичні патології. «Може, Ванду я вигадав?» – запитує себе Михайло Дорунда, і ми розуміємо, що знову «чари розвіялися» і герой у черговий раз занурюється у свої, за його власними словами, обсервії, в основі яких лежить страх перед смертю.

У романі «Міст без поруччя» зовнішньої динаміки ще менше, ніж у першому романі дилогії «Немилосердні наші ранки». Якщо в «Не вір крику нічного птаха» герой їде в місто, змушений зайняти певну ідеологічну позицію, навчається, зустрічається з Вандою, Тоні, повертається в село тощо, то зараз Михайло Дорунда лежить на лікарняному ліжку і роздумує – на початку роману він приходить до пам'яті після серцевого нападу, а в кінці – виписується з лікарні. За формою ці роздуми все той же внутрішній монолог, побудований за принципом історії в історії, автор знову звертається думками до села, точніше до того міфу села, який сам же і створив.

Але у світогляді героя відбувається кардинальна зміна. Якщо в першому романі дилогії «Не вір крику нічного птаха» Михайло Дорунда прощається зі своїм «зарайдуженим світом» і сподівається врятуватися любов'ю до жінки, то уже на початку «Моста без поруччя» він втрачає й цю останню ілюзію – герой знову розстається з Вандою і продає свій улюблений альбом з ілюстраціями картин Гогена, який символізує в романі можливість утечі творця в ідеальний світ.

Так, герой продовжує думати про персонажів зі свого міфу, але характер використання міфу змінюється, бо Михайло Дорунда уже не перебуває в його полоні. Міф стає внутрішньою – інтерсуб'єктивною реальністю героя, а персонажі міфу – субособистостями, тобто голосами самого Михайла.

Отже, Михайло Дорунда починає використовувати міф як матеріал для розв'язання своїх екзистенційних проблем, через міф села герой продовжує шукати себе і сенс свого життя на цей раз уже свідомо.

З'являються історії, яких у міфі не було – уявні, бо інспіровані уявою Михайла Дорунди, часом фантастичні, бо дуже схожі на сни чи марення, діалоги героя з персонажами свого міфу. Роман «Міст без поруччя» умовно можна розділити на три історії: суд над Іванцем Мудраком, розмова зі Смиком і зустріч з Ігнацієм Балацьким. Цих персонажів з минулого – пам'ятних ще з роману «Не вір крику нічного птаха» – об'єднує те, що усі вони свого часу завдали великої шкоди селу. Мудрак, будучи головою, приймав рішення, які вели село до економічної катастрофи, брехнею заманював людей до колгоспу, а всіх незгідних за його доноси судили й відправляли на виправні роботи. Смик – бездумний виконавець волі Мудрака, він жорстоко вбиває коней і згодовує їх свиням, чим заслуговує на схвалення влади і зневагу односельців. Балацький, як уже мовилося вище, став жертвою обставин, він мимовільний злочинець; якщо перші два персонажі свою вину заперечують, то Балацький намагається добровільно її спокутувати.

У романі «Міст без поруччя» Михайло Михайлюк створює фантастичні сцени суду над цими людьми, причому судить їх не стільки Михайло Дорунда, стільки уся громада – і живі, і мертві селяни, з-поміж яких виділяється уже померлий батько Михайла Дорунди, що є ніби втіленням вищої справедливості й совісті.

У кожному добротному романі (а роман «Міст без поруччя» – безсумнівно, твір високого ґатунку) закладено великий інтерпретаційний потенціал. Історії суду над злочинцями постають перед нами як потужна метафора епохи, яка покликана втілити три найважливіші пласти сучасної Михайлові Михайлюку дійсності. Через три дуже конкретні історії письменник створює художні образи конкретного села, сучасної йому епохи і внутрішнього світу людини, яка в ній живе. Мудрак, Смик і Балацький постають і конкретно-історичними, і соціально-політичними, і внутрішньо-особистісними образами, що втілюють найбільші вади і проблеми в житті людей, змушених існувати в прорадянському просторі. Так, Мудрак – конкретизоване втілення «сильних часу» – ідеологів системи, які одночасно є і її гвинтиками. Судячи Мудрака, Михайло Дорунда кличе до суду всіх тих апологетів радянської системи, яких поставлено наглядати за масою, усіх отих «сіреньких піджачків» з відповідних органів, які в романі залишаються безіменними. Але одночасно Мудрак – це субособистість самого Михайла Дорунди, його малодушність і страх зустрітися з собою справжнім, через що все життя Дорунди, як і життя Мудрака, є лише «обходом і підходом до того, до чого рвалася душа»¹⁷⁸.

Коневбивця Смик символізує собою сліпе знаряддя в руках сильних часу. Його роль – це вбивство справжнього, істинного. Коні в естетиці Михайла Михайлюка – це ті слова, які письменник знаходить, щоб утілити істину: «Вилловлюю / Здичавілі слова, / як предки ловили / Диких коней ...приручаю / Здичавілі слова. / Вилловлюю слова / Гарячі й солоні, Вилловлюю та заздрю предкам»¹⁷⁹ – говорить ліричний герой вірша «Голгофа» зі збірки Михайла Михайлюка «Дзвонар». У конкретній сільській історії Смик – убивця коней, але в суспільно-політичному вимірі він представляє редакторів чорнорученків, літературних критиків ромоданів та всіх тих, котрі вбивають справжні ідеї, не дають розвиватися всьому істинному, що є необхідною умовою мистецтва, після їхнього втручання живий твір стає лише шматками м'яса, якими годують свиней.

178 Михайлюк М. Міст без поруччя: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1988. – С. 18.

179 Михайлюк М. Дзвонар: Поезії / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Вид-во "Мустанг", 1999, – С. 5.

У романі «Не вір крику нічного птаха» Михайлові Дорунді часто сниться кошмар, у якому коні переслідують Смика, нажаханий Смик сам накидає на себе гарапник, яким ловив колись жертв, і падає в провалля. Чому цей сон є кошмаром для Дорунди, адже справедливість у ньому – сні – торжествує, коні радісно іржуть, Смик покараний. Та тому, що Смик, як і Мудрак, є голосами самого Дорунди, внутрішніми перепонами на шляху до себе, до свого призначення, до пошуку голосу свого таланту, до віднайдення власного письменницького слова.

Ігнацій Балацький – це жертва конкретно-історичних і соціальних обставин, хороший чоловік, який стає злочинцем мимоволі. Так, він винен у підпалі села і не заперечує цього. Михайло Дорунда з'ясовує всі нюанси Ігнацієвого злочину й покарання, як і у випадку з Мудраком і Смиком кличе на допомогу найсправедливішого суддю – свого покійного батька, і зрештою подає Балацькому руку.

Уявна розмова Дорунди з Балацьким на кладці – мості без поруччя – кульмінація роману, яка символізує зустріч нашого героя із власною виною, спокутування і прощення власних гріхів перед совістю, повернення із вигнання зневаженої частини себе. Зауважмо, в «Мості без поруччя» і Дорунда, і Балацький перебувають у соціальній ізоляції, адже один з них (Дорунда) змушений бути в лікарні, а інший (Балацький) – у казематі.

Ця уявна зустріч на мості без поруччя допомагає нашому героєві знайти себе. Виписаний з лікарні, Михайло Дорунда іде назустріч реальності, чує голос своєї музи Сольвейґ, яка чекає на нього, а у вухах бринить «слово». І перероджений Михайло Дорунда всіма фібрами душі сподівається, що це – саме ТЕ СЛОВО!

Творчість як терапія. Замість висновків

На відміну від усіх інших живих істот на планеті, людина усвідомлює, що помре – неодмінно, неunikно, кожна, без винятку. Дилогія «Немилосердні наші ранки» – це складний, важкий і болючий роздум про людську конечність, яка, з одного боку, робить нас людьми, а з іншого, – виступає джерелом постійних наших страждань. Ми можемо відволікатися на повсякденність, бажані стосунки, можемо втекти в минуле чи перебувати думками в майбутньому, можемо придумати альтернативну реальність і спробувати сховатися в ній або ж гарячково накопичувати все, що симво-

лізує в нашій уяві життя, але щоранку, щойно прокинувшись, ми якийсь час перебуваємо наодинці із собою, як висловлюється Михайло Михайлюк, на мості без поруччя, і тоді з немилосердною ясністю усвідомлюємо свою конечність.

Екзистенційна проблема смерті – одна з найскладніших для людини ХХ століття. Позбавлена Бога, модерна свідомість опиняється з цією проблемою наодинці. Жахаючись небуття, ми намагаємося творити своє життя, але воно виявляється лише купою обломків з минулого. І лише момент зіткнення із власною смертю допомагає нам усвідомити повноту своєї присутності у світі, і тоді людина припиняє шукати відповіді в минулому, в інших людях, за всіма відповідями вона приходить до себе.

Проблему смерті Михайло Михайлюк розв'язує в душі Хайдеггерівської філософії. Коли герой дилогії долає закритість у минулому і робить крок до того, що філософ називав автентичним екзистуванням, ми розуміємо, що не лише герой знайшов себе у світі, а й письменник виявив свою присутність, бо написаний ним твір змалював його. Зауважмо, після дилогії кардинально змінюється настрій письма Михайла Михайлюка. Збірки малої прози «Криниця під каменем» (2008), «Синій смуток фіордів» (2010), «Заглухлий дзвін» (2014) попри те, що давніші сюжети знову повторюються, хоч з'являються і нові історії, не мають того трагічного настрою, надриву, страху смерті, небуття. Михайло Михайлюк починає називати свої новели трафунками, тобто історіями, що трапилися насправді. Від них віє спокоєм, цікавістю до життя, замилюванням людьми такими, якими вони є, навіть до теплим, а іноді й дошкульним гумором. На зміну екзистенційній розірваності, трагічному й нервовому себепочуванню й світосприйняттю приходить спокійна філософічність людини, яка любить життя, має смак до нього, хоче залишити в ньому слід – свої твори. І щоб ці твори були, як хрестилка Дорунди, – добротними, бо ж із залізом усередині, й служили людям, бо ж: «Людино! Якою ти є – я був».

Розділ 4

**СИЛУЕТИ НА ТЛІ ЕПОХИ
У СВІТЛІ ЛІТЕРАТУРНОЇ
КРИТИКИ**

Свого часу академік Микола Ільницький слушно зауважив: «Очевидно, в кожному письменникові, в кожному талантові поєднуються два начала: творче і дослідницьке – тобто художник і критик. Поет є неодмінно і критиком у собі, бо виробляє не тільки статус оцінки власної творчості, а й орієнтацію в літературному процесі, формує власний стиль, відповідний характерові творчої індивідуальності. Критик – якщо він критик справжній – неодмінно, oprіч інших якостей, мусить володіти художнім чуттям, яке дозволяє йому складати первісне судження про твір. І все ж в кожному митцеві переважає або художник, або критик»¹⁸⁰. Процитованим можна охарактеризувати й Михайла Михайлюка, але із певним застереженням: він однаково потужно почувається як у жанрах художньої, так і літературно-критичної та публіцистичної творчості.

Письменницька критика – явище цілком органічне і звичне для української літератури. Її традиції започатковували Іван Франко, Леся Українка, Осип Маковей, а відтак продовжували Павло Тичина, Максим Рильський, Микола Бажан, Олесь Гончар, Павло Загребельний. Серед митців такого плану чільне місце посідають і улюблені поети Михайла Михайлюка: Дмитро Павличко, Іван Драч, Борис Олійник, – а також його бухарестські колеги: Стеліан Груя Яцентюк, Іван Ковач, Микола Корсюк, Михайло Трайста. Кожен митець демонструє власні погляди на специфіку художньої творчості, а з ними – і характер індивідуального критичного стилю, розуміння свого призначення в літературному процесі й загалом у культурному житті суспільства.

Виступати з літературно-критичними статтями Михайло Михайлюк розпочав дуже рано як для такого жанру письменницької творчості. Другокурсником університету він дебютував на сторінках газети «Новий вік» солідною публікацією – циклом із шести статей, в якому здійснив огляд новинок української літератури Румунії першого повоєнного десятиліття¹⁸¹.

180 Ільницький М. М. Дмитро Павличко: Нарис творчості / М. М. Ільницький. – К.: Дніпро, 1985. – С. 154.

181 Див.: Михайлюк М. Думки про твори української літератури в РНР / М. Михайлюк // Новий вік. – 1961. – Чч. 233 – 238.

Утім, у цьому випадку першорядну роль відіграв, звичайно, не вік критика, а його готовність повноцінно працювати на обраному поприщі.

Під перший критичний обстріл Михайла Михайлюка потрапили поетичні та прозові твори Василя Баршая, Михайла Волощука, Гаврила Клемпуша, Василя Клима, Оксани Мельничук, Юрія Павліша, Степана Ткачука, Івана Шмуляка, Івана Федька та ін. На основі їх аналізу сміливий обсерватор зробив висновки про певні ідейно-естетичні здобутки молодшої української літератури Румунії, позначені глибоким ліризмом, зв'язком із народною творчістю, прагненням відтворити атмосферу і умови життя повоєнного часу, а також передати складність і напруженість боротьби між старим і новим світоглядом тощо. Проте автор огляду поставив перед собою мету іншого плану, воістину суголосну завданням літературного критика: не тільки дати принципову й об'єктивну характеристику опублікованому, а й насамперед виявити його недоліки, недоречності і прорахунки, щоби надалі вони не повторювалися у творчості ні тодішніх, ні майбутніх авторів. Було у цьому бажанні й чимало такого, що йшло від молодечого максималізму, але не виникало жодних сумнівів у його щирості.

Тож одержимий благородним баченням своєї місії, юний критик Михайло Михайлюк ретельно проштудював на тоді ще невеликий поетичний і прозовий масив української літератури Румунії з тим, щоб допомогти його творцям вийти на якісніші художньо-естетичні рубежі. Саме тому він так наполегливо, тактовно і кваліфіковано вказував на недоліки, які гальмували зростання художньої майстерності. Передовсім його справедливо непокоїли низька віршова техніка окремих творів, відсутність «вимогливого ставлення» авторів до себе як митців, використання збитих зображально-виражальних засобів, а найгостріше критикувалися поезії, позначені «декларативністю, гучною риторикою, римованими гаслами», наслідуванням видатних майстрів слова. У деяких прозових творах оглядач слушно вказував на композиційні невправності, невиразність і схематизм образів («Немає живих, повнокровних людських характерів, герої є лише носіями певних ідей»), на слабку мовну індивідуалізацію («Всі селяни говорять ніби наперед завченими газетними фразами, як на якомусь урочистому засіданні, а не під час мирної товариської розмови») та ін.

Варто наголосити й на тому, що в першій публікації Михайла Михайлюка чітко проявилися ті риси літературного обсерватора, які усталилися і набули визначальності в його подальшій літературно-критичній практиці. Йдеться насамперед про принциповість, чесність і об'єктивність в оцінках, а водночас – і про доброзичливість, бо, якщо людина, за його переконан-

ням, стала на шлях літературної творчості, то має не тільки всіляко виправдовувати це високе покликання, а й відчувати до себе довіру й підтримку.

Про сутність і значення літературної критики Михайло Михайлюк розмірковував не раз, але завше сходився на одному: «Критика – це інтелектуальний діалог між людиною, яка розуміється на літературі, володіючи певними непересічними критеріями естетичного характеру, і літературним твором, за яким стоїть людина, яка перелила свої думки, почуття, переживання у поезію чи прозу. <...> Любов критика до літератури проявляється у правді, яку він пише про книги і про письменників, не нав'язуючи своїх висновків і засуджень. Така суть інтелектуального діалогу між критикою й літературою»¹⁸². При цьому він вдається навіть до метафоричного означення сутності праці літературного критика: «Література – це безбережне море з мореплавцями-письменниками, яких від дрейфу і блуду іноді рятує перо-маяк критика»¹⁸³.

Творчість справжнього літературного критика ніколи не буває легкою, адже писати про сучасників правду – справа невдячна, а часом і небезпечна. Вона вимагає гострого стилю й водночас – прозирливого бачення за ще школярською невправністю пера майбутній талант чи посередність.

Від Тараса Шевченка, Григорія Квітки-Основ'яненка, Юрія Федьковича, Лесі Українки й Івана Франка до сучасників – такий історико-літературний простір критичної обсервації Михайла Михайлюка, якою охоплено творчість кількох десятків постатей різних культурно-мистецьких епох, напрямів і стилів. Його спостереження – це самобутнє і свіже слово в критиці, засноване на широкій освіченості й ерудиції, органічному сприйнятті культури різних часів і народів, внутрішньому розумінні специфіки письменницької праці.

Один із наскрізних мотивів літературно-критичних статей Михайла Михайлюка – роздум про непроминальне значення класики, в якій наш сучасник знайде те, що його найбільше хвилює і водночас обнадіює, проймає оптимістичним світосприйняттям, додає віри та впевненості в собі. Але чи завжди ми вміємо скористатися цим на правду безцінним духовним скарбом? Таким питанням критик тривожиться, осмислюючи значення слова Великого Кобзаря для нашої постколоніальної дійсності: «Кожного разу, коли святкуємо річницю з дня народження Тараса Шевченка, я хотів би повірити у диво. У диво, що в хаті кожного українця з великої України, західної

182 Михайлюк М. Приятельська послуга чи інтелектуальний діалог? / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2003. – Ч. 107-108. – Травень. – С. 27.

183 Там само.

і східної діаспори, є священна книга нашого народу – «Кобзар». Поряд із Біблією. Бо, тепер, після десятиліть, протягом яких у нас намагалися відібрати все, включно свободу совісті, людина повертається до віри, до великої книги, з якої насамперед черпає засади моральності. Цей шлях нелегкий, він пролягає через подолання брехні, облуди, через очищення сумління, розкуття духу. Не можна сказати, що серед українців немає багато таких, котрі не вірять у Боже Слово. Та значно болючіше визнати, що є українці, які не тільки не вірять у віще Шевченкове слово, не повертаються до нього, як до національної релігії – вони навіть не знають його. Не виключно з їхньої вини. А з вини тих, хто тримав те слово під замком – а це означає тримати на припоні і під контролем духовність цілого народу, – з вини тих, хто спотворював це слово»¹⁸⁴. Тому для Михайла Михайлюка найбільше важить, аби кожен з нас мав безмежну віру в «магічну силу Шевченкового слова». Так, як її мав житель південно-буковинського села Негостина Василь Григорчук-Маник, який знав напам'ять весь «Кобзар» і створив цілий усний коментар до нього. Шкода, що ніхто не записав ті мудрі і глибокі міркування простого українця про нашого геніального поета, адже «вони могли стати взірцем того, як нам треба розуміти Шевченка, як керуватися в житті його вченням про правду, справедливість, чесність, нетерпимість до безликих і фарисеїв»¹⁸⁵.

Осмислення творчої манери того чи того письменника, який потрапляє в поле зору Михайла Михайлюка, вирізняється образністю, своєрідним метафоричним визначенням, філософським роздумом і узагальненням. Так, відгукуючись на вихід нової поетичної збірки Михайла Волощука, критик послуговується стилем, в якому вловлюються ознаки його власного художницького почерку: «Яка поезія, що входить до книги «Світ за рідним порогом»? Вона медитативна і ностальгійна. Поет зважає на терезах совісті своє життя і тепер, коли «в серці догорають літа», які «летять без вороття, / лиш спогади лишають», запитує себе: «Хто я, ріка чи острівець?». Метафорично – людина острівець в ріці часу. Але Михайло Волощук, відносячись до текучості часу, бере за точку опертя та оберегу рідне село Негостину – «село єдине в світі», незгасний вогник у житейській млі, село «вічне і святе». Отже, його «острівець» прив'язаний душевними нитями до «материка», яким є рідне село, яке береже його «від блуду». Перед ним він сповідається у хвилини радості і душевного спокою, зневіри і вагань, плекає надії, що за-

184 Михайлюк М. Шевченко і ми / Михайло Михайлюк // Шевченко Т. Кобзар. – Бухарест: RCR-Print, 2007. – С. 5.

185 Там само, с. 8.

лишить за собою світлі сліди, які зітруть можливі огріхи, притаманні кожній людині»¹⁸⁶.

Мемуарний аспект – одна з примітних ознак літературно-критичних жанрів, до яких вдається Михайло Михайлюк. Йому важливо, щоби образ письменника постав перед читачем якомога повнокровніше, щоби якнайвиразніше розкрився його мистецький характер і закономірність обрання ним творчого шляху. У статті, присвяченій відомому поетові і прозаїку, Михайло Михайлюк скористався спогадом із шкільних літ, в якій із захопленням, тактовно і щиро розповів про тоді початкуючого автора – свого однокласника і товариша: «Для мене Василь Клим – понад шістдесятирічний письменник, майже «класик» нашої літератури <...> залишається струнким, руським, з синіми очима всміхненим учнем Серетського українського лицею, закоханим у поезію, закоханим у всіх гарних дівчат, нашим класним поетом, котрий поглинав книжку за книжкою з багатії шкільної бібліотеки... <...> Як нині бачу: на уроці української мови Василь Клим читає свої вірші під захоплені погляди дівчат і заздрісні хлопців. Одного разу він нас приголомшив: прочитав довжелезну «поему», в якій переповів трагічну любов між опришком і попадею з роману «Камінна душа» Гната Хоткевича!»¹⁸⁷. Безумовно, такі штрихи, навіяні особистими споминами, не лише дають можливість пізнати передумови, які спричинили появу таланту, а й наближають образ знаного майстра слова до шанувальників красномовства.

Ще іншим постає Михайло Михайлюк-критик у жанрі ювілейної статті. Тут для нього важить не тільки донести до загалу суть творчості того чи того автора, а й сказати про нього небуденно, не у збитій формі дифірамбів чи надмірного славослів'я. При цьому, щоби створити відповідний до події настрій, він щедро послуговується дотепним словом і засобами легкого гумору, побудованими на основі особливостей творчої манери ювіляра. У статті, присвяченій 45-річчю Михайла Трайсти, вдало використовуючи колорит популярних серед читацького загалу його веселих історій про пригоди вуйка Феріщака, Михайло Михайлюк розкриває секрети художньої майстерності письменника, посилює інтерес до його творчості повідомленням про нові видавничі плани: «Може, кортить наших читачів знати, як ся має Михайло Трайста до свого 45-річчя? Запевняю вас, що не журу

186 Михайлюк М. Щедре повноліття / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2014. – Ч. 235. – Січень. – С. 15.

187 Михайлюк М. Повернення (I) / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2005. – Ч. 127-128. – Січень. – С. 28.

журить, що наближається до полудня віку. Він пише, а я, звісно, редагую його нову книжку, – так мені треба, якщо легковажно (письмово!) зобов'язався. А слово у мене – камінь. Та якщо колупнути глибше, не тільки «честь мундира» примушує мене до цього. Страх хочеться знати, чи вуйко Ферішак ще набиває Трайстове тайстрище своїми пригодами. Виявляється, що іще не перевтомився дотепний вуйко, бо час від часу Михайло щезає на пару днів і повертається веселий, немовби знайшов золоту підкову Пега-са»¹⁸⁸.

Упродовж кількох років Михайло Михайлюк працював радником редактором-екстерном видавництва «Критеріон». Це важливий етап формування його не тільки як письменника (той час став плідним для нього в реалізації таланту поета і прозаїка), а й, у першу чергу, відточування сти-лосу літературного критика. Адже праця у видавництві давала можливість панорамного бачення літературного процесу.

Понад двадцять літ знадобилося Михайлові Михайлюку, щоби дійти від першого критичного огляду до першої книжки літературної критики. У 1983 р. бухарестське видавництво «Критеріон» випустило у світ його «Слово про слово: Думки про українську поезію з Румунії», а відтак у 1986 – 1989 рр. чотири додатки до нього опублікував альманах «Обрії». Треба підкреслити, що цей і наступний часовий проміжок заповнювався також окремими критичними публікаціями, передмовами і примітками до багатьох різних видань українських авторів Румунії. Словом, літературно-критична продукція Михайла Михайлюка надзвичайно різноманітна за темами і жанрами. Домінують у ній статті, огляди, нариси, літературні портрети, рецензії. Вершиною цих праць стала книжка «Слово про слово: Думки про українську поезію з Румунії», яка, безумовно, разом із додатками до неї заслуговує на окрему розмову, адже сповна розкриває особливості літературно-критичного доробку її автора.

Вихід «Слова про слово» назвали «найбільшою подією, що сталася досі»¹⁸⁹ в українській критиці Румунії. Свою оцінку визначний бухарестський літератор Ігор Лемний обґрунтував двома аргументами. По-перше, книжка Михайла Михайлюка приємно здивувала «своєю суто літературною якістю, впевненістю оцінок, достеменним знанням розглянутих творів і багатою ерудованістю з різних галузей не тільки літературознавства, а й

188 Михайлюк М. Писана тайстра, або Очам своїм не вір / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2010. – Ч. 192. – Червень. – С. 192.

189 Лемний І. Критика і етика / Ігор Лемний // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1986. – С. 133.

мистецтвознавства взагалі, певним знанням філософії». По-друге, вказує на її «літературну вартість»: «... «Слово про слово» читається з великою приємністю якраз завдяки літературному хисту критика. Книжка сприймається як прекрасна розповідь про нашу українську поезію в Румунії, неначе «казка» про вірші, написані протягом років різними, більш чи менш обдарованими поетами, простежує зростання цієї поезії від майже нічого до неабияких вершин»¹⁹⁰.

Появі «Слова про слово» передували численні виступи Михайла Михайлюка в бухарестській літстудії із критичними зауваженнями, «інколи різними, але завжди цілком переконливими»¹⁹¹. Тому деякі амбіційні поети вороже поставилися до книжки, навіть хотіли подати в суд на її автора¹⁹² і, мабуть, тільки з часом зрозуміли, що написане в ній призначене насамперед для них.

«Слово про слово» Михайла Михайлюка – це той немеркнучий «золотий запас» емоцій і думок, логічного аналізу й переживального досвіду, що стає історією, й водночас у якому, як у справді чесному й сповненому «биття серця» документі, віддзеркалює епоха. Це – силуети на тлі епохи й водночас вагоме свідчення відданості Меті, служінню Слову, служінню українській справі. Михайло Михайлюк – не просто літературний критик, відсторонений обсерватор – намагався творити цей острівець українського поетичного слова, сприяв, плекав, захоплював, іноді був різкий і гостро-іронічний. «Як добрий садівник» (поетична формула Максима Рильського) «плекав» слово. «Пильно й ненастанно» полов бур'ян. Беріг зав'язь і струшував пустоцвіт. От як сам автор з погляду «часового виміру» говорить про той різнорідний матеріал, з яким йому довелося працювати, про ті труднощі, які мусила здолати щойно народжувана українська література Румунії: «...Зачинателі нашої поезії, за одним-двома винятками, досить слабо володіли поетичною організацією слова, не мали достатнього розуміння специфічності літератури як мистецтва слова, творячи із запалом і щирістю вірші агітаторського характеру, сповнені плакатних декларацій, <...> оспівуючи комуністичну партію, звершення соціалістичного будівництва. Авторам бракувало не запалу, бажання служити словом найблагороднішим цілям свого часу, їм бракувало міцної основи, яка дається літератур-

190 Там само, с. 134.

191 Там само, с. 133 – 134.

192 Див.: Михайлюк М. Українська утопія / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2002. – Ч. 101-102. – Листопад-Грудень. – С. 10.

ною традицією, літературної культури взагалі, а подеколи й реального поетичного обдарування»¹⁹³.

У вступній статті до збірки «Слово про слово» Михайло Михайлюк робить панорамний огляд цієї літератури «ad fontes», вирізняє певні етапи її розвитку. Він констатує, що «наприкінці п'ятдесятих років ще не можна було говорити про чийсь виразний «власний» голос у поезії, хоча тоді прийшло в літературу поповнення, з рядів яких сьогодні вийшли справжні письменники» (с. 7). Тут, на зламі п'ятдесятих-шістдесятих, початки творчості Юрія Павліша, Степана Ткачука, Івана Федька, Василя Клима, Івана Шмуляка, Стеліана Яцентюка, Івана Арделяна. Знаковою подією називає критик вихід збірки Юрія Павліша «У праці, у пісні, в любові» (1961). І хоча «поезія молодості» (Магдалена Ласло) автора-початківця «імпонувала не так своєю художньою якістю», Михайло Михайлюк зумів прозріливо побачити творчий потенціал автора.

Етапним явищем, що відіграло неабияку роль у становленні українського красного письменства Румунії, критик вважає вихід у світ альманаху «Серпень» (відповідальний редактор і автор вступного слова Євген Мигайчук). Це видання, що тоді, в далекі шістдесяті, консолідувало «творчі сили моменту», тепер справді постає як «книга-документ», на сторінках якої на тлі непростой епохи вписано в історію силуети сміливих, мрійних і молодих; де засвідчені пошуки шляхів, пошуки власного стилю. Таку ж роль відіграв, на думку критика, й вихід колективної збірки «Ліричні струни» (1968, відповідальний редактор і автор вступного слова Євген Мигайчук). Тут пролунало слово юного Івана Ковача, що «увірвалось у літературу бурхливо, пристрасно, ламаючи «патріархальний лад, провінційний дилетантизм, закостенілість». Як домінанту поезії цього автора, що згодом стане прикметою усієї його творчості, Михайло Михайлюк вирізняє «творче бунтарство». Поезію іншого автора – Корнелія Ірода – характеризує, на думку критика, «задушевний ліризм», а для ліричної майстерні Ореста Масикевича характерне «ювелірне відшліфування». Таке тонке спостереження над творами початківців, уміння глибоко відчувати й уловити звучання посутнього, найхарактернішого – і в той же час бути справді вимогливим до кожного мікро- й макрообразу робить літературно-критичні статті Михайла Михайлюка не просто історико-літературним документом – надає їм живого, пульсуючого дихання. Тому літературні портрети, розміщені в «Слові про слово», викли-

193 Михайлюк М. Слово про слово: Думки про українську поезію з Румунії / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1983. – С.6 – 7. Надалі, посилаючись на це видання, в дужках зазначатимемо тільки сторінку.

кають і досі читацьке зацікавлення. Галерею цих портретів звичайно ж, не випадково, відкриває силуета поетичної постаті Івана Ковача – «“Єретик” у поезії». Улюблений Михайлюків поет таки щедро справдив надії, засіяні на сторінках альманаху «Ліричні струни».

Стаття композиційно складається із чотирьох частин, кожна з яких присвячена певному етапові становлення й розвою поетичного таланту Івана Ковача. Прикметно, що своєрідними «маркерами» стають рядки із віршів самого поета. Ранній творчості Івана Ковача, його входженню в літературу присвячена частина «Накувала зозуля розтулену рану». Тут Михайло Михайлюк досліджує витoki образності, тематику, колористичну палітру першої збірки – «Поезії» (1972). Уважно вивчаючи кожен художній образ, – відтак осмисливши усю «гаму тропів» уміщених у збірці творів, автор підкреслює «метаморфозоване мислення» Івана Ковача, вказує на зв’язок його художнього слова не тільки з народною піснею, як це робили інші критики, а й із творчістю Павла Тичини. Він відверто, чесно говорить про недоліки у творчій майстерні автора, який «з наївністю і самозабуттям неофіта починає всепоглинаючу гру зі словами. <...> Поета зовсім не турбує, що подеколи його вірші “з чужого плеча”, що вплив майстрів надто явний...» (с. 15). Однак критик щедрий і на похвалу. Він бачить здобутки, які й визначають поетове майбутнє – підкреслює «особливу зіркість його художнього спостереження», «унікальне душевне розвеснення», експресивність стилю: «Поет постійно в пориванні, неспокої, картини й образи в нього чергуються уривчасто, світ звуків і барв то земний, дотикальний, то феєричний, але образна наповненість слова, навіть при поєднанні несумісних елементів, смілива, експресивна» (с. 16). Цікаві висновки критика про «піктуральний» характер поезії Івана Ковача, про наближення її враженнівості, майстерністю вловлення імпульсу до імпресіоністичної поетики й водночас сильними контрастуючими кольорами (червоний і чорний) – до експресіонізму. Як підкреслює Михайло Михайлюк, поет шукає себе і в «романтичних структурах», «полюбляє серпанок загадковості». «Світлотіні» почуттів, синестезія вражень, контрасти кольорів – усі ці, талановито проаналізовані критиком риси поезії Івана Ковача, викликають і сьогодні зацікавлення його творами. Адже критичний аналіз майстерно відтінив, підкреслив оригінальні її грані, звучання-мерехтіння поетичного образу, музику слова.

У розділі «Я за тобою бігти буду, фатаморганна синь моя...» у полі зору Михайла Михайлюка – друга збірка Івана Ковача «Рівнодення» (1975). Критик вимогливо аналізує її поетично-образну, стильову, проблемно-те-

матичну палітри. Кардинального зламу в цій збірці, підкреслює Михайло Михайлюк, наче й не сталося. Автор залишився вірний тематичному, стильовому, образному векторам першого етапу творчості. Та насправді Ковачеве «рівнодення» не має «тихої, середньої лінії еволюції», натомість воно підсвічене «яскравими спалахами і несподіваними згасаннями. Вони йдуть поруч, і контраст між ними – наче вододіл між справжнім і перехідним» (с. 23). Критик зауважує зростлу майстерність у царині громадянської лірики, удосконалення версифікаційної техніки, вишуканість фрази, поглиблення настроєвості, переживального психологізму спогадів. Пильне око критика не може оминати й недоліки: Михайло Михайлюк ніколи не творить дифірамби, він таки як справжній селекціонер-садівник плекає зав'язь і відтинає пустоцвіт. Справедливі його зауваження щодо повторюваності й «певної недоречності» вживання окремих образів: «новації з першої збірки певною мірою втрачають свіжість, „старіють“, красиві та ефектні оздоби виступають дисонансом у тканині творів, в яких поет наче не може захиститися від перенасичення поетичної мови стихійною метафоричністю і нарочито ускладненими образами. Вигадливо-шовкова образність інтимної й пейзажної лірики, коли дисципліна помітна тільки у версифікації, нестримна спокуса найпростіші речі одягати в „зливу“ розгнужданої фантазійності, нехтуючи складною простотою, не раз і самоперефразування, ведуть до втрати рівноваги, змістової невикінченості» (с. 23 – 24). Здавалося б, вердикт неймовірно суворий, він ставить під сумнів художню цінність усієї збірки. Та Михайло Михайлюк володіє якимось справді «шостим чуттям» – він бачить джерело народження нової якості поетичного слова під пером Івана Ковача, уміє відчути те, що тільки вибруньковується із «відпрацьованого» матеріалу «ефектних оздоб». Він твердо вірить у підкорення поетом нових вершин, у його творчі злети: «Одна з найкращих рис Ковачевої поезії – це її самовідродження» (с. 24). Ретельно аналізує тропіку збірки, говорить про красу порівнянь і метафор віршів, уміщених у збірці, сповідальний – витончено-ліричний – її характер. Відтак робить висновок: «Це поезія особистого „мікрокосмосу“, в якому на першому місці власні переживання, роздуми про власну долю та її можливі дороги з батьківської хати, з дитинства у світ широкий. Такі поезії, а ще присвячені любові й пейзажні малюнки, можна б скласти у мікроцикли. Але від замкнутості їх рятує постійна проекція у світ, їх щирість, задушевність і переважно непересічна поетичність» (с. 27). Критик наголошує, що Ковачева поезія у «Рівноденні» «набуває більшого драматизму», за яким стоїть осмислення суперечностей і зіткнень, постійного руху, динаміки, що панують у світі.

Третю збірку віршів Івана Ковача («Зав'язь», 1978), що містить промовистий натяк, критик ретельно аналізує у фрагменті «Проростати віршами вже не честь, а пора». Пошуки поетом власного шляху, підкреслює критик, тривають і в збірці, яка «вже засвідчує поетичну зрілість». Він відзначає розширення тематичних обривів і констатує увиразнення тенденції до гри зі словом з метою віднайдення образу-несподіванки, пошуки «мозаїкальної структури». Прикметно, що критик зауважує певний дисонанс між спробами утвердитись у громадянській ліриці та типом обдарування поета. «Однак Ковач, – акцентує він, – надто “чистий лірик” за своєю структурою, щоб неперемінно стояти тільки на такому регістрі» (с. 32). Ліричний характер обдарування спонукає поета й до пошуків у царині жанру мініатюри, і серед знахідок критик говорить про наближення його авторських ліричних мініатюр до японських «хайку» чи перських рубаїв: «Ковачеві мініатюри тримаються на заключному рядку, який синтезує попередні» (с. 32). Звісно, «чесність з собою», принцип правдивості спонукають Михайла Михайлюка вказати й на недоліки збірки. Так, критик знову зауважує в окремих віршах симптоми тієї ж «дитячої» хвороби, що характеризує невиробленість художнього мислення початківця: «жонглювання словами», «оперування карколомними художніми образами», «штучність, робленість окремих віршів», та говорить про іноді надмірне захоплення модними тенденціями до «депоетизації», «пародіювання», «містифікації почуттів», що йдуть від Маріна Сорееску.

Керуючись імперативом Гете – «Хто хоче розуміти поета, мусить піти в його країну», – Михайло Михайлюк продовжує мандрівку в «країну» творчості Івана Ковача, ступивши «на територію» четвертої збірки – «Диво» (1981). Здавалося б, критик тепер має змогу синтезувати здобутки й прорахунки, вивести «формулу» індивідуально-авторського стилю поета. Він робить цікавий висновок про стриженевий «образ-ініціал», що диктує як основну думку, так і визначає образність твору чи й цілої низки творів. Однак у центрі його спостереження – «кілька десятків віршів», що відрізняються від основної ідейно-стильової палітри збірки. Саме тут, у цих кількох десятках поезій, відбувається помітна «модифікація Ковачевої поетичної візії. <...> У них є елементи, що засвідчують інший спосіб письма, тяжіння до тем гострої актуальності, підходи до громадянськи насажених переживань» (с. 36). Та Михайла Михайлюка насторожує активне вплітання «інтелектуалізмів» у поезію, штукарство, епатація, іноді – штучне поєднання несумісних понять. Критик вдається до справедливого іронізування, аналізуючи поезію «Зілина». І ставить раптом риторичне запи-

тання: «Правда, трохи різко про поета, в якого вже четверта книга?», на яке дає таку ж відверту відповідь: «А чи толерантне ставлення до похибок було б корисніше?». Вірний собі, власній манері прочитання прорахунків і здобутків, Михайло Михайлюк розкриває природу й поетичних здобутків Івана Ковача, віднайшовши його, справжнього, «у тих поезіях, в яких збігається висока концентрація думки, почуття і міра художнього образу, де трансфігурація звичайної мови в поетичну засвідчує природний для нього шлях до зрілості. <...> Поет ставить слово на захист людини, виражає тривогу за тривкість світобудови» (с. 41). І одразу ж робить спробу розкрити глибинну особливість таких віршів: це твори, де така тривога «не є умовним атрибутом пристрасно-окличних, гіперболізованих декларацій, заснованих на різючих метафорах, вона – категорія морально-етична» (с. 41). Отже, мовиться про правдивість, наповненість власним переживальним досвідом поетичного слова. Усебічний аналіз вірша «Люди-риби», де критик, «препаруючи» поетикальну майстерність Івана Ковача, проводить паралелі до видінь із фільмів Хітчкока, яскраво ілюструє цю тезу: «Він наче єдиний живий серед моря мертвих, "без'язиких" дзвонів, який має змогу й сміливість бити на сполох у ситуації екстремного збайдужіння між полюсами існування – народженням і кончиною» (с. 42). Цей імператив бути діяльними, «живими», присутніми у сьогоденні, а не транзитними пасажирами на вокзалі життя, поглинутими «безтямною швидкістю» нашого віку, підкреслює критик у новій збірці Івана Ковача, поета, чиє «життя – як вірш на білому папері».

У поезії Івана Ковача критика Михайла Михайлюка, за його зізнанням, найбільше приваблює «особлива зіркість художнього спостереження», «властивість поетового зору й серця раптом досягти миті якогось унікального душевного розвеснення», «Комбінація зорових і звукових» вражень, про що написав у третьому додатку до «Слова про слово». Ці риси власного індивідуального стилю поет почасти продемонстрував і у п'ятій збірці «Життя без ком» (1985), але, за словами критика, «їх почав витісняти поетичний раціоналізм»¹⁹⁴. Втішений, що «спалахів образотворчої снаги у збірці немало», Михайло Михайлюк все ж таки висловлює невдоволення тим, що «Іван Ковач ще в міцному полоні традиційних романтичних символів і народнопісенних символів, тропів»¹⁹⁵, хоч це не можна сприймати як «мі-

194 Михайлюк М. Додатки до "Слова про слово" (III) / Михайло Михайлюк // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1988. – С. 164.

195 Там само, с. 165. Михайлюк М. Додатки до "Слова про слово" (I) / Михайло Михайлюк // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1986. – С. 149.

норні вади» загалом майстерно написаної книжки, до того ж удостоєної премії Спілки письменників Румунії.

Продовжує галерею літературних портретів ґрунтовний аналіз поезії Миколи Корсюка («Найважче на світі бути деревом»). Непересічний образ автора та його поетичного самовираження постає яскраво, повнокровно під пером критика. Від першої збірки – «Нащадки сонця» (1972) – до останньої на час виходу літературного портрета – «Монолог дерева» (1980) – Михайло Михайлюк трепетно, наче затамувавши подих, простежує домінанти художнього мислення поета, звертаючи увагу на закоріненість його образності в архетипальних пластах, її особливу символічну наповненість. На початку своєї літературно-критичної розвідки автор підкреслює, що в Миколи Корсюка майже не було періоду учнівства: в літературу він вступив «майже сформованим поетом з високою культурою образного мислення, зрілими філософськими медитаціями, експресивною лексикою, виразною символікою, колом тропів особистої винахідливості» (с. 43). Так, критик помічає й те, що робило Миколу Корсюка дитям своєї доби, – відгомін літературних тенденцій, що формувалися в молодій українській поезії Румунії: риси «імпресіоністичного світобачення» у поєднанні з романтичним світовідчуттям, використання народнопісенних, фольклорних мотивів і образів. Але далі, як наголошує Михайло Михайлюк, цей яскраво самобутній поет іде власним шляхом. Критик розвиває думку Стеліана Груї, автора передмови до поетичної збірки Миколи Корсюка, про те, що поетичний світ цей мистець буде з кількох елементів: «Їх понад десяток, з більшими чи меншими символічними валентностями, структуруючими властивостями, але визначальними є птахи (синій птах), коні, горіння (вогонь), дерево, дороги, сонце, криниці» (с. 44 – 45). Дослідження символіки поезії Миколи Корсюка вражає глибиною й тонким чуттям таємниці образу.

Образи журавлів, лебедів, трьох круків, орлів стають у поезії Корсюкових збірок не запозиченням із фольклорної чи літературної традиції, – вони, як підкреслює дослідник, наповнені новим змістом, часто – неймовірно несподіваним, але завжди глибоким і важливим для сприйняття духу його поезії, таємниці буття. «Зашифрованість цих образів, – слушно зауважує критик рецептивну особливість даних поезій, – дозволяє підходити до них з численними інтерпретаціями» (с. 45). Одним із центральних образів не тільки першої збірки поета, а й усієї його творчості, є образ синього птаха. Критик «дешифрує» цей образ як «амбівалентну частку його єства», його «альтер-его». Адже «поет народився з ним, з «синім птахом» у собі, тобто з талантом. <...> Птах може вмерти тільки разом з ним» (с. 45 – 46).

Чудовий вірш поета Миколи Корсюка «Мамо! Чому ти закрила синього птаха в мені?» спонукав Михайла Михайлюка-критика до не менш чудового аналізу цієї поетичної перлини, як і поезій «Тінь», «Балада птаха». Вірш «Балада місяця» дешифрується критиком як відлуння магічного ритуалу, що «виходить з анімістичного світосприймання, злиття людини з природою» (с. 47). Цікавими постають міркування Михайла Михайлюка про поетичну трансформацію в горнилі поетичного Корсюкового обдарування ще одного фольклорного образу – коня. Якщо в сучасній Миколі Корсюкові поезії цей символ здебільшого використовувався як декоративний елемент, то в його творах, робить висновок критик, він набуває глибинного й поліаспектного звучання, водночас не втрачаючи зв'язку із фольклорною символікою. Так, для поета це і символ зв'язку з родом, з рідною землею, і символ переходу у вічність, і життя у вічності, і символ текучості, швидкоплинності часу. Критик прагне до поліаспектного, цілісного осмислення поезії Миколи Корсюка, тому в його полі зору й певні невимовлені наслідувальні нотки (а чи й так уже наслідувальні?) «герметичної модерністської поезії».

У наступній збірці Миколи Корсюка – «Ворота» (1975) – критик зауважує вишуканість, елітарність поезії: «Неабияка літературна культура» – «стимул до напруженого мислення, до читання при підвищеній душевній вразливості. <...> Поет видобуває зі своїх душевних набутків найцінніші скарби й переливає їх у хвилюючі рядки образної наснаги» (с. 51). Михайло Михайлюк відверто зізнається, що захоплений майстерністю автора, який «чи не єдиний у нашій літературі поет інтелектуального складу, в якого ясні світоглядні засади, філософська концепція буття і світу, вся індивідуальна система цінностей» (с. 52). Отже, його вражає в поезії Миколи Корсюка єдність форми і змісту, що дається тільки справжнім талантам, імponує відповідальність, з якою поет ставиться до власного слова: «Він належить до тих авторів, котрі письменника в собі культивують, розуміючи літературу як тривалу й далеку путь, чимраз труднішу й стрімкішу, до кінця якої доходять тільки одиниці. А ще вірить він у магію слова і відчуває міру міцності ідеї, закладеної в нього, необхідність чи хоч намагання говорити про речі істотні й неперехідні» (с. 53). У полі зору критика і циклічне структурування збірки, художня специфіка громадянської лірики Миколи Корсюка, оригінальність авторських підходів у розгортанні традиційної тематики. Цей успіх, зауважує Михайло Михайлюк, забезпечується зверненням «до глибинних джерел патріотизму, пракореня любові та прив'язаності до землі, яка його народила» (с. 54). Художньою знахідкою збірки, вважає критик, стало й оригінальне переосмислення у циклі «Ворота» вічних тем і мотивів,

зокрема притчі про блудного сина, образів із космологічних ритуальних ігор. І знову критик підкреслює цілісність поетичного світобачення Миколи Корсяка, формозмістову єдність його поезії, акцентує вияви цієї єдності зокрема й в лейтмотивному розгортанні теми: «На основі ключових слів і наскрізних образів – лейтмотивів, навіть і прадавніх ритуалів (триразове прощання, триразове повернення, третій спів півнів) Микола Корсяк будує свої філософські роздуми про пізнання світу, глибинного зв'язку з ним через душевне самопізнання й очищення» (с. 55 – 56). Такою ж провідною ідеєю, підкреслює дослідник, пов'язані між собою «багатоступеневі метафори кожного вірша циклу», вони підсилюють драматизм шукань, «ведучи до міражних воріт через символічне поле, до відкриття “забутої криниці” – символу моменту, коли поет може побачити віддзеркалення свого єства, ступінь власного очищення, досягнення цілі» (с. 56).

Літературно-критична лабораторія Михайла Михайлюка, як бачимо, міцно ґрунтується на засадах, закладених Іваном Франком, для якого літературний твір без високої ідеї – то лише модне штукарство. Горіння чи тління, лет чи плазування – такі граничні межі, представлені у поезії Миколи Корсяка, формують, на думку критика, художній простір для кристалізації неймовірно ваговитих образів його творчості. Його ліричний герой завжди вибирає першу парадигму буття, в якій непрості дороги позначені перехрестями випробувань, однак він завше знаходить дорогу до власної кореневості, до себе, до рідного дому: «Співаючи свою “пісню яблунево-рожеву” і шукаючи себе “між словом і ділом людським”, він завжди доходить до знайдення свого “ключа”». Критикові імпонує подальше поглиблення фольклорно-ритуальних мотивів (зосібна гуцульських), новаторство форми (в останньому циклі збірки – «Тіні незабутих предків» – «метод колажної поезії»).

Як про запоруку успіху третьої поетичної збірки Миколи Корсяка («Монолог дерева», 1980) Михайло Михайлюк також говорить про «єдність думки й випрозороного слова», оте глибинне наповнення поезії вищою правдою: «Вся книга – це лірико-філософський монолог, який концентрує ідею тотального зв'язку зі світом», до «ідентифікації з ним, ідею невмирущості й невичерпності буття» (с. 61). Дослідник одразу ж спостерігає нове звучання окремих образів із попередньої творчості поета («вони надають нової валентності його інтелектуально-філософській ліриці»), аналізує довершеність сонетної форми. Михайло Михайлюк відчитує центральний образ дерева як поліплощинний, багатогранний, композиційно важливий. П'ятнадцять сонетів вінка «Зелен-віра» – то, за влучним спостереженням,

справжній діалог поета-дерева зі світом. І тепер, з відстані нашого часу, можна стверджувати: Михайло Михайлюк ні на крихту не помилявся, назвавши збірку «Монолог дерева» «однією з вершин нашої літератури», автор якої знайшов «рідкісний навіть у визнаних майстрів майже довершений поетичний еквівалент філософських роздумів, єдності думки і виprozороного, карбованого слова» (с. 61).

Та період 60-80-х років знаменувався не тільки приходом нових і яскравих талантів у літературу. І критикові, напевне, треба було мати досить мужності, аби говорити правду... Тим більше, якщо претендент на лаври займав посаду, мав партквиток та підтримку «вищестоящих». Тому наступна сильвета – «Неслухняний пегас, або чого не навчила муза» – присвячена проблемі кон'юнктурності, графоманства в літературі доби соцреалізму. Гостра іронія, місцями – сарказм, – інструментарій, яким оперує тут Михайло Михайлюк. Та він усе ж намагається знайти бодай крихту, бодай проблиск нехай мінімальної вправності бездарного автора. Тепер, з віддалі часу, Михайло Михайлюк каже, що навіть шкодує про свою іронію, мовляв, мав би бути толерантнішим... Але ж хіба критика – то співання дифірамбів бездарностям із голо-декларативними «істинами»? Тому на претензійну заяву авторки – «Я хочу, щоб пісня моя полонила / Всю душу людей, їх палкі почуття» – критик резонно зауважує: «Немає сумніву в тому, що вона щиро прагне ставити своє віршоване слово на службу благородній меті. Але між прагненням та його художнім втіленням – дистанція, як відомо, може бути значною» (с. 65). І на підтвердження свого висновку докладно і водночас гостро-критично, тобто цілком об'єктивно, аналізом п'яти поетичних збірок «Цвіте земля скарбами» (1960), «Славлю життя» (1962), «На перехрестях літ» (1973), «Осінь різноцвіття» (1979) і «Вічність» (1981) Оксани Мельничук доводить, що відстань між творчим бажанням авторки і кінцевим результатом її праці таки досить велика.

Щоправда, критичний тон Михайла Михайлюка дещо змінюється в аналізі поетичної збірки Оксани Мельничук «Октави серця» (1985) – «найкращої в її багаторічній творчості»¹⁹⁶. Критик справедливо відзначає актуальність тем, порушених в «Октавах серця» (наприклад, роздуми про літературу), вказує на творчі знахідки (як, приміром, канатоходець «по канату впевнено іде, / немов сльоза на вигнутій повіці») і водночас радить авторці відмовитися «від звичних невиразних епітетів», «відшліфувати техніку віршування», що, безперечно, значно підняло би художній рівень збірки.

¹⁹⁶ Михайлюк М. Додатки до "Слова про слово" (І) / Михайло Михайлюк // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1986. – С. 149.

Галерею літературно-критичних портретів, про які написав у «Слові про слово» Михайло Михайлюк, продовжує поетична постать Михайла Небиляка. Сильвета «Куди іще поведе подорожній?» присвячена поетичній збірці талановитого прозаїка – «Криниці моїх очей» (1972). У ній, зауважує Михайло Михайлюк, одразу ж впадає увіч «аристократична байдужість» до долі написаного: автора більше цікавить акт творення. Тому він навіть не вдався до циклічного групування поезій, хоча тематичний спектр збірки досить розмаїтий та й збірка тільки виграла б від упорядкування віршів за тематичними циклами. Для критика важливо, що автор належить до того типу творців, яким чужі ідилічне бачення світу, «рожевість настрою», «дешева декларативність». Михайло Небиляк – автор «поезії самопізнання й пізнання світу в його діалектиці через болючі запитання, намагання проникнути в глибинну суть буття, явищ і речей, тривожного переживання за всіх і за все» (с. 100). Критик звертається і до поетики назви збірки, розкриває глибинний символізм, закладений у назві, наскрізний зв'язок із кожним твором, уміщеним тут. Звернімо увагу, як влучно сказано про це: очі-криниці – то «символ самозаглиблення поета у власну душу й совість творця, який во ім'я правди, гідності, всього прекрасного на землі готовий на самопожертву» (с. 100). Це поезія високої художньої якості, що забезпечується не в останню чергу її імперативністю, чіткою спрямованістю на активну позицію в житті, позицію творця, несумісну з егоїзмом, лицедійством. Непомилкове око справжнього знавця поезії знаходить у творах Михайла Небиляка воістину художні відкриття: до прикладу, «сугестивне втілення тривоги», що виявляється несподіваними художніми образами, невпинний гін відкривати нове, незвідане («Колумб»): «Кидаю якір / у пащі вітрів божевільних / <...> дощить берегами у крові моїй <...> Чую, як болять мені береги». Риси новаторства Небилякової поезії знаходить Михайло Михайлюк і в поезії про кохання, говорить про них на рівні поетики кольору, майстерного оперування цікавою відтінковою гамою барв.

У добу соцреалізму в літературу часто приходили «від плуга й станка». І серед робітничої молоді, що пробувала себе в царині поезії, було чимало обдарованих. Саме таким молодим обдаруванням став Іван Негрюк, сучавський робітник, який ще школярем опублікував свій перший вірш за підтримки Михайла Михайлюка¹⁹⁷. Про його творчість ідеться у сильветі «Дзвін металевих квітів». Дебют поета, як згадує Михайло Михайлюк, був непростим: «пуритани від поезії», котрі визнавали «лише власну пустодзвонну

197 Див.: Михайлюк М. Забуття незабутніх / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2014. – Ч. 240. – Червень. – С. 15.

“віртуозність”», закидали авторів «брак обіцяючого обдарування», адже юнак писав верлібром, а для багатьох «верлібр – то гріх капітальний». Михайло Михайлюк не заперечує нашарувань впливів молодого румунської поезії, «її зашифрованої імажистики» на ранню поезію Івана Негрюка. Однак уважне око критика бачить проблески таланту «на рівні несподіваної, сміливої метафори, на рівні рядка, який зобов’язував задуматись над ним, а згодом у цілих строфах і віршах» (с. 107). І прогноз справдився: «пелюстки “металевих квітів” у збірці переважно з благородного металу». Роздумуючи над оригінальністю поетичного обдарування автора збірки, Михайло Михайлюк підкреслює: «Іван Негрюк за художницькою поетикою, внутрішньою інтонацією, навіть за зображувальними засобами та мотивами мало схожий на інших поетів, нікого не наслідує» (с. 108 – 109). Ця оригінальна стильова манера поета знаходить не менш цікаві «формули» для її характеристики у критика: «Пише яскраво за сугестійною силою метафор, хоч небагатослівно, без почету необов’язкових слів» – «перевертає пласти слів, як плугатар борозну» (с. 109). Акцентуючи на новаторстві в царині тематики (звернення до «поезії буденщини»), критик проводить паралель між нелегкою професією ливарника (Іван Негрюк працював ливарником), який надає форму металу, та мрією поета, втіленою у віршах, де матерія зримо набуває форми, де опис такого, здавалося б, буденного ранку праці в ливарному цеху справді нагадує чаклування алхіміка. Та найголовніше, на думку критика, що й становить запоруку подальшого розквіту Негрюкового таланту, – це те, що в його дебютній збірці «Металеві квіти» (1983) «багато чистого, непідробленого, безпосередності сприймання світу, його елементів у глибокому взаємозв’язку і взаємовизначенні» (с. 114). Михайло Михайлюк щедро благословив його на творчу працю: «Голос молодого поета – свіжий струмінь у нашій літературі» (с. 114). Як зазначив критик у додатку до «Слова про слово» (II), наступна збірка Івана Негрюка «Золотий браслет слова» (1986) «повільно, але надійно й невідпорно прокладає стежку до серця й свідомості читача, утверджується в нашій літературі»¹⁹⁸ насамперед завдяки громадянській ліриці, в якій автор заявляє, що «в світі нічого дорожчого серцю немає, як рідна земля батьківщини». Власне, третя і четверта збірки Івана Негрюка – «Балади і екстази» (1989) і «Таїносфера» (1994) – підтвердили, що їх автор – один із першорядних поетів в українській літературі Румунії.

Праця у видавництві «Критеріон» учила критика бути і вимогливим, і терплячим у надії на те, що молоді автори, котрим важко давалися таємниці

¹⁹⁸ Михайлюк М. Додатки до "Слова про слово" (II) / Михайло Михайлюк // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1987. – С. 176.

володіння словом, ще випишуться. Так доброзичливо і водночас вимогливо презентує він першу збірку Івана Непогоди (літературний нарис «Перша крапля, друга крапля»). Михайло Михайлюк зауважує, що для автора «поезія – вічна Фата Моргана». Критикові імponує наполегливість Івана Непогоди, однак дивує самовпевненість і самозакоханість молодого автора, недолугість рядків якого іноді викликає у нього іронічні коментарі. Та Михайло Михайлюк уперто намагається віднайти бодай крихти поетичного обдарування у збірці, і, здається, вельми радіє, коли знаходить «рядки непересічного рівня поетичного мислення» (с. 116). Він дає цінні поради дебютанту, радить позбутися «надмірної логічності віршованого викладу, майже хворобливої турботи про те, щоб поезія була схожа на найпростішу арифметичну операцію додавання» (с. 117), не виставляти на показ надто інтимні, особисті речі, за якими «читач бачить не поета, а його, так би сказати, приватну особу» (с. 118), відмовитися від пихатого декларування абеткових істин.

Та надії критика не справдилися: наступна збірка Івана Непогоди, що з'явилася через двадцять років, засвідчила поразку автора. Його вірші, – резюмує критик, – «не тільки застаріли морально, їхня художня квалітет і блідість проступає куди виразніше» (с. 119). Скутість уяви аж ніяк не є ознакою поетичного обдарування, а постійне прагнення оперувати аксіоматичними істинами не здатне замінити оригінальність поетичного бачення. Не рятує ситуацію, – підкреслює критик, – і любовна лірика: вона «сентиментально-альбомна, пораз моралізаторсько-сентенційна» (с. 122).

Галерея літературних портретів, представлена Михайлом Михайлюком у «Слові про слово», містить літературно-критичні «профілі» не тільки початківців: Юрій Павліш, чия збірка «Акорди» (1974) аналізує критик, дебютував іще на початку шістдесятих. Скептики «передрікали» цьому поетові творче вигасання, неспроможність дорости до рівня, якого за тринадцять років його мовчання досягла література. Критик починає презентацію «Акордів» наче дискутуючи з невидимими опонентами. Відштовхнувшись від назви збірки, у власних міркуваннях він оперує образами, суголосними музичній тематиці. Михайло Михайлюк акцентує на двох стильових прикметах Павлішевої збірки: збереження власного поетового голосу від несприятливих впливів і намагання, «щоб цей голос не звучав дисонансом у новонародженому оркестрі, в якому наймолодші одержали сольні партитури» (с. 125). Далі він веде мову про реалізацію поетом цієї «стратегії» на рівні тематики, образності, віршової техніки. Щиро хвалить здобутки, особливо – в пейзажній ліриці, чесно вказує не просто на дрібні недоліки – на недостатню роботу автора над виробленням власного стилю: «Тонкий спостерігач природи,

вміючи пензлем художника вирізнити найяскравіші кольори і вухом музиканта вловити найніжніші звуки, Юрій Павліш може в кількох рядках досягти певного бажаного ефекту чи ввійти в «блуд» і в багатострофовому вірші пройти мимо нього» (с. 126). Михайло Михайлюк відзначає сміливість поета в оволодінні «рідкісними поетичними формами»: пантуми і ронделі, сонети Юрія Павліша, на думку критика, виявляють справжню майстерність їх автора в опануванні формою: «Поет наче бере реванш над тими побратимами, які “хворіють” на багатослів’я, не завжди вміючи поставити уяву на службу витонченому образному вираженню» (с. 129).

Особливу увагу Михайла Михайлюка приваблює філософська поезія Юрія Павліша, вірші, в яких автор роздумує над покликанням митця, його непростим торуванням шляху. Михайло Михайлюк очікував від автора підкорення нових художніх вершин, тому наступна збірка – «Хвилі» (1982) – прикро вразила його прорахунками. Вчувається у думках критика навіть якась гіркота образи за невиправдані надії – так боляче реагує садівник, не отримавши очікуваного від яблуні, яку плекав: «Ці відкриття такі мізерні і висновки такі банальні... Виникає гостре враження виснаження джерела, яке живило Павлішеву поезію» (с. 132); «він здебільшого не переступає межі споглядальності й захопленості, викликаючи враження, що для збірки “Хвилі” “розкопано” всі пейзажні вірші з старих зошитів» (с. 135), відкинуті при редагуванні попередніх збірок «Акорди» і «Сходи». Особливо засмучують критика сонети на тему праці – «пласкі й декларативні, немов римовані агітки» (с. 139). Та він усе ж не втрачає надії на віднайдення поетом власного голосу, загубленого в «Хвилях» – збірка «набагато нижче реальних Павлішевих можливостей, небажане «інтермеццо» в його поетичному доробку» (с. 140). Зауважимо: така віра в можливості обдарованого поета, уміння все-таки за прорахунками бачити й можливі перспективи, палке бажання бачити ріст цього обдарування є прикметними для критика Михайла Михайлюка.

Непомильне відчуття таланту Михайлом Михайлюком у молодих авторів і підтримка, яку намагався дати їм своїм критичним словом, таки сприяли розвою цих талантів. Ось рядки із Михайлюкової анотації до першої збірки Павла Романюка «Замок перелітних птахів» (1970): «...З’явився новий поет, і його голос вже почули, і він задзвенить сильніше й переконливіше» (с. 141). Павло Романюк – восьма постать, чий поетичний силует на тлі доби представлений у «Слові про слово». Критик задоволено відзначає, що «після семи років від появи на світ першої збірки і п’яти від виходу другої, не відрікається від слів» у тій коротенькій анотації. Однак не може позбутися

«настирливої думки» про те, що його поява в літературі усього кількома роками раніше могла би бути більш яскравою. Михайло Михайлюк робить цікаві узагальнення про розвиток української поезії в Румунії, про бурхливий оновлюючий процес у румунській літературі та про впливи румунських авторів на молоду українську поезію. Йому десь трохи болить, що українцям доводилося проходити «школу» впливів. Тож і силуету про Павла Романюка він не випадково назвав промовисто – «Шукаючи себе». Критик ретельно аналізує ці пошуки, із задоволенням констатує, що «шукання власного голосу в найкращих поетичних текстах не безплідне, переважно тоді, коли автор, виражаючи свої пристрасні й мрії, доходить до створення атмосфери неспокою, невизначеної до кінця тривоги, коли деталь чи настроєва ситуація веде до певних узагальнень, коли метафори, в яких переважають сильні, яскраві, навіть “жорсткі” кольори, освітлюють стан його душі, контрасти душевних переживань» (с. 142 – 143). Критикові імponує ідейно-художня домінанта творчості Павла Романюка – «поетичне ствердження життя як пізнання, творчої дії, як складного і суперечливого буття» (с. 143). Звичайно, Михайло Михайлюк вказує на недоліки й прорахунки автора. Однак, упевнений він, у поезії Павла Романюка є майбутнє. Цікаво, що свою віру в поетичне обдарування цього автора він висловлює промовистим заключним реченням, використавши тут і назву першої збірки, і рядок із поезії Павла Романюка: «У “Замку перелітних птахів” ночують “слова з сенсом червоного птаха...”» (с. 145).

Завершує галерею літературних портретів, представлених Михайлом Михайлюком у «Слові про слово», ґрунтовна стаття «Маски поета», присвячена творчості Степана Ткачука. Огляд шляху цього автора в поезію – це аналіз збірок «Розколоте небо» (1971), «Наврочені роки» (1973), «Час без часу» (1975), «Посміх світу» (1977), «Кочівницька душа» (1980), «Подорож у вічність» (1982). Тут поєднуються глибока аналітика досвідченого критика і «жива реакція» рецепції зацікавленого читача на вдалі чи глухі образи, панорамність охоплення і конкретика аналізу того чи іншого поетикального вияву образного мислення поета. Занурюючись у таємниці творчої майстерні автора, «підпертого журавлем гадок», дослідник обирає цікавий ракурс, водночас і приймаючи запропоновані самим поетом «умови гри», і виявляючи майстерність дивитися з-поза гри: «Для Степана Ткачука поезія насамперед гра. Гра нелегка, з вогнем» (с. 146). Надалі, у всій літературно-критичній статті, образи «гри» і «маски» стають важливими композиційними складниками Михайлюкової статті, тим прийомом, що робить стиль критика не дидактично-нудним, а цікавим і легким для читання.

У першій збірці Степана Ткачука пильне око критика помічає те, що, зрештою, залишиться значимим у його стильовій манері й у наступних збірках: спорідненість поетичного мислення автора з драматургійним, або, як тепер модно казати, «інтермедіальність». Ткачукова поезія-гра починається, за висловом дослідника, з того, що «він обирає одну з підготовлених масок, ту, котра найбільше пасує до настрою чи затіяної гри, перевтілюється у зухвалого, веселого клоуна, та здебільше в трагічного міма, зживається з ними майже до ототожнення, пропонуючи нам (читачам) подивитися на світ очима зіграного персонажа. Найчастіше ми ладні йому повірити» (с. 146). Але автор, котрий часто міняє маски, ризикує збитися на нещирість із читачем: «постійна зміна масок насторожує, штовхає зазірнути краєчком ока за ширму...» (с. 146). Критик уловлює в цій майстерній зміні масок таки видиму загрозу втрати автором свого «я»: «В поезії Ткачука існує явна чи ледь уловима розбіжність між реальним станом речей, тобто власним “я” і його проекцією у сферу художності» (с. 146). «Не маючи причин запідозрювати поета в нещирості», критик усе ж застерігає його від загрози загубитися у множинності масок. Стаття Михайла Михайлюка цікава композиційно: адже аналізуючи «маски» і «ролі», образи, тематику, пафос поетичних творів Степана Ткачука, він говорить про його здобутки і втрати крізь призму обраної на початку «точки зору» театру: «Між виходами на сцену, в “антрактах”, скинувши чергову маску, наче втомлений драматичними ролями, Степан Ткачук пише інтимно-альбомні вірші з відлунням поезії Малишка, Сосюри, Павличка» (с. 147 – 148). Стиль критика – експресивний, сповнений влучних образів, що перегукуються з образною системою самого поета. Він з тривогою констатує, що поет надто звик до своїх масок, «вони диктують йому свою волю, він неспроможний вирватись і, мабуть, не хоче з їхнього полону, із замкнутого кола, яке викував, не передбачаючи всіх наслідків» (с. 148). Органічно постає питання, важливе для Михайлюка-критика: а яким бачить себе сам поет – без маски? Адже один із важливих принципів, сповідуваних Михайлом Михайлюком як критиком, є чесність митця з собою.

Знаючи, що можливості цього автора значно більші, ніж те, що представлено у першій збірці, Михайло Михайлюк не збивається на дифірамби окремим художнім знахідкам, а настійливо радить «добратися до справжніх покладів поезії». Він знову й знову застерігає: «Один із основних законів будь-якої гри – це неповторність складових елементів, інакше вона стає нудною, обтяжливою для учасників. Заманивши нас у свою гру (поетичну), Степан Ткачук іноді забуває цей закон, у своєму запалі не бачить велику схожість масок та ролей і неминуче повторюється» (с. 152). У «Розколотому

небі» критик як здобутки відзначає щирість авторового тону в поезії про рідний край, пронизаної «ностальгією безповоротного дитинства», в інтимній «невибагливій», але «теплій» ліриці.

Очікувані критиком зміни частково відбулися у другій збірці Степана Ткачука. І хоча «Наврочені роки» супроводжувались вступною статтею авторитетної Магдалени Ласло-Куцук, Михайло Михайлюк делікатно дискутує із її захопленими висновками про поезію Степана Ткачука. Він погоджується із думкою про «розкіш картин», але одразу ж і зауважує «надмірну строкастість», «позбавленість міри». Критик вказує і тут на «гру масок», а відтак ставить питання: «Де ж ті броди, що ведуть поезії нової збірки «на новий берег», до вищої якості?» – і знаходить відповідь у поглибленні психологізму письма: «Вони у здатностях бути аналітиком чужої душі». Ілюструючи власні думки яскравими прикладами з поезій Степана Ткачука, критик констатує, що у другій збірці значно менше «егоцентризму». Власне, зауважує він, до збірки «Наврочені роки» «не можна підступати з єдиним ключем». Тому, щедро відзначаючи художні знахідки збірки, гостро-іронічно виявляє і недоладності. Він ретельно намагається відділити твори, в яких «поет натрапляє на стежку, що веде до чистих родовищ поезії», від «нав'язливих образів і мотивів, що «чвалають», «шкандибають», «волочаться», «мандрують» у його пишному поетичному почеті, як вірні, проте набридливі «васали» за своїм «сеньйором». У такому ж річищі аналізу здобутків і програшів обсервується критиком збірка «Час без часу». Михайло Михайлюк одразу ж виокремлює тут посутнє, те, що вже остаточно викристалізовується у творчій манері автора: «Яскраве прагнення до чогось тривожного, бурхливого, небезпечного». Отже, оту «амор фаті», любов до долі, що кермує справжніми романтиками. Однак він зауважує тут і присутність однієї з «наймиліших масок» поета – маску «блудного сина». «Нове обличчя» Степана Ткачука, стверджує дослідник, постає хіба що в поезії баладного типу, новаторській для поета. У четвертій збірці, яку критик небезпідставно вважає «творчим інтермеццо» Степана Ткачука, декілька схвальних слів викликають поезії про Буковину, хоча й тут дослідник застерігає від фальшивої, надмірної пафосності.

Аналіз збірки «Кочівницька душа» Михайло Михайлюк починає зі спроби «розібратися у “тенетах” поетики першого циклу “Помста зраджених думок”, визначального для цілої книги». Він вирізняє, перш за все, три іпостасі поета, представлені тут. І вже йдучи від «зухвалого блазня» до ностальгуючого за Буковиною автора, аналізує зумовлені цими іпостасями художні особливості поезій. Михайло Михайлюк об'єктивно вказує на дисонанси, що виникають завдяки «великій відстані між невибагливим віршуванням»

і глибиною думки. Отже, в центрі уваги вдумливого критика знову формозмістова єдність, досягнення якої є справжнім показником поетичної майстерності. Цикл поезій «Туга за Тарасом Шевченком», відзначений обсерватором як «акт творчої сміливості», – найгостріше критикований. «Затерті епітети», «надмірна афектація почуттів», «безцеремонне, панібратське поводження, надто суб'єктивне трактування біографії Шевченка» – ось недоліки, які таки випробовують терпіння критика. Та й тут він спроможується на добре, заохочувальне, сповнене теплої посмішки, слово про автора: «Якщо творчий експеримент удався йому не повністю, то він поділяє "вину" з великим Кобзарем, об незміриму особистість якого спотикнеться ще не одне перо...» (с. 182).

Вимогою поетичної щирості, усвідомлення поетом потреби копіткої праці над власним обдаруванням продиктовані й зауваження критика щодо п'ятої збірки Степана Ткачука. Він бажає, аби автор «став Колумбом, шукаючи нових берегів поезії». Водночас підтримує автора у його реальних здобутках: «Слова дійсно "плодоносять" тоді, коли Степан Ткачук, позичаючи від бур струн власному серцю, мурує справжні престולי з слів і мрій, а не жонглює ними. У таких поезіях співпереживаємо разом з ним тягар болісної відповідальності перед родом, світом з його ранами й лицемірством, тривогу за те, що життя коротке і тимчасове, а він, поет, ще мало зробив для своїх ближніх» (с. 185). Фінальний акорд статті, що моделювалася автором від гри й образів-масок – до образу великої подорожі, звучить не тільки як побажання успіху. Це втілена в рядках віра в успіх. Віра лицаря Слова, що благословляє іншого на непросту, але важливу подорож.

«Іскриста криця» критичного пера Михайла Михайлюка, покликана до дії високою метою служіння Слову, залишила у книзі «Слово про слово» та чотирьох додатках до нього, а також численних публікаціях у періодиці, живі замальовки силуетів вісімнадцятих авторів на тлі доби. А це вже не тільки солідний збірник літературно-критичних статей, а й своєрідний виклад історії української поезії Румунії. При цьому Михайло Михайлюк – не просто сучасник і спостерігач. Він залишається одним із тих, хто наполегливо й невтомно об'єднує творчий потенціал українських письменників Румунії. Часто гостро-іронічний, але завжди доброзичливий, нервово відточений на непомильне чуття справжньої поезії, він спонукає авторів до постійної праці над власним стилем, над осягненням кращих здобутків літературної культури, плекає, наче добрий садівник, молоді пагони талантів. Ця висока мета служіння Слову не згасає в його серці.

Розділ 5
«...А ЖУРНАЛІСТИКА –
ЦЕ ПРОФЕСІЯ»

Саме так, винесеним у заголовок рядком¹⁹⁹, Михайло Михайлюк підкреслено означив місце журналістики у своїй мистецькій долі, відмежувавши публіцистичну діяльність від власне письменницької творчості, яка, за його тлумаченням, виявилася передусім у поезії, прозі й літературній критиці. Та як би там не було, журналістика забезпечувала йому не тільки кусник хліба насущного, а й значною мірою складала повноту життєвих вражень, що так чи інакше узагальнювалося в поетичних і, особливо, прозових жанрах. У кожний газетний матеріал він сповна вкладає свій письменницький хист – захоплююче, а іноді й інтригуюче розгортання сюжету, образність мислення, вишуканість мови тощо. Отже, газетярська справа і художня література у творчому світі Михайла Михайлюка не могли обійтися одне без одного, творячи той симбіоз людського, чи то пак, мистецького щастя («красивого і корисного»), про який писав Максим Рильський у знаменитому вірші «Троянди й виноград».

Газетярство вимагає щоденної невсипущої праці. У будні і свята, у спеку й холод вона кличе в дорогу, спонукає до пошуків того матеріалу, який стане цікавим і необхідним для читачів. За понад півстоліття праці в журналістиці Михайло Михайлюк сховає тисячі кілометрів, спілкувався з тисячами людей, написав тисячі сторінок. Із цього огрому газетного матеріалу він вибрав тільки якусь дециму для двох своїх публіцистичних книг «45 років з українським пером» (2009) і «Газетярські штрихи» (2015), скромно вважаючи, що справжнім журналістом він став тільки після грудневих подій 1989 року, коли «у першому числі «Вільного слова» надрукував без ідеологічних утисків статтю «Рівність, братерство, свобода» – за гаслом Французької революції»²⁰⁰. У передмові до цих видань автор прагнув окреслити суть свого журналістського кодексу, визначити принципи селекції статей та їх проблемно-тематичні пріоритети.

На основі власного професійного досвіду Михайло Михайлюк стверджує, що справжній журналіст у своїй діяльності повинен дотримуватися

199 Див.: Трайста М. Михайло Михайлюк – невиліковний романтик (до 75-річчя письменника, літературного критика, журналіста) // Наш голос. – 2015. – Жовтень. – Ч. 256. – С. 10.

200 Михайлюк М. 45 років з українським пером: Публіцистика / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2009. – С. 6.

трьох основних правил. По-перше, бути чесним перед обраною професією. Згадуючи працю в різних періодичних виданнях, визнаний майстер слова підкреслює: «З першого ж дня роботи в «Новому віку» (1964) я намагався писати чесно для українців і про українців, хоча без наголосу на їх етнічність, національну специфіку, бо це заборонялося цензурою»²⁰¹. Героями його нарисів, есе, репортажів ставали передусім прості трудівники – вчителі, видатні особи на ниві освіти й культури, селяни, лісоруби, рибалки, письменники Сучавщини, Мараморощини, Банату, Дунайської дельти. І якщо навіть у його статті і проникали певні ідеологічні штампи, а без них не можна було обійтися, бо інакше автор наражався на небезпеку бути звинуваченим в «аполітичності» й «інакомисленні» (а такі докори траплялися не раз!), то «це не змінювало докорінно суті написаного»²⁰². По-друге, опубліковане повинно чітко відображати позицію автора стосовно проблеми, про яку йде мова, висвітлювати правду життя. По-третє, обов'язок кожного журналіста – чітко дотримуватися професійної етики, ні за яких обставин не йти на жодні компроміси, а служити тільки правді²⁰³.

Свою журналістську працю Михайло Михайлюк тісно поєднав з українськими виданнями Румунії – газетами «Новий вік» (з 1990 р. – «Вільне слово») та «Український вісник», альманахом «Обрії» і журналом «Наш голос». У цих часописах він не тільки публікував власні матеріали, а й допомагав їм зміцнюватися організаційно, відповідно до вимог часу корегувати й доповнювати видавничі програми і творчі завдання, а окремі з них заснувалися завдяки його послідовній і принциповій позиції як журналіста і громадянина. Словом, кожне із відзначених видань – то окрема сторінка творчої долі Михайла Михайлюка, самовідданий вияв його журналістського хисту, частка енергії його великого серця і тепла людинолюбної душі.

Кожен часопис має свою передісторію співпраці із Михайлом Михайлюком. Так, «Новий вік» у свідомість видатного журналіста увійшов ще під час навчання в школі, коли він разом з учнями Серетського українського ліцею нетерпляче чекав виходу чергового числа газети, сподіваючись, окрім іншого, й на публікацію в ньому статей своїх колег, які пробували писати на культурно-освітні теми. А після закінчення другого курсу університету, на літніх канікулах 1961 року, Михайло Михайлюк підготував для «Нового

201 Там само, с. 5.

202 Там само, с. 6.

203 Див.: Михайлюк М. Газетярські штрихи / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2015. – С. 394. Далі при посиланні на це видання у квадратних дужках зазначатимемо тільки сторінку.

віку» свою першу статтю – розвідку «Думки про твори української літератури в РНР», яку газета опублікувала в шести своїх числах. Хтозна, може, саме цей матеріал відіграв вирішальну роль при призначенні блискучого випускника Бухарестського університету на роботу в редакцію «Нового віку», що сталося 1 серпня 1964 року. На першому своєму робочому місці новоспечений журналіст, за його ж спогадами, «писав, обробляв дописи кореспондентів (тоді їх було десятки), перекладав, майже щомісяця їхав у газетярські відрядження. Намагався робити якнайменше компромісів перед власною совістю і не надто розчаровувати читачів»²⁰⁴. Тому не раз перепало йому від головного редактора Іона Колесника за те, що в своїх репортажах про соціалістичну промисловість і соціалістичне сільське господарство він не цитував партійних документів чи «неоцінених» вказівок Ніколає Чаушеску.

Сам факт виходу періодичного видання рідною мовою мав величезне значення для румунських українців. «Новий вік» у той час, як свідчить журналіст, «був справжньою трибуною пробудження і виховання національної свідомості українців. Українці старшого віку знали рідну грамоту, яку вивчали ще за часів Австрії, коли існували українські читальні, церковні служби правилися по-українськи. Не кажучи вже про численних українських інтелігентів з Північної Буковини зі студіями в Чернівцях, котрі у 1940 році і після війни знайшли притулок у Румунії, рятуючись від більшовицького терору. Вони заклали основи рідної школи на Сучавщині, Мараморощині, серед задунайських українців, у Банаті»²⁰⁵.

«Новий вік» мав і неабияке значення для розвитку української літератури на теренах Румунії. У першому десятиріччі свого виходу він друкував твори Василя Марущака, Гаврила Клемпуша, Івана Федька, Івана Шмуляка, Михайла Волощука, Василя Скопця, Іллі Турлюка, Траяна Малиша, Юрія Павліша, Василя Баршая та ін. Згодом у коло його авторів увійшли письменники Павло Шовкалюк, Степан Ткачук, Корнелій Регуш, Стеліан Груя Яцентюк, Ілля Кожокар та ін. У «Новому віку» дебютували поети і прозаїки «золотої хвилі»: Іван Ковач, Михайло Михайлюк, Василь Клим, Михайло Небиляк, Микола Корсюк, Іван Негрюк, Іван Онужик, Павло Романюк та ін.

Очевидно, багатство імен, різноманітність творів за проблемно-тематичною спрямованістю, жанрами й художнім рівнем, що проходили через

204 Михайлюк М. Від "Нового віку" до "Вільного слова" / Михайло Михайлюк // Український вісник. – 2014. – Грудень. – № 23-24. – С. 5.

205 Там само, с. 6.

газету «Новий вік», навели на думку про створення спеціалізованого видання, яке б підсумовувало все найкраще, що давало на той час українське письменство Румунії. Так постав альманах «Обрії», який протягом 1979 – 1989 рр. побачив світ десятима випусками. Його зміст становить цілий комплекс поезії, прози і публіцистики, творів для дітей, літературознавчих, фольклористичних, мовознавчих і народознавчих статей, літературно-критичних оглядів, рецензій тощо. Загалом усі випуски альманаху формату 70х100/16 складають 2328 сторінок або 145,75 друкованих аркушів.

Упорядником усіх десяти випусків «Обріїв» виступив найглибший знавець українського літературного процесу в Румунії Михайло Михайлюк, який готував видання до друку чотири рази з Євгеном Мигайчуком, два – з Миколою Корсюком, один – із Корнелієм Регушем. Функції відповідального редактора виконував Микола Корсюк.

Протягом десяти років «Обрії» були, як зауважив Іван Негрюк, «своєрідною ареною і кузницею для українських письменників Румунії»²⁰⁶. Схоже, що це розуміли й інші рецензенти альманаху. Так, в одному з відгуків на його вихід підкреслюється: «І той, хто перегорне його (альманаху. – В. А.) сторінки, переконується, що він є своєрідним дзеркалом нашої літератури, а в його фокусі сконцентровані мистецькі тенденції наших письменників, духовна палітра кожного творця, що намагається, звісно, кожен по-своєму, збагачувати новими творами скарбницю літератури і культури Румунії на рідній мові. І при цій нагоді хочеться підкреслити, що духовні обрії наших письменників очевидячки поширшали»²⁰⁷. Справді, за альманахом можна вивчати один з найпродуктивніших періодів в історії української літератури Румунії. Крім того, слід відзначити, що до «Обріїв» потрапляло все найкраще, написане на той час. Упорядники Михайло Михайлюк та Євген Мигайчук і редактор Микола Корсюк неухильно домагалися, щоб на сторінках «Обріїв» «друкували свої найкращі твори якнайбільше письменників, приділяли кожному літературному жанру належне місце, силкувалися, щоб терези якості працювали бездоганно і були затверджені до друку тільки вартісні твори. З надрукованого видно, що селекція досить сувора. І так воно має й бути!», – констатував рецензент. В іншому відгуку на вихід чергового випуску альманаху відзначалося, що «Обрії» – «нове

206 Негрюк І. Штрихи до історії української літератури в Румунії. Альманах "Обрії" (1979 – 1989 рр.). Поезія: Дипломна робота. – Чернівці, 1997. – 66 с. (Машинопис). – С. 24.

207 Данила С. Верста і зірниці наших "Обріїв" / С. Данила // Новий вік. – 1983. – 1 груд. – С. 6.

переконливе свідчення про розвій українськомовної літературної творчості в Румунії», завдяки їм «читач довідується про її силу й горизонти та про утвердження місцевої критики, історії літератури й мовознавства на дедалі вищому рівні»²⁰⁸.

Значну, приблизно сьому частину обсягу альманаху «Обрії» склала поезія. А це, як зауважив Іван Негрюк, – «30 авторів, різних за віком, тематикою, стилем, рівнем художності і навіть (чи насамперед) за фахом»²⁰⁹. Мова йшла про вірші Івана Ковача, Миколи Корсюка, Івана Негрюка, Івана Арделяна, Кирила Куцюка-Кочинського, Оксани Мельничук, Павла Романюка, Михайла Небиляка, Степана Ткачука, Юрія Павліша, Теофіля Ребошапки, Михайла Волощука та ін.

Поважні здобутки мала й проза «Обріїв». За спостереженням упорядників альманаху, «тут сталося цікаве, але, на нашу думку, закономірне явище, характерне для молододі літератури, для кожної літератури взагалі, котра повинна розвиватися гармонійно в усіх своїх жанрах, висвітлювати життя, сьогодення в різноманітних формах художнього вираження. Тож поети, насамперед молоді, надрукувавши по збірці, відчуваючи відставання поезії від прози, почали працювати спочатку в її малих формах – новелах, оповіданнях, етюдах – прагнули заповнити існуючу прогалину. Найкращі їх здобутки втілилися в колективній збірці короткої прози «Наші весни» (1972), котра стала важливим кроком в подальшому розвитку цього провідного жанру кожної літератури. Саме молодому поетові Михайлові Небиляку суджено було написати перший в нашій літературі роман «Лорана» і одержати за нього премію Спілки письменників Румунії»²¹⁰. Що ж до епічних полотен цього жанру інших авторів, представлених на сторінках «Обріїв», то їх усього два: у 1979 р. альманах опублікував уривки з роману Михайла Михайлюка «Не вір крику нічного птаха», а в 1987 і 1989 рр. – фрагменти із твору Павла Романюка «Сорочка Несуса». Найпомітніші здобутки альманахової прози пов'язані з малими жанрами, в яких найуспішніше працювали Микола Корсюк, Корнелій Регуш, Орест Масикевич, Степан Ткачук та ін.

До позитиву «Обріїв», безумовно, варто віднести те, що їх сторінки адресувалися і школярам. У рубриці «Для вас, юні читачі» свої твори публікували Оксана Мельничук, Марта Бота та Юрій Павліш.

208 І. З. "Обрії" – 1988 / І. З. // Новий вік. – 1989. – 1 лют. – С. 7.

209 Негрюк І. Штрихи до історії української літератури в Румунії. Альманах "Обрії" (1979 – 1989 рр.). Поезія: Дипломна робота. – Чернівці, 1997. – 66 с. (Машинопис). – С. 28.

210 Слово про "Обрії" // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1979. – С. 6.

Зміст альманаху збагачували літературознавчі й літературно-критичні статті, огляди, рецензії Магдалини Ласло-Куцюк, Михайла Михайлюка, Івана Ковача, Дана Хорії Мазілу, Ігоря Лемного, Миколи Чередарика, Стеліана Груї, Степана Ткачука та ін. Важливо, що в них усебічно аналізувалася книжкова продукція українських авторів Румунії, що стимулювало й робило якіснішим розвиток письменства рідною мовою.

Багато для національного самоусвідомлення українців Румунії давала рубрика «Біля джерел народної творчості і мови», в якій друкувалися фольклористичні, мовознавчі й народознавчі розвідки Івана Ребошапки («Фольклорна «кардіограма» села Кілія Веке Тульчанського повіту», 1979; «Відгомони опришківства в українській уснопоетичній традиції Банату», 1981; «Осучаснення традиційних народних казок», 1984; «Інтернетнічний контекст пісні «Сидить Пінтя у темниці», 1985; «Синтагматична діалектна співвідносність, її рефлексії в літературі та деякі питання художнього перекладу», 1988; та ін.), Івана Робчука («Вивчення українських говірок в Румунії», 1979; «Вивчення українських говірок в Румунії. Словозміна», 1981; «Вивчення українських говірок в Румунії. Лексика з погляду її походження», 1982; «Вивчення українських говірок в Румунії. Діалектна лексикографія», 1983; та ін.), Віргілія Ріцка («Фонетичні особливості української говірки села Чукурова Тульчанського повіту», 1981; «Морфологічні особливості української говірки села Чукурова Тульчанського повіту», 1982; «Лексичні особливості української говірки села Чукурова Тульчанського повіту», 1983; «Діалектний словник української говірки села Чукурова Тульчанського повіту», 1985), Корнелія Регуша («Діалектний словник села Іпотешти Сучавського повіту», 1987; 1988; 1989), Корнелія Регуша та Аспазії Регуш («Прислівник в українських говірках Сучави», 1984; «Спостереження над термінологією воза в деяких українських говірках Румунії», 1985) та ін.

Отже, «Обрії» значно інтенсифікували розвиток українського письменства Румунії в усіх його виявах – поезії і прозі, літературознавстві і критиці, фольклористиці і мовознавстві. Водночас успішний вихід альманаху, особливо його роль в організації й активізації культурно-освітнього й літературно-мистецького життя українців Румунії, з усією очевидністю вказував на гостру необхідність створення спеціалізованого періодичного видання, яке б розвивало успіх «Обріїв». Так виник журнал «Наш голос», який почав виходити з липня 1990 року. Його першим головним редактором і одним із засновників став Михайло Михайлюк.

Зусиллями редакційної колегії і місцевої інтелектуальної еліти «Наш голос» сьогодні увіходить до числа найавторитетніших і найпопулярніших ви-

дань українського зарубіжжя. Чітко й послідовно з номера у номер журнал втілює задекларовані в першому випуску мету й завдання, підтверджуючи своє високе реноме «словом високохудожнім поезії та прози; вимогливим, безкомпромісним і справедливим критичним словом», яке дає «переконливу відповідь про стан нашої літератури, її здобутки, втрати і перспективи; фаховими статтями про рівень нашого культурного життя як на селі, так і в місті; проблемами, що їх підносить відновлення викладання рідної мови у школах; гостроактуальними репортажами з життя українського населення; розвідками і дослідженнями в галузі етнографії і фольклору; матеріалами, спрямованими на підвищення загального культурного рівня українського населення тощо»²¹¹. Крім того, видання має солідний науковий доробок із питань історії української, румунської та світової літератур, фольклористики й мовознавства. Основна увага «Нашого голосу», що цілком зрозуміло, – українська література Румунії, її історія і сьогодення, підсумкові огляди і рецензії на нові видання, дебюти і відгуки на них.

З 1993 року Михайло Михайлюк очолює газету Союзу українців Румунії «Український вісник», яка всебічно висвітлює різні аспекти життя української громади Румунії. Саме цей часопис дав можливість Михайлові Михайлюку сповна реалізувати себе як журналіста, адже з перемогою Грудневої революції 1989 року румунський народ здобув цілковите право на одне з найбільших завоювань демократії – право на свободу слова. Тому не дивно, що майже весь зміст збірників «45 років з українським пером» і «Газетярські штрихи» склали публікації «Українського вісника».

Назви публіцистичних книг Михайла Михайлюка – «45 років з українським пером» і «Газетярські штрихи» – утворюють своєрідний міні-текст, який через ключові поняття чітко співвідноситься із макро-текстом, органічно вписуючись у його структуру й акцентовано орієнтуючи читача на сприйняття їх основної змістової концепції. Першою назвою автор свідомо надав своїй книжці виразного національного забарвлення, пройнявшись нестримним бажанням якомога повніше розповісти про найзлободенніше, що наповнює життя українців як на теренах Румунії, так і за її межами. Назвою другої книжки акцентовано вибірковість журналістських публікацій Михайла Михайлюка, які склали лише незначну частку від великого цілого.

У процесі упорядкування збірників публіцистики Михайло Михайлюк опинився перед проблемою систематизації та відбору статей. Урешті

211 Голос усіх // Наш голос. – 1990. – № 1. – Липень. – С. 2.

принцип селекції виявився дещо несподіваним: із величезного масиву публікацій, що накопичився за понад півстолітній період журналістської праці, він відібрав тільки те, що було надруковане без «ідеологічних утисків», без втручання цензури. Крім того, упорядник залишив поза увагою суто інформативні матеріали, позбавлені публіцистичного спрямування і чіткої авторської позиції, віддавши перевагу тим, які порушують важливі суспільно-політичні проблеми. Не можна сказати, що такий підхід повністю задовольнив автора. «Зважившись скласти збірник публіцистики, – згодом пояснював він, – переді мною стояв вибір: звідки почати, що включити до нього, як вмотивувати його появу. Найперше я виходив з міркування, що українська преса на теренах Румунії має свою особливість: вона, навіть в умовах тоталітарного режиму, висвітлювала, хоча далеко неповно, життя українців. Тому може послужити джерелом інформації для дослідників історії української громади»²¹². Отже, публіцист усвідомлює важливість і своїх «дореволюційних» публікацій, тому має намір повернутися до їх селекції, щоби на цій основі скласти відповідну антологію. Адже в цілому публіцистика Михайла Михайлюка – як своєрідне мистецьке явище в певному інформаційному просторі – так чи інакше причетна до творення у специфічній формі історії конкретної групи соціуму, висвітлення різних сторін політичного і громадсько-культурного буття суспільства. Не випадково ж і сам автор, указуючи на мету формування одного зі збірників, відзначив: «Важу не так на зацікавленість читачів, як на дослідників нової історії української громади Румунії в умовах свободи і демократії»²¹³. Бо ж чи може рухатися народ уперед, не знаючи своєї історії, не осмисливши помилок і не намітивши в такий спосіб правильного курсу? Чи має значення історія української громади в Румунії для історії самої України? Чи може та громада вижити в складних умовах глобалізаційних процесів сьогодення, зберігши свою національну ідентичність? Відповіді на ці запитання цілком прогнозовані, і так чи інакше вони легко вловлюються в підтексті кожної статті обох збірників.

Книги публіцистики Михайла Михайлюка, що налічують відповідно 344 і 508 сторінок, упорядковано за хронологічним і жанрово-тематичним принципами. Структурно і концептуально вони майже збігаються, на що вказують розділи з однаковими назвами: «Інтерв'ю», «СУР і проблеми української громади», «Репортажі», «Коментарі. Полеміка». Однак перший

212 Михайлюк М. 45 років з українським пером: Публіцистика / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2009. – С. 5.

213 Там само, с. 6.

із них виокремлює спеціальний розділ, у якому актуалізується проблема національної належності гуцулів, позаяк після революції 1989 р. деякі журналісти і науковці намагалися представити їх не як корінних українців, а як окрему етнічну групу, що нібито вирізняється тільки її властивою мовою і культурою. Друга ж книга відкривається розділом, низка статей якого подає двадцятип'ятилітню історію Союзу Українців Румунії, тобто йдеться про «народження, становлення і діяльність організації національного рівня, яка покликана згуртовувати українську громаду з прицілом на збереження і розвиток її культурного життя, традицій, звичаїв, зростання національної свідомості українського люду» [6].

Проблемно-тематичне наповнення публіцистики Михайла Михайлюка актуальне, як ніколи. Сьогодні, в часи відстоювання української державності, пройти шляхом української національної меншини в Румунії, звернутися до її значних досягнень і очевидних невдач, показових успіхів і прикрих помилок, оптимістичних перспектив і сумних прогнозів означає зачерпнути досвіду з джерел мудрої історії. Адже автор не лише сформував збірники зі своїх праць на конкретну тему, а й вистелив перед читачем полотно значного часового відрізка, історії тернистого шляху української спільноти, близьких йому по крові людей. Кожен фрагмент публіцистичних книг Михайла Михайлюка виявляє чітку позицію автора, висновує логіку спостережень і водночас, що особливо важливо, відкриває читачеві широкий простір для формування власної думки.

Публіцистичний таланти Михайла Михайлюка виявляється у високій загальній ерудиції, принциповій оцінці явищ, унікальному вмінні вести полеміку, твердій переконливості аргументів, експресивності і точності вислову. Особливу привабливість викликає неухильне дотримання ним, публіцистом, усіх журналістських чеснот, тонке використання засобів гострої іронії та сарказму, надто ж, коли йдеться про порушення опонентами норм моралі та професійної етики.

Публіцистика Михайла Михайлюка зав'язана на проблемі національного буття української спільноти Румунії, адже писати для українців і про українців – це його внутрішнє покликання і професійний обов'язок, про що вже не раз мовилося. Журналістські виступи Михайла Михайлюка об'єднані своєрідним проблемно-тематичним кодом – концептом *Україна* і похідними від нього *українці*, *українство*, *українськість*. Вони виступають константами смислового навантаження, довкола яких концентруються роздуми про проблеми національного буття українців Румунії з погляду різночасових вимірів – минулого, сучасного і майбутнього.

Минуле української громади Румунії (середина 1950-х – кінець 1980-х рр.) у журналістських матеріалах Михайла Михайлюка постає в мінорних тонах, спричинених політичними утисками комуністичної влади. Українці Румунії, за спостереженнями публіциста, опинилися «в умовах темряви і безнадії», на межі «свого існування, на краю прірви, безодня якої означала втрату національної ідентичності. Все, що українці здобули у 1950-ті роки – роки дивної нині відлиги в національній площині – зводилось нанівець комуністичним режимом, який систематично нівелював національні риси нашої громади. Українські школи були румунізовані, бібліотеки знищені, буквально спалені, українська пісня приглушена різними заборонами, мова маргіналізована до побутового вживання. Рідне слово у своїй повноцінності жило тільки на сторінках книг українських письменників – напрочуд талановитих і сміливих, немовби з генетичних глибин українського роду у ті критичні моменти озвався голос крові і виплеснув на світ у мистецькій полівалентності» [36 – 37]. З почуттям гострого душевного болю пише публіцист, як у середині 1950-х років у Румунії розпочалися переслідування за так званий український націоналізм. З приходом до влади Ніколає Чаушеску журналістам української газети «Новий вік» «дедалі частіше й частіше заборонялося писати про українські справи, проблеми нашої національної громади»²¹⁴. Власне, писати можна було, але під ідеологічну диктовку, приблизно так: «мовляв, у такому-то селі пліч-о-пліч з румунами живуть і сумлінно працюють українці (дарма що село масово заселене саме ними, а румунів лише двоє-троє при керівництві)»²¹⁵. За таких умов газета «Новий вік» поступово позбавлялася можливості «виступити на захист українців, поставлених в умови денаціоналізації. У ЦК Компартії Румунії в секторі преси сиділи люди, які займалися спеціально пресою національностей і говорили нам: про оте пишйть, а про те не треба»²¹⁶. За такою ж вказівкою «зверху» знищили всі числа «Культурного порадника», «чорна рука» головного редактора газети відправила в небуття кількатисячну бібліотеку української літератури «Нового віку». Уся абсурдність такої ідеологічної «пильності» полягала в тому, що на посаду головного редактора єдиної тоді українськомовної газети Румунії було призначено особу, яка не володіла українською мовою. Тож власні статті співробітники редакційного колективу змушені були, як згадує Михайло Михайлюк, «писати спочатку

214 "Там голос твій ніколи не лукавив..." // Літературна Україна. – 1990. – 19 лип. – С. 7.

215 Там само.

216 Там само.

по-румунськи, щоби їх міг прочитати Колесник, бо довір'я до підлеглих він не мав» [340]. Складалося враження, робить висновок публіцист, що «новий головний редактор, будучи українського походження (родом з Бессарабії), має якусь патологічну відразу до всього українського, а своє прізвище носить як прокляття. В таких умовах «Новий вік» повинен був стати румунською газетою, друкованою українською мовою!» [340]. Та, попри це, Михайло Михайлюк відкидає будь-які зневажливі закиди на адресу «Нового віку» в тому, що це була комуністична газета. «Так, – пише він, – газета виникла і проіснувала до кінця 1989 року в умовах комуністичного режиму, в умовах посиленої денационалізації українців, в умовах жорстокої цензури. Але вона друкувалася українською мовою, у найкращих статтях ішла мова про культурно-соціальне життя українців, у ній друкувалися твори українських письменників. Газета була єдиною зіркою, що хоч трішки освітлювала дедалі темніше становище української громади Румунії. Без «Нового віку» українці мали справді бути сліпцями. На її сторінках вперше появились імена тих поетів і прозаїків, які після 1970 року почали друкувати свої книги у видавництві «Критеріон», піднявши рівень нашої літератури на загальноукраїнський рівень» [396]. Воістину, підкріплене правовими нормами функціонування усного й писаного слова рідною мовою – це головна складова духовного буття будь-якої національної спільноти. Ці основоположні умови забезпечення повноцінного існування українців на теренах Румунії Михайло Михайлюк відстоював і відстоює з усією пристрасністю публіциста. Крім того, варто додати, що в будь-якій державі тоталітарного типу створюється відповідна модель журналістики, в якій концепт *національна меншина* цілеспрямовано контрастує з концептом *титальна нація*, суцільно позитивний образ якої на противагу першій постійно підтримується офіційними засобами масової інформації.

Ситуація в житті української громади Румунії почала докорінно змінюватися після грудневих подій 1989 року, коли країна покінчила із комуністичним режимом і взяла курс на європеїзацію суспільства. З тих знаменних днів «можна на повний голос заявляти і писати, що ти українець, що ти належиш до галузки великого українського народу, закинутої волею історії поза материнський материк, що вже маєш свободу слова і що національну свідомість і совість вже не мусиш ховати поза сімома замками» [37]. Відтоді концепти *Україна*, *український* почали набувати нової семантики. Ще двома роками пізніше Україна стала незалежною державою, а Радянський Союз, до складу якого вона входила, припинив своє існування. Між Україною та Румунією встановилися дипломатичні відносини, що

інтенсифікувало політичні, економічні й культурні зв'язки між двома сусідніми країнами.

У цей переломний для обох народів час значно посилюється інтерес румунських українців до України, її історії і культури. Протягом 1990 року Михайло Михайлюк двічі побував у Києві, здійснивши свою давню мрію – «відчути під ногами українську землю» [416]. І з того моменту, коли він зустрівся на столичному вокзалі із київськими друзями, то наче «побачив золотoverху Софію, Печерську Лавру, музеї, до падіння з ніг блукав його то рівними, то крутими вулицями, стояв над Дніпром-Славутичем» [418]. Таким чином, концепт *Україна* в публіцистиці Михайла Михайлюка асоціюється передусім зі столицею – політичним, духовним і культурним центром українців усього світу. Саме звідси, з київських пагорбів, піднялась Україна «за своє національне єство, за свою державність» [427]. У роздумах публіциста, навіяних побаченням у Києві, Каневі і Львові, Україна постає як новітнє політичне утворення, співвідносне із поняттям незалежної держави, народження якої відбувалося в стійкій протидії комуністичному режимові.

Духовно-культурний чинник – окремий рівень концепту *Україна*, що постає в публіцистичних статтях Михайла Михайлюка, написаних під час поїздок до Києва. У коментарях до вражень від Міжнародного фестивалю «Золотий гомін» (вересень 1990 р.) автор переконує, що «українська поезія таки дійсно феномен світового значення, хоча вона народилася, розвивалася і боролася за своє існування в надзвичайно складних і трудних умовах, пройшовши від Шевченка до наших днів мученицький шлях» [421].

Для публіциста Михайла Михайлюка цілісність України забезпечується неподільністю духовної культури, в тому числі й поезії, твореної українцями в різних куточках світу. Тому він категорично не погоджувався з виступами американських промовців, які на конференції «Феномен української поезії», що проходила в рамках фестивалю, намагалися провести надуману межу між тією поезією, що твориться в Україні, і тією, що народжується в діаспорі: «Міркування промовців із-за океану були цікаві, просякнуті повчаннями, але якісь стерильні і штучні. Чи не тому присутні гаряче аплодували Миколі Корсюку (Румунія), котрий у своєму короткому, та змістовному, слові пристрасно заперечив проти збіднення української поезії способом штучного поділу, виявленням у ній «слабкостей» «рафінованого» естетичного характеру. Українська поезія велика, єдина й неділима» [421]. Крім того, Михайло Михайлюк духовну єдність українців мислить і як єдність політичну, бо і одна, і друга значною мірою творилася і твориться засобами поезії і культури загалом. Невипадково він покликається

на Дмитра Павличка, який, звертаючись до делегатів «Золотого гомону», наголосив: «Нас, українців усього світу, відвіку об'єднує лиш один прапор, синьо-жовте знамено, яке оспівав свого часу геніальний Павло Тичина. Тут, на Україні, ми не раз розпинали своє натхнення на хресті затаєної непокори і фальшивого послушенства. Для нас Україна – це не політика, це сенс нашого життя, наша минуність і майбутність» [422]. Під знаком промовленого проходили наступні дні фестивалю, ознаменовані відвідинами українських національних святинь. Тарасова гора біля Канева, де спочиває прах великого українця, нагадала, що навіть після свого фізичного відходу геніальний поет повинен був пройти ще один шлях із далекої чужини на рідну землю, щоб закріпити в душі свого народу «волелюбство, національну гідність, прагнення до відродження» [424]. Львів, де національний дух «значно сильніший і масовіший» [425], зустрів рішучим скиненням примарного ідола комунізму і освяченням монумента Маркіянові Шашкевичу та відкриттям музею альманаху «Русалка Дністровая». В упертому протистборстві старого й нового народжувалася незалежна Україна, шлях до якої прокладали національні світочі. Заради неї вони творили, заради неї жертвували своїм життям.

У публіцистиці Михайла Михайлюка концептуальний портрет *незалежної України* твориться на основі всебічного аналізу тих процесів, які відбуваються в постколоніальній державі. У розмовах із надзвичайними і повноважними послами України в Румунії Леонтієм Сандуляком, Олександром Чалим і Теофілом Бауером Михайло Михайлюк постає як ерудований співбесідник, тонко обізнаний із проблемами державотворення, здійснюваного народом, котрий скинув пута комуністичного режиму і став на шлях вільного розвитку. У публіцистичних статтях Михайла Михайлюка акцентується на проблемі політичного авторитету України на міжнародній арені, який підтверджується у першу чергу передбачуваним і стабільним партнерством із світовими державами. Адже з перших років свого існування незалежна Україна в зовнішній політиці демонструє стабільність, повагу до загальновизнаних норм і принципів міжнародного права, поступальну ходу по шляху інтеграції до європейської демократичної спільноти, відданість узятим на себе зобов'язанням. Водночас Михайла Михайлюка тривожить проблема надійності Будапештського меморандуму, за яким Україна відмовилася від ядерної зброї, адже жоден із міжнародних документів не дає абсолютних гарантій безпеки та територіальної цілісності будь-якої держави. З погляду сьогодення ці застереження публіциста, висловлені 1996 року, можна назвати не лише завбачливими, а й такими, що підтвер-

джуються глибоким розумінням практики політичної поведінки окремих країн, які часто легковажать нормами міжнародного права.

Концепт України як самостійної держави в публіцистиці Михайла Михайлюка осмислюється в різнопросторовому вимірі: *Україна у світі, Україна в материковій Україні, Україна в позаматериковій Україні (діаспорі)*.

Одним із найважливіших у міжнародному аспекті вважаються дружні стосунки між територіально близькими країнами і партнерство. Адже «від добросусідських відносин між державами в значній мірі залежить добробут і спокій їх громадян. [...] Ось чому Україна надає пріоритетне значення двостороннім стосункам з Румунією» [153]. Крім того, обидві держави «мають багато подібних проблем, що зумовлені подібністю історії», насамперед тим, що в них проводився «протиприродний комуністичний експеримент з побудови «світлого майбутнього», часто їхні народи «допомагали один одному в боротьбі за виживання» [153]. Візити державних діячів України та Румунії створюють підвалини договірно-правової бази для розвитку двосторонніх відносин. Україна, на переконання публіциста, повинна стати державою демократичною, європейською, про що зокрема свідчить той факт, що Верховна Рада України прийняла закон про національні меншини, який гарантує створення оптимальних умов для їх національно-культурного розвитку.

Концепт України в материковій Україні Михайло Михайлюк пов'язує із *концептом свободи*, вільного розвитку й побудови держави європейського типу. Процеси її народження він прагнув збагнути «зсередини», детально проаналізувати всю їх «комплексність» – «від психологічного імпаكتу акта проголошення незалежності та його наслідків у житті українського народу, зіткнення політичних сил, економічної кризи, конфліктів із великоімперськими намірами Москви до культурно-духовного життя, відродження національної свідомості, життя пересічного українця» [185]. Побачити «красу відродження країни», тобто України, допитливому журналістові допомагають живі враження очевидців. В інтерв'ю визначний учений, доктор економічних наук, відомий румунський українець, перекладач, есеїст, знавець літератури і мистецтва Ігор Лемний – один із них. Протягом кількох місяців він викладав принципи переходу до ринкової економіки в одному з навчальних закладів Львова. «Україна прийшла назавжди», «із кожним днем незалежного буття Україна укріплюється й утверджується», – констатує він і немовби передає суть всезагального завзяття, з яким українці приступили до відновлення своєї держави. Особливого піднесення додає споглядання історичної національної атрибутики, яка стала основою державної

символіки: «Тризуб – повсюди, адже це герб держави, і він на всіх вивісках державних установ жовтим кольором на синьому тлі. Тризуб на всіх поштових скриньках, а їх багато. На всіх офіційних паперах, на багатьох поштових марках, на кашкетах та шапках офіцерів і солдатів української армії, на багатьох газетах» [186]. Синьо-жовтий прапор у святкові дні майорить майже на кожному будинку.

Але не можна сказати, що румунським гостем цілком заволоділа якась сліпа ейфорія. Досить критично і кваліфіковано він роздумує над тодішніми українськими проблемами. Найпослідовнішими ворогами незалежності України він справедливо вважає прихильників російської колоніальної імперії і комуністів, даючи їм влучну характеристику: «Які брехуни! Адже вони не раз висловлювалися за волю народів, а потім підло топтали її, вони наступники московського царизму» [186]. Не сприяють загальнонаціональній ідеї чимало факторів: деструктурованість українського суспільства, велика кількість партій – звичайних угруповань, які «ще не мають чітко визначеного соціального запліччя», непримиренні конфлікти всередині Верховної Ради, де депутати-комуністи роблять все можливе, щоб звузити незалежність, близька до безнадійної економічна ситуація, складний стан в галузі культури, інформаційна агресія з боку Москви, яка не припиняється ні на хвилину. На жаль, подолати ці проблеми Україна не змогла і по сьогодні, додавши до них і найвідчутнішу – тотальну корупцію, яка найбільше стримує її поступ до загальносвітових державних стандартів.

Зі здобуттям незалежності українці сподівалися на стрімке підвищення рівня добробуту, але те, що залишилося після комуністичного режиму (спотворена економіка, духовно скалічені люди та й сама українська земля – «зона екологічного лиха»), на жаль, не могло дати свіжих паростків.

У публіцистиці Михайла Михайлюка 1990-х років порушено чимало проблем, які дозволяють бодай частково глянути глибше і на сучасні події в Україні. Передусім відзначене стосується роздумів про соціально-політичні та економічні процеси в Україні, відносини з іншими державами, в тому числі і з Росією.

Концептуальний портрет новітньої України у свідомості зарубіжного українця постає як засіб відновлення зв'язку з історичною батьківщиною, втраченого через політичні перепони, що врешті-решт уможливорює його національну самоідентифікацію в сучасному глобалізаційному просторі. Для публіциста Михайла Михайлюка важливо, щоби такий зв'язок був двостороннім. Тому в його статтях часто порушується питання про державну підтримку Україною закордонного українства. Ідеться про конкрет-

ні освітні та культурні програми, але їх ефективність і достатність автор з делікатності не коментує. Проте кожен, хто хоч трохи обізнаний із цією надзвичайно актуальною для обох сторін проблемою, розуміє, що вона розв'язується надто повільно й наразі не дає бажаних результатів.

Концепт України в позаматериковій Україні (діаспорі) в публіцистиці Михайла Михайлюка втілюється через роздуми про життя української громади Румунії, її історію і сучасність. При цьому минуле осмислюється крізь призму історії Союзу українців Румунії, передусім вражень від його першого з'їзду, який відбувся наприкінці квітня 1990 року. «Дотримуючись правди і справедливості» [10], Михайло Михайлюк прагне об'єктивно передати суспільно-політичну атмосферу, в якій народжувалася ідея заснування національного об'єднання українців Румунії, розповісти про справжніх ініціаторів його створення, відтворити дійсний перебіг подій, що передували підготовці та проведенню установчого з'їзду СУРу.

Результати роботи першого форуму українців Румунії Михайло Михайлюк оцінює надто критично. «Перший з'їзд СУР пройшов, проблеми залишилися», – читаємо в заголовку однієї з його статей. І тут же інше: «З'їзд справді став історичною подією в житті української національної меншості» [13]. Проте нема підстав шукати якихось суперечностей у судженнях письменника. Загалом сприймаючи з'їзд як знакову подію в житті української громади Румунії, Михайло Михайлюк категорично не погоджувався з тим, як його, ідеалізуючи, оцінив голова СУРу Степан Ткачук. Хоча з'їзд був покликаний «стати тією рушійною і кристалізуючою силою, якої бракувало протягом десятиліть неорганізованого з національної точки зору життя українців» [13], але через брак належної підготовки його робота «проходила певною мірою під знаком імпровізації» [14]. Зокрема, неприємно вражали неточність інформації про кількість українців Румунії та членів Союзу [14], неповнота висвітлення життя української громади в післявоєнний період, відсутність перспективної програми дій. Дуже мало зробив з'їзд для вироблення тактики у виборчій кампанії, популяризації сурівських кандидатів у депутати. І ще багато чого розчарувало Михайла Михайлюка, як, наприклад, «кволий голос українського електорату», пов'язаний із низькою національною свідомістю [42] і т. ін.

З'їздівська доповідь Степана Ткачука «найбільше зосереджувалась на безправному становищі українського населення в період поваленої диктатури, на закликах до відродження національної самосвідомості, плекання рідної мови, духовного піднесення, організованості» [14]. Тим часом деякі промовці, як, наприклад, Микола Корсюк і Михайло Небиляк, зауважували,

що «всі несповнення і прорахунки не можна пояснювати тільки процесом денаціоналізації (реальної), задушливою атмосферою чаушістської диктатури. Багато в чому винні і самі українці, котрі з різних причин – зневіри, страху, кар'єризму, опортунізму – відійшли від рідних джерел, своєї духовності, місії, свідомо чи менш свідомо завдаючи непоправної шкоди українській людині» [15]. Також учасники з'їзду хотіли дізнатися про історію українців Румунії, про їхній внесок у матеріальну і духовну культуру країни, в якій вони проживають, про те, як їм вдалося перед викликами часу зберегти свою національну ідентичність.

Натомість Михайло Михайлюк пропонує своє бачення проблеми, підказує методи вдосконалення роботи сурівської організації (стаття «Перебудову СУРу треба починати з правди», 2005 р.) і підводить підсумки її діяльності («Роздуми до 20-ї річниці Союзу українців Румунії», 2010 р.). Розповідаючи про те, як закладалися «основи національної будівлі української громади Румунії»²¹⁷, автор ставить собі за мету допомогти землякам «вирушити в нову дорогу до справжнього національного відродження української меншини Румунії»²¹⁸. Друга стаття стає своєрідним підсумком: чого ж удалося досягти за тривалий проміжок часу? Отже, станом на 2010 рік «національна організація українців Румунії має вже свою історію», подолавши несприятливі умови, темряву й безнадію, дні, коли «українська меншина перебувала на межі свого існування», втративши національну ідентичність. Огляд того важкого становища неможливо зробити краще, ніж це вдалося автору, бо він був безпосереднім учасником і свідком усіх тих подій, коли українська громада ледве животіла. «Крім літератури справді високого художнього рівня, на диво без кричущих компромісів, викладання української мови у румунських школах з болючими «білими плямами» (маю на увазі Буковину і задунайських українців), крім кількох гуртків художньої самодіяльності і нечисленних церков з відправою рідною мовою, ми нічого іншого помітного не мали. Навіть не мали педагогічної школи для підготовки українських учителів. Ще мали газету «для українського населення», в якій нізащо не можна було відстоювати українську справу. Жажливо мало!» [39], – констатує письменник. І як змінилася ситуація на сьогодні: «СУР має широкі можливості і засоби активного впливу на свідомість українців. У Румунії діють демократичні європейські закони у справі національних меншин. Держава виділяє необхідні фінансові засоби

217 Михайлюк М. 45 років з українським пером: Публіцистика / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2009. – С. 150.

218 Там само, с. 155.

для збереження і розвитку національної і культурної ідентичності нацменшин, включно української. СУР, як національна організація української громади, через свого представника у Парламенті, у Міністерстві культури, через шкільних інспекторів, представників у державній адміністрації має можливості обстоювати інтереси українців. Крім того, завдяки урядовому фінансуванню, СУР видає чотири публікації українською мовою і одну румунською, друкує книги українською мовою» [40]. Доволі непогані показники за такий короткий час! Нелегко було «виборсуватися українцям з тенет минулого». Але тішать «обнадійливі результати, що українці врятовують своє національне єство» [41]. Великі надії вони покладають на Україну – на свою історичну батьківщину, сподіваючись більшої підтримки і допомоги.

На «теплій і діловій» [481] зустрічі Президента України Віктора Ющенка з українською громадою в Бухаресті підкреслювалося, що «закордонні українці відчують плече України-праматері, що з державного бюджету виділено гроші для допомоги українській діаспорі», що «Україна готова фінансувати українську освіту, культурну діяльність, церковну» [481], планувалося заснувати Український культурний центр у Румунії, розв'язати проблеми шкільництва, бібліотек, культурних дійств. Прикро, але із запланованого зроблено дуже мало, від чого знижується авторитет України не лише в очах українців Румунії, а й усього світу. І найгірше – від цього втрачається відчуття їхньої причетності до України та її культури.

Про промахи й недоліки в роботі України із закордонними, в даному разі румунськими українцями, Михайло Михайлюк ніде прямо не говорить. Але так чи інакше ця проблема виразно прочитується в підтексті його статей. Особливо тоді, коли йдеться, наприклад, про втрату значною частиною українців національної самосвідомості. Письменник наводить причини цього процесу: в якійсь із шкіл з ініціативи директора-українця, який хотів би втриматися на посаді, батьки «одностайно» голосують, щоби не викладалася «нав'язана» їхнім дітям українська мова; «в іншому місці сільській художній самодіяльності заборонили ставити на сцені будинку культури українську класичну п'єсу», бо ж «пісні, звичаї, конотації з історією України могли ввести у «блуд» покірних, слухняних і лояльних українців»²¹⁹; у газетах «нищать паростки українського духу, які виживали хіба що в «Літературному додатку». Було проголошене абсурдне гасло: написане по-українськи повинно звучати по-румунськи!»²²⁰. Ще одним засобом нівелювання, знецінення належності до всього українського став перепис

219 Там само, с. 255.

220 Там само.

населення, за яким офіційна кількість українців зменшувалася удвічі чи навіть утричі. Безумовно, такі і подібні факти чинять психологічний тиск на українську спільноту і негативно впливають на збереження нею своєї національної ідентичності.

Різні аспекти життя української громади Румунії Михайло Михайлюк порушує і в численних полемічних статтях. Цей публіцистичний жанр у його творчості зумовлений необхідністю спростовувати неправдиву інформацію про українців, яка час від часу з'являється в румунській періодиці. Стаття «У «Романія Маре» – велика неправда» (1991) стала відгуком на закиди якогось Джордже Кракалії. Дописувача румунської газети, що, очевидно, сховався під вигаданим прізвиськом, обурило те, що в доповіді на Десятому з'їзді Спілки письменників України Юрій Мушкетик сказав: «В Румунії за диктатури Чаушеску було закрито українські школи й ліцеї». Що це було саме так, Михайло Михайлюк відповідає «ревному адвокату бувшого диктатора» мовою цифр і логікою фактів, при цьому додаючи: «Кожний має право на особисту думку, але вона не повинна бути ані наклепницькою, ані виходити за межі добросовісності, здорового глузду. У галузі статистики треба звертатися до надійних джерел» [288]. Без тверезого погляду на минуле, без розуміння власних помилок і усунення політичних інтриг неможливо побудувати суспільство якісно нового типу.

Публіцист Михайло Михайлюк прагне не лише встановити істину, а й дати рішучу відсіч тим, хто навмисне спотворює дійсність, перекручує факти і цим відверто чи приховано шкодить репутації національних меншин Румунії. Статтю «Чим таки провинилися українці?» (1997) він відгукнувся на звіт Румунської Інформаційної служби під назвою «Екстремістські дії деяких угруповань з ряду національних меншин», який заслухала парламентська комісія, про що написала газета «Націонал» від 7 листопада 1997 р.: «Працівники інформаційної служби підтвердили, що державні власті не мають ніякої сили у певних зонах країни, як, наприклад, у повітах Гаргіта і Ковасна, Дунайській дельті і частково у Добруджі». У цих зонах «сепаратистські і ворожі дії стосовно Румунської держави розгортають *«більш чи менш таємні групи з ряду мадярської та української національних меншин»*. Керівні кадри згаданої служби підкреслили, що офіційно жодну організацію цих національних меншин не можна звинувачувати у посяганні на національну безпеку, але *«деякі їх дії своїм безконтрольним та сепаратистським характером, з часом, у сприятливих обставинах, можуть призвести до прямих та відкритих дій проти Румунії та її територіальної цілісності»*. Навівши приклад певних мадярських організацій, працівники

інформаційної служби підкреслили, що українська меншина, хоча вона менш чисельна (ніж мадярська), своїми певними елементами *«має такий же небезпечний потенціал, як і мадярська, а може, навіть більший»*, оскільки українці запальніші і над ними важче встановити контроль. Ці явища найпомітніші в Дунайській дельті» [233]. Звичайно, ця думка безпідставна, а місцями й безглузда. Михайло Михайлюк спростовує її, виявляючи власне бачення проблеми. Наклепи на українців зачіпають його до глибини душі. Нерозуміння, а іноді й відкриті напади та безпідставні закиди з боку деяких представників влади гальмують, а то й унеможливлюють процес самореалізації нацменшин.

Обурює Михайла Михайлюка й дезінформація, якою подеколи наповнюються румунські засоби масової інформації. Адже переінакшення і фальсифікація історії (а особливо української) справляють далекий від позитивного психологічний (і не тільки!) вплив на життєдіяльність української меншини. Газета «Романія лібере» від 17 березня 1992 р. опублікувала «повну жовчі й фальшу статейку» Дана-Лівіу Ніколає «Ідуть козаки!», в якій українські воїни постають «злоякісним наростом на тілі мирної України», «суспільною категорією, свого роду військовою кастою, відлученою від цивілізованого світу, але збережені для брудних справ, які інші не погодилися б виконувати». Тут же козакам приписують участь у кривавих подіях у Придністров'ї. Такому «тлумачеві» української історії Михайло Михайлюк пропонує взяти до рук бодай книгу румунського історика Джуреску, в якій написано, що «у війську Міхая Хороброго воювали тисячі козаків, яких славний воєвода вважав найхоробрішими і найвірнішими воїнами» [251]. «Чи, може, скажете, що він використовував козаків для «брудних справ?», – запитує свого візаві Михайло Михайлюк і продовжує: «У тій же історії прочитаєте про трагедію молдавського господаря Йона-Воде Лютого, якого зрадили власні бояри, перейшовши на бік турків. Не зрадила лиш тисяча козаків на чолі з гетьманом Свірчевським, полігши до останнього на полі бою. Ось якими «найманцями» були запорізькі лицарі!» [251].

Наступного ж випуску газета «Романія лібере» подала статтю «Українські козаки проти російського шовінізму», у якій спростувала причетність українського козацтва до трагічних подій у Придністров'ї. Але зерно, кинуте чорною рукою фальсифікатора, уже встигло прорости, і, на жаль, недовіра до всього українського почала виходити за межі газетних шпальт.

За переконанням Михайла Михайлюка, на вироблення почуття національної гордості в кожній людині повинні працювати різні фактори. Якість телепередач – один із найефективніших у цій справі. Тому письменник го-

стро полемізує із позицією Івана Серединчука, який «ревнює до своїх так званих телепередач» про нібито «традиційний образ» українця», якому «за будь-якої погоди дай можливість тільки заспівати чи бодай послухати пісню» [245]. Тож, за такою логікою, українців не треба турбувати злободенними темами. Натомість Михайло Михайлюк прагне переконати своїх одноплеменців у протилежному, акцентуючи на тих проблемах, які потребують нагального розв'язання, зокрема й при допомозі якісних телепередач.

Значення публіцистичних виступів Михайла Михайлюка полягає насамперед у тому, що вони закликають українську громаду Румунії до тіснішого згуртування, навчають бути вірними своїй національній приналежності, берегти свою мову і звичаї, сповна користуватися законами Румунської держави, які гарантують гармонійний розвиток кожної національної меншини. Найголовніше, напучує письменник, щоби українці поважали самі себе, щоби вірили у власну неповторність, шанували свою окремішність, не розпорошувалися на *рутенців, русинів чи гуцулів*, а усвідомлювали, що всі вони представники однієї нації, яка має високий авторитет у всьому світі.

Публіцистика Михайла Михайлюка інтерпретує чимало різних питань з життя українців Румунії та відстоювання ними своїх національних прав. І якщо публіцистичний твір стає важливим і надійним інструментом для осмислення актуальних подій, засобом формування власної думки і орієнтиром у пошуку правильних відповідей, то слова про те, що «журналістика – ремесло невдячне» і що «публіцистичний твір, якщо він не сенсаційний, – живе на газетній сторінці тільки в день його появи», наражаються на активний інтелектуальний спротив. І коли вимогливий читач знайде на сторінках публіцистичних статей Михайла Михайлюка відповіді на ті питання, які його хвилюють, то думка про дієвість і значення журналістського слова ще раз підтвердить свою істинну суть.

І ще про одне. Очевидно, найважливіше. Публіцистика Михайла Михайлюка – то своєрідна історія української громади Румунії, яка охоплює понад півстоліття. Викласти її зміст відповідно до наукових канонів із залученням тих документів, до збору, систематизації й узагальнення яких не втомно закликає письменник, – справа вельми важлива і вкрай необхідна. Адже будь-яка національна громада поза межами історичної батьківщини тільки тоді може заявити про себе на повний голос, коли матиме власну писану історію.

У КОЛІ ДРУЗІВ І КОЛЕГ

У сурівському офісі

Володимир Антофійчук
і Михайло Михайлюк

Зацікавлена
розмова з Вірою
Китайгородською

Два Михайли – Михайлюк і
Сидоржевський

Михайло Михайлюк і Борис
Бунчук

Вітання із 70-річчям

Михайло Михайлюк у
Чернівцях. 13 серпня
2015 р.

У Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича

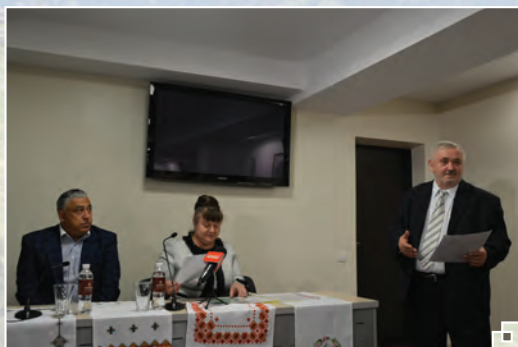

Михайло Михайлюк дарує із власної колекції
експонати літературно-меморіальному музеєві
Ольги Кобилянської

Вручення літературно-мистецької премії
ім. Ольги Кобилянської. 26 листопада 2015 р.

На рідному обійсті. 2015 р.

Михайло Дорунда вертався в рідні місця, як пілігрим до святині або як вигнанець на суд. Він завжди думав серцем, і в нього склався такий душевний стан, ніби він мав давати перед рідними, живими і мертвими, перед стежками і дорогами, місцем, на якому стояла хата баби і діда, перед полями і деревами, перед усіма людьми одвіт.

*Михайло Михайлюк,
«Не вір крику нічного птаха»*

Вид на Серет з гори Саска. На передньому плані – найстарший брат Михайла Михайлюка Іван.

Тихо повз місто несе свої води річка Серет

З молодшим братом Октавіаном

На могилі батьків

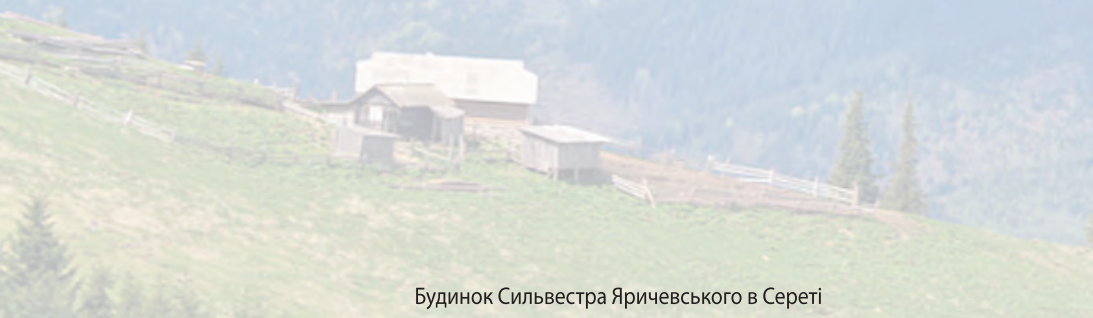

На подвір'ї рідної школи

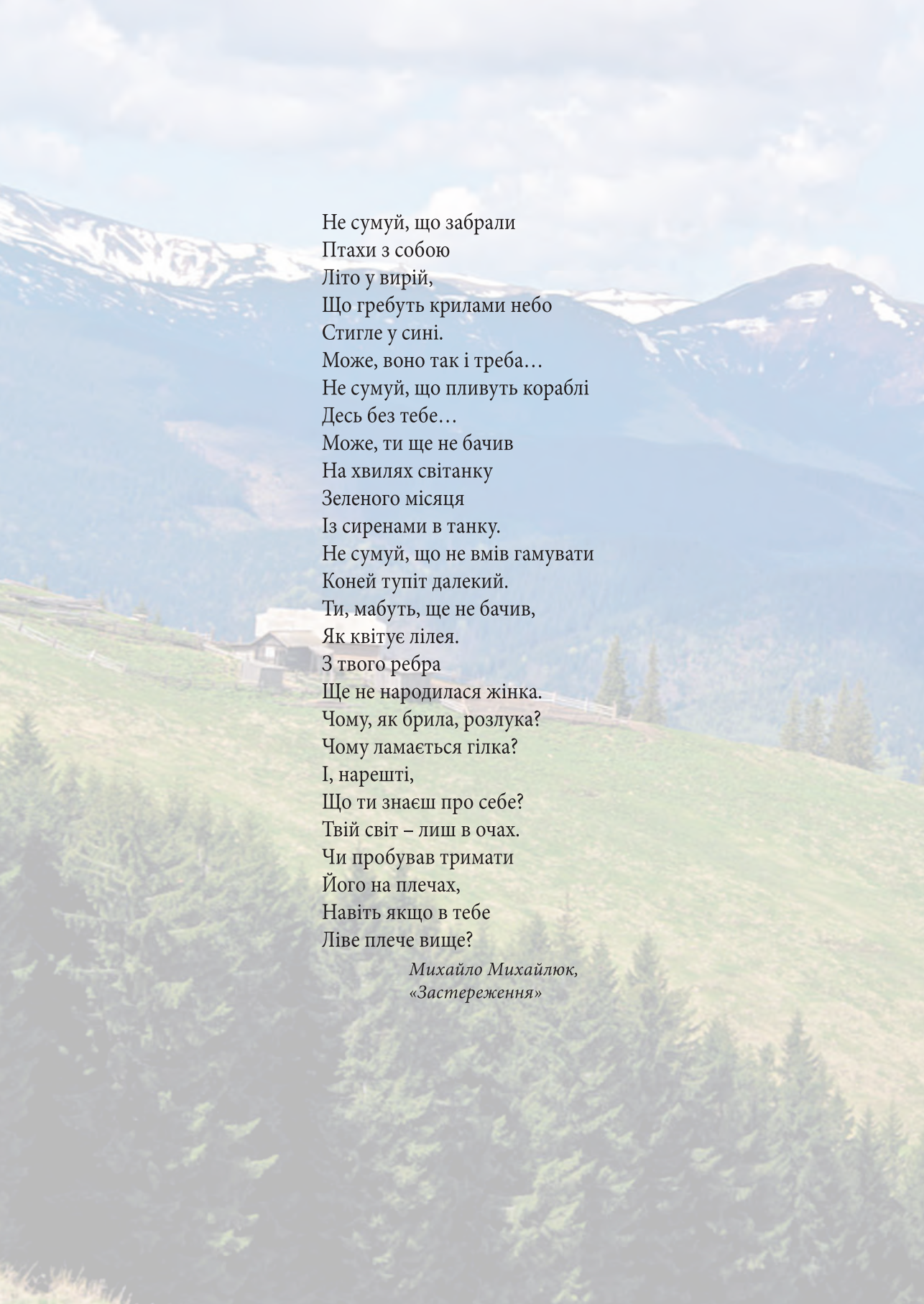
Свято-Троїцька церква в Сереті, збудована в XIV ст.

Будинок Сильвестра Яричевського в Сереті

Не сумуй, що забрали
Птахи з собою
Літо у вирій,
Що гребуть крилами небо
Стигле у сині.
Може, воно так і треба...
Не сумуй, що пливуть кораблі
Десь без тебе...
Може, ти ще не бачив
На хвилях світанку
Зеленого місяця
Із сиренами в танку.
Не сумуй, що не вмів гамувати
Коней тупіт далекий.
Ти, мабуть, ще не бачив,
Як квітує лілея.
З твого ребра
Ще не народилася жінка.
Чому, як брила, розлука?
Чому ламається гілка?
І, нарешті,
Що ти знаєш про себе?
Твій світ – лиш в очах.
Чи пробував тримати
Його на плечах,
Навіть якщо в тебе
Ліве плече вище?

*Михайло Михайлюк,
«Застереження»*

ПОСТСКРИПТУМ

Якби хтось надто цікавий наважився підрахувати, скільки книг, великих чи малих творів народилося внаслідок тривалих або короткочасних подорожей, то, мабуть, був би вражений не тільки їх кількістю, а й історією, обставинами та причинами написання. В Україні перший відомий твір такого ґатунку значиться під назвою «Життя і ходіння Данила, Руської землі ігумена». Його автор між 1106 і 1108 роками здійснив подорож до Палестини і з великим захопленням змалював її. Кажучи про мету свого паломництва, він акцентував на тому, що «заради любові до святих місць описав усе, що бачив очима своїми, аби не кануло в забуття те, що Бог дав побачити»²²¹. З часом, від епохи Середньовіччя й до сьогодення, в Україні з'явилася незліченна кількість романів, повістей, оповідань, нарисів, есеїв, належних до жанрів паломницької, мандрівної та «подорожньої» літератури.

Я ж мету своєї поїздки на батьківщину письменника окреслив, зрозумів, не в такому глобальному вимірі, ставлячи перед собою значно скромніші завдання. Насамперед, хотів ступити на землю, яка народила мистця і благословила його на тяжку працю в ім'я звеличення щирих і благородних людей, по-справжньому красивих своїми помислами і ділами. Крім того, був одержимий прагненням підшукати ключ до таємниць творчої натури, віднайти ті спонуки, які рухають свідомість таланту до визначеної цілі.

Отож, сповнившись духом завзяття й наполегливості, пустився в дорогу – до містечка Серет. Точніше – до його околиці Руснаки, впевнений у щирій зустрічі з Михайлом Михайлюком і його героями, тими місцями, де він щоліта відновлює свої душевні та фізичні сили...

I

...Коли літня спека у столиці стає нестерпною, він сідає у потяг і їде додому, де його жде «старенька батьківська хата, яка потребує людського тепла і господарської руки»²²². Як і кожен, хто виріс у селі, він ніяк не може

221 Золоте слово: Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX – XV століть / За ред. проф. Василя Яременка. – К.: Аконіт, 2002. – С. 112.

222 Михайлюк М. Заглухий дзвін: Трафунки, шкіци, згадки / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2014. – С. 174.

звикнути до міської суєти і постійної нестачі простору, тиші і того цілющого повітря, яке буває тільки на рідному обійсті. Адже в місті «не вийдеш на поріг хати і не зміряєш поглядом горизонту, за яким потопає день, не загляне вночі у вікно разом з місяцем гілка черешневого або бузкового цвіту»²²³. І запах домашнього євшан-зілля, долаючи легенький опір утоми й віку, витягує його, «чадо селянського кореня», з насидженого місця і кличе в дорогу.

Він лине додому, щоби «побути зі своїми, потім побачити місце, де стояла хата баби й діда». Тут він «провів найкращі дитячі літа, і тепер хотів віднайти себе безжурним хлопчаком»²²⁴. Тут він знаходить душевну рівновагу після тяжких письменницьких роздумів про людину, її щоденні клопоти й високі духовні устремління, про світ, здебільшого несправедливий, а то й жорстокий стосовно неї. Тут, як ніде, ним оволодіває до кінця незбагненне відчуття, ніби він «мав давати перед рідними, живими і мертвими, перед стежками і дорогами, місцем, на якому стояла хата баби і діда, перед полями і деревами, перед усіма людьми одвіт»²²⁵. Чому? Звідки воно, це відчуття, надходило? І чому від згадки про нього серце прискорює свій звичний ритм? Очевидно, з відповідальності за цих людей, рідних і далеких, близьких і тих, яких знав лише з вигляду. Він ні на мить не відступав від свого обов'язку розповісти про них, про їхні мрії та прагнення, про те, як жили вони колись і тепер, з чим ітимуть вони, їхні діти, внуки і правнуки в будущину. Бо кожен, хто почуває себе людиною, потребує уваги, доброї згадки про себе, а після відходу в засвіти – вічної пам'яті.

II

...Його батьківська хата, як сказано в романі «Не вір крику нічного птаха», стоїть «на Цім куті, коло цвинтаря і широкої дороги, і від неї через цвинтар вела стежка аж під самий горб і далі, але малий Михайло ходив нею лише до бабиної хати, що тулилася під горбом. Відтоді стежка носить його сліди і тепло його босих ніг, і цих слідів не вдалося стерти часові, бо ж бачимо, що він [приїхав] у рідний край відшукувати їх. А шукаючи їх, у нього за плечима будуть стояти і придивлятися, зважувати і судити батько,

223 Михайлюк М. Не вір крику нічного птаха: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 5.

224 Там само, с. 147.

225 Там само, с. 158.

мати, дід і баба, рідні, чужі і знайомі, живі і мертві, поріг рідної домівки, дерева і трави, хрести на цвинтарі, спогади. Всі і все, що і кого любив, а, може, й ненавидів, ошчасливив і скривдив, запам'ятав чи забув, поховав на цвинтарі або в своїй душі, поніс з собою у світ, на якому він має маленьке місце і комусь ще потрібний»²²⁶...

Коли після тривалої відсутності він переступає батьківський поріг, у перші дні ходить, «немов у дурмані», намагається «повернути собі хоч би крихітки втраченого, та марно»²²⁷. Може, це так тому, що він «став безнадійним городянином», а його «туга за втраченим «раєм» вже стала майже «модною» скаргою на «безталання», яке він «собі вибрав без примусу?»²²⁸. Але ж ні, він – назавше селянський син, плоть від плоті цих полів, горба, потоку, стежок і доріг, які малим сходяв босоніж. Тут, у саду, виплеканому батьком, яблуня його імені, як і яблуні братів і сестер. Хіба справжній городянин, хай навіть із селянським корінням, зуміє так сказати: «Не можу без щему в серці бачити деревце, що росте в лихому місці – серед каміння, на крутих урвищах, не маючи під собою життєдайного ґрунту, що затримує вологу і дає змогу корінню глибоко проникнути в нього»²²⁹.

Дерево для нього, як близька істота, з якою можна розмовляти і якій безпечно довірити свої печалі. І в отой умовний діалог неодмінно вторгаються нові ідеї і рятівні думки. Бо світ, чого ми часто не помічаємо, нескінченний у своїй єдності, в якій порушення гармонії однієї часточки призводить у дію якісь інші механізми, які миттєво починають працювати на відновлення зниклого балансу. Якось одного ранку, стомлений містом і життєвими розчаруваннями, а від того сповнений душевним сум'яттям, неспокоєм і розгубленістю, він уместився під старою дуплавою яблунею, що росла посеред батьківського двору і вперто боролася за своє життя. І враз, немов дятлове «тук-тук», його пройняло несподіване просвітлення: «Ти змінився і світ, якого ти безжурно відцурався, також змінився»²³⁰. А за ним крізь пташину голосну мелодію потужно вдарив виразний голос: «Поглянь на яблуню, на якій вистукує дятел. Вона майже твоя ровесниця – обоє постаріли, бо воно неминуче. Але, поглянь, яблуня знаходить

226 Михайлюк М. Не вір крику нічного птаха: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 18.

227 Михайлюк М. Заглухлий дзвін: Трафунки, шкіци, згадки / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2014. – С. 175.

228 Там само.

229 Там само, с. 210.

230 Там само, с. 175.

ще в рідній землі живодайні соки пнутися до неба, радіти кожному ранку, який ще дано їй. Йде до своєї кончини не приречено, бо тоді завтра-позавтра вже не зазеленіла б, не розцвіла б навесні, не родила плоди, а гідно, з вірою, що світ не кінчається з нею. А ти хилитаєшся, мов билина на вітрі, і жалієш себе. Схаменися!»²³¹. Здригнулася гілка, злетів дятел, лунко гупнуло в траву спіле яблуко. За ним – друге, третє... Відходило в небуття ще одне літо. Яблуні і його. Бо й ми, «як оті яблуні, минаємося на світі»²³²...

III

...На Руснаках усе так, як у його творах: широкий шлях повз рідну хату, навпроти – цвинтар, де під батьковими хрестами спочивають натруджені душі, дерев'яна дзвіниця нагадує про Андрія-дзвонаря. З неї нічний птах моторошним криком сповіщає людям про невідворотне. Видно долину, якою струмить тихий Гораїц, повзучий горб на *Тім* куті, до підніжжя якого колись тулилося дідове обійстя. Там народилася його мама.

Однак після якогось часу споглядання простору серетської околиці я все ж таки вловлюю відмінність між тодішніми і теперішніми Руснаками. Колишні виглядали велелюднішими, бо не знали тотального цивілізаційного прогресу, який у вік автомобільної лихоманки геть-чисто відучив людину ходити пішки.

Якби не той панський транспорт, то й тепер цією просторою дорогою тихого надвечір'я в неділю чи свято прямували б люди, інколи зупиняючись навпроти тих, що зіперлися на хвіртку, щоб погомоніти, розповісти про новини чи й просто перевести подих і напиться холодної води з господаревої криниці...

Ось поважний газда Їлько-мулер терпляче чекає, коли з міста повертатиметься Іванцетко, колись знатний господар, а тепер напівжебрак-погорілець, та все з тим же почуттям людської гідності. Привітає його, знявши з голови капелюха, запросить до хати, немов найбажанішого гостя, посадить за стіл і почаствує чаркою горілки...

А вуйна Линця, приклавши долоню ostrішkom до очей, уже вкотре позирає на дорогу, чи не йде «Наша» Марічка. «Видно, десь забалакалася, бо рот у неї, як терлиця, а язик, як праник. Поки комусь кісточки не переміє,

231 Там само, с. 175 – 176.

232 Там само, с. 219.

то й волами не зрушиш з місця»²³³. Це так завжди з нею, коли хтось дуже потребує її приходу...

Сусід Тодер Аронець здалеку повагом вклоняється вуйні Линці на знак привітання. Завтра, як і кожного ранку, цей гречний чоловік, за професією подорожник, із шкіряною сумкою за плечима, молотком і солдатською саперною лопаткою за поясом вирушить на роботу. На Цісарській дорозі, «як тільки уздрить десь ямку, вимиту зливами чи вириту колесами возів, подорожник Тодер Аронець накладав у них битого каміння, прибивав його молотком, набирив лопатою шутру і вирівнював, аби дорога була рівна, як долоня»²³⁴...

стежкою через цвинтар з Того кута Руснаків прямує Георгій Бойчук, «браумайстер замолоду у броварні Байля в Сереті... Бадьорий і молодцюватий, веселий характерник, котрий, особливо після порції руму, випитої у корчмі Феґі, сипав жартами направо й наліво»²³⁵. У цього безтурботного і трохи лінкуватого чоловіка була своя жура, яка аж до скону гризтиме йому серце – криниця на його городі, яка потребувала ремонту, щоб не ходити по воду до скупого сусіда Мандюка. Тому при зустрічі з першим-ліпшим він довго оповідатиме, «скільки каміння мусить привезти для ремонту криниці, скільки дерева піде на цямриння (найкраще дубове!) з піддашком, скільки коштуватиме колесо, ланцюг і цинкове відро, скільки цебрів намулу треба буде вичерпати, щоби дійти до нори, котрих майстрів найняти до роботи – місцевих чи з сусіднього села, кого запросити на посвячення криниці»²³⁶. Та кожен, з ким колишній пивовар ставав до бесіди, не раз і не два чув ту розповідь, а справа з ремонтом криниці ніяк не рушала з місця...

На Руснаках мешкав професор історії Хризант Яцикевич, випускник Чернівецького університету, якого поважали за вченість і позаочі лагідно величали Дизьом. Коли він підупав у здоров'ї і добиратися з міста йому ставало дедалі важче, «міг по дорозі зупинити фіру і підвезтися додому, а потім, замість подяки, вимашкарити візника за те, що той не змастив шміром колеса і вони скриплять, що аж зуби болять»²³⁷...

А увечері руснацьке парубоцтво влаштує на Толіченьці гулі з малою музикою – скрипкою і цимбалами. Хлопці, залицяючись до дівчат, співатимуть веселих коломийок, від яких «аж п'яти печуть», і, набравшись сміливості,

233 Там само, с. 30 – 31.

234 Там само, с. 195.

235 Там само, с. 192.

236 Там само, с. 55.

237 Там само, с. 315 – 316.

«кинуться у данець». Як завжди, лунатиме Туньове юхкання, від якого «аж когути у сусідніх дворах запіють, вівці заблеють, корови зарують, а пси почнуть казитися, наче вовка зачули»²³⁸. Музиканти з усіх сил старатимуться, бо коли «перестануть грати, шалений парубок може потрощити їм інструменти»²³⁹. Аж під ранок, коли густий спориш перетвориться на зеленаве місиво, Толіченька спорожніє і молодь забудеться в коротенькому літньому сні...

А в понеділок, коли почне світати, Руснаки прокинуться з голосом старої Домці Костинюкової, яка будитиме до роботи п'ятьох своїх синів і двох доньок. Село знову увійде у свій звичний трудовий коловорот, щоби наступної неділі чи свята знову втішитися бодай маленьким перепочинком...

IV

...Він стоїть на високому порозі столітньої хати з простягнутою для привітання правицею. Як завжди, щирий і усміхнений, охочий на дотепний жарт. Поряд молодший двома роками брат Октавіан клопочеться по господарству, і йому, людині, яка весь вік трудиться коло землі, мабуть, не втямки мета мого приїзду, бо як же це можна в будень, в гарячу літню пору, коли день годує весь рік, марнувати дорогоцінний час на гостини, на пусті балачки про літературу.

Високі ялиці зустрічають на самісінькій брамі, широкими вітами затуляють оселю від несамовитої спеки.

Звичайна буковинська хата на дві половини, з кухнею і хоромами²⁴⁰. Низька стеля, обшальована масивними дошками, випнула рубці сволоків. На білій стіні у гостроверхій рамці – фотографія батька у військовій формі, пам'ятка солдата Першої світової...

Тут усе, як за часів Їлька-мулера, дбайливого господаря і ретельного майстра, який повсякденною працею і високими людськими якостями зажив великого авторитету, а завдяки таланту сина-письменника став відомим літературним персонажем – Їльком Дорундою.

Просторе подвір'я – привілля для домашньої птиці.

Густий куц калини вже викинув перший рум'янець.

Величезне криничне колесо скрипить уперед-назад, немов розкручує-закручує життєву нитку. Та час, на щастя чи на превеликий жаль, знає

238 Там само, с. 45.

239 Там само, с. 47.

240 Хороми (діал.) – сіни.

лише один напрям, залишаючи по одних добру пам'ять, а інших вергне в цілковите забуття.

У затінку дерев – кілька потемнілих від часу хрестів, готових надійно взяти на дужі рамена тягар людських доль. Здається, із хати от-от вийде їх творець і заходиться розкладати для нової роботи «всіляке начиння: бляшані і дерев'яні форми різних величин і моделей, кельми, рейбачки, васервагу, долота і ножі та інший мулярський інструмент...

Ця робота схожа на роботу ювеліра, потребує набитої руки в ремеслі і зіркового ока. До ремесла [йому] не звикати, проте очі втомлюються від напруги і печуть, в голові паморочиться, він все частіше перепочиває, звисивши безсило натружені руки. Але робота непереборно кличе, зосталось завершити ще нижню частину хреста.

[Він] все нижче й нижче схиляється до підніжжя хреста, згодом стає навколішки, майже припадає до землі й рівномірно водить рейбачкою по вигладженому бетону, немов б'є поклони...

З кожним зробленим хрестом життя невловимо стікає з його тіла, переходить у холодний камінь, і цим він чимраз наближається до навіки засну-
лих»²⁴¹ ...

V

...Сидимо в невеликій кімнаті за старим хатнім столом, який на своїм довгім віку хтозна-скільки разів розщедрювався на гостину. Уявляю, як, зморений цілоденною працею, підсідав до нього Ілько-мулер. «Він утомлений, але в доброму настрої, як завжди, коли скінчив комусь мурувати хату. Мати засвічує лампу, ставить на стіл вечерю, наливає порцію горілки. Повечерявши, Ілько Дорунда запалює від лампи цигарку, випиває ще одну порцію, сідає на ліжко, підклавши під плечі подушку, і курить, струшуючи попіл у складену човником долоню лівої руки. Подеколи туди разом з попелом падають і жаринки, але батькова долоня така зашкарубла, що він не відчуває опіків. У такі вечори батько деколи любить розповідати про пережите ним у далеку Першу світову війну, і всі хатні знають чому: від роботи йому знову болить поранена нога, куля, що глибоко застрягла в ній, нагадує про себе»²⁴²...

241 Михайлюк М. Біле-пребіле поле: Новели та оповідання / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1974. – С. 178 – 179.

242 Михайлюк М. Міст без поруччя: Роман / Михайло Михайлюк. – Букурешти: Критеріон, 1988. – С. 98 – 99.

Неспішно точиться наша бесіда. Як зазвичай буває, гомонимо про життя-буття й час від часу переходимо на літературні теми. Інколи в розмову безцеремонно втручаються телефонні дзвінки. Друзі і знайомі цікавляться то сим, то тим. Він жваво відповідає українською, завбачливо застерігаючи, що в нього гість.

У пам'яті намагаюся фіксувати найважливіше з нашої бесіди. Ще і ще переконуюся в тому, що він – син землі. У своїй безмежній любові до неї він залишився таким, як і тоді, коли підлітком орав, сів, косив, молотив, ходив коло худоби і пишався тими кількома гектарами родючого поля, що їх пристарав батько важкою працею. І цієї любові не могло забрати в нього навіть велике місто, в якому він віддав себе служінню книзі.

Очевидно, саме земля, праця коло неї і любов до неї виробили в ньому твердість духу, непоступливість у життєвих і творчих принципах. Він завжди слухає своє серце, «йде напролом, навіть проти течії часу і подій, і від цього немало постраждав»²⁴³. Людина, за його переконаннями, повинна міцно тримати хребет і не прогинатися перед усілякими нікчемами. А коли хтось спонукав його відступити від правди, знехтувати святим заради якихось дрібних меркантильних інтересів, гнівно кидав: «Ти хочеш мене, Михайлюка, купити?». У мене склалося тверде переконання, що пережитими ще в дитинстві випадками кривдження сильнішими беззахисних людей значною мірою «пояснюється у зрілі роки його відраза, майже хвороблива ненависть до насилля і несправедливості»²⁴⁴...

VI

...Як завжди, по приїзді додому він неодмінно «спочатку піде на цвинтар. Зніме із забитого в одвірок цвяха ключ від цвинтарної брами (так люди вирішили, аби ключ зберігався у них), перейде дорогу і ступить у тінь двох старезних каштанів, які сторожать вхід у світ покійних»²⁴⁵.

Тільки невимовно прикро, що тих каштанів цього літа не стало – їх бездумно спиляли на дрова. З волі місцевого священика. Довгими зимовими вечорами він грітиметься біля печі і, мабуть, жодного разу не подумає, що

243 Михайлюк М. Не вір крику нічного птаха: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 9.

244 Михайлюк М. Не вір крику нічного птаха: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 41.

245 Там само, с. 83.

своїм корисливим вчинком зазіхнув на святая святих – людську пам'ять, дорогу реліквію, понадстолітніх свідків радісних і сумних подій, а в душах прихожан, предки яких спочивали під захистом вікових дерев, зчинив обурення і мимоволі посіяв недовір'я до свого сану. І залишилися від двох могутніх дерев лише потемнілі пні, які з невимовною скорботою потягнулися в байдуже небо пожухлими під сонцем густими пагонами.

Може, колись ця легковажність духовної особи вивітриться з голів зневажених вірян, і тільки Поет, згадуючи білопінне цвітіння каштанів, з туги озветься новими рядками вірша, як тими, що написав ще за їх життя:

*На цвинтарі,
Біля брами –
Два каштани...
Ниють цвітом
Два каштани –
Білі рани...²⁴⁶*

Бо ж ставлення до дерева в кожного своє. «Люди ніколи не міряють живі дерева без якоїсь користі, просто для душі. Для неї міряють поглядом, і одного дня помічають, що дерево вигналось вгору, розгілилось і заслонило клопоть світу. Ні, неправда. Дерево ніколи не затуляє людині світу. Але й ця істина відносна, вона залежить від того, чи та людина в своєму житті посадила бодай одне деревце»²⁴⁷. Їлько Михайлюк біля хати, на дорогоцінному клаптику землі, плекав невеликий сад, дерева якого називав іменами своїх восьми дітей. Найдужче любив сливи, бо ж невибагливі, добре плодоносять, а взимку – дітям радість від варення й сушениць...

Не зарипить уже й залізна цвинтарна брама і не стане, як колись, трохи лячно від того сумного і протяжного скреготу металу. Тільки він «озирнеться в зусібч, зведе очі на дзвіницю, загубить погляд у густій кроні каштанів, наче побоїться почути там крик нічного птаха. Та надворі день, лиш на цвинтарі сонце вмирає на хрестах, пахне сухими ялиновими вінками і горілими свічками. Зразу за брамою починається стежка. В'ється густою, доброю вже до коси травою, виходить повз мур цвинтаря...»²⁴⁸. Стежка, дорога – один з традиційних образів у творчості письменника. Вона постійно присутня у його підсвідомості як символ часу, берегів людського життя, переходу в засвіти.

246 Михайлюк М. Інтермеццо: Поезії / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1971. – С. 14.

247 Михайлюк М. Не вір крику нічного птаха: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 7.

248 Там само, с. 83 – 84.

У старій частині цвинтаря похована його рідня. «Тут хрести вросли в землю, нагнулись головами одні до одних. Ось і той старезний, витесаний з цілої брили хрест, обліплений рудуватим мохом. Ледве розбірливий напис на ньому гласить: «Людино, ким ти єси, я був. Ким я єси, ти будеш!»²⁴⁹ Він зумисне читає вголос той дещо розпачливий і водночас вивірений віковим досвідом текст, відомий йому ще з дитинства, щоб і я прилучився до тієї гіркої істини про дочасність людського життя. «Видиш? Як завтра і я таким буду...» – із внутрішнім спокоєм не раз проказував у старості Ілько Дорунда, психологічно готуючи себе в безповоротну мандрівку.

Мені ж несподівано спливали на гадку міркування Екклесіаста про те, що нема нічого нового під сонцем, а життя надзвичайно коротке, та, врешті-решт, марне без Істини. А ще – виважене сільським гробарем: «Що чоловік? Глина!»... Тому, за переконанням письменника, кожний з нас, хто почував свою високу людську місію, «леліє надію залишити щось за собою», бодай «гарний спогад»²⁵⁰.

VII

...Коли почала втихомирюватися серпнева спека, вибираємося до міста. Літ двадцять тому нам неодмінно стрівся би Бруно, футбольний ідол серетських хлопчаків, німець за походженням. Він зіперся б на підмуток, наче когось виглядав. Привіталися б із ним по-румунськи, а він у відповідь: «А ви що – по-нашому вже не знаєте?». Себто по-українськи»²⁵¹. А веселий коваль Тодось оповідав би в глітній корчмі чудернацьку історію про те, як він пригостив кухлем пива оленя-рогача, і непоступливо доводив би невірникам, що так було насправді. Або побачили б, як вправно орудує мітлою міський двірник Ілашко – «як запустить у рух той віник, то за ним ні папірця, ні огарка не побачиш, хоч удень з ліхтарем шукай»²⁵². Такого замітайла в Сереті не було і вже не буде.

Та де ж то все? Збігло за часом. Тепер же у вівторок, ярмаркового дня, зустрінуться в Сереті «вівторники» Ганько, Віцик, Юрко і Зебій. Тобто – «поет і маляр Михайло Волощук, професори-пенсіонери Віктор Серединчук,

249 Там само, с. 84.

250 Михайлюк М. Заглухий дзвін: Трафунки, шкіци, згадки / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2014. – С. 305.

251 Там само, с. 167.

252 Там само, с. 281.

Євсебій Фрасинюк, аптекар Юра Пережук. Зустрінуться, поговорять. Мудрі їх бесіди, варто послухати!.. Ні від чого іншого так не тепліє на серці, як від зустрічі з друзями, яких знаєш вже десятки літ»²⁵³...

...У давнину «Серет зі своїми околицями був містом багатоетнічним – українці, румуни, євреї, німці, поляки, вірмени, липовани (вірменів уже немає з вісімнадцятого століття, а євреї виїхали на «обітовану землю» у другій половині двадцятого)»²⁵⁴. Блукаємо звивистими вуличками багатолікого міста, відшукуючи свідків його древньої історії, його багатонаціональної величі і слави...

Збудована в оборонному стилі Свято-Троїцька церква XIV ст. Оздоблена із хрестоподібних квітів, вставки із поліхромних керамічних дисків, прикраси із декоративної цегли додають споруді особливої привабливості й неповторності...

Унікальна пам'ятка XVI ст. – єврейське кладовище. Грізні леви і грифони, дивовижні геометричні та рослинні символи, вирізьблені на надгробках, оберігають вічний спокій похованих...

Минаємо вулицю Сильвестра Яричевського і зупиняємося на цвинтарі перед могилою письменника. В узголів'ї хрест – теж роботи Ілька Михайлюка...

«Люди та їх оселі не вмирають зовсім, коли про них згадують або приходять до них»²⁵⁵. Руснацькі селяни не відійдуть у забуття, бо матимуть життя вічне на сторінках книг його, Майстра Слова з серетської околиці, що закликає не вірити крику нічного птаха...

Благословен будь, Духу Творчості!

Благословенна будь, Людино, що приймаєш Його у своє єство!

...Колись Євген Маланюк, утомлений утраченими надіями, змучений ностальгією за Україною в далекій заокеанській самоті, написав: «Ще в серці зморенім горить мета». Мета, що дає наснагу, вага й сенс якої роблять людське буття справді цінним. Такій меті підпорядковане усе життя Михайла Михайлюка, поета, прозаїка, літературного критика, журналіста, громадсько-культурного діяча.

253 Там само, с. 279 – 280.

254 Там само, с. 208.

255 Михайлюк М. Не вір крику нічного птаха: Роман / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 22.

**НАУКОВА
ТА НАУКОВО-ПОПУЛЯРНА
РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ**

Дан Хорія Мазілу

ВІД ПОЕЗІЇ ДО ПРОЗИ

// Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1982. – С. 139 – 144.

Десять років тому Михайло Михайлюк надрукував збірку віршів – першу свою збірку поезії і, коли не помиляюсь, першу свою книжку взагалі. Книга називалась *Інтермеццо*, цікавий і гарний заголовок – як, до речі, будь-який книжний відгомін, але не дуже підходящий до змісту віршів. Ближче до суттєвих координат поетичної субстанції було б слідуюче сформулювання: «Казка про бувшого селянського сина, який – власною мовою – пробує розшифрувати знаки навколишнього світу». Поет зроду-віку «народжений» (навіть у прозі наступних років), Михайло Михайлюк мислить образами художніми, а народжені його роздуми будови тяжіють до певного ядра, що завжди розпізнаються в його первісних знаках. Було б зайве шукати в поезії Михайлюка дані певного світогляду, які (ті дані), систематично зібрані, дали б нам можливість кваліфікувати ці вірші у світло-оптимістичному дусі. Було б це занадто просто, було б водночас і дуже гарно, але... Не треба – завжди і повсюди – шукати і всякою ціною знаходити надзвичайні відшліфування філософської думки (хоч такого роду етикетка звучить добре, особливо, коли йдеться про книжку віршів). Сторінки *Інтермеццо* містять дуже цінні елементи для окреслення партикулярного *ставлення*, що розвивається із споконвічного визначення «поет-дійсність» і впорядковує висновки роздумів. Але **який же** простір, що збуджує згадане відношення, та які його, очевидно, початкові імперативи, що зумовлюють роздуми? Вірші Михайлюка говорять про якийсь «стан усіх початків», знаходячи собі місце у зоні перших стиків з «чимось», набагато складнішим у порівнянні з «попереднім світом», із породжуючим світом. Як у казці, «селянський син ішов у світ / завітного царства шукати / Та вийшов на троє доріг / І довго вагався, на яку ступити». Безперечно, у виборі йому допомагатиме «добра ворожка». Поза міфічними вставленнями, вибір насправді важкий, бо число можливих (і приманливих – «голубі», каже поет) доріг надмірно збільшується і, всупереч всяким добрим намірам у запитанні («Чом вас так

багато?») приховується щось безтямне й зворушливе. Вихід у дуже складних і крайніх ситуаціях (розумний, забезпечує собі таке) – це повернення в охороняючий світ: «А з світу ведуть всі дороги до хати», де домінує спокійна, заспокійлива та врівноважена постать матері: «Як впаде ніч на коліна в садах / і пеленою сон мені закриє очі, ти, мамо, наді мною схилися, / візьми в долоні сина твого серце, / зваж у ньому всі добрі і злії діла /... Мамо, руками шорсткими, що пахнуть / молоком і дитинством, / ти / серце назад поклади...». Те дитинство дало поетові систему оцінювання, яка включає засоби неможливого вимірювання подій космічних розмірів і (відходячи від цього) вирішальне значення у розвитку (з перервами і повтореннями) колективності – світу: «На цвинтарі, / Біля брами – / Два каштани... / Ниють цвітом / Два каштани – / Білі рани... / На цвинтарі, / За гробами – / Ями, ями... / Чорним оком / Проти неба – / Чорні рани...».

Усі речі-предмети, а серед них і ті, що втілені в кодифікованій системі пропонованій нам у формі поезії, мають своє власне місце. Її дороги, з її випадками (це слово не дуже вдале, оскільки в світі поета немає нічого випадкового) позначені «знаками», відомими тільки знавцям: «Як стемніє, / З неба біла, / Біла зірка впаде... / Згасне свічка / На каштані, / Мов лампада... / У дзвіниці – / Сови, сови: / Знов життя / Хтось зрікся.../. Самі факти стаючи подіями (переходячи тобто з одного порядку в інший), перетворюються в знаки, які чекають декодування, як, наприклад, ті два написи над гробами і баби і діда, якими закінчується (і завершується) книжка, підсумовуючи можливий (бо не єдиний) «ключ розуміння»: «Руки нахрест – / Схиленний хрест, / Край і безкрай / Всіх перехресть» / *Ключ* насправді тут, але його не треба шукати в ідеї, що – по-людському – страхається безкрайності, а в образі «перехресть», де суттєво зосереджується основний мотив (перевтілений у символ) книжки: дороги – дороги пізнання, дороги принади, дороги-марево, що ведуть до палаців безсонних ночей: / «Кожної ночі / Я будую собі / Високі хороми...»; важкі дороги, дорога-пастка (бранець вибору трудом звільнюється) і остання дорога (порятунку, вирішального «заблудження», повернення і навіть «неповернення»). Поет, якого у збірці якимось поверхово і конвенційно турбують муки іншого походження, любовні кажімо, – здатний віддалитися і об'єктивно розглядати власні будови. І робить це майстерно.

Десять років тому Михайло Михайлюк надрукував книжечку віршів, що здатні і сьогодні викликати інтерес і захоплення. Наведу лише одну поезію: «Не чекай, кохана, білих лебедів, / Як зоря зоріла – їх я перестрів, / Повернуть до тебе лебедів не вмів, / Лебеді летіли вище яворів. / Не ламай у тузі;

темнокрилих брів, / Я приніс у серці лебединий спів. / Як ішов до тебе – сон траву набрів, / Вип'єм і забудем лебединих снів /. Калиновим мостом, де тебе зустрів, / Ми підем шукати інших лебедів»... / і думаю, що між нами, шановні читачі, існуватиме повна згода.

* * *

Міф як елемент інтертекстуальності. «Не вір крику нічного птаха» вдалий заголовок!) – це, без сумніву, роман про далекі події, початковий поштовх яких ще не встиг повністю стати історією (не дуже віддаленою, очевидно). У книжці факти «живуть» і «вмирають» (теперішній час вживається тут цілком природно) в безпосередній нашій близькості. Забагато слів здавалось би для того, щоб сказати, що «Не вір крику нічного птаха» – це «роман з сучасного життя», текст, в якому перевтілено нинішні явища, розповідь, яка охоплює еволюції, що легко зафіксуються в часі строками теперішнього. І все ж таки ця книжка з гарною назвою сильно і явно прагне і чогось іншого. Сам автор бажає – і це відчувається, – «охоронити» свій твір, уникнувши односторонніх визначень. Що саме, окрім розкладання і «складання» певного життя (не дуже довгого, коли його зіставляємо з існуванням інших персонажів, пропонує останнім часом румунськими прозаїками), що намагається зібрати, для кожного представлення, визначальні дані? Наша відповідь (бо ж ми повинні не тільки стилістично врятувати власне запитання від неприродної риторичності) вмістить у собі, безперечно, інші, породжені читанням, сугестії, які і надалі залишатимуться партикулярними думками, ніяк не наважуючись перетворитись у тлумачні розв'язання або у можливі «ключі» розшифрування тексту.

У нашому порядку, що не має претензії на ієрархізацію, ми б підкресли перш за все намагання автора обминати незвичайне, сенсаційне з перспективи та інтерпретації читача нинішнього часу, обминати ті факти, незалежно від джерела (особисте життя, суспільне існування або політична діяльність, що характеризували роки певного десятиріччя, дуже часто і, на жаль, не завжди повністю та багатосторонньо тлумачені нашими письменниками в останні роки), здатні викликати іноді поверхово вмотивоване зацікавлення і перетворити автора у головний сюжет дискусій, які розглядають новини тижня чи місяця. Достойне, отже, похвали оце зосередження у «звичайності», у тій «звичайності», якій непомітно вдається стати «незвичайною» «відмінною» (у прямому, етимологічному значенні

слова) за допомогою літературного перекристалізування. Авторська алхімія у її різноманітних текстуальних відбиваннях (розповідна формула роману заслуговувала б, до речі, окремої дискусії) звертається до каталізатора, що нелегко піддається аналізу. Йде мова, на мою думку, про вибір – природний, нормальний, коли розглядаємо з відстані, але дуже важкий, якщо запозичуємо щось із внутрішніх переживань головного героя і, очевидно, самого автора – про оптування за чесну розповідь. Цей жест великої, основної відповідальності вибирає найтрудніший шлях, бо найтрудніше (коли у творчому розпорядженні є все ж засоби «полегшування», чії здібності по шляху до видозмінення і навіть до деформації дуже помітні) сказати правду. Щоденні кліше, ці «блага» широкого розповсюдження та споживання, містять в ужитку свою правду, але у більшості випадків ця правда фальшива по відношенню до тих елементів, що зареєстровано в книзі життя, вона розбіжно розвивається. Іноді ця розбіжність доходить до абсолютного ступеня. Але це, як кажуть, крайня межа. До неї, до цього етапу, стереотипні формули оперують на арені «вірогідності» (і є, до речі, «вірогідними», «прийнятними» для багатьох), наголошують, підкреслюють невірні депресії – хоч, здається, ніхто цього не бажає – зменшують нерівності, які знову комусь, мабуть, заважають, шукають нейтральну дорогу, якою після початкового поштовху факти, речі, (бо, звичайно, йде мова про *речі*, але вони зовсім не схожі на перші моделі, стають такими, якими повинні бути), розповідають про щось інше, відтворюючи перед очима читача *іншу дійсність*, «вторинну», не менш реальну в порівнянні з *дійсною*, але все таки іншу. Книга Михайла Михайлюка розповідає про одне життя. Існування (не надто «викорчене, але все ж нерівне, не гладке) якогось Михайла Дорунди, який у дні перед початком роботи у редакції неназваної газети повинен доповнити автобіографію. Що треба писати на сторінках стандартного бланка і скільки він, той бланк, спроможний охопити? Скільки (та які саме) з фактів, ряд яких до того моменту називався життям персонажа, знайдуть собі місце в рубриках бланка і як треба (можна) говорити про них? Це претекст роману, розумно сформульований, хоч не цілком новий. Стандартний бланк, нейтральний у деякій мірі стимул у початковій фазі, стає obsesією розповіді та його присутність (до якої його автор ставиться по-різному: байдуже, занепокоєно, докучливо, не без певного відтінку іронії, агресивно і т. д.) негайно вимагає відповідей на кілька запитань. Складання цих відповідей, залежно від різних обставин, домінанта наративної нитки створює кінець-кінцем субстанцію книжки. Остаточне окреслення принципового ставлення автора до суттєвих питань відкладається. Прав-

да, десь наприкінці роману знаходимо пару речень («Без пристрасі, нікого не обвинувачуючи, Михайло Дорунда розповість у автобіографії про своє виключення з факультету. Подасть тільки дати і факти, які тепер не мали ніякої ваги, були перекреслені правдою і життям»), які б могли означати перемир'я, підписане під натиском стандартного бланка, і нас зобов'язати знову читати прочитані уже сторінки, коли б наступна фраза не поставила на своє місце: «Та він не міг оминати цього моменту, ні того що слідувало опісля, бо це були роки, а їх не викреслити з життя людини, їх можна хіба забути». Але текст постійно заперечує цю можливість, бо персонаж-наратор є власником чудової пам'яті, що активізується під впливом різних стимулів.

Знову перегорнуте, зібране з уривків, викликаних та впорядкованих за допомогою пам'яті, життя Михайла Дорунди (періодично автор контролює автентичність спогадів через внесення деяких розповідачів «другого ступеня», які до відповідного місця і після нього були й будуть персонажами, що у більшій чи меншій мірі впливають на долю центральної постаті книжки), росте поступово ускладнюється, але, – підкреслюю, це моє враження, – зазнає певних втрат «конкретного порядку». Ускладнення відбувається на рівні інтелектуальних «дій» і «протидій», і такий процес, без сумніву, називається еволюцією (звичайно, очікуваною, якщо маємо на увазі умови і ціль даного етапу, а ті діяння різних напрямків та джерел ускладнюють у свою чергу внутрішній світ персонажа, посилюють переживання, збільшуючи число запитань і вагань у виборі потрібних відповідей. І зовнішній світ (та «зовнішність», що донедавна, до першого «виходу» за межі близького і фамільярного світу була внутрішньою і брала безпосередню участь у всіх «з'єднаннях» та «роз'єднаннях» інтимних клітин), поступово, але рішуче і безперестанку, бідніє. Нові середовища населені безформною масою колег та викладачів у студентські роки, що поводитися програмовано й одноставно, коханою дівчиною, що спочатку обманює надії селянського сина, який, до речі, по відношенню до неї весь час культивує здорову селянську підозрілість, а потім вона повертається до нього цілком перетвореною. Є ще тимчасові приятельки, з яких одна, Інга, недостатньо вмотивована, друг художник Тоні, уважний повірник та ігнорований радник, у якого є пес. І стільки... Розв'язання (епічне, безперечно): повернення в світ сильно означуваних картин, з яких кінематографічним способом втілюється надзвичайно гарна розповідь. Ці пригадування становлять не втечу в певну меланхолію спогадів, а, навпаки, наполегливо зробленою спробою знайти потрібну рівновагу. Удари різного походжен-

ня та різної інтенсивності «зламали», нагромадившись підряд, внутрішню будову, що тривалий час усім здавалась (**її** авторові **перш** за все) **непо-борною та недоступною**. Старанно зондуючи після кожного удару і констатуючи появу нових доказів, збентежений (дезорієнтований або, краще кажучи, неспроможний зуміти розбіжність між власними «вартостями» і модальностями, деякі з сучасників вимірювали велику і дрібну «правду»), Михайло Дорунда сильно бажає повернення, усвідомлюючи всі труднощі такого вчинку. Повернення до своїх, у захисний світ – це в дійсності віднайдження колишніх слідів, здатних оживляти давні зв'язки: «Відтоді стежка носить його сліди і тепло його босих ніг, і цих слідів не вдалося стерти часом, бо ж бачимо, що він їде у рідний край відшукувати їх. А шукаючи їх, у нього за плечима будуть стояти і придивлятися, зважувати і судити батько, мати, дід і баба, рідні чужі і знайомі, живі і мертві, поріг **рідної домівки, дерева і** трави, **хрести** на цвинтарі, спогади. Всі і все, що і кого любив, а, може, й ненавидів, ошчасливив і скривдив, запам'ятав чи забув, поховав на цвинтарі або в своїй душі, поніс з собою у світ, в якому він має своє маленьке місце і комусь ще потрібний». І цей світ, що колись йому дав найсильніші **враження** – нинішні нерухомі точки, освітлені обсерсії, ніжні або затінені, – чекає на нього якось байдуже, або у всякому разі, без видимих інтеграційних валентностей. З-серед можливо оперуючих заходів Михайло Дорунда обираєлюбимий (йому і авторові) засіб: відтворення. І уривки, складені звичайно з елементів, що зосереджуються навколо одного ядра, котре, як правило, співпадає із названим мною «сильним враженням», окреслюють чудовий світ і пояснюють, не на перший погляд той стан «несприйнятливості», яким огорталися під час відсутності Михайла відомі речі. Те, що вчорашній дитині здавалося нерухомим, змінилося під впливом різноманітних зрушень. І це сталося в тому світі, де з особистих драм народжувалися спокійно трагічні казки (як пречудова казка про Міхалька та Їхтімію). Серед знайомих предметів Дорунда шукає ознаки, що колись, здавалось, керували еволюцією подій, життям людей і тварин, плоди дерев і землі підвладні якимось законам, мова яких розпізнавалася таємною наукою. Їх прояви, зафіксовані внаслідок довголітніх спостережень, самі по собі частини нелегко розшифрованого кодексу, підтверджуються у більшості випадків: «На Мандзюковій хаті бузьок клепає дзьобом, чекаючи свого сну. Баба визирала у вікно, бачила бузька і з полегкістю хрестилася, бо коли птах у своєму гнізді, нічого лихого через ніч не могло статися». Міф охороняючого птаха – це частина гармонійно артикульованої системи, в якій функції (що, очевидно, поділяються на дві первісні групи), точно

розподілені. Знаходимо в цій будові кілька елементів, які в розумінні сучасної критики утворюють інтертекст книжки, підставу складних наративних конструкцій. Нічний птах зі своїм зловісним криком повсюди супроводжує Михайла; його викликання, – найчастіше у площині функцій, – стає знаком індивідуальної долі, що старається у розповіді зібрати суттєві дані. Михайло Дорунда не хоче його чути (свідоме ігнорування: «А ти, Михайле Дорундо, не вір крику нічного птаха, бо люди та їх оселі не вмирають зовсім, коли про них згадують або приходять до них», але розвиток подій не підтверджує обґрунтованості та універсальності цієї насиченої оптимізмом точки зору. «Підземно» зв'язані руйнівні сили діють гармонійно. У рамках нечисленної колективності «дрібноплідних» людей судять його поведінку колеги, розтлумачують написані ним слова і засуджують його. Десь далеко інші сили руйнують одну з складових частин світу тієї ж самої особи: «Горб, у чийому підніжжі вона [хата] стояла, одної літньої ночі стривожили якісь таємні сили, він здригнувся, вони почали розпирати його нутрощі, і один зі схилів рушив із місця, відколовся. Спочатку своїм тягарем підважив і здибив дорогу, що тяглася аж на Гораїц, скорчив стежку, згодом підірвав коріння дерев у саду і засунув пивницю. З моторошним стогоном, наче його черево розривав нестерпний біль, горб зрушив з фундаменту бабину хату. Це тривало не якусь хвилину, а кілька днів, і за цей час стогін всередині горба то затихав, то наростав, і аж коли хата стала напівруїною, він утихомирився, наче звільнився від мук. Дерев'яні стіни хати, поставлені у зруб, перебікерилися, мазанка на них потріскала і зморщилася, як від болю, місцями осипалася, призьба випнулася гулями, дах покосився і скрипів, кагла розвалилася...». Щоправда, каже автор, «хати вмирають повільніше, ніж люди – в усіх на виду, і тому їх агонія і кончина сумніші», але в підтексті ті два нещасливі випадки можуть затемнити один другого. Зникнення хати – людської оселі – з душею, почуттями, з таємним життям – величне. Руйнування набуває величезних розмірів і, нагадуване спокоєм, як перед бурею, затемнює всі інші драми, робить їх дрібними, незначними. Те знищення має, розуміється, символічну вартість. Разом із рідним місцем (джерело родини), з його близькими об'єктами – подвір'ям, стежкою, садом, колодязем – зникає одна з можливостей (може, не найважливіша), повернення бувшого сина села. Сторінки книжки Михайла Михайлюка освітлюють й інші закриті дороги-можливості. І не тільки ті, що ведуть з теперішнього у минуле (викликане до існування в сучасності) а й ті, які переносять теперішнє у теперішнє. Врівноважений поправляючою справедливістю, Михайло Дорунда пройде шлях до цього

світу (який у момент перших перших стиків брутально протиставився йому), що вмістить у собі єдиний шанс реалізації (первісний, початковий світ перестав існувати, перетворився, і це для Дорунди те ж саме). Але його точка опори в цьому, власне, новому світі, до якого крокує, доповнюючи стандартний бланк автобіографії, не дуже солідна. Поки що – Ванда, здається, – перетворена, «очищена» через страждання, повна любові та віри (навіть у найпотаємніших думках). Підозріло... До речі, сам Михайло Дорунда зберігає «заховану у кутку» душі необхідну краплю скептицизму, хоч у кінцевій розмові з психіатром поводить оптимістично. Оптимізм професора та його підбадьорюючі спонукування мають, так би сказати, професіональний характер. Михайлові Дорунді екзальтації всякого роду невластиві. В його душі відгуки крику нічного птаха ще лунають.

* * *

Магдалина Ласло-Куцук

ЗАСАДИ ПОЕТИКИ

(Бухарест: Критеріон, 1983. – С. 270 – 278)

Свідченням зрілості молодшої української прози в Румунії є, зокрема, поява твору, який виділяється багатством використаних прийомів і численністю обраних автором перспектив. Ідеться про роман Михайла Михайлюка *Не вір крику нічного птаха*, що вийшов друком на початку 1981 року.

Дуже цікавим у творі М. Михайлюка є використання особового займенника. Оскільки у ньому зафіксовані у великій мірі спогади автора, він міг би розповісти про все у першій особі у формі *Ich-Erzählung*, або ж, щоб надати творові враження більшої об'єктивності, міг би використати звичайну для роману форму розповіді у третій особі. Але Михайлюк не зробив жодного вибору, він в основному розповідає в третій особі про свого героя, і в деяких місцях як, наприклад, у введеному до перших розділів автобіографічному оповіданні і в XII розділі використовує першу особу. Далі постать героя висвітлюється в третій особі персонажами, які говорять про себе у першій особі, як, наприклад, Ванда в V-му розділі і його друг Тоні в XI-му. В таких випадках автор створює ґрунт для ітеративності, тобто для висвітлення тієї самої дії різними очима. Нарешті, трохи незвичним прийомом у творі є вживання другої особи, якою до речі й відкривається твір. Хто ця друга особа, яка звертається до героя на «ти»? Вона ніяк не окреслена і

може бути тільки двійником героя, частиною його роздвоєної свідомості. Такі прийоми використовував залюбки Достоевський у творах, як *Двійник* або *Брати Карамазови* – (Іван і чорт), де двійник набирає конкретну подобу, хоча роздвоєна свідомість героя і навіть звертання до себе на «ти» зустрічається і в інших творах славетного письменника. Але у Достоевського така дедубляція служить, звичайно, для того, щоб герой з певної дистанції або в кривому дзеркалі подивився на себе, і герой протестує проти цієї подоби енергійно. Нічого подібного в Михайлюка немає. Двійник героя не висміює і не засуджує його, а лише запрошує до самоаналізу, до пошуків у минулому коренів, які б послужили розгадкою його поведінки у вирішальних моментах його життя. Отже, введення звертання в другій особі скоріше всього – формальний прийом, який не впливає на глибинну структуру роману. Зате з композиційної точки зору цей прийом дуже вдалий, оскільки він у певній мірі підготовляє і виправдовує різкі зміни часових перспектив. Справді, виклад починається минулим часом розповіді в особі, але дуже швидко вступає в дію голос двійника, який вживає дієслова в теперішньому і навіть майбутньому часах, передбачаючи ніби наступну поведінку героя. Внесення теперішнього часу підвищує драматичність дії, яка розпочалась дуже розповсюдженням у романістиці прийомом, свого роду *topos*-ом розповіді, а саме введенням читача прямо *in medias res* (в саму гущу подій). Але ж в *Bildungsroman*-і (а твір Михайлюка типологічно належить до такого типу) потрібно знати не стільки характер героя в момент нарації, скільки умови, які спричинились до появи певних рис його вдачі. Роль двійника в даному творі пов'язана саме з функціональністю *Bildungsroman*-а. Він формулює ті питання, які ведуть до самовизначення героя: «Хто ти, ким ти був, що означають оті поїздки і вертання уявні і справжні, і стежка, якою ти мариш у такий важливий момент твого життя?» «Пам'ятаєш? У бабиній хаті пахло сіном...» «Правда, що ти забув схожості твоєї однокласниці з намальованою на іконі жінкою?» і т. д. Отож, звертання у другій особі іменем уявного двійника виправдовує прийом аналепси, тобто повернення назад, в іншу часову площину, яка існувала раніше від моменту нарації, виправдовуючи таким чином анахронію твору, тобто напруження, яке виникає між хронологічною послідовністю дій і цілком розхристаним порядком їх викладу. При участі голосу двійника фіксується в романі одна з важливих його ліричних тем – тема різних осель, що поклали свій відбиток на душу героя. З психологічної точки зору ця тема нам здається дуже важливою, оскільки, як це доводять сновидіння, пам'ять про минуле, задоволення або неспокій, страх перед майбутнім зафіксовуються

в нашій підсвідомості у формі осель, в яких ми довго жили²⁵⁶. Після того, як ця тема уже окреслилась, автор може перейти в другому розділі до плавної розповіді про давноминуле. Отож, участь другої особи, двійника, може і зменшитись. На початку другого розділу він займає лише два абзаци, але тут же зустрічаємо інший, протилежний тип часових переміщень, який, як і аналепса, відіграватиме важливу роль у подальшій розповіді. Йдеться про пролепсу, забігання у майбутнє. Вона використана там, де, розповідаючи про дитинство героя, автор непомітно починає вживати прийом внутрішньої фокалізації, судячи про враження дитинства героя через призму Михайла малого. Процитуємо відповідне місце: «Порпаючись у розвалинах, знайшов кілька патронів і показав їх *батькові*. Той розібрав їх, розсипав на землю і розтер ногою, гільзи шпурнув у потік, а кулі, схожі на важкі золоті жолуді, дав синові для грашки. Михайло радів, *бо він ще не знав* (підкреслення наші. – М. Л.-К.), що така куля, добра до грання, у першій війні влучила *татові* у ногу і застрягла там, і *тато* носитиме її у своєму тілі *до самої смерті*».

Точка зору дитини, для якої Ілля Дорунда є «батьком», і яка його називає дитячою мовою «тато», перехреснується з інформацією, яку герой дістане пізніше про походження кулі, і з подіями, які стануться значно пізніше (смерть батька).

Все це виправдано фокалізацією, тобто оптикою певної діючої особи, в межах інформації і розуміння якої подаються події. Але така фокалізація (в даному разі «світ очима дитини») повинна доповнюватись додатковою інформацією «з майбутнього», щоб даний уривок міг вкластися у цілісну перспективу твору, яка є, навпаки, переоцінкою пройденого героєм шляху вже з платформи його пізнішої зрілості. Такі доповнення виявляються потрібними, навіть коли проміжок часу не є такий великий, як у цитованому уривку.

У румунській прозі останніх років стало чи не загальним місцем уболівання з приводу невинуватого винищення частини поголів'я коней у період догматичних збочень. У романі Михайлюка ці зловживання також відмічені й широко коментовані. Але знову таки йдеться про інформацію й оцінку, які належать пізнішому етапу від даних подій. Отож, знову таки вводиться подвійна часова перспектива, як у згаданому уривку, де для більшого підкреслення часових граней вводиться звертання на «ти» від особи двійника: «Найбільше жалів ти коней, бо ходила чутка, та й мати писала,

256 Див також: G. Bachelard, *La poétique de l'espace*, Presses Universitaires de France, Paris, 1967.

що їх знищать, бо, де є трактори, там коні непотрібні. Але аж через роки бувший гицель Петерлак почне годувати кінським м'ясом свиней і стане передовиком по району. Тоді ти ще не знав, що знайдеться якийсь міністр, котрий дасть наказ збутися коней і цим завдасть стільки шкоди народному господарству. Як і не знав і того, що необачний вчинок батька, який ти в душі розумів і майже виправдовував, поверне у несподіване і небажане русло твоє життя, перерве навчання на факультеті, розлучить з коханою дівчиною, поведе нелегкими дорогами. Твою синівську любов і правдолюбство деякі люди розцінять як ворожість, і ти зрозумієш, що шлях до правди у певні часи тернистий, не зважає на окремі долі, але він неодмінно веде до світла».

Мірча Еліаде писав у книзі «Міф і дійсність»: «Вихід з рамок часу, який досягається читанням романів, наближує якнайбільше функцію літератури до функцій міфології. Час, який «переживаємо», читаючи роман, певна річ, не той самий, в який переносимось і який відновлений нами, коли живучи в традиційному суспільстві, слухаємо міфи. Але в обох випадках покидаємо історичний особистий час і занурюємось у казковий, позаісторичний. Читачеві пропонується чужий, уявний час, ритм якого безмірно варіюється, і кожна розповідь має свій власний, лише їй притаманний час. Роману доступний первісний міф, однак, внаслідок того, що романіст розповідає про достовірну подію, він використовує позірно історичний час, розтягнений або ущільнений ним. Для цього фіктивного часу характерні, проте, і всі вольності уявних світів. Тому і в літературі, сильніше ніж в інших видах мистецтва, виражено бунт проти історичного часу, бажання осягти інші часові ритми, ніж ті, в яких ми примушені жити і працювати»²⁵⁷.

Український роман розкрив цю насолоду вільного переміщення в часі, який водночас і історичний, і уявний, ще в добу, коли в інших літературах панував лінійний час послідовного викладу подій. Панас Мирний демонстрував у романі «Хіба ревуть воли як ясла повні?» неймовірну віртуозність часових переміщень в межах реалістичного твору. І якщо в сучасному романі – у творах Юрія Щербака або Павла Загребельного, – ми стрічаємо несподівані часові ракурси і переміщення, то названі письменники можуть посилатись на славні національні зразки, так само як і українські поети, які пишуть верлібром, можуть вивести свій родовід від Шевченка.

Автор роману «Не вір крику нічного птаха» знаходить надзвичайну втіху в тому, щоб перекинути читача з однієї часової площини в іншу. Іноді такі

257 Mircea Eliade, *Aspectele mitului*, București, 1973.

варіації виправдані з погляду головного завдання роману-сповіді, а саме бажанням героя зрозуміти себе через своє минуле. В інших випадках переміщення є просто грою, радістю подолання часових бар'єрів. Ми зробили спробу внести якийсь лад у цей зигзаг, але визнаємо щиро, що повністю це нам не вдалося. Зуміли лише вияснити, що в X-му розділі розповідається про події, які відбулися раніше описаних у VIII-му і IX-му розділах, і є, найвірогідніше, продовженням подій, про які розповідається у IV-му розділі. Це лише один приклад. Сам автор визнав у розмові, що він просто не міг би написати твір з лінійним розгортанням подій. Чи це лише індивідуальна особливість його таланту? Не віримо. Напевно, на його техніку позначились і загальні тенденції новітнього роману, які починаючи від тріумфального успіху твору Марселя Пруста «В пошуках загубленого часу», все більше характеризують прозу XX-го століття. Подібна вільність відчувається і в творі, який послужив М. Михайлюкові поштовхом до написання свого першого роману, а саме в творі польського письменника Юліана Кавальця *Танець шуліки* (1964)²⁵⁸.

В романі Кавальця впадає в око постійне забігання автора вперед і відповідне до цього повернення назад у часі. Функціональна виправданість цього прийому та сама, що і в Михайлюка. Інформуючи про численні смерті й похорони, в тому числі й головного персонажа Михала Топорного, автор водночас освітлює перебіг життя людей, координати й поворотні моменти їх долі. Ці поворотні моменти щораз примушують їх думкою або й на ділі повертатись до батьківської оселі, під сільську стріху, звідки й почався їх шлях угору. На крутих поворотах життя стають зрозумілими і причини успіхів і причини життєвих невдач. Вони вияскравлюються саме тому, що в умовах соціалізму відкрилась для цих людей можливість перейти з одного соціального стану в інший, піднятиись дуже високо по суспільній драбині.

Зіставлення роману Михайлюка із романом Кавальця допомагає нам внести більшу ясність і в проблему ідентичності двійника, який звертається до героя на «ти». У зв'язку з цим слід розібратись спочатку в питанні про те, хто виступає оповідачем у романі. В теорії літератури існує велика розбіжність щодо цього питання. Адже існують твори, в яких відчувається присутність автора-оповідача. В інших творах, зокрема в тих, які ведуться від першої особи – оповідач сам герой, який переймає функцію автора. В оповіді оповідач особа відмінна і від автора і від героя. А кого вважати оповідачем, коли наявне звертання на «ти» адресоване героєві? Вище ми

258 Julian Kawalec, *Dansul eretelui*, Ed. Univers, București, 1973.

припускали, що це уявний двійник героя. Але він же виступає і в Михайлюка, а ще у Кавальця, як оповідач, тобто перебирає на себе функції автора.

В таких випадках нам здається більш доречною точка зору німецького літературознавця Вольфганга Кайзера, який, як ми вже відмічали, вважає оповідачем не автора і не фіктивного героя, а сам роман, його дух, творчий дух світу. До цього висновку Кайзер дійшов під впливом Кете Гамбургер, яка вказала на те, що оповідач не є додатковим персонажем, а додатковою формою міметичної функції²⁵⁹. Саме з цієї міметичної функції можна виводити як в романі Кавальця, так і в романі Михайлюка, появу звертання на «ти». Це також форма, і внаслідок цього можливі і варіанти ідентифікації адресанта, чи то з особою автора, чи то з особою двійника персонажа. В обох випадках звертання на «ти» це форма, при допомозі якої виражається міметична функція роману, тобто його функція наслідування дійсності. Оскільки в нашій душі відбувається постійний внутрішній діалог, його можна завжди наслідувати в романі, чи то припускаючи, що герой говорить із своїм двійником, чи то двійник говорить із героєм, чи припускаючи, що герой говорить в думці чи вголос із уявним співрозмовником. Роман продовжуватиме оповідатися сам собою, самого себе.

У творі Михайлюка лише деякі частини, уривки написані в цій формі. Переважає розповідь у першій чи в третій особах, тобто виклад здебільшого традиційний в особовому відношенні.

Але і в цих рамках авторові вдається умілими варіаціями шифтера займенника досягти враження передачі потоку свідомості. Ось, наприклад, один з уривків, в якому героєві з'являється в півсні нав'язливий образ твору, який став його заголовком, образ нічного птаха – передвісника смерті.

«Міцно, до шуму у вухах стулює повіки і поволі втрачає відчуття того, що його оточує. В заплучених очах зринають сліпучі, як спалахи далекого вогню, кола, вони вертаються, крутяться, переходять у вихор і раптом серед них – шум розпростертих крил величезного, схожого на кондора, птаха. Птах пазурами вчепився за передню і задню стріхи хати, трубить у комин: завтра підеш на похорон, підеш на по-хо-рон, бо понесу з хатою... хатою... тою»...

Не міг ані поворохнутися, ані розплющити очі. Страх і незнання ще тягар давили груди, притискали до ліжка з такою силою, аж рипіла підлога. Хата наче гойдалася на нестійкій трясовині і лише тіло тримало її в непевній рівновазі.

259 Käte Hamburger, *Die Logik der Dichtung*, 1957 – 1968, стор. 153 – 154.

«Піду, піду на похорон!» – хотів крикнути, схопитися і прогнати страшного птаха, але голос застряв у горлі, тіло налилося оловом. Потім забувся у глибокому сні, – видно, марення довго тривало і змучило його».

В уривку використані три особи дієслова – третя особа авторського плану обрамлює звертання-марення на «ти», а також слова від першої особи, – з діалогу героя із своїм маренням. Цікаво відмітити появу в останньому рядку коментуючої частки «видно», яка є маркою розмовної мови і зраджує тенденцію наближення авторського стилю до оповіді, до живої мови.

Проблема передачі потоку свідомості в сучасній літературі взагалі хвилююча, про ці спроби написано багато критичної літератури, при чому літературознавці ще не згоджуються навіть щодо термінології. А, проте, існують літературні твори, починаючи від коротких оповідань і аж до романів, які написані з метою передати цей потік. Непорозуміння виникають внаслідок різноманітності цих творів. Потік свідомості – це поняття з царини психології і позначає суміш перцепцій, думок, вражень, які перебувають на попередній до мовлення стадії. Вони здебільшого хаотичні, і письменники воліють передати цей процес описово, в третій особі, із вставками внутрішнього монологу персонажа, вираженого в першій особі. Зразком потоку свідомості може послужити вищенаведений уривок з роману Михайлюка. Але потік свідомості вже на іншій, чіткіше оформленій стадії, надається вираженню і в *першій особі*, оскільки на цій стадії думки мають уже словесну оболонку, незалежно від того, чи вони вимовлені вголос чи залишаються лише в мозку. На початку цього розділу ми згадували про те, що в традиційному стилі розповіді ці думки, уривки внутрішнього монологу людини висловлені здебільшого вголос, тому що в такій формі, з додатком дієслова мовлення, вони легше вводяться в розповідний стиль від автора.

Але існує можливість оформити внутрішній монолог без таких сценічних ремарок, тобто без дієслів мовлення. В такому разі внутрішній монолог оформлюється так, ніби автор стоїть осторонь і стенографічно зафіксує те, що думає персонаж. Цей стиль намагається передати асоціативність, алогічність процесів мислення. Найкраще його можна використати у випадках, коли людина переживає якесь душевне потрясіння, стоїть перед драматичним рішенням, мозок в неї максимально напружений і думки перебивають одна іншу, не встигши навіть оформитись у граматично викінчені речення. В цей потік входять уривки почутих слів і речень, а монолог адресований уявному співбесідникові у формі сварки із самим собою²⁶⁰.

260 Див. про це: Mihai Miroiu, An introduction to the technique of the modern novel, București, 1980, p. 37 – 46.

Ігор Лемний

КРИТИКА І ЕТИКА

(Скорочено)

// Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1986. – С. 128 – 136.

...Найбільша подія, що сталася досі в нашій критиці – *поява книги критичних есе Михайла Михайлюка «Слово про слово»*. У нашій маленькій і все ж таки великій літературі це явище багатопланове. Ми вже знаємо Михайлюка як чутливого поета, як автора цікавого роману «Не вір крику нічного птаха». На літстудії він часто виступає з критичними зауваженнями, інколи надто різкими, але завжди переконливими. І раптом критичні есе-студії – цілком несподівані. Несподівані перш за все своєю суто літературною якістю, впевненістю оцінок, достеменним знанням розглянутих творів і багатою ерудованістю з різних галузей, не тільки літературознавства, а й мистецтвознавства взагалі, певним знанням філософії, деякими речами, з якими мені особисто не зовсім легко погодитися.

Насамперед хочеться підкреслити суто літературну вартість книги. Тут напрошується невеличкий відступ. Літературознавство, як відомо, займається трьома основними жанрами – лірикою, епосом і драмою. Ще поділяють літературу на прозу й поезію, та це вже зовсім умовний поділ, без солідної підстави, однак корисний. Дехто не звертає увагу на таке, що я б назвав прозою мінус другого ступеня, тобто твори, що власне до художньої літератури не належать, бо не займаються творенням художніх образів, проте спосіб викладу ідей наскладений мистецтвом стилю. До такої «другорядної» прози належать насамперед критика, але і репортаж, до певної міри газетярство, філософія, науково-художні твори. Найбільш представницький жанр такого роду – есе.

На жаль, в українській літературі якраз оця другорядна проза найбідніша. Нагода прочитати високохудожнє есе досить рідкісна. Навіть літературознавці не часто-густо викладають свої думки багатою, елегентною, плавною мовою. А ось «Слово про слово» читається з великою приємністю якраз завдяки літературному хисту критика. Книжка читається як прекрасна розповідь про нашу українську поезію в Румунії, неначе казка про вірші, написані протягом років різними, більш чи менш обдарованими поетами, простежує зростання цієї поезії від майже нічого до неабияких вершин. Перед нашим внутрішнім зором проходять постаті великого і малого росту,

нагадуються твори колись прочитані, одні з них напівзабуті, або які зовсім канули в забуття. Сам заголовок перегукується з назвою великого епічного твору, і це не випадково. Нас ведуть рясним садом нашої поезії, але часто заводять у пишні сади сусідів, порівнюючи, зважуючи, створюючи тло. Іноді робиться це прямо, іноді натяком, але завжди жестами певними, основаними на знаннях, набутих читанням безлічі книжок. Автор володіє цією інформацією настільки ґрунтовно, що вміє переконати читача в тому, що наша мова придатна не тільки для оспівування вишневих садків, але і для інструменту раціонального мислення, що вона багата і гнучка, здатна втілювати точні ідеї, найтонші відтінки мислі. Бо те, що написано в «Слові», можна б написати про будь-яку літературу, будь-якою мовою і воно читалося б з тією ж приємністю. Приємністю, зрозуміло, не для всіх. Автори, які дістали нижчу оцінку, відповідно до вартості своїх творів, незадоволені, а дехто навіть обурився. Але, як ми вже сказали, автор критикованого твору має право обурюватися в себе дома. Крім цього, критичний розгляд корисний самому критикованому. Навіщо ж писати вперто вірші, які не задовольняють мінімальні естетичні критерії, коли є стільки гарних, приємних і корисних занять на цьому світі, між іншими і читання високої поезії. Тим «жертвам» своєї критики, які можуть вдосконалити себе, Михайлюк показує слабкі місця, те, чого їм не достає. А зрештою, чому конче писати вірші? Читачі вимагають в першу чергу не віршів. Брак на розважальну українську літературу просто вражаючий. Тут слід застерегти наших авторів перед так званими брутальними «сміховинками» та іншою «гумористичною» літературою сумнівної якості, перед опиранням на погані сторони фольклору. Розважальна література різновидна – легкий любовний роман, детектив, пригоди взагалі. А «сміховинки» лише компрометують літературу, навіть розважальну.

Автор «Слова» дає перевагу кільком поетам, які вже утвердили себе перед читачами. Особисто перед «єретиком» (Іваном Ковачем) я б віддав перевагу тому, кому «найважче на світі бути деревом», тобто Миколі Корсюкові. Хоч автор цієї статті великий прихильник модерної поезії, експериментування, дослідження потенції українського слова в нових, цілком несподіваних комбінаціях, в нових співзвучностях, ритмах для породження нових метафор і образів, в певному розумінні прихильник «футуризму» в поезії, націлений на майбутнє, все ж таки в період написання «Слова» Іван Ковач ще перебував у розвитку і його поезія ще не здобула повного статусу, як це доказує остання збірка «Життя без ком».

Уподобання залишається уподобанням, але Корсюк, який культивує, на перший погляд, традиційну поезію, все ж таки проявляє більшу силу емо-

цій. Коріння його дерева сягають більших глибин нашої психіки. Традиційним символом дерева поет з величезною силою передає наше стремління перенестися із буденщини в небо мрії.

І все ж таки розгляд поезії Корсюка в «Слові» – прекрасний зразок критичної розмови з поетом перед читачами. Зловживаючи терпінням читачів, наведемо невеличкий уривок, який переконливо ілюструє манеру критика: «Для знавців і справжніх цінителів поезії буде трюїзмом, коли скажу, що «Монолог дерева» – одна з вершин нашої літератури, автор знайшовши в ній рідкісний навіть у визнаних майстрів майже довершений поетичний еквівалент філософських роздумів, єдності думки і випрозороного, карбованого слова. Вся книга – це лірико-філософський монолог, який конденсує ідею тотального зв'язку зі світом («спізнати світ, неначе власну совість»), до ідентифікації з ним, ідею невмирущості й невичерпності буття. Микола Корсюк своєю збіркою ще раз доказує, що філософська поезія – це не тільки поезія підсумків і висновків, а найбільше запитань».

Для своїх есе Михайло Михайлюк сумлінно, уважно і заглиблено прочитав усі поетичні збірки, що появились за кілька десятиліть і навіть переглянув підшивки газет. Він уважно поставився до невідшліфованого, але щедрого таланту Степана Ткачука. Попри всю свою незграбність, всі помилки в поетичному мовленні, Ткачук – щира поетична душа. Жаль тільки, що поет давно забув про те, що для досягнення поетичної висоти, крім інстинктивної сили передання емоцій, ще треба володіти засадами поетики, які можна вивчити.

Михайлюк з тією ж критичною захопленістю зайнявся і поетами меншого калібру, або поетами, що знаходяться в процесі повного зростання. Наприклад, мені здається, що від «Металевих квітів» Іван Негрюк значно зріс. З'явився самобутній поет Теофіль Ребошапка.

Все ж таки критик не зупинився на трьох постатях: на Оресті Масикевичу, який залишається вершиною нашої лірики, і справа тут не тільки у філігранності, а просто в природженій ліричності, на трудному, суперечливому Коцюкові-Кочинському і на самому собі. В останньому випадку скромність завадила авторові говорити про себе. А втім Михайло Михайлюк – один з наших видатних ліриків, хоч написав тільки збірку «Інтермеццо». Це збірка, так би сказати початківця, але початківця, що має всі задатки стати визначним поетом, стати поряд з «героями» «Слова про слово». Від його поезії віє якоюсь ностальгією, глибоким смутком – щирим чи вдаваним, маючи на увазі молодість поета. Автор звертається до матері, до діда і бабки зворушливими рядками. Ось приклад з поезії «Уклін»: «А як на порозі побачу

тебе: / – Не треба, матусе, прощатись. / Від тебе єдина дорога веде, / А з світу ведуть всі до хати». А ось строфа з вірша протилежної теми, теми смерті: «У дзвіниці – / Сови, сови: / Знов життя / Хтось зрікся... / Появивсь на переправі / Перевізник Стікса». Поезія «Дзвонар» для мене непрямо перегукується з юним Тичиною, але водночас вона глибоко оригінальна. Процитуємо останні дві строфи: «Сферично мідь косила тучі, / Бо дзвін органом рокотав. / Од леза грому нили кручі / І час камінний дибки став. // А він, зв'язавши тугу серце / Із серцем дзвона, наче вісь / Землі і неба в ньому терням / Дзвонар в титана переріс!»

Михайлюк володіє метафорою, незвичним поєднанням ідей і слів, уміючи водночас спаяти їх у цілісний вірш, підпорядкований єдиній поетичній думці. Частина віршів збірки пейзажні, але в них природний краєвид не тільки гарно намальований. Образ природи – засіб виявлення внутрішнього я – оптимістичного чи менш оптимістичного. У маленькій книжці – непомірно великий скарб поетичних засобів.

Але повернімось до того, чим ми почали про М. Михайлюка. «Слово про слово» – це не просто збірка критичних студій, а своєрідна художня книга. Напевно, її судження не безапеляційні, як зазначає автор на перших сторінках. Мабуть, через десять чи двадцять років картина зміниться. Будуть нові поети, може, й нові критерії оцінення. Очевидно, зміниться й літературна ієрархія, бо можемо сподіватися, що дехто з наймолодших перевищить старших побратимів. Але навіть і тоді «Слово про слово» читатиметься передусім задля краси самого слова. Отже, навіть й автори, в яких Михайлюк не міг знайти досить поетичного «золота», хай читають цю книгу без упередженості, просто як гарну книгу, яка прикрашає нашу літературу.

* * *

Іван Ковач

В ШУКАННЯХ МОРАЛЬНОЇ ТОЧКИ ОПОРИ

// Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1989. – С. 137 – 140.

Хто уважно слідкує за нашою прозою, той не може не помітити, що персонаж, який старається вибороти собі власний погляд на життя, на його філософію, останнім часом дедалі більше спромагається вийти в ній на перший план. Донедавна здавалося, що героєві, зокрема роману, достатньо було з'явитися на світ білий і вирости, немов у пробірці, щоб потім, неначе

рефлексно, без жодних зусиль озброїться життєвим світоглядом. Забувалися шукання, що їх вимагає розвиток духовної особистості, моральна внутрішня самостійність, індивідуальність свідомості кожного героя зокрема, забувалося також, що певний вишколений вік, хоч і з атестатом зрілості, не завжди дорівнює духовній зрілості героя, що цього можна добитися тільки внаслідок потужних домагань в межах поступового набування власного життєвого досвіду, при сумнівах і тривогах, при частих зіставленнях різних особистостей, з участю яких кінець-кінцем виробляється справжній, окреслений життєвими випробуваннями світогляд.

Та це ще не все, адже, хоч і набутий вже гартуваннями і битвами, світогляд людини не залишається на тому ж «п'єдесталі», він вивірюватиме себе далі в залежності від конкретних шляхів життя, від проблем та ідей епохи, історичних моментів, до яких тяжіє вона, людина, тим паче людина-творець, коли вона за всім слідить уважно й відповідально і не лишається байдужою до довкружного.

Повторюю, останнім часом такого роду проблеми стали все більше турбувати наших прозаїків. Доказом цього є й останній (другий) роман Михайла Михайлюка «Міст без поруччя», що вийшов наприкінці минулого року в бухарестському видавництві «Критеріон».

М. Михайлюк не приховує проблематики свого роману, – вже з перших сторінок про неї можна догадатися якомога повніше. Це, як правило, душевні переживання центрального героя, Дорунди, побудовані на спогадах, це й розрадливі його невдачі на життєвих роздоріжжях, на яких він уже наче втомився, до чого додається включно тяжка серцева недуга, а ще й ятріння в серці романтичного кохання, що призводить до ран, до частих розривів-розлук із втаємниченою Вандою, це й, звичайно, атмосфера рідного села, капризність студентського життя також, журналістська робота зі своїми різкими контрастами з Чорнорученком, який «при випивці стає смирним, як ягнятко», сконструйованими на даних біографічності, хоч вони й не всі мають ту ж саму вагу в творі, не всі органічно, ані доречно вплітаються в структуру роману, не всі тривожать і бентежать душу читача.

Герой протягом усіх своїх розповідей (по-моєму, роман «Міст без поруччя» своєрідно новелістичний роман) «ускладнює» себе пошуками гордості й самостійності, кидаючи навкруги зерно зневіри і скепсису (бач, його не розуміють), водночас фатальній конкретності, як на власний розсуд, перед вузлами життя; та все це, мабуть, в ім'я пошуку моральних твердинь, смислу життя під «гаслами» моральної точки опори, неначе безжурного світла-надії: «Та навіть у напівпритомності він збагнув, що, незалежно від того, де

опиниться викинутий хвилями, там буде світло, і той страшний біль, котрий кинув його в чорну незвідь, не повториться. Тому не боявся ні лету в невідомість, ні можливого повторного падіння. В естві людини, може, незалежно від неї, завжди жевріє надія».

Звичайно, М. Михайлюк дбає й про те, щоб його двійнику, тому ж Михайлу Дорунді (іноді... Майклу Дорунді), якого бажає проявити многобарвністю рис, як і по суті, самого себе, відкривалися спектри істин якомога ширше, не так, на жаль, у повсякденності життя, як у його абстрактностях, коли роздумування спілкуються у співвідношеннях проблем та інтересів. Його побачиш і там, і там, в загальному, в бурхливих епіцентрах, адже ж він відстоює своє і хазяйнує в «романі» життя, раз у раз виринаючи на поверхню очевидним, може, надто очевидним, опорним пунктом, ніби так і треба, ніби так і запропонував собі з самого початку автор.

Різнопланова розповідь М. Михайлюка (весь роман побудований на майже окремих оповідях) шукає здебільшого наскрізних символів з тим, щоб вони допомагали йому відкривати ідею. Іноді йому ж самому (герою, а чи автору, – все одно) здається, що тільки таким чином, шляхом символів, стануть можливими відкриття зав'язок-ідей. Тому, уникаючи «декларацій» чи урочистих «запевнень», герой все ж впадає і в пишномовні відступи, які переслідують його майже постійно, неначе так і треба, неначе тільки таким способом стане образною його або чиясь фігура. Так, він, будучи хворим, завдає «чимало клопоту медсестрі Анастасії – молоденькому та вродливому дівчиську із зграбною фігуркою стюардеси міжнародних авіаційних ліній і ніжними, як пелюстки троянди, освіжуючими долонями. Коли після чергової дози пігулок, отже, й глибокого сну, я просинаюся і певний час розум працює чітко, дивуюся, чому порівнюю Анастасію з стюардесою, адже літаком я подорожував однісінький раз, а в ньому була худа дівчина, з пласкими грудьми і блідим, аж прозорим обличчям, на якому жили тільки величезні, різко пофарбовані сині очі. А медсестра – цілковита їй протилежність. У неї стрункі ноги із точеними литочками, високі груди, свіже рум'яне личко і карі очі із золотими цяточками-іскорками». І раптом слідує мужчинське самолюбство героя, позначене втіхою «влучної» оцінки: «Навіть у моєму надзвичайному незavidному стані я зумів належно оцінити дівочу принадність і позаздрити лікарю Узуну, хоча навряд (!) чи його можна вважати старим джиґуном». Та перехід від чужого до свого нестерпний: «Тільки у Ванди такі ласкаві й чудодійні руки».

Протягом усього роману героя обсесивно переслідуює жіноча знада, неначе йому заборонена, немов структурна «ласолюбність», яку не при-

боркати. На іншій сторінці читаємо: «Сукня прилипла до тіла, виставляючи знаду високих персів і круглих стегон». І так далі, і так далі.

Та найбільше, по-моєму, «пасує» письму М. Михайлюка потребою серця підказана фраза, яку знайдеш саме там, де її місце, там, де вона мусить бути. Їй, природно, посимпатизуєш хоча б тільки тому, що вона не раз і «лінгвістично» на високому рівні: «Спи, Михайле Дорундо, десь у нетрях ночі на тебе чатують спогади, здійснені і нездійснені вчинки. Хоч уві сні переживеш те, чого тобі вже не зробити, і, може, від цього тобі полегшає, чи заболить ще дужче. Та все у владі долі, а доля у твоїх руках».

Небезпідставно відмітимо есеїстичність письма автора, який епічні деталі старається прояснити словами мудреця-філософа, котрому не бракує слів. Для чого? Для того, щоб доповнити образ героя, дати йому повноту вірогідності, хоч такі «доказування» іноді шкодять художності твору: «Тепер уже знаєш: людина, щоб утвердитися, не обов'язково мусить намагатися протиставити себе іншим. Це тільки гальмує її особистість, веде до пристосованості, до вигадування, фетишизації певних взірців, що не раз стоять на хистких п'єдесталах. Перестань думати, що твоя доля – жменя піску, кинута на вітер. Ще рано підбивати рахунок життя, не все, залишене позаду, суцільні руїни, на яких вже ніщо не виросте, навіть мрії про майбутнє. Намагайся жити тільки так, щоб не вдаватися до насильства над власними переконаннями...»

Можна б, звичайно, заперечити мої твердження і сказати, що, дивись – це роман інтелегентний, інтелігенція ж приблизно так говорить... Може, воно й так, але ж природність спілкування повинна існувати і в інтелігентів. По-моєму, зайва есеїстичність, або ж дрібнювате «інтелектуальство», іноді підтверджуване нарочитою начитаністю, тільки шкодять. Так як, безперечно, шкодить і деяке патріархальне хуторянство в цьому романі.

«Людська пам'ять глибока, як правда, як та земля, з якої ти хотів вирвати їхній корінь. Ще й питаєш, коли, брехнею хочеш віку дожити?» Михайло Дорунда говорить з Іванцем Мудраком, «узутим у поруділих від дьогтю чоботах», який «повернувся з полону й головував кілька років». Мова Дорунди – це мова осуду, обвинувачень, та вибаглива, мова того, який перетворюється в захисника громади. Та, повертаючись до потреби природності мови наших прозових творів, скажемо, що Дорунда чи не надто «вузлувато», інтелектуалістськи говорить не тільки з Мудраком, а й взагалі з селянами, яким він бажає повернути «пам'ять глибоку», яких він хоче привести до рівноваги й упевненості. Пристрасний і оснащений залізною логікою, Михайло Дорунда все-таки домагається істини, людяності й любові, поваги й авторитетності. Це тому, що герой

утверджується у своїй вірі в людину, хоче істини хоча б «тепер», коли раніше її не було. Тому його суд над Мудраком – разючий суд над тим, хто «мусить» зрозуміти свою провину, «мусить» взятися за розум. Письменник не робить це декларативно, він хоче розкрити причини, які породили такого типа, як Мудрак, вузькими колами особистих інтересів, й доходить до критичної точки: «...щось мученицьке, страждання й водночас відразливе було в постаті колишнього голови». Значить, Михайло Дорунда добився привселюдно свого, – більшої кари Мудракові й не треба; автор використав один із спогадів про початки нового життя, вдаючись іноді до журналістських прийомів публіцистичного характеру. Але Мудрак торочить своє, бажає довести свою безневинність, та Михайло вже й не слухає його, чи не уважно слухає його, бо «дзвони любові» повертають його до Ванди, і таким чином, згодом, автор повертає розповідь до інтимнішого, особистішого, адже «ніхто не має права тікати від любові», – чи не так?

Іноді в романі зустрічаємо прямі відгуки на конкретні явища життя, зокрема на явища мистецького життя. Та це, сказав би, тільки вставні, «нарочитого» характеру відступи, здебільшого маючи роль пов'язування своєрідних новел, що складають роман. Тільки тоді, коли вони органічно входять у ткань роману, тільки тоді ці відступи, найбільше з участю художника Тоні, «гарячі», вони остаються свіжими в читацькій пам'яті, бо ж знаємо, що спрощенські погляди, невагомі, схоластичні, моралізаторські просторікування не матимуть ніколи жодного відлуння.

Ми вже сказали, що у М. Михайлюка авторська мова має своє окреме значення. Мабуть, і тому, що, будучи журналістом, автор навчився все доказувати, все доводити. Його публіцистичні відступи в романі, включно ті, що в устах героїв, часто проголошують деякі тенденції, деяку інтерпретацію картин життя, неначе «розкриваючи карти». Це, природно, полегшує читацьку долю людини, але водночас воно не завжди йтиме на користь художню. Отже, романи М. Михайлюка тільки вигравали б з того, якби письменник якомога більше уникав нарочитості тверджень, деяких зайвих доповнень (для, з його точки зору, зрозумілості) і надто прямих підкреслень, і більше довіряв художньому перевтіленню життя, якби він уникав включно деякої ідеалізації персонажів (Михайла, Ванди, Тоні та ін.), або ж сільського побуту (домашнього). В тій же мірі, по-моєму, шкодить творові надмірна, ота ж лінгвістична красивість та метафорична кучерявість: це тим більше тоді, коли вони не завжди на місці, або ж не повні. Спокійніша й щиріша, стриманіша і пряміша, не егоцентрична епічна розповідь повела б, у кожному разі, до того, чого чекає читач від уже досвідченого письменника.

А ще скажемо водночас, що роман написаний ерудованою і обдарованою людиною, тонким дослідником порухів душі героя, якого звичайно, любить. Та все ж нас не покидає де-не-де відчуття штучності, так званого «недосолу», – але це трапляється зі всіма авторами, які бажають будь-що передати майже документально дану, свою ж біографічну канву. З цієї точки зору, в позитивності суджень, можна сказати, що завжди центр тяжіння в романі падає на характер центрального героя, на характер Михайла Дорунди – цілісний і водночас суперечливий характер людини, «знятої» в різних життєвих ракурсах і в типових ситуаціях. У всьому цьому відчуваємо впевнену руку письменника, якому подобаються не стерті, манерні, а свіжі порівняння-символи.

М. Михайлюк в своїм останнім романі зачіпляє деякі нові грані біографічності, нові ж проблеми, поєднуючи їх з проблематикою його попереднього роману «Не вір крику нічного птаха». Це важлива риса, маючи як ціль глибоке проникнення образів попередніх персонажів, правдиво, неприкрашено висвітлювати їх дороги і почування.

Удачі Михайлюка ідуть саме за рахунок виключення певних штампів, що в деяких наших прозаїків, на жаль, перетворилися в справжнє прокрустове ложе. Біографічність як тема великих (іноді таких малих) можливостей, потенціальні можливості біографічного роману в Михайлюка дуже обіцяючи, тим більше, що спогади, на яких будується його біографічність, у межах твору вимірюється не так надмірним багатством мілководних сторінок, як цінністю естетичного характеру.

* * *

Микола Корсюк

«ЗНАЮ, ЩО НЕ СХИБИТЕ ДОРОГУ...»

// Наш голос . – 1990. – Вересень. – № 3. – С. 2, 4.

Хотілось почати з найбезглуздішого запитання, над яким протягом віків схрещувалось і поламалось чимало заповзятливих літературознавчих (і не тільки) шпаг, так і не вияснивши в крутих поєдинках нічого посутнього, а саме: «З чого починається письменник?» Та втішаючись безуспішністю можливих «відповідей» (адже розкривши секрети, наслідуючи їх, будь-хто став би віршомазом), мимоволі впіймав себе на картаючій думці, яка з відчайдушною простотою й відвертістю відкривала переді мною коли не

вельми сумну, усе ж таки мало втішну картину літературного (й не тільки) життя.

...Спливали безповоротно роки, минались радості й суєта, одвічна плинність часу ставила безжалісно свій невід'ємний карб на наші життя і душі, притлумлюючи пристрасті, ми соталися туди й сюди, набираючись начебто досвіду й мудрості від своїх і чужих, щось робили-таки, писали, щоденно чи щоношно вимордовуючи папір, видавались і святкували короточасні успіхи, домагаючись інколи того, чого не добилися, і тут же прошкували далі, начебто за життям і світом, не дуже замислюючись мимо кого проминаємо і яким словом обдаровуємо його. Отак – через терни до зірок?! Дай, Боже, але й зорі не однакові, й частіше до їхньої слави добирались через травмування чийсь душі, а то й скалічення життя. А добре, кротке слово – немов ласкаво простягнута розтулена долоня... Та тільки які ми забудькуваті, як часто не помічаємо оцю простягнуту руку! Чи, може, знову списати все на сумнозвісну українську неповороткість і нерозторопливість, хоч повсюди й кричимо, що знаходимося в самісінькому центрі Європи? Могли б, причини для оправдання знайдуться завжди та й протягом років ми вже приловчились, але з висоти нинішнього дня ніяк не збагну, з якого такого лиха чи прокляття ми такі байдужі одне до другого? Не маючи терпіння вислухати чийсь докази, переконливі чи ні, не ґречні і не віддячливі, не вміючи поцінувати сумлінно, зі знанням справи, зроблене ближнім, ми натомість охоче шушукаємось по закутках, радіємо чужим невдачам і говоримо позаочі те, що потрібно б сказати відверто перед усіма, не кривляючи ані на мить душею, будь воно добре чи зле. Чого боялись і боїмося, і яка невидима шашіль заздрості точить нашу душу, перетворюючи все на підозрілість і упередженість? Невже страх за власну позірну велич, наміряну через ніч, боязнь її затьмарення? Біда однак полягає в тому, що нашу велич визначають інші. Правда, за нашими вчинками. А ще треба зрозуміти, що не існує літературної творчості без письменника, і немає ймення письменника без творчості. Оце зачароване замкнуте коло, в якому згадані поняття в однаковій мірі й напрямку взаємодетермінуючі й поза якими складний літературотворчий процес немислимий, бо обидва фактори зумовлені один одним. Отож...

А сам я на початку жовтня нинішнього року спізнав сумне одкровення. Майже чверть віку знаю Михайла Михайлюка, начебто непогано обізнаний з його творчістю, співпрацювали чимало, з успіхом чи без, та за весь цей час чомусь не спромігся написати про створене ним бодай рядка. Причин, щоб написати, хоч одбавляй, як говорять, і все ж таки... Невже тому, що редагував його книжки, будучи в певній мірі втаємничений у їхньому на-

родженні? Здається, саме тому б і писати. А чи, може, мусив Михайло Михайлюк діяти до рубежу половини, як мовиться, життя? Сповнити в перший жовтневий день цього річний своє п'ятдесятиліття? Хай щастить тобі, Михайле, на крутих літературних перелогах, де таки справді найчастіше сподіваються без надії! З роси й води тобі, як мовиться! Знаю, що в той день друзі не надто спішили з вітальними дзвінками чи листівками, взагалі з добрим поздоровним словом. І часопис, в редакції якого ти працював зверх чверть віку, нічим не обмовився. Тому й на душі в мене, як і надовкруг, – осінь, і пожовклий листок не сяде на неї заспокійливо, не вгамує сумного відчуття тимчасовості, а тільки додасть гіркого присмаку печалі. Та чаша вічності незглибима, як і людська душа, головне ж торкнутися її чистими й неложними вустами й причаститися з неї отим трунком святим і пречистим, який спопеляє скверну, породжуючи добрі помисли й слово ваговите й цілюще, а ще правдиве й необхідне душі людській.

А починалось як? Із молодецькою заповзятістю, високими дерзаючими мріями та задумами. Адже голова екзаменаційної комісії, прочитавши Михайлюкову роботу з української мови та літератури, не стрималась від захоплення і, порушуючи правила, розклеїла куточок аркуша, щоб довідатися, хто автор. І порадила йому поступити на україністику. Літературний спалах шістдесятих років поглибив Михайлюків інтерес до літератури й спонукав самому сказати слово, внаслідок чого на сторінках колишнього «Нового віку» появилось ряд виважених критичних статей, які привернули до себе увагу читачів. Ощадливий у письмі й розлогий у міркуваннях, молодий критик уже в ті роки становлення нашої літератури виходив у своїх судженнях з високих естетичних положень і вимог, чого тогочасні стереотипні твори найгіршого ґатунку соцреалізму не могли задовольнити. Звідси, мабуть, і перші критичні зауваги, а водночас і обурення авторів, які мали досить сумарне, поверхове, щоб не сказати бідне, уявлення про специфіку літератури та її естетичні достоїнства. Та либонь у той період в нашій літературі можна було утвердитись і розлунатись критичному голосу? Навряд, бо та крихітна кількість виданих книг чи публікацій не витримували прискіпливого й вимогливого критичного огляду. Відчувалась необхідність припливу нових сил, нових талантів, щоб оновити українське літературне слово в Румунії, надавши йому високих естетичних потенцій. А поки такі голоси з'являться, Михайло Михайлюк разом з кількома зухвальцями поринають в літературу, друкуючи на сторінках «Нового віку» чи то поезію, чи то прозу. І лишень у 1971 році, після заснування видавництва «Критеріон», у якісно нових умовах, видає збірку поезії «Інтермеццо», яка була прихильно сприй-

нята критикою, хоч на момент її появи автор, мабуть, переріс її. А втім, Михайлюкова поезія й зараз вражає влучність виваженого слова, широтою міркувань і суджень про часовість людського життя, а також пластичністю художнього образу та його гармонійним вписанням у тканину твору. А ще обов'язково треба підкреслити задушевність Михайлюкової поезії, щирість і співчуття його, часто драматичних, сюжетного розгортання картин.

Серед критичних голосів про нашу коротку прозу час від часу можна було зустрічати такі, які закидали їй ліричність чи поетичність, не розібравшись до кінця в суті й специфічності цього своєрідного феномену й не визначивши її (прози) глибинні витoki й художні ознаки. Найчастіше такого роду голоси ототожнювали це явище з мальовничістю авторського почерку, хоч закономірно повинні були розглядати світоглядну структуру твору, його поетичну концепцію про людину і світ. І в такому розумінні й сприйнятті оповідання чи новели подібні дорікання зовсім недоречні, адже саме вони визначають специфічність такої прози. І саме серед такого роду творів Михайлюкова збірка короткої прози «Біле-пребіле поле» (1974) займає особливе місце. У час її появи критика чомусь недооцінила її художні достоїнства. А вона (проза) й зараз мовить до читача свіжим вираженням словом, вражаючи авторським умінням будувати сюжетну канву на виключно душевних переживаннях героїв. Тут не дія служить Михайлюкові запорукою розкриття людського характеру, а насамперед душевні коливання, зсуви психологічного характеру, що невдовзі відіб'ється в його романах, хоч не завжди на користь. Новелістичне мислення тут заважатиме авторові. Але до виходу першого роману Михайло Михайлюк порадував маленьких читачів поетичною казкою «Мурчик-кіт упав з воріт» (1975), заповнюючи в деякій мірі зяючу й подосі прогалину в нашій літературі.

Перший роман Михайлюка «Не вір крику нічного птаха» (1981), на нашу думку, становив для автора, насамперед з психологічної точки зору, феномен випробного каменя в процесі дальшого вибору й утвердження. Автор важко йшов до цього і, мабуть саме тому надавав йому такого визначального значення. Але мусимо признати, що й завдання він поставив собі не з легких, адже ми вже згадували, що Михайлюкова проза побудована на психологічних началах, і виявити їх у всій повноті людського переживання героїв – річ незавидна. Та авторові у великій мірі вдалося впоратися з життєвим матеріалом, підпорядкувавши його своєму задуму показати людину безневинно винувату, чия совість вражена, обважена й скалічена історією й подіями, проти яких вона безсильна, але морально відповідальна. Це голос зраненого сумління, який волає проти позбавлених всякої нормальної

логіки суспільних подій, які нав'язують людині несумісний її розумінню й її душевним засадам спосіб поведінки і життя. Власне, роман позбавлений конкретних дій, весь він – відтворення уже пережитого, він відбувається в свідомості героя і є суб'єктивною проекцією власного розуміння подій. Тому не дивує певна закомплексованість героя, його роздвоєність, актуальні події, накладаючись на колишні, лише увиразнюють і посилюють гранично болюче сприйняття життя. А ще до цього додається дилема вибору між містом і селом, між колишніми онтологічними задатками й новими реаліями.

Перший роман зосереджується, здебільшого, на висвітленні повоєнного дитинства героя, наступний, «Міст без поруччя» (1988), будучи логічним продовженням, автор зосереджується на подіях п'ятдесятих років, але таких же суперечливих у своїй внутрішній логіці й визначальних у кристалізації моральної й душевної структури героя, який вершить суд над власною совістю. А між часом Михайло Михайлюк видав книжку критичних есе про нашу поезію «Слово про слово», яка вперше пролила світ на дійсність нашої поезії, викликавши бурні реакції; від тотального схвалення до різких заперечень і навіть загроз позову до суду чи спалення книги.

Отака наша вдяка людині, яка прилучила до нашої літератури чимало талантів, допомігши їм зіп'ятися на ноги й дійти свого голосу, людині, яка дбайливо відредагувала десяток наших книг, індивідуальних чи колективних, відкриваючи зелену вулицю тим, хто тягнеться до художнього слова. А сам я давно переконаний, що справа, за яку береться Михайлюк, буде сумлінно зроблена. Отож з роси й води Вам, Михайле Михайлюк, бо «знаю, що не схибите дорогу». До речі, цими словами кінчається Ваш перший роман.

* * *

Богдан Бойчук

МИХАЙЛО МИХАЙЛЮК

// Поза традиції: Антологія української модерної поезії в діаспорі. – Київ – Торонто – Едмонтон – Оттава, 1993. – С. 322 – 323.

Михайло Михайлюк народився в місті Сереті Сучавського повіту. Закінчив філологічний факультет Букарештського університету; працює в газеті «Новий вік». Крім поезій, пише також дитячу літературу, прозу й літературну критику. Його проза, в якій наявні інтроспективний погляд в психологію і будні людини та оригінальна композиція зі своєрідними переходами з

минулого в сучасну і навпаки, є, либонь, центральною в його багатогранній діяльності. А його гостра літературна критика служить інтелектуальним каталізатором для української літератури в Румунії.

* * *

Михайлюка тривожать протилежності буття. Тому, як писав Є. Мигайчук, він вдається до «філософських роздумів над долею людини, життя якої діалектично прекрасне і, водночас, трагічне; прекрасне нестертими слідами на пройдених і не пройдених дорогах і трагічне своїм кінцем». Люди для Михайлюка – це наче «незрячі дерева у лісі», які, позбавлені духового зору, неспроможні проникнути в понадземну височінь; для них – «непроглядна... голуба темінь у висі». Трагічний також зміст їхньої діяльності: вони будують храми і тчуть дороги тільки на те, щоб заблудитися «по дорозі до смерти». «Прекрасному», про яке згадує Мигайчук, поет присвячує менше уваги. Та коли він звертається до нього, то виходять оригінальні рядки, глибокі ліризмом і почуттями. Як наприклад: «не нанизуй слідів ти у сад, що давно солов'ями одцвів».

Поет, з нечисленними винятками вільного вірша, творить манерою традиційної прозодії. Він селективно і вдумливо добирає словник, різко карбує контури рядків і строф, а в підтекст своїх поезій ставить інтелектуальне зарядження. Свої, на загал усталені поетичні засоби, він усучаснює наскрізь модерними образами, які – в контрасті до загальної тканини віршів – драматичні, а то й експресіоністичні, як, наприклад: утроби гробів – це «проти неба чорні рани», «від блискавок небо кололось навпіл», «камінь нидів на сухоти» і тим подібне.

Своє поетичне кредо поет підсумовує також метафорою: «виловлюю здичавілі слова..., тамуючи до них ненависть і любов, виношу їх на п'єдестал». А п'єдестал тут – канонічна поетика.

Михайлюк (знову за висловом Мигайчука) «проникає поглядом у потаємні глибини власної свідомості, знаходить у своїй душі джерела наснаги, потім з їх витоків шліфує рядки, пройняті високими почуттями». У цьому, мабуть, сутність і значимість його поезії.

Віктор Баранов

ЛИСТ ДО МИХАЙЛА МИХАЙЛЮКА

від 30 липня 1994 р.

// Наш голос. – 2014. – Вересень. – Ч. 243. – С. 20 – 21.

Bună ziua, domnule Mihaie!

Михайле – салют! Вітає тебе un bursier din Sinaia, який проводить свої «труди і дні» на лоні чарівної природи ale munți Bucegi і журиться тільки одним: цього року до Сінаї на курси понаїжджало дідлашні, серед яких 43-річному письменнику з Києва можна вибрати хіба дочку, але аж ніяк не даму серця. Але це не смертельно.

А листа тобі пишу з кількох причин.

По-перше, щойно прочитав обидва твої романи і хотів би сказати про них кілька слів (з твого дозволу).

По-друге, ситуація складається так, що я можу відбути з Бухареста 15-го серпня, а твоє повернення заплановане на 16-те серпня, отож ми розминемося. Отож у день приїзду ти замість телефонного дзвінка дістанеш від мене цю дружну «скрісоріку» і все зрозумієш, і пробачиш мені мій заранній відхід на Україну. Але дасть Господь – восени бачитиму тебе в Києві, і тоді матимемо змогу продовжити наші нічні розмови про все те, що нас цікавить на цьому світі.

Ще одне вступне застереження. Захотілось написати негайно, а папір маю тільки ось такий, і нині (субота, вечір) усі магазини в Сінаї вже не працюють, отож даруй за «неповагу» до твоєї персоналітати, яка (неповага) виявляється у листі, написаному не на гербовому папері, а на серветці, завбачливо покладеній мені в дорогу моєю дружиною Лідією Петрівною.

Влаштувався я в готелі «Сіная», зі мною мешкає московський студент, доволі ексцентрична особа, з якою вже встигли відбутися деякі неприємні пригоди, але то все здійснилося по заслугі.

Afară de mine, на курсах є ще Любов Лазоренко з Києва – це ми вдвох представляємо Україну. Записався я на секцію з мовознавства. Важкувало, бо не все ще розумію, але й цікаво, бо чую живу народну румунську мову і з кожним днем дедалі більше заохочуюсь до навчання. Годують непогано, а ще я маю трохи сала і трохи «Івана Мазепи» (саморобний коньяк – зам. н.), отож не пропадаю. Робимо екскурсії, особливо вразив castelul Peleş і я витратив 2000 леїв з подарованих тобою грошей на аль-

бом з фотозображенням залів цього прекрасного палацу. Одне слово, тут мені ведеться незле.

Багато вільного часу. Його я використаю для вправ із мови та для деяких перекладів художніх текстів. А тим часом «проковтнув» твої книжки.

Я не критик, але дещо тямлю на літературі, отож дозволь сказати кілька слів. На час видання «Не вір крику нічного птаха» (1981) на Україні було зовсім мало творів такого рівня. І шкода, що український читач на Україні не знає такого прекрасного письменника, як Михайло Михайлюк. Якщо вжити спортивну термінологію, то з письмом такого рівня прозаїк Михайлюк сміло посідає місце в першій десятці українських письменників-романістів (і прозаїків взагалі). Це той рівень, з яким не соромно виходити на Європу. Кажу це тобі без компліментів.

Що стосується другого роману, то тут пригадується сентенція з віків минулих: «Не можна два рази увійти в ту саму річку». Не знаю, що тобі казали твої знайомі чи критики, але я скажу таке: «Міст без поруччя» – то повторення. А повторення – то не відкриття. Література ж – це насамперед відкриття світу засобами художніми, і коли його не здибуємо, то й великої літератури немає.

Можливо, я помиляюся. Можливо, що я так думаю тому, що прочитав два романи один по одному. Але кажу тобі те, що думаю, і не вибачаюсь. Що мені було приємно при читанні – це насолоджуватися мовою. А мова романів справді українська, розкішна, багата, вона в твоїх устах (чи під твоєю рукою) справді творить дива – підіймає зі дна душі такі емоційні глибини, які лишаються непорушними і незворушними від багатьох прочитаних мною за останні 20 літ книжок. Вітаю тебе щиро і трохи дивуюся, що ти в Румунії так себе зберіг і так зберіг у собі наше рідне слово.

Звісно, є в творах русизми (наприклад, «досада». Бо по-українськи – «прикрість»), діалектизми і румунізми, але загалом все те майже не помічається.

Єдине, про що я тебе прошу (і це стосується також редагування газети): не дозволяй собі й іншим писати ось так: «Падаючи, йому причувся тривожний жіночий голос» («Міст ...», стор. 130-131).

Знаю, що така граматична норма властива румунській мові. Але в українській це не допускається ніяк. Бо в наведеному реченні слово – «падаючи» може стосуватися тільки слова «голос» і нічого іншого. У тебе ж мається на увазі, що, «падаючи», Михайло почув тривожний жіночий голос. Отак буде правильно.

Коли повернешся до Бухареста і прочитаєш мого листа, починай збиратися до Києва. Можеш розрахувати на мене, на мою родину і на беззастережну допомогу. Я дякую тобі за «політичний притулок», який я знайшов у тебе і хочу тобі якомога щиро сказати, що шкодую, що не був знайомий з тобою раніше. Хотів би продовжити і закріпити наше знайомство: дасть бог, ще потопчемо ряст на цій землі отож при дружній підтримці нам обом це буде робити легше.

Ще скажу про «Український вісник». Робиш її цікавою, на професійному рівні, є що почитати. Якщо існує необхідність мати власного кореспондента в Україні (замовляти якісь матеріали на ту чи іншу тему), то я до твоїх послуг. Але це – на майбутнє.

Тепер про те, що скалкою стримить мені в серці. Не маю жодних претензій до пана Ткачука та пана Корсюка – вони були заклопотані з'їздом і виборами. Дякувати Богу, їх вибрали. Я про інше. Коли я мав зустрічі з ними обома в Києві, вони обидва нарікали, як важко бути українцем поза Україною. Неодноразово я робив спроби (без будь-яких натяків на власну вигоду) добровільно взяти на себе якісь моменти у плані допомоги українцям у вас. І нарешті я зрозумів, що ніхто ніякої допомоги не хоче. Так виявилось і з книгами, які я пер з Києва і яких тут не чекав навіть той, хто їх замовляв. Отож доводиться мені покарати себе за наївність і дитячість. Якщо Микола Корсюк не забрав книги від тебе, то ти їх йому й не віддавай. Нехай будуть тобі, а я вважатиму, що зробив добре діло для доброї людини, на цьому й край. І не будемо повертатися до цієї теми. І якщо мої почуття до нашого брата українця в Бухаресті не згасли зовсім, то це дякуючи тільки тобі. Тепер мені зрозуміло, чому саме до тебе тяглася чуйна душа Миколи Чищевго, царство йому небесне і вічна пам'ять. То ти, Михайле, знай, що перед пам'яттю Миколи Чищевгого я тобі обіцяю бути тобі вірним товаришем. І з цим розібралися.

Отож давай не губитися на вітрах і меридіанах. Чекаю тебе в Києві, а я дізнаюся від кого залежить твій приїзд на З'їзд журналістів. А я з свого боку докладу зусиль, аби тобі вдалося прибути.

Ще раз дякую за все, бажаю тобі здоров'я, нових задумів і творів, сподіваючись на нові зустрічі й розмови. Бо, як писав письменник М. Михайлюк, «Ніщо так не зближує двох людей, як напиток і ніч». Отож добрих тобі днів, ночей, друзів – і хай береже тебе Господь.

Уклінно Віктор Баранов
30 липня '94 р.
Сіная.

Микола Корсюк
МИХАЙЛО МИХАЙЛЮК

// Просвіт: Антологія короткої української прози з Румунії. – У 2 т. – Т. 2. – Бухарест: Вид-во «RCR Editorial», 2009. – С. 5 – 8.

Мабуть, не новина, що не існує літературної творчості без письменника і така ж очевидна істина, що немає ймення без творчості. Оце зачароване замкнуте коло, в якому все взаємодетермінує і без якого творча діяльність, художній процес просто немислимі. Він весь у літературі, в духовному горнилі, бо чаша вічності незглибима, як і людська душа, з якої творець черпає добрі помисли й слово ваговите і цілюще, правдиве й необхідне заспразі людській. Усе своє життя (творче) приділив журналістиці, працюючи в редакціях «Нового віку», «Нашого голосу», а зараз – головний редактор «Українського вісника».

Народився М. Михайлюк 1 жовтня 1940 року в м. Сереті, закінчив Бухарестський філологічний факультет. Поет, критик, прозаїк, дебютував у збірнику «Серпень» (1964) двома критичними статтями. Далі розгорнув широку творчу діяльність, друкуючись у всіх україномовних виданнях, водночас редагуючи творчі добірки наших літераторів, автор численних передмов до різних видань, у тому числі й класиків нашої літератури. Книжковий дебют припадає на 1971 рік поетичною збіркою «Інтермеццо». Далі слідували збірка короткої прози «Біле-пребіле поле» (1974), «Мурчик-кіт упав з воріт» (1975) – вірші для дітей; романи «Не вір крику нічного птаха» (1981) – дебютна премія Спілки письменників Румунії, «Міст без поруччя» (1988), збірка критичних статей про нашу поезію – «Слово про слово» (1983), поетична збірка, удостоєна премії СП Румунії, – «Дзвонар» (1999). В доробку письменника ще вірші для дітей «Білик-кіт упав з воріт» (2008), збірка короткої прози «Криниця під каменем» (2008) та книга публіцистики «45 років з українським пером» (2009).

Виваженість і ваговитість сказаного в окресленні психологічного образу, душевних зрушень у накресленні профілю персонажа, влучність і ощадливість словесного вислову, вміння перенести буденний «трафунок» в художню площину. Поетичне сприйняття життя попри всі його нещади – це структурний вислів високої духовності простої людини. Михайлюкова проза побудована насамперед на психологічних засадах, говорить до читача влучним свіжим словом, вражаючи авторським умінням будувати сюжетну канву на виключно душевних переживаннях героїв. Їхня вразли-

вість, часом роздвоєність лише увиразнюють і посилюють гранично болісне сприйняття життя, бо, за словами Івана Ковача, у нього все «душею-серцем пережите».

Потужність і міць вистражданого слова, його влучність, непозбавлена внутрішньої потуги, густого злитку мислі і вкріплення її в тяжкому слові. Так, його слово важке тільки для пересічного читача, невтаємничого в естетичних вимірах літератури.

А втім Михайло Михайлюк творить свою прозу насамперед на духовних засадах, соціальний аспект переламується саме через оцю призму, щоб потім вилитись у форму. Шукання форми – для нього проблема. Гадаю, що найбільш підходяща – це самосповідальність, обопільне співпереживання з персонажами романів. Йому не властива віддалена відчуженість. Він не аналітик, а синтетик у своїх розмірковуваннях як про тимчасовість життя, так і про його вічність; так насамперед повний вияв своїх персонажів у їх примхах, величності душі, у низості щоденності.

Його персонажі, далеко загублені у своїй відчайдушності, раптом виявляють себе своєрідною неповторністю, навіть дивацтвом. Чи у словесному багатстві, а чи в нікчемності соціальній, але ніколи в площині духовній.

* * *

Лідія Ковалець

ЧИ ЗВІДАВ ЩАСТЯ МУРЧИК-КІТ?..

**(НОТАТКИ НА БЕРЕГАХ ОДНІЄЇ ДАВНІШОЇ КНИГИ
МИХАЙЛА МИХАЙЛЮКА)**

// З українсько-румунських літературних теренів: Статті, рецензії, інтерв'ю, архівні документи. – Чернівці: «Букрек», 2014. – С. 96 – 100.

Пам'яті Івана Негрюка

У 1974 році, тобто майже водночас із книгою М. Михайлюка «Мурчик-Кіт упав з воріт», бухарестський журнал «Румунська література» (видання, здійснюване чотирма мовами: російською, французькою, англійською та німецькою) вмістив статтю Вініціу Гафіци під промовистою назвою «Дітям потрібні не лише солодощі». Дітям потрібні й книжки, духовно-інтелектуальне спілкування з одним із найбільших досягнень людства, резонно стверджував автор, оглядаючи адресований найменшим читачам материк тогочасного рідного письменства, констатуючи його розквіт, але не запри-

мічуючи в цьому просторі, скажімо, інший пласт художнього матеріалу – той, що творився мовами національних меншин і задля популяризації якого у столиці навіть функціонувало спеціальне видавництво «Критеріон». Талановиті представники україномовної громади Румунії також скористались цим засобом спілкування й ширення власних досягнень; скажімо, відомий нині письменник Михайло Михайлюк свою щойно згадану збірку опублікував у «Критеріоні» в 1975-му.

Придивімося ближче до цієї вже історичної сходинки в розвитку української літератури на теренах Румунії, своєрідної віршованої діалогії, розрахованої на малого читача, але цікавої і для дорослих. Перше, на що звертаєш увагу, це на її важливий морально-етичний потенціал, адже ті, що пропонуються, два різні типи поведінки головних персонажів кожної з частин виразно зорієнтовані на добре виховання дитини. Власне, М. Михайлюк, думається, не дарма подав спочатку віршовану казку «Чому ведмідь не має хвоста» – твір із набагато позитивнішою морально-етичною наповненістю, аніж казка, що дала назву збірці: осягнувши першу історію (про зворушливу турботливість лісових мешканців одне про одного), читач таки критичніше сприйме лінкувату персону Мурчика, якому довелося падати не лише з воріт, але й із штучного, бо додуманого, вифантазованого п'єдесталу, на який вознесли його власні гордощі і самозамилювання. Чітко розмежувавши гідний, активний тип поведінки від недостойного, М. Михайлюк тим самим полегшив своїм потенційним читачам засвоєння відповідних уроків і, що не менш важливо, зробив це через посередництво рідної української мови.

Кожен твір – це щораз своя оригінально структурована історія, складена із кількох коротких історій, хоч зауважимо вже зараз їх, творів, певну нерівноцінність, кращу, як нам здається, виписаність сюжету казки про Ведмедя, більшу вмотивованість у ній подій, вчинків, до всього ж глибший пізнавальний зміст цього твору. А певний перегук із назвами Стельмахових казок (таких як «Чому кріт не з'являється на світ», «Чому в зайця болять зуби») на цьому й закінчується. Бо якщо там розповідь зводиться до розгорнутого пояснення, відповіді на інтригуюче запитання, винесене в назву, то в М. Михайлюка аж ніяк не проблеми з хвостом у центрі уваги, запитання тут лишень для інтриги. Бо центральним є мотив, може, найголовніший у міжлюдських стосунках – взаємодопомоги, відповідальності кожного за тих, хто поряд, і надто за тих, хто слабший, кого, за А. де Сент-Екзюпері, ми приручаємо.

Імпульсом до такого стилю взаємин виявився вчинок Ведмедя, точніше – стиль його життя. От і на цей раз між тим, чи подаватись на довгий

зимовий спочинок, чи відкласти його і заходитись розчищати сніг біля геть заметених осель своїх численних приятелів, лісових мешканців, Бурмило обирає друге, до того ж робить це тихо й негаласливо. Власне, вчинки ці ніби й звичайні, механічні за сутністю, без прагнення самореклами, але вони щирі й добрі, спрямовані на благо інших. У жертву мимоволі приноситься навіть ... хвіст, котрий просто відірвався разом із намерзлим снігом, ставши приводом до численних душевних мук потерпілого, хоча й жодного разу не змусивши його пошкодувати за свою начебто нерозважливість. І аж тепер М. Михайлюк веде свого змореного, дещо зажуреного втратою героя подалі від рідного лісу, в гори, де той у якійсь порожній хатині впадає у сплячку, у підсвідомості все ж тривко тримаючи свій клопіт («І так зима минала, / Летіли тижні, дні, / А нашому Бурмилу / Лиш хвіст ввижався в сні»).

Розгорнута зав'язка м'яко переходить у площину розшуків Ведмедя вже весняної пори, площину, присутності якої могло б і не бути, якби попередня пригода з участю зниклого виявилась рядовою акцією і якби лісове товариство не відчувало одне з одним хвилюючої внутрішньої спорідненості: «Ведмідь їм – рідний брат...». Розгортається грандіозний пошук – зі спеціальними доволі сучасними й логічними планами, як-от поділ території на квадрати, використання компаса, пошук, у процесі якого малий читач спроможний дізнатись чимало нового для себе і про життя окремих мешканців лісу (Зайця, куми Лисиці, Кабана, Борсука, Крука, Сови, Білки – малої скакунки), їхні уподобання, звички і зрозуміти, наскільки важливою є наша активність у житті, а наше переживання за когось вищує передовсім нас.

Колективний розум, серця, прихилені одне до одного, творять дивовижну енергетику, повернувшись у лоно якої, Ведмідь відчувається щасливим, дарма що без хвоста. Подібна творчість на таку, здавалося б, «збиту» «звірини» тему пробуджує добрі почуття; власне, популярна тема, як висловився один із літературознавців, аналізуючи здобутки і втрати у її царині, «не знімає відповідальності з письменника своєю нібито легкістю, доступністю вирішення, а диктує велику вимогливість», бо ж у літературі завжди мовиться про людину.

М. Михайлюк виявився достатньо вимогливим до себе і в підготовці іншого твору аналогічної тематики – віршованої казки «Мурчик-Кіт упав з воріт». «Іншість» полягає передовсім у цілком протилежній подачі провідної ідеї: тепер вона не на поверхні, а, сказати б, схована за принципом логічної антитези. І якщо у першому творі прийом сну грав функцію другорядну, то зараз він виходить на перший план: якраз різні сни kota, їхня, сказати б,

тематика зумовлюють не лише падіння головного «сонька-дрімка» з воріт, але й розвиток дії. Сни, зрозуміло, фантастичні, але із земною підосноюю і знову ж таки про щастя: у них – і зустріч із відомим героєм мультика Міккі Маусом, зустріч, яка передбачала політ на ракеті в далекі світи і там виручання з біди друзів, яких у Мурчика ... нема, і мандри небесними шляхами із зорею, конфлікти з котячою братією через свою ледачкуватість («Він звик наїстись / Задарма / Із рук лиш господині»), зневажання усталених норм життя («Як бачив мишку / Він колись, / Сполохану і бистру - / Сміявся і гордо / Вслід дививсь: / Мого не варта хисту!»). Відверті декларації Мурчика зводяться до самохизування й протиставлення себе загалові: «- Я Мурчик-кіт, / Моє життя - / Для сну і для розваги. / Мишей хай інші сокотять - / Дурні та роботяги».

Головний персонаж у підсумку ніби й сприймає все, що снилось, як своєрідні уроки, але якихось радикальних дій для зміни способу життя не застосовує: в заключній строфі поняття «кіт», «ворота», «сон» знову шикуються одне побіч іншого, хоч у читача не зникає цікавість, що ж присниться ледареві на цей раз, як не зникає переконання у черговому крахові таких ілюзій.

Образи ведмедів, котиків, лисичок, птахів із підбитими крилами не нові в літературі для дітей. Головне, що своїх персонажів М. Михайлюк підгледів спостережливим оком, побачив у їхньому житті те, чого не побачили інші. А виявити своєрідність, незвичайність звичайного з допомогою поезії, засобами слова (найоптимальнішими засобами!) дати зрозуміти малечі, що погано, а що добре, є надзвичайно важливим. Наразі ці істини пропонувались дітям, для яких художній текст мовою їхніх близьких чи далеких родичів-українців мав бути і своєрідним підручником цієї мови, а не лише вихователем. Думається, що ця книга та інші подібні їй і формували покоління таких молодих і потужних українських інтелектуалів-письменників на румунському терені, як Іван Негрюк. Підставу думати так дає мені відбиток цієї книги Михайла Михайлюка, де й зазначено, що вона – з бібліотеки Івана Негрюка, передана ним у дар Бібліотеці «Союзу українців» Буковини. Ця суха, офіційна згадка про передчасно спочилого автора «Металевих квітів» і «Тайносфери», колишнього студента Чернівецького університету, людину яскраву, неординарну, творчу і тим незабутню, зізнаюся, була для мене найбільшою спонукою придивитись пильніше до Михайлюкової дитячої книги, дарма що вона поважного віку. Хороші книги, як відомо, мають здатність не втрачати своєї значущості ніколи.

2012

Лідія Ковалець

**ТВОРЧІСТЬ ЯК ЗВІЛЬНЕННЯ:
РОМАН МИХАЙЛА МИХАЙЛЮКА
«НЕ ВІР КРИКУ НІЧНОГО ПТАХА»**

**// 3 українсько-румунських літературних теренів: Статті, рецензії, інтерв'ю,
архівні документи. – Чернівці: «Букрек», 2014. – С. 50 – 54.**

Роман, про який ітиметься, побачив світ іще в 1981 році в Румунії у столичному видавництві «Критеріон». Гадаю, він не пройшов повз увагу ані друзів М. Михайлюка – його колег по перу, ані загалом українськомовної громади сусідньої країни; вдумливе прочитання твору, скажімо, Іваном Негрюком, поетом, випускником Чернівецького університету, засвідчує той екземпляр книжки, з яким пощастило працювати й мені вже в часі нинішньому. Власне, враження, що звідалось недавно від так само запізнитого відкриття Михайлюкових віршованих казок, доповнилося глибшою, масштабнішою і, зізнаюсь, радісною емоцією: що українська література Румунії цілком самодостатня, адже найкрупніші літературні досягнення того чи іншого народу пов'язуються таки з великою прозою.

Твір М. Михайлюка і містким обсягом, і складною будовою, широкою охопленістю життєвих подій цілком уписується в авторську дефініцію жанру, та й часові параметри уваги письменника широкі – майже три десятиліття, хоча й вони розпросторюються, дарма що подані сконденсовано, зумовлені потребою головного героя – письменника і журналіста Михайла Дорунди – перед прийняттям на роботу написати автобіографію – «на білих сторінках стандартного бланка «законспектувати» своє життя». Але не тільки зовнішні чинники провокують мемуарну тональність більшої частини роману, спогадування є давно назрілою внутрішньою потребою чоловіка «скинути з себе цілі роки і все пов'язане з ними чи хоч навчитися не відчувати їхнього тягара». Звільнення через сповідь (сповідь людям, які здатні зрозуміти, – давній і найтривкіший юнацькій любові Михайла – Ванді, другові-художнику Тоні) не може бути абсолютним, однак воно дає закономірну полегкість, відчуття – «як після маминої купелі в дитинстві». Головне, що назовні вивертаються цілі пласти важливого соціально-психологічного матеріалу, співвіднесеного з долею конкретних осіб і широкої людності, навіть усім попереднім ходом історії – і водночас матеріалу індивідуалізованого, примітного тими неповторними рисочками, які завше робили людей цікавими одне одному.

Основна увага автора закономірно концентрується на життєписі Дорунди, вибраних моментах із життя його рідні, односельців, притому інфантильні враження у цьому своєрідному альбомі картин домінують. Дорунда народився на самому початку Другої світової війни, і війна по суті визначила його долю, позначившись на душі, наклавши відбиток на найтонших коливаннях нервів. «Дитяча пам'ять найгостріша, душа найвразливіша», – справедливо каже М. Михайлюк. Але якби ж то йшлося лише про самого Дорунду. Його тато ходив з кулею в нозі ще з Першої світової, зазнав полону, семирічних блукань опісля, своїми підошвами він так і не звідав опісля тепла землі. У час війни малий хлопчина вперше навч побачив смерть – повішаного на гуцанці чужого чоловіка, названого в селі «шпіоном», а потім смерть іншого невідомого, який прибулав у їхнє село («худий і страшний, мов з хреста знятий. На ньому теліпалася дрантива шинель, з-під вояцької шапки вибивалося мертвим клоччям волосся»), та село відштовхнуло і його, закидавши камінням. Тож чи не від цієї жорстокості простих людей новий прибулець повісився на зашморгу від церковного дзвона. Своім камінчиком тоді влучив у груди нещасного і малий Михайло Дорунда, тим самим прирікши себе на довічні гризоти совісті. Подібно до того, як у життя батька увійшло виготовлення надмогильних хрестів, так у синове життя увійшли неосяжна душевна тривога, цвинтар, крик нічного птаха як провісник чийогось кінця, почування своєї вини за нещастя інших, а затим внутрішня потреба сповіді.

Колізії душевного буття свого героя М. Михайлюк подає у доволі різні способи – через довірливі освідчення найближчим друзям, лікареві-психологу, через писання самого Дорунди, його внутрішні монологи, хоч останні, звернені до самого себе, виглядають іноді трохи штучно, і це справедливо відзначено Негрюковим олівцем на берегах окремих сторінок. Але важливо, з нашого погляду, інше – те, що відвертість, щирість героя не напускає, і він спробує іти на прох з часом та обставинами, дарма що в таких поєдинках доводиться і втрачати. Так, заступившись за тата в нелегкі часи колективізації, Дорунда був виключений з університету, що на два роки позбавило хлопця, якому пророкували блискучу філологічну кар'єру, можливості навчатись. Твори ж молодого автора були розкритиковані, бо від них, мовляв, віяло «суцільною старосвітщиною, персонажі – божевільні і п'яниці». М. Михайлюк «умонтовує» одну таку річ свого героя – «Вічная пам'ять», і читач здобуває можливість самому спростувати закиди, пізнавши хвилюючі народні типи, зокрема Міхалька з його ніби й збаламученим розумом, але яким чистим серцем, невинною дитячою посмішкою на устах, трагічним пізнім коханням до Їхтімії, виписаним сильно й делікатно.

Не приховує автор від читацького ока й подій особистого життя самого Дорунди, бо вони теж сприяють розкриттю характеру героя, демонструють дивовижний магнетизм його натури. Михайло – це не Родіон, перший чоловік Ванди «зі своїм регламентуванням всього: ніч для кохання, неділя для уїкенду, чемодан для відпустки», і тим більше не занадто пильний «до розтлінного буржуазного мистецтва» голова літстудії, для якого все одно, чи «рицар революції», чи «лицар», «закалявся» чи «гартувався». Це швидше відкритий душею художник Тоні, бо тільки творчі натури спроможні розуміти таких, як Дорунда, лише до таких тягнувся він сам («Інга сиділа на вересневій березі моря і тулила до вуха райдужну мушлю. ... Слухала у самозабутті, всім єством, мову далеких світів і була схожа на жрицю племені, яке поклоняється морю»).

М. Михайлюк уміє кількома штрихами малювати образи (однокласниця, яку безнадійно любив у дитинстві і якій дарував яблука, так нагадувала зображену на старій бабиній іконі Богоматір), він уміє «закручувати» пружину оповіді і навіть надавати їй детективної стрімкості. Водночас його манера тяжіє до лірично-філософських узагальнень, спромагаючись через них, а також через поведінку героїв, їхні роздуми виповідати суто індивідуальне й zarazом уселюдське розуміння щастя й нещастя, органічної переплетеності життя і смерті, кровної спорідненості людини з родом і народом, особливо бо буття непересічної творчої індивідуальності. На авторський задум блискуче працюють численні, до кожного з розділів, мотто, взяті з української та світової літератури, на те ж працює підтекст, що відкривається за словесною оболонкою роману якимись грандіозними смисловими масивами, які й не дозволяють сприймати створену художню реальність відсторонено, як легке читиво, а спонукають до одвітної муки і свого морального вивищення. Наведу хоч би один фрагмент, здатен проілюструвати оригінальність манери автора та особливості його світовідчуття: «Страшно дивитися, як на ногах вмирає дерево. Коріння ще гонить соки і на початку конання вони доходять до самого вершка, до останньої гілки. Та з кожним днем все важче стає пробивати дорогу крізь вмираючі клітини стовбура. Дерев не вмирають, як люди.

Кам'яні хрести, яких Михайлів батько так багато понаставлявав у головах покійних, вгрузли в землю, деякі по самі плечі – здається, що і вони вмирають у довгих муках. Посудомлене коріння старих яблунь, оголене запалими гробами, схоже на людські жили, на жили батькових рук. В них ледве тримається життя, готове щомиті вирватися смутком-птахом, як з татового тіла».

Не вірити крикові нічного птаха означає, за М. Михайлюком, перемогти себе, навчитися відпускати минуле, яким би значущим воно не було, і, засвоївши його уроки, давши одвіт перед рідними стежками й дорогами, живими й мертвими людьми, навчитися йти вперед, звідуючи од життя не лише втому, але й радість та втіху. Творчість, отже, насправду може бути звільненням; переживаючи звільнення Дорунди, ми кожен переживаємо звільнення своє, завдячуючи літературі такою її унікальною спроможністю.

2013

* * *

Лідія Ковалець

ІДУЧИ ВЛАСНОЮ ДОРОГОЮ

(про роман Михайла Михайлюка «Міст без поруччя»)

// 3 українсько-румунських літературних теренів: Статті, рецензії, інтерв'ю, архівні документи. – Чернівці: «Букрек», 2014. – С. 55 – 59.

Коли я осягала роман Михайла Михайлюка «Не вір крику нічного птаха» у його першому, 1981 року, представленні читачам, то й подумати не могла, що підсвідома мрія про нову зустріч із письменником, ба навіть продовженням згаданого твору реалізується у близькому часі. І ось у моїх руках Михайлюкова диалогія «Немилосердні наші ранки» (Бухарест : Мустанг, 2004), а в ньому разом із «Не вір крику...» ще й «Міст без поруччя». З огляду на характер письма цього автора саме така назва – це завжди перше слово до читача – була цілком михайлюківською: у ній уже пульсувала напруга, проглядала свіжа образність та філософічність, які завше відрізняють справжню літературу од її імітацій.

* * *

Змалювання життя творчої індивідуальності у її багатоманітних зв'язках зі світом та собою – очевидно, так можна сформулювати головну тему диалогії письменника. Разом з тим увага його то розпросторюється, зачіпає буття значно ширшої спільноти, то вужчає, переломлюється на віддалених од творчості площинах, завжди, проте, стосуючись людини. Центральний герой «Мосту без поруччя» – той же, що і в попередньому творі, письменник і журналіст Михайло Дорунда, але вже о зрілій порі свого життя. Минуле, давши своєму добровільному бранцеві поважні уроки, не відпустило зі

свого полону, воно живе в його свідомості та в самому серці, дарма що серце занемогло. І теза А. Камю про хворобу як монастир (бо тут свій статут, своя аскеза, своє мовчання і свої видіння) в проекції на конкретну художню індивідуальність справджується, перебування в лещатах лікарняної палати дало чоловікові змогу, спогадуючи, багато що передумати, а значить – пережити майже наново. Недарма внутрішній голос підказує: «Хай сон поглине твої невеселі роздуми і невідворотні тривоги, тоскні відчуття втрат. Проте і вночі до тебе знову можуть прийти видіння. Жахаєшся їх, та водночас і ждеш, бо вони наче випробування тих ще літ, коли ти, можливо, мав право помилятися, шукаючи своє місце і власну дорогу...». Тож чи не є спогадування повторенням відчуттів по залишених слідах?!

Закономірно, що в об'єктиві уваги М. Дорунди перебуває його і давнє кохання – Ванда, друг-художник Тоні; вони, як і в попередньому творі, теж почасти заступають місце головного оповідача і крізь призму власних світосприйняття, системи власних пріоритетів повідують не стільки про себе, скільки про себе у контактах і загалом душевних діалогах із Михайлом Дарундою. Цілковитого сприйняття та розуміння нема, і чи не тому великого життєлюбства і мрійника тепер частіше, ніж колись, опановує відчуття самотності, яке у людей творчих завжди було проявом винятковості та категорією ціннісною. Талановитому і відданому Тоні з його безкінечними амурними історіями виявлялось ніби з руки докоряти Майклові (Михайлові) за те, що тому «сняться якісь «реліктові» діди, хуторянська толіченька, архаїчні збориська та інші химерії», бо він, очевидно, був виплеканий принципово іншою аурою. Тоді як для його друга-письменника село – не пасторальна ідилія в колі сім'ї та благополучних селян: рідна громада глибоко персоналізована, проблематика її буття навіть в історичному розрізі, не кажучи про морально-етичний, бачиться молодшим Дарундою проникливіше, ніж будь-ким іншим.

Недарма М. Михайлюк так уважно виписує сцену на толіченьці, під час якої звершується суд над колишнім головою Іванцем Мудраком за його вкрай нечестиве поведіння в роки війни та колективізації, як і суд над іншими його поплічниками. Завдяки розворушенню спогадів молодшим Дорундою на очах у самої себе громада, оті самі реліктові діди, із безмовних і застиглих свідків перетворюються у пристрасних обвинувачів. Чого варта майже ціцеронівського рівня промова Тодосія Толокана («босого, у полотняних залатаних на колінах штанях, довгій згрібній сорочці, підперезаній широким поясом з волової шкіри»), чоловіка пам'ятливого і прямого. Ось її суворе і пряме резюме: «Оцього, Мудрака, виню не за наші змарновані

роки, виню за те, що через нього менше хліба вродило, світла і втіхи поменшало в хатах, менше весіль і хрестин у селі було, зате хрестів на цвинтарі прибавилося».

Важливо, що у свідомості Михайла Дорунди жило не тільки гірше в характері та поведінці таких, як Мудрак, а й ті зірко запримічені психологічні рисочки суперечливого суто людського їхнього єства, як-от, скажімо, дві скупі сльозинки в очах Смика – також жертви обставин, чи мученицьке, страждання, хоч водночас і відразливе в постаті колишнього голови.

Та особливо розпросторюється думка письменника і його літературного героя у вставній новелі – ще складнішій історії сільського житаря Ігнація Балацького. Почута від батька та шкільного вчителя, вона не залишає Дорунду, бо на лікарняному ліжку він – уже значною мірою як митець – прокручує її собі в пам'яті, моделюючи різні кінцівки і тим самим оприявнюючи не стільки широчінь художнього мислення, певні особливості прецікавої суто творчої акції, скільки потужну гуманістичну складову свого характеру, бажання збагнути до глибин і таку людину й допомогти їй виборсатися з тяжких обставин. Зниклий ніби безвісти на фронті у воєнну пору, Балацький пізніше вигулькує на небосхилі своїх односельців, ненароком пускає з вогнем частину села, щоб потім із волі громади бути приреченим на самопокару через відсторонення, затворництво і схожу на милостиню скупку людську ласку. Балацький Михайла Дорунди нагадує Марка Проклятого, бо, як і міфічний сновигаїло, він береться самотуж, інтуїтивно спокутувати гріхи ще на земній своїй прощі та навіть претендувати на повернення собі запізненого особистого щастя.

Як і в попередньому творі, у цьому інтимне в житті героїв також важить чимало, хоч на зміну шалові почуттів приходить умиротвореніша їх гама. І знов М. Михайлюк висловлюється напрочуд делікатно, ніколи не переходячи межі («остання цигарка перед сном має найприємнішимий смак, як останній поцілунок, що ним винагороджуєш жінку після пережитої насолоди»). Куди більше місця займає психологічний аналіз внутрішніх, зовнішніх подій, здійснюваний Дорундою. Ось тут підсвідоме в цьому поривчастому характері обживається у численних вставках оніричного плану: у сні приходять свідки молодих літ і тіні минулого. На перший погляд, складність, хаотичність переживань зумовлена хворобою чи складним станом, який психологи називають кризою пори зрілості: «Відколи я в лікарні, такі сні розпростерли наді мною свої крила. Під ними іноді затишно, але коли спустатися надто низько, закриваючи світ, стає задушливо й самотньо – жодного просвітку під їхнім великим оберегом».

Такі зізнання демонструють максимальну відкритість героя: зчаста подаючи розповідь від першої особи, М. Михайлюк створює ситуацію взаємонаближення автора й читача, як і максимальну довіру першого своєму реципієнтові. Особливістю творчої манери письменника є також її інтелектуальна складова: численні майстерно вплетені сентенції з праць психологів, філософів, культурно-мистецького матеріалу, крім того, що підсилюють стрій думок, роблять текст цілком сучасним інтертекстом та проливають світло на літературно-естетичні, навіть світоглядні засади самого автора. З іншого боку, він і тут тонкий гуморист, надто, коли мова заходить про Тоні. Але він і суворий драматик, коли устами М. Дорунди мовить чи думає про рідне село, зосібна про батька, і проникливий лірик, коли справа стосується зовсім тонких сфер життя людини. Одне слово, маємо оригінальну стильову манеру, жваве, пружне письмо, без сумніву, цікаве художнє освоєння рідкісної теми.

Уже назвою діалогії «Немилосердні наші ранки...» М. Михайлюк розпочинає, а в цьому творі іще чіткіше ословлює думку про «тягар дитинства» – себто залежність від цієї пори в житті людини якості всього її майбутнього. Проживати життя, іти власною дорогою – це зчаста рухатися мостом без поруччя. І так важливо на цьому просторі зберігати рівновагу тіла й духу, а, стрівнувши подорожнього, вміти й бажати подати йому руку, наблизитись до нього впритул, що рівнозначне пізнанню та зрозумінню. Література, виявляється, також може навчати цього мистецтва.

2014

* * *

Галина Тарасюк

ПИСЬМЕННИК І ЛЮДИНА ПЕРШОЇ ВЕЛИЧИНИ²⁶¹

Як відомо, ще в радянські часи Чернівецька обласна письменницька організація мала творчі зв'язки з українськими письменниками Румунії, точніше, з тими, які жили і творили в Південній Буковині, в Сучавському повіті. Однак активізувалися вони під час так званої перебудови, коли на решті повіяло довгоочікуваними вітрами свободи. Тоді, в кінці 1980-х років, чернівецькі письменники під керівництвом Василя Фольварочного частіше стали обмінюватися творчими візитами і не тільки з українськими, а й румунськими колегами, проводили спільні літературні заходи, пере-

261 Друкується вперше.

кладали одні одних. Саме завдяки цим зв'язкам, спілкуванню з літератором і громадським діячем Степаном Ткачуком, який очолював українську спільноту в Румунії, Іваном Негрюком та іншими я особисто багато чого цікавого дізналася про насичене подіями і явищами літературне життя в цій країні, зокрема, і про активний розвій української літератури, якому сприяло відкрите у 1969 році знамените видавництво для національних меншин «Критеріон», часопис «Наш вік», почула прізвища і зацікавилась творчістю таких відомих українських письменників, як Михайло Михайлюк, Микола Корсюк, Іван Ковач, Кирило Куцюк-Кочинський, літературознавці Іван Ребошапка, Магдалена Ласло-Куцюк та ін., які жили і творили в Бухаресті. Признатися, уже вражав сам факт існування чималої спільноти українських письменників Румунії, адже тоді я не чула про щось подібне, приміром, у густо заселеній українцями «братній» Росії, чи в далекій Канаді, чи в ближчій Польщі. Тож, звичайно, як письменниці і журналістки (тоді я працювала в «Молодому буковинці») хотілося ближче познайомитися з цими звитаяцями українського духу і слова.

Власне, тоді, в другій половині 1980-х, і виникла в мене ідея видати збірник української поезії Буковини (Північної і Південної), а також антологію румунської поезії у власних перекладах, починаючи від геніального Міхая Емінеску, юнацтво якого минуло у благословенних Чернівцях, вражаючи драматичного Ніколає Лабіша і завершуючи своїм ровесником – яскравим Мірчею Дінеску. Заради звершення цих нелегких літературно-видавничих «подвигів» спеціально продовжила вивчати румунську мову, якою захопилася ще в роки навчання на філологічному факультеті Чернівецького університету, і поволи перекладати Емінеску.

Однак, від цих творчих, сповнених тихої поезії, намірів відвернув стрімкий розвиток політичних подій, які потрясли терени СРСР і соціалістичного табору на порубіжжі 80-90-х років ХХ століття, не обминувши, звісно, і Буковину. 11 лютого 1988 року нарешті в Мармуровому залі Чернівецького університету відбулася Установча конференція обласного Товариства української мови імені Тараса Шевченка, право на яке чернівецька науково-творча інтелігенція буквально вела тяжкі затижні бої із ще існуючим обкомом Компартії України. Особливо опирався і агресивно огризався тогочасний заввідділом освіти Георгій Філіпчук, не підозрюючи, що дуже скоро, осіяний ідеями свободи і незалежності України, він прозріє і на хвилі змагів за її самовизначеність, очолить новообрану обласну владу. Отакі метаморфози тоді творилися з чиновницько-партійним людом. Та менше з тим, а більше – про ті події, що справді варті уваги.

Створення Товариства української мови імені Тараса Шевченка було першою перемогою демократичних сил на Буковині і найяскравішим моїм спогадом про ті буремні часи. Можливо тому, що на тих вікопомних установчих зборах мене одноголосно обрали редактором майбутнього друкованого органу ТУМу?.. Коли ж на засіданні щойно обраного правління Товариства було вирішено, що газета має називатися «Час» і продовжувати патріотичні традиції однойменного українського часопису, який виходив у Чернівцях перед Другою світовою війною, я дала згоду. Отож, погодилася в надії, що нарешті на Буковині з'явиться справді незалежна демократична культурологічна газета, в якій можна буде (нарешті!) порушувати зневажені комуністичним режимом проблеми національного духовного розвитку: історії, мови, культури, літератури, а також друкувати «усю правду», яку й досі «фільтрувала» державна партійна преса. А незабаром почалися виснажливі, півторарічні, безкінечні перемовини із працівниками сектора преси відділу ідеології Чернівецького обкому партії – Василем Васканом, Орестом Проданюком та Юхимом Гусарем. Я переконувала цих милих людей, в якийсь мірі своїх колег – журналістів і письменників, у важливості такої незалежної газети для оновленої партійною горбачовською перебудовою Буковини.

Узагалі, для багатьох буковинців то були часи великих змін і ще більших надій, яких, на жаль, багато не хотіли, а то й побоювались. Щодо мене, то я просто фонтанувала ідеями. Ще б пак! У листопаді 1989 року мені пощастило взяти участь у просто-таки епохальній Всесоюзній (нагадую, тоді ще був Радянський Союз) конференції жінок-письменниць, яку збирала в Москві за ініціативи і підтримки Раїси Горбачової відома поетеса Лариса Васильєва з метою консолідувати жіночою енергетикою національні творчі сили, що, в передчутті падіння радянської імперії, уже розбігалися по своїх національних революційних «окопах». І повернулася з Москви впевненою у незворотності демократичних процесів, і неймовірно гордою тим, що саме наша українська делегація провалила цей прожект. Що саме українські письменниці, а точніше, ми удвох з Раїсою Іванченко, переконали колег-письменниць із союзних республік не голосувати за створення нової, контрольованої Москвою літературної «артілі», протиставивши їй свій проєкт незалежної від ідеологічних утисків міжнародної організації вільних жінок-письменниць.

Не пригадую, чи вплинув мій візит до Москви на створення осередку Товариства української мови при Чернівецькій обласній письменницькій організації у грудні 1989 року, зате пригадую, як потрясла мене подія, яка

сталася майже в ці самі дні, – Груднева революція в Бухаресті 1989 року, а надто та радикальна рішучість, з якою румуни прощалися із своїм колоніальним комуністичним минулим і його диктатором Ніколае Чаушеску.

Отоді-то я згадала про свої плани видати антологію українсько-румунської буковинської поезії і взялася їх реалізовувати. На жаль, ми тоді ще перебували в силовому полі радянських традицій і ментальності, у липких тенетах Москви. Коротше кажучи, своїми грандіозними планами я поділилася з чернівецькими румунськими письменниками Васіле Терицану і Васіле Левицьким, які не тільки підтримали мене, а й пообіцяли всіяко сприяти мені в добрих починаннях. До речі, саме вони розповіли мені про міжнародні літні курси румунської мови, які щорічно відбуваються при Бухарестському університеті, в яких мені конче треба взяти участь, і обіцяли познайомити мене, точніше, зв'язати, із шанованим ними українським письменником з Бухаресту і редактором щойно створеного українського часопису «Наш голос» Михайлом Михайлюком.

Не пригадую, де й коли відбулася наша перша очна чи заочна зустріч з Михайлюком, але моя заява на ім'я секретаря Спілки письменників СРСР Верченка Ю. М. з проханням дозволити як перекладачеві з румунської виїхати за кордон, в Румунію, для участі у літніх курсах румунської мови, датована 9 січня 1990 року, а також листи до мене Михайла Михайлюка засвідчують, що моє бажання укласти і видати антологію буковинської поезії, передмову до якої написав би він, знайшло відгук у його серці. Вже в першому листі Михайло Михайлюк потішив обґрунтованими і досить фаховими порадами щодо нашого майбутнього міжнародного видавничого проекту:

«Вельмишановна пані Галино!

Насамперед дякую за листа і за те, що мали терпіння прочитати мій «Міст без поруччя» і великодушність похвалити автора...

А Ваша пропозиція щодо співробітництва над антологією буковинської поезії робить мені велику честь. У принципі я згідний з нею. Але маю до Вас кілька запитань: коли б мала появиться антологія? Скільки сторінок повинна б мати оглядова стаття? Як писати її, не знаючи, чиї вірші ввійдуть до антології і скільки? Напишеш чи тільки згадаєш про когось, а дивись, він не появиться у книжці. Підбір віршів – річ суб'єктивна. Що подобається мені, може не сподобатись Вам або комусь іншому, хто повинен схвалити антологію до друку.

Я розумію, що у Вас немає книжок наших поетів. В тому числі буковинців. Але вони є у нашого спільного друга Івана Кушнірика. Гадаю, він дозволив

би Вам ознайомитись з ними. Це Степан Ткачук, Іван Негрюк, Орест Масикевич, Корнелій Ірод, Теофіль Ребошапка, Стеліан Груя, Михайло Волощук, Михайло Михайлюк, Іван Непогода, Марія Балан. Ще можна взяти до уваги кількох авторів, в яких немає збірок. Вони друкувалися і друкуються в газеті «Новий вік», у колективних збірниках. Все залежить від критеріїв, які лежать в основі антології: тільки якість чи й кількість?

Чекаю Вашої відповіді, і в залежності від неї можна буде почати роботу. Важливий також такий факт: треба буде знайти можливість безпосереднього контакту і законну форму нашого співробітництва. До того часу я трішки пометикаю над даними матеріалами, складу біографічні довідки.

Ваша збірка «Горельєфи» – чудова.

Бажаю Вам здоров'я і творчих успіхів!

Михайло Михайлюк

П.С. Можливо, зберу збірки згаданих поетів і вишлю їх Вам. Прошу писати на домашню адресу».

Цей лист недатований, але за логікою подій, написаний у лютому 1990 року. Про те, наскільки серйозно Михайло Михайлюк ставився до нашого проекту, видно з листа, датованого кінцем березня 1990 року:

«Шановна пані Галино!

Вже цілий місяць пробую зв'язатися з Вами по телефону, але безуспішно – міжнародні телефонні зв'язки в нас перевантажені.

Зрозумівши з нашої короткої розмови під час зустрічі в Чернівцях, що можна ще доповнити складену Вами антологію сучавської (буковинської) поезії, я взявся до роботи: вибрав вірші К. Ірода, О. Масикевича, Стеліана Груї, Ст. Ткачука, Теофіля Ребошапки (власні вірші), а Негрюкові й Волощуків Ви маєте. Якщо йдеться про повне представлення поезії цієї області, то можна б додати дещо з Івана Непогоди, Марії Балан, Сав'юка, котрі значно слабші. Хоча мав замовлення на матеріали з Києва, я взявся і до «накреслення» передмови. Але не знаючи з точністю, в якій стадії робота над антологією (на жаль, від нашої зустрічі минув місяць), зупинився, постійно сподіваючись, що все ж таки вдасться зателефонувати Вам.

В день написання листа я виїжджаю до Сучави. На тиждень. Стільки ж часу «йтиме» до Вас лист. Значить, у перші дні липня (очевидно, березня. – В. А.) я вже буду в Бухаресті і зміг би закінчити роботу до половини місяця. Тому чекаю вашого листа або дзвінка й уточнення розмірів передмови. А щодо надісланих віршів – селекція за Вами.

*Найкраще було б, якби ми могли зустрітися і владнати справу. На жаль, у нашій Спілці письменників тепер вибори, зміни, нікому займатися за-
прошеннями. Будуть запрошення на літні курси румунської мови. Я запро-
понував і Вас. Інший варіант був такий: щоб Чернівецька письменницька
організація запросила мене (пробачте нескромність!) всього на три дні.
Запрошення треба вислати на адресу румунської Спілки письменників, де
в мене є службовий паспорт. Дорога на мій кошт, тільки щоб було де пере-
ночувати. Якщо цей варіант відпадає, а моя участь в антології ще можли-
ва, я вишлю матеріали поштою. Мій домашній телефон: 13 51 02.*

З побажанням успіхів,

М. Михайлюк
24 – III – 1990».

Звичайно, Чернівецька письменницька організація в особі її тогочасно-
го керівництва з «невідомих причин», скажемо так, «не змогла» запросити
Михайлюка в Чернівці. Не вітала вона і мою можливу участь у літніх курсах
румунської мови, про що свідчить уже згадувана мною вимушена заява на
ім'я Верченка. Правду кажучи, не пам'ятаю, чи був мені дозвіл з Москви, але
те, що Москва, дякуючи нашим доморослим вірним лєнінцям і «бдітєльним
бойцям невідомого фронту», на початку 90-х ще міцно тримала нас, україн-
ців, біля себе, – факт незаперечний. Такі були непевні і ризиковані часи, коли
справді революційні лави чесних патріотів кишіли «стукачами», перелицьо-
ваними в симпатиків, а почасти й очільників народних визвольних рушень.
І тільки тепер починаємо розуміти, що якби у 90-ті незалежну Україну буду-
вали справді демократичні пробуджені сили, справжній народний РУХ, а не
ряджені під рухівців комуністи й комсомольці, ми б мали зовсім іншу свою
Державу Україну.

На жаль, я це відчувала на власній «шкурі» ще тоді, в 90-х, добиваючись
дозволу і реєстрації газети обласного Товариства української мови газети
«Час». Та коли, нарешті, отримала дозвіл і приступила до обдумування пер-
шого номера довгожданого часопису, радість мою розвіяла «революцій-
на», чи то пак «редакційна трійка», з якої я знала тільки одного – журналіс-
та «Молодого буковинця». Двоє інших «активістів» взагалі невідомо звідки
взялися, чи то пак, відомо... Коли ж на першому засіданні мої погляди щодо
політики і напрямку газети розійшлися з поглядами «редколегії-редакції»,
я зрозуміла, що мою мрію створити незалежний суспільно-політичний і ра-
зом з тим літературно-мистецький часопис європейського рівня ці хлопці
накрили «мідним тазом». І якщо я погоджуся на співпрацю з ними, то або

сяду в тюрму, або дістану інфаркт. А в мене – малі діти і непочатий край роботи на ниві літературній... На жаль, в подальшій роботі уже над першим номером газети ситуація загострилася настільки, що я зрозуміла: ніколи з совєцького хама не буде європейського пана... А зрозумівши, вирішила написати заяву на звільнення з посади редактора «Часу» одразу ж після виходу у світ першого його номера. На жаль, мої півторарічні труди і старання не були удостоєні простої подяки ні від керівництва ТУМу, ні від «куратора» газети, ні від маловідомого тоді професора (ім'ярек) – не будемо його рекламувати.

Правду кажучи, це був перший удар по всіх моїх патріотичних планах і міжнародних проектах, а головне – по ілюзіях, що можна старими методами і засобами побудувати нову Україну...

І по сьогодні Михайло Михайлюк не відає – не здогадується, що чверть століття тому врятував мене від найстрашнішого, що може бути для таких невинуватих революційних романтиків, як я: незворотного розчарування. Так! Коли я вже була на грані відчаю, раптом згадала про Михайла Михайлюка, з яким одночасно починали організовувати незалежні часописи: я – газету «Час», а він – «Наш голос», про антологію, літні курси румунської мови, на які він мене рекомендував їх організаторам. Це був порятунок!

Тож після важких, хоч і не довгих роздумів я написала заяву на звільнення мене з посади редактора щойно створеної газети «Час» і, як згодом жартувала, попросила політичного притулку в Румунії, яка так рішуче позбулася свого комуно-гебіського минулого: написала Михайлові Михайлюку, що з радістю прибуду в Бухарест на курси румунської мови. А небавом і отримала офіційне запрошення за підписом голови Спілки письменників Румунії, знаменитого поета Мірчі Дінеску «взяти участь у 31-му випуску літніх курсів і наукових колоквиумів мови, літератури, історії та мистецтва румунського народу, які відбудуться з 22 липня до 17 серпня 1990 року в Бухаресті». І листа від Михайла Михайлюка:

«Дорога пані Галино!

Вашого листа одержав, за який щиро дякую. Не висилаю Вам ще ніякого матеріалу, оскільки маю надію, що невдовзі зустрінемось у Бухаресті. Сподіваюся, що Ви вже одержали запрошення на літні курси румунської мови, які відбудуться 22 липня – 15 серпня у гірському курортному місті Сіная. Останні три дні – відвідання буковинських монастирів.

До Вашого приїзду появиться перший номер нашого літературного журналу під назвою «Наш голос». Видає його Спілка письменників. У ньому друкуємо вісім Ваших поезій із вступним словом Магдалени Ласло-Куцюк.

Звичайно, за них одержите гонорар. Як головний редактор, постараюсь, щоб він був «солідним». Прошу Вас розпочати «пропаганду» на наш журнал у Чернівцях. Звичайно, якщо маєте час і добру волю. В другому номері ж[урналу] будуть матеріали, які неодмінно зацікавлять чернівецьких літераторів: не включене до жодних видань оповідання О. Кобилянської, вірші забутого укр[аїнського] буковинського поета.

Якщо Вам не трудно, запитайте Васіле Терцяну чи не міг би передати Вами позику. Я, мабуть, у вересні поїду до Києва, де гроші будуть мені потрібні. Дякую за запрошення на конференцію, тільки, на жаль, я не мовознавець.

Подзвоніть, яким поїздом приїжджаєте, щоб ждати вас на вокзалі в Бухаресті. З Києва прибуде Микола Чищевий. Його домашній телефон 2939731. Можливо, прибуде тим самим поїздом. Чекаємо!

М. Михайлюк
2 липня 1990».

Від такого щирого привіту і думки, що матиму можливість вирватись у вільний світ, у мене просто-таки вирости крила. Відвізши дітей на літо в село до родичів, я купила квиток, зібрала валізу і, як було домовлено з Михайлюком, приїхала до Бухареста за кілька днів до початку роботи курсів. І одразу ж на вокзалі – із ще одним запрошеним – київським письменником і перекладачем з румунської Миколою Чищевим – опинилася в атмосфері теплоти, доброзичливості і приязні. Із вдячністю згадую милу, вродливу і привітну дружину Михайла Михайлюка, яка щиро прийняла мене у свій гостинний дім. Що ж до самого пана Михайла, то він був для мене одночасно невтомним чічероне і добрим янголом-охоронцем. Дякуючи його такій затишній лагідності, людській толерантності, моє перебування в Бухаресті перетворилося у велике свято душі. Грандіозним відкриттям багатой традиціями і новаторством української літератури європейської «проби» на теренах Румунії стало знайомство із прекрасними письменниками Корнелієм Іродом, Миколою Корсюком, Іваном Ковачем, дивовижною жінкою, відомим літературознавцем Магдаленою Ласло-Куцюк, її чоловіком Кириллом Куцюком-Кочинським, подружжям Шандро, та ще багатьма істинно щирими українцями. Не забудуться цікаві й теплі зустрічі з читачами, вечори поезії, до яких долучився колоритний, невсипущий діяч, чудовий поет і перекладач Степан Ткачук.

Благотворною була моя поїздка і в плані вивчення румунської мови, яку я вдосконалювала з кількома сотнями закоханих у неї людей різних наці-

ональностей у чудовому гірському куточку – Сінаї, в санаторії, розташованому недалеко від резиденції румунських королів і недавно розстріляного диктатора Чаушеску. І майже щовихідних нас із Миколою Чищевим навідували в Сінаї Михайло Михайлюк із дружиною та подружжя Шандро. Незабутнє враження справила і кількаденна екскурсія православними монастирями Південної Румунії, нагадавши мені добрі часи, в які мирно, а часом і по-братськи співіснували і співпрацювали наші предки: русичі і волохи. Чимало дізналася і трагічних життєвих історій українців Румунії за часів більшовицьких... Колись, як Бог допоможе, можливо, й напишу.

Місяць незабутніх зустрічей з новими друзями, старанного пізнання румунської мови, культури та історії і української душі «запорожців за Дунаєм» минув непомітно. Оновлена, віджила, з душею, повною прекрасних вражень і з валізою, повною книжок і рукописів поверталася я в Чернівці із спекотного серпневого Бухареста, щоб через місяць, 7 вересня, зустрітися з Михайлом Михайлюком, Корнелієм Іродом та Миколою Корсюком, Сільвією Забарченко в Україні – в Києві на Міжнародному фестивалі української поезії «Золотий гомін». Це був перший державний літературний захід, на якому вперше зустрілися українські письменники з усього світу: Віра Вовк – з Бразилії, Ліда Палій, Яр Славутич, Юрій Зуєвський – із США і Канади, Дмитро Нитченко з дочкою Лесею Ткач – з Австралії. Були гості з Росії, Білорусії, Казахстану... Всіх не перелічити.

Мабуть, тоді, золотого вересня 1990 року, вперше і востаннє усі великі концертні зали столиці України були віддані в розпорядження її високості українській поезії, Українському, вільному від ідеологічних кайданів Слову, Мові рідній, яку плекають у найдаальших куточках Землі геніальні, мудрі і мужні діти України. Та, мабуть, найвільніше і найзвучніше лунала Поезія на Тарасовій горі над Дніпром.

На жаль, з різних причин, як об'єктивних, так і суб'єктивних, почасти, і політичних (непорозуміння довкола пріснопам'ятного «Пакту Молотова – Рібентропа» тощо), наш з Михайлом Михайлюком проект з антологією буковинської поезії не був реалізованим. Що поробиш, коли в нашому світі часто політика вирішує долю літератури. Та все ж відбулося найголовніше – у 90-ті читачі великої України відкрили для себе феноменальне явище – творчість українських письменників Румунії. Пригадую, як делегацію моїх друзів вітали на заходах Міжнародного літературного фестивалю «Золотий гомін», а відтак з'явилися публікації, книжки...

А потім знову в наших творчих зв'язках настало затишшя, яке, чесно признаюсь, не давало мені спокою. Надто після 2000 року, коли я переїха-

ла з благословенних Чернівців до столиці. Совісно було, що такий потужний пласт модерної української літератури, створений на теренах Румунії, існує нібито поза материнським, материковим. Що навіть ми, письменники, не знаємо творчості своїх побратимів, таких потужних письменників європейського рівня, як Михайло Михайлюк, Корнелій Ірод, Микола Корсюк, Іван Ковач, а тепер уже і представник молодшої генерації українського письменства Румунії Михайло Трайста.

На щастя, нове керівництво Національної Спілки письменників України в особі її голови Михайла Сидоржевського та голови Київської організації НСПУ Володимира Даниленка щиро зацікавлене в поновленні тісних творчих, зокрема, у спільних видавничих проєктах із українськими письменниками Румунії. Минулого, 2015 року, новели Михайла Михайлюка, як і вище згаданих його побратимів, були надруковані в «Літературній Україні», «Українській літературній газеті», журналі «Київ»... Мрію побачити окремим виданням і талановиті, глибокі, пронизані болем і любов'ю до рідного народу новели й романи Михайла Михайлюка – письменника і людини першої величини та європейської проби, який давно посідає почесне місце у великій українській літературі, і, звичайно, – в моєму власному золотому людському фонді.

* * *

Іван Ребошанка

**МНОГАЯ ЛІТ ВЕЛЬМИШАНОВНОМУ ЮВІЛЯРОВІ –
МАЙЖЕ АКОРДАМИ МУЗИКИ ЕДВАРДА ГРІґА
(ДО 75-РІЧЧЯ МИХАЙЛА МИХАЙЛЮКА)**

// Наш голос. – 2015. – Жовтень. – № 256. – С. 5 – 6.

Мало хто з-поміж наших побратимів, здається, не є настільки відомий українській та румунській читацькій публіці Румунії, а то і закордонній, як вельмишановний ювіляр Михайло Михайлюк. А це тому, що, по-перше, він – газетяр, який протягом всього дотеперішнього життя об'їздив уздовж і впоперек по кільканадцять разів українські сільські та міські поселення, запримічаючи своїм пильним оком похвальні надбання одногромадян і оприлюднюючи «різким» пером (інакше ж не був би корисним газетярем) всякі безпорядки, людські поступи і інше на сторінках бувшого «Нового віку» і сучасних сурівських публікацій, внаслідок чого деякі справи інколи таки покращувались.

Михайло Михайлюк, по-друге, став широко відомим, бо, ще будучи студентом, він почав цікавитись культурним і літературним українським життям нашої країни, надрукувавши цілу серію статей про тодішню українську літературу Румунії, про здобутки і недоліки здійснюваних тоді літературних перекладів з румунської мови на українську. Спостереження і осмислювання процесу становлення і розвитку української літератури Румунії стало його постійною зацікавленістю, шановний ювіляр, будучи об'єктивним критиком чи своєрідним «сейсмографом» виміру її здобутків і спадів, постійно висвітлюваних у статтях про новоявлені збірки поезії, прози, згодом романів. Показовим «виміром» розвитку української поезії в Румунії стала його критична праця «Слово про слово». Подальшими доробками цього виду зацікавлень ювіляра стали додатки до «Слова про слово», друковані в «Обріїх», які, до речі, він, інколи у співпраці з іншими, постійно редагував. Похвальним поступом Михайла Михайлюка є виведення не одного з побратимів на благородну літературну «ниву».

Михайла Михайлюка у нас загальноновизнано літературним критиком, чого він не зрікається, а, навпаки, прилюдно підтверджує це, бо, дійсно ж, він різко критикує все недолуге, виявлене у того чи іншого, і ця гостра його критика, наче хірургічна операція вирізування захворілого місця аж до живого її оточення, – тільки на користь «оперованого».

Та ж максимальна вимогливість наявна у всій перекладацькій, редакторській і видавничій діяльності шановного ювіляра.

Не в останнє, а нарівні з вищевказаними зацікавленнями Михайла Михайлюка знаходиться і його оригінальна літературна творчість. Він – автор поезій для дітей і дорослих, в яких не те що відчутна церебрально-розумова складова сприйняття дійсності, що є основою критичного сприйняття, а, навпаки, вірші відзначаються поетичною логікою, мистецькою образністю і вдалим експресивними валентностями. Шановний ювіляр – автор романів суто оригінальної концепції, цікаво замислених стосовно образного сугерування авторських поглядів про наше і його ж сьогодення, написаних по-модерному, добірною сучасною українською літературною мовою. Цікава і захоплююча коротка проза Михайла Михайлюка. Про його письменницький хист, талант і літературні здобутки написано досі багато нашими побратимами, літературознавцями Америки, в останній час – шановними чернівецькими видатними літературознавцями Володимиром Антофійчуком, Лідією Ковалець й іншими.

Моє тверде переконання в тому, що, на противагу найбільш запримітного, можна б сказати, постійного розумово-розсудливого і критичного,

інколи різкого сприйняття побратимських літературних і довколишніх життєвих проявів, в глибині свого єства шановний ювіляр – уроджений лірик, який, як пише Микола Корсюк, цитуючи Івана Ковача, усе ним пережите він «сприймає душею-серцем», «гранично болісно», як це, добавлю я, повторюючи інших, властиве взагалі чутливій українській душі.

Це моє переконання особливо підтвердила поява 2010 року Михайлюкової збірки короткої прози із настільки вдалим заголовком – «Синій смуток фіордів», яким, як і однойменним оповіданням, заголовком якого названа збірка, він сугерує «ключ», за допомогою якого слід «читати» сторінки цієї своєрідної поезії у прозі. Даний «ключ» сугерують і вміло виконані Іриною Мойсей кольорові обкладинки, які відповідно настроюють читача, викликаючи в душевному його резонаторові відчуття з-поза синіх туманів скандинавських фіордів чогось поки що невиразного, але сумно-млосного, злегка щемкого, зображеного в оповіданні за допомогою слів сторінками *не написаними*, а *скомпонованими*, наче в музиці, ритмічно фразованими, з образним наголошуванням «нот», звучання яких своєю недовомленою, але сугерованою підтекстом значимістю відчутне і в паузах – уривчастих реченнях.

«Синій смуток фіордів» я б не вважав оповіданням, а психологічним етюдом чи, перефразовуючи оцінення Франком Шевченкової поезії «Садок вишневий коло хати», – фотографією моменту признання її та його у взаємному коханні. Даний момент – це найкращий, вершинний їхній почуттєвий здобуток, одержаний, як самі зізнаються, внаслідок долання нелегких «доріг» і взаємного зближення. А здобувши його, протагоністи прагнуть збагнути неоціненну вартість здобутого і можливість подальшого його збереження.

Увиразненню *гри почуттів* у моментальній «фотографії» душі її та його вдало слугує майстерно уведена автором у свій твір європейська літературно-музична інтертекстуальність. Почуттєві зізнання протагоністів твору вияснюються порівнюванням їх з персонажами та їхніми співвідносинами драми норвезького письменника Генріка Ібсена «Пер Гюнт» (1867), дія якої охоплює половину XIX ст. і проходить у Норвегії. Короткий її зміст такий: син колишнього багатія, Пер Гюнт, який подобається дівчатам, на весіллі Маса Мона пробує викрасти його наречену, Інґрід, за що його оголошують поза законом, і Пер Гюнт змушений втекти із села і довго скитатися по різних країнах світу.

На тому ж весіллі Пер Гюнт познайомився і з іншою дівчиною, Солвейґ, і покохав її. А, повернувшись, нарешті, додому, він побачив Солвейґ, яка

зізнається, що ждала його з тих пір, коли втік, і що він для неї залишився тим самим, як в молодості.

На прохання Ібсена, музику до цієї драми склав (1867 р.) норвезький його одногромадянин, композитор-наслідник Шопена і Шумана Едвард Гріг – у стилі романтичного світовідчуття, і згодом твір став відомим у світі як самостійна музична композиція.

Велика художня майстерність шановного ювіляра полягає в тому, що при увиразненні «фотографії» вершинного здобутку взаємного кохання протагоністів автор уводить у їхній діалог посилення на співвідносини літературно-музичного твору норвезьких авторів як загальновідомі «дані», яких досить лише назвати, і вони вже самі «промовляють» за Михайлюкових персонажів, які, до речі, не вважають, що він – це Пер Гюнт, а вона – Інгрід чи Солвейг, хоча свою співрозмовницю він і називає Інгрід. Порухи «фотографії» душевних станів зображуються зіставленням поступів протагоністів «фотографії» з «даними» норвезького твору. Моментові їхнього найвищого здобутку (коли вона «обпекла (його) серце синім смутком» і коли вони «в той вечір кохалися, як ніколи»), передувало настільки майстерне виконання дівчиною музичного твору Едварда Гріга, що її очі, «до того часу холодні, мов фіорди, – сповнилися синім смутком», може, тому, що внаслідок гри перед Гюнтом «постала Солвейг». Далі слідує захоплюючий діалог, в якому делікатно виражено почуттєву гру боязкості втрати кохання і запевнення його збереження. На його запитання, чому якраз того вечора грала Гріга, вона відповідає, що «кожна жінка раз у житті стає Солвейг», зразу ж уточнюючи, що вона не така, як Солвейг (Ібсенова і Грігова), і «ніколи не хотіла, щоб Пер Гюнт (тобто він) не міг знайти дороги до Солвейг». Тим більш це можливе, оскільки зараз «крига фіордів почала танути, і він може не знайти дороги до неї...». Це її бажання підтверджують його слова: «Немає інших доріг, їх покрили талі води фіордів. Пер Гюнт не знайде Солвейг... Ти не знайдеш мене, бо я біля тебе». Закохані, підсумовує він, «повинні йти (...) назустріч одне одному все життя». До категорії поезій у прозі чи «фотографій» душевного граничного сприйняття або етюдів, як сам ювіляр їх вважає, належать і твори «Червона калина на зарінку», «Етюд з човном», «Співуче дерево» і ін.

Многая Вам літ, вельмишановний ювіляре! Хай Всевишній відпустить Вам ще багато-багато років, здоров'я і здатності сприймати з туманів холодних «фіордів» не лише «сині смутки», а й «синє щастя»!

Михайло Гафія Трайста

МИХАЙЛО МИХАЙЛЮК – НЕВИЛІКОВНИЙ РОМАНТИК

**(ДО 75-РІЧЧЯ ПИСЬМЕННИКА,
ЛІТЕРАТУРНОГО КРИТИКА, ЖУРНАЛІСТА)**

// Наш голос. – 2015. – Жовтень. – № 256. – С. 10– 11, 21.

Михайло Трайста: *Вельмишановний Ювіляре, в першу чергу хочу подякувати Вам за те, що погодилися відповісти на мої запитання, хоча дякувати годиться вкінці, але я можу забути, так само, як можу забути привітати вас з Вашим днем народження і Вашим ювілеєм, побажати вам дубового здоров'я! З роси та води Вам, файний Пане! Многая літа Вам і вашій музи!*

А тепер ваша черга подякувати мені....

Михайло Михайлюк: Синку, я тобі не вуйко Ферішак, щоби, не спитавши броду, лізти у воду! Ти мусив мені подякувати, мусив поздоровити, бо так годиться звертатися до Ювіляра, котрий ряст топче вже три чверті віку. А мені навіщо лізти поперед батька у пекло? Себто дякувати тобі передчасно? Адже твої запитання можуть виявитися нікудишніми, або можуть загнати мене в глухий кут. Отож, як кажуть в народі, тепер квіточки, а ягідки будуть пізніше... Які вони будуть – гіркі чи солодкі, від тебе залежить...

М.Т.: *Хоча наша дружня розмова може закінчитись на цьому, але як вже раз Вам подякував, то дозвольте поставити, ще кілька запитань. До речі, яке запитання Вам не ставив ніхто, а у Вас є бажання відповісти на нього?*

М.М.: Є, аякже! Давно чекаю такого запитання!

М.Т.: *То ж ставте собі його і відповідайте на нього, будь ласка!*

М.М.: Воно мало б звучати приблизно так: як то воно сталося, що я, селянський потомок, син Ілька-Мулера та ґаздині Ілени з Руснаків, внук браумайстра Георгія Бойчука та бабки-гуцулки Марії, з хати, в якій було восьмеро дітей, котрий «пас ягнята за селом», допомагав татові у мулярці, орав і сіяв, ходив босячком до школи, закінчив Серетський український ліцей, у Бухаресті – українську філологію, став українським журналістом, згодом українським письменником, написав понад десять книг і ось, тепер, доживши до 75 років, даю тобі це інтерв'ю.

Міг би відповісти, що мною опікувались мойри, чи простіше, що до Бухареста я прибув поїздом разом з двома випускниками Серетського українського ліцею – Віктором Кідешою та Іваном Серединчуком (Непогодою),

що і вони подавали надії в літературі, але загубилися десь по дорозі, а мене добрі мойри не покидають до сьогоднішнього дня...

М.Т.: Цікаве запитання, цікава відповідь, але не треба забути, що запитання тут ставлю я! Тож покинемо жартівливий тон, яким почали нашу розмову, бо гумор надто серйозна справа для такого жанру, як інтерв'ю, і перейдемо до наступного запитання. Степан Ткачук писав у своєму «Слові про побратимів», що «Михайло Михайлюк народився бути літературним критиком, та ще не дрібного калібру, але він проявився не гірше своїх побратимів і на нивах поезії та прози...», а це не секрет, що ви один з найкращих наших журналістів, і неабиякий публіцист. Тож, що найближче до душі Михайла Михайлюка – літературна критика, поезія, проза чи публіцистика?

М.М.: У мого побратима по перу Степана Ткачука, з яким ми і любилися, і чубилися, було іноді зірке око. А що мені найближче до душі – сам не знаю... Коли пишу вірші – мене тягне до прози, а коли пишу прозу, то вабить критика. Тому, мабуть, писав і пишу в цих трьох жанрах. А журналістика – це професія.

М.Т.: А, пригадуєте, коли відбулася ваша перша проба пера?

М.М.: Перша проба пера? Вона не вкладається у традиційну схему. Себто почав писати у старших класах, надрукували (у єдиній тоді українській газеті «Новий вік»), це заохотило, з часом майстерність зростала і т. п. У мене воно сталося так: десь у десятому класі (1957 року) я купив дешевий блокнотик (у кліточку), на якому писало «Carnetul agricultorului», і, начитавшись у «Новому віці» віршів про весну, сади і поля (розуміється, це були колгоспні лани (Михайла Волощука, Павла Шовкалюка, Юрія Павліша, Оксани Мельничук та інших «визнаних» поетів), забав і я повіршувати у тому блокнотику. Написав вірша про весну, який починався так: «Знов прийшла весна прекрасна, все зацвіло навкруги...». Вислав «поетичний твір» до «Нового віку», та його не надрукували... Є в блокнотику й інші «проби пера», та я вже не вислав їх до газети. Аж у студентські роки відбувся мій дебют, та не в поезії, не в прозі, а у літературній критиці: 1961 року, під час літніх канікул, я написав довжелезну «розвідку» під назвою «Думки про твори української літератури в РНР», яка, завдяки тодішньому головному редактору «Нового віку» Михайлу Бодні, появилась «серіалом» на сторінках газети. А справжній мій літературний дебют відбувся аж у 1971 році поетичною збіркою «Інтермеццо».

М.Т.: Тільки не говоріть мені, що тій красуні, якій носили в школу яблук, як признається в одному з ваших творів, не присвятили жодного вірша...

М.М.: Мушу розчарувати тебе, молодий друже. Однокласниці, якій приносив до школи яблук, я не присвятив жодного вірша, хоча потаємно був закоханий у неї. Вірші присвячував їй незабутній Василь Клим, наш визнаний класний поет, білявий хлопець-красень. Не міг я з ним рівнятися ні поставою, ні талантом...

М.Т.: *Також Степан Ткачук пише, що «... творчість Михайла Михайлюка оригінальна, бо він вкладає в її стільники глибокі думки і настрої з такою майстерністю, що не одному з нас прийдеться заздрити йому». Скажіть, заздрили Вам, щиро чи нещиро, побратими по перу?*

М.М.: Про заздрість між письменниками ходять легенди. Та, на мою думку, у площині красного письменства можуть існувати тільки два види заздрості: щира, добра заздрість, коли хтось написав гарну річ, а ти, прочитавши її, радієш його удачі і водночас маєш надію, якщо не дорівнятися до нього, то хоч бодай створити щось подібне. Таку заздрість ще можна назвати творчою емуляцією, без якої творчий процес немислимий. Але існує і заздрість зловна, коли заздрісник відчуває власну творчу неміч, так би мовити, ховає ніж за пазухою. «И друг хороший на меня заточит нож за голенищем», – писав про таку заздрість мій улюблений російський поет Сергій Єсенін. Та чи хтось заздрив мені щиро або зловно – не знаю і не переймаюся цим. Знаю тільки, що в нашому українському колі заздрять, що ми «лупимо» великі гроші за надруковані книги. А втім, мені все ж таки пригадалася щира заздрість одного нашого знакового поета багато років тому, коли він був початківцем, а я готував до друку поетичну збірку «Інтермеццо», редактором якої був Євген Мигайчук. Я приніс редактору «Баладу про каштани», а молодий поет признався, що й він бажав би написати таку гарну річ.

М.Т.: *Що змінилось у вашому житті після успіхів ваших двох романів, і чи не виникли у вас проблеми через їхню назву, головню «Міст без поруччя»?*

М.М.: Після так званого успіху моїх романів «Не вір крику нічного птаха» і «Міст без поруччя» у моєму житті не сталося якихось знакових змін. Хіба те, що я наздогнав Михайла Небиляка, який також написав два романи, але відстав від Корнелія Ірода та Юрія Лукана – авторів трьох епічних полотен. А проблем не мав ніяких – ні через назву романів, ні через їх зміст. Тільки одного разу один приятель, румунський прозаїк, який працював тоді у цензурі, дізнавшись про назву моїх романів, признався, що якби вони були попали на його робочий стіл, він мав заборонити назву другого роману, бо як то воно – хіба партія веде нас через «міст без поруччя?»

М.Т.: *Скажіть, як ви ставитесь до сучасної української літератури?*

М.М.: До сучасної української літератури (маєш на увазі як материкову українську літературу, так і нашу?) ставлюся як до рідної – радів і радію її здобутками, переживав і переживаю її невдачі.

М.Т.: Чи вплинули на вашу творчість українські письменники?

М.М.: Може, так говорити неґречно, але якогось вислідного впливу на мою творчість українські письменники не мали. У нікого я не «запозичував» техніки письма, але навчався у них тільки гарної української мови. Якщо говорити про впливи, то на мою прозу вплинула латиноамериканська, так звана проза «магічного реалізму», річ яку відзначила у «Шуканні форми» Маґдаліна Ласло-Куцук.

М.Т.: Яким чином ви пишете і, що Вам потрібно для ефективної роботи, які умови? Як виглядає ваш робочий день?

М.М.: Я твої два запитання об'єднаю в одне, бо вони майже тотожні, для так званої ефективної роботи (не люблю поняття «ефективність», бо, за словами Канта, література – це фінальність без мети), лаконічно кажучи, мені потрібні поштовх і терпіння, справна друкарська машинка (я старомодний). Найголовніше – поштовх. У певний момент тебе «терзає» якась ідея, зародковий задум, гарна початкова фраза чи рядок, і тоді вони вимагають свого народження на папері. Образно кажучи, я «виловлюю здичавілі слова», а тих слів «гарячих і солоних, в душі – нестриманий зорепад. І я, тамуючи до них ненависть і любов / Виношу їх на п'єдестал / («Голгофа»). Це метафорично. А втім, мій робочий день ніяк не творчий, а, сказав би я, звичний і навіть рутинний. Майже весь час поглинає «Український вісник». Потім мушу постійно редагувати чийось книгу – дати їй дорогу в життя. А «крихітки» вільного часу для себе...

М.Т.: Крім літератури, що ще любите?

М.М.: Егей, це «підступне» запитання, до того ж – тринадцяте! Моя інтимна душевна структура – богемна. Якби «мав золоті гори і ріки повнії вина» (монгольська пісня), то вів би безжурний і, можливо, безладний спосіб життя невилікового романтика, мандруючи світом і, нарешті, опинився б десь на полінезійських островах серед прекрасних «вагіне», як це зробив французький художник Ґоген, чи утнув би щось подібне. Але... цих *але* стільки, що мусиш задовольнятися крихітками... А приманок і забаганок у житті стільки, що аж туманиться у голові, а вона сивіє чи лисіє з плином часу. Що люблю у мій поважний вік? Люблю «збірний» образ жінок, повернення до рідного порога (ностальгія романтика), лагідну осінь, мого kota Білика, застілля з друзями, післяобідній сон, футбол (по телевізору), ранкову каву з проклятою цигаркою, блаженне ліни्वство (та воно рідкісне!), карколомні

поліцейські романи (хіба від літератури втечеш?) – словом, усе гарне, що голубить душу і коли без тривожного трепету можу сказати словами улюбленого поета: «Благословен хай буду я, що живу і що іду до смерті» (Єсенін).

М.Т.: Файний Пане Ювіляре, дякую Вам за дружню розмову, за те, що ви редагували декілька з моїх збірок прози, за те, що «били» по голові макогоном, коли треба було, і вивели мене в люди, і бажаю Вам «Многая і благая літ» (ось бачите, не забув!).

* * *

Євсебій Фрасинюк
МИХАЙЛО МИХАЙЛЮК –

ВЕЛЬМИПОВАЖНИЙ СІМДЕСЯТИП'ЯТИРІЧНИК

// Український вісник. – 2015. – Вересень. – № 17 – 18. – С. 8 – 9.

*Тихо розбрелися коні по узліссі,
А земля, а тиша, ніби дивоцвіт.
Коні, сиві коні, від зорі червоні,
Не тривожте спокій, батько спить.
(Павло Дворський,
«Батькова криниця»)*

Одне із мудрих прадавніх учень говорить, що найкраща зброя проти суперника є саме його зброя, принаймні, початкові шанси однакові.

Михайло Михайлюк – мені не суперник, а навпаки – виїмковий друг, але не можу проминути так, «не кинувши виклик», мимо такої світлої ювілейної дати його життя-буття – першого жовтня – 75-ті роковини від дня народження, бо шаную його яко людину, по-перше, яко письменника, журналіста, редактора, видавця – не в останній мірі. Тому що таку спробу вважаю «вторгненням» та «боєм» в Михайловому особистому просторі – а це не легкий «поєдинок», – то вибираю його зброю – літературну творчість.

Писати про Михайла Михайлюка – це нелегке **«Інтермеццо»**, не просто перебігти **«Біле-пребіле поле»**, нібито все ти покмітив і гордо шепчеш собі: **«Не вір крику нічного птаха»**, а це означає наблизитись і перейти сміливо і без вагань **«Міст без поруччя»**, відповідно і відповідально сказати **«Слово про слово»**, освіжити духовну жагу водою, де **«Криниця під каменем»**, довідатись про всі **«Буковинські трафунки»**, збагнути суть, яку відіграє в житті **«Синій смуток фіордів»**, протлумачити правильно явний внесок в розмаї нашої культури занотованих подій в його **«Публі-**

цистиці», вдарити здорово у **«Заглухлий дзвін»**, щоб аж **«Білик-кіт упав з воріт»** і, нарешті, уважно переглянути альманах **«Обрії»**, зібрати плоди, принесені місяцем **«Серпень»**, щоб надіятись, що і далше будуть цвісти **«Наші весни»**, а редактор буде надалі редагувати, упорядковувати і заохочувати смільчаків до пера.

Із цього багатого «арсеналу» найбільш підходящою шпагою вважаю **«Міст без поруччя»**, бо це частково і монографія рідної землі, і значною мірою автобіографія, а мова, рясно забарвлена та приправлена буковинськими цвіто-словами та аромато-висловами, просто спонукають до ризику.

Якою дорогою рушив Михайло Михайлюк/Дорунда із стольного міста Серету, кварталу Руснаків (українців), син Ілька-мулера та Ілени-газдині?

Спершу полюбив читання і скоро поринув усім духом своїм, усією душею і всіма силами своїми у світ казок, героїчних подвигів історичних постатей, непоборних кавалерів честі, правди, добра, а потім – у мікросвіт «бездонного» людського єства. Скоро запримітив, що **«...в казці одна з трьох доріг веде до прекрасної царівни-полонянки чи до поставленої мети, а на двох на сміливця чекають інші випробування. Вибір залежить від сміливості і цілі»** (с. 203). Але життя підказало, що й царівна-полонянка/Ванда – одне із найкомплексніших випробувань.

Сміливості мав запаси із отчого дому та багатьох своїх односельчан, а ціль була твердою і чіткою: вишколиться і повернеться до своїх, і стане своїм. Але велике місто, з його незліченними світловказами, розсіяло оту єдину ціль, створюючи цілий спектр нових, надто вабних цілей. І Михайло Дорунда почав сумніватись щодо цілі, навіть подумав, що **«він не мав її, чи вона була надто мінливою – спалахне й погасне, визирне на мить і зникне. Як і іншим разом, сподівався, що найкращий вибір виникне в останній момент від якогось внутрішнього поштовху, наче спрацює механізм уповільненої дії. Тоді, не оглядаючись, піде своєю дорогою, хоч би на початку вірячи в неї»** (с. 203).

Подібні сумніви почали йому боліти і з часом стали нестерпними внутрішніми голосами, а **«Голоси карали, але біль поступово ставав терпним, навіть солодким, бо він був заслужений, позбавляв Михайла уламків вигаданого скарбу, який полягав у чомусь зовсім іншому – в корінні, що в'язало його з рідною землею, ділами його батьків та предків. Голоси нагадували, що мусить перебороти себе і жити, чесно заплативши за все»** (с. 212).

І переборював себе Михайло Михайлюк/Дорунда, і жив, і чесно платив за все, бо в отчім домі, від батьків і від газдів рідної землі, навчився захи-

щати і звільняти «приречених коней». (Недостатньо обдумане згуртування власних господарств у колективну/колгоспну форму господарювання призвело до непоправних втрат в традиційному сільському ареалі. Окрім багатьох людей, жертвами стали, по-перше, коні – основна робоча сила господаря-землероба. Знищенням коней – знищилось власне, самостійне господарство).

Михайло любив коні, і любить їх і досі, деś там в таємних глибинах його єства вони пасуться, вибрикують, запряжені до фіри чи брички або напружені в плузі, бо з дитинства відчував, що кінь – це символ енергії й сили, вірності й відданості в праці, надійного помічника хліборобів, воїнів, навіть богів.

Українці, мабуть, й інші народи, вважають коня і працьовитим, і войовничим, і творчим духом; у своїй працездатності кінь любить бути незалежним, тобто виконувати приємну йому роботу, тому став ознакою чесної і працьовитої людини із власним характером. За вірність, працьовитість і витривалість кінь нагороджений причетністю до таїн світу!

У народній мудрості вираз «осідлати коня» означає досягти цілі, здобути кращу долю.

Михайло осідлав коня – Пегаса і завоював красуню – Музу, що принесла йому в посаг золоту скриню вищезазначених книг. Дорога була йому нелегкою, бо обов'язковим був перехід через високий та вузький «міст без поруччя», по якому тільки отой крилатий кінь несе, та не будь-кого, а тільки смільчаків, борців-кавалерів, упертих захисників правди, вірних та надійних друзів. І Михайло відповів гідно сподіванням свого супутника!..

Але чи задоволений Михайло Дорунда навіть і таким трофеєм? **«Деś у глибині свідомості жевріла думка, що він іще не залишив за собою достатньо добрих слідів – добрих і зримих»** (с. 211).

Творча людина ніколи не задоволена створеним. Шедевр її творчості завжди слідує. Для цього така людина постійно переборює себе, а це Михайлові завжди вдавалося, не гучно і не з причини когось. Він просто і мудро **«ішов і бачив, що світ не змінився. Можливо, змінився він, Михайло Дорунда, але світ цього не знав»**. (с. 213)

Подібно ступає Михайло і сьогодні, і мудро збирає свій табун із 75-ти коней, щоб разом з рідними та друзями осідлати їх та завести у святочний буковинський трафунок.

Добрий друже! Бережи, як світло очей, оцей твій часо-табун, збагачуй його хоч до сотки і хорони кожного часо-коня зокрема, бо «мудраки» та

«смики» не вимерли, вбивають і сьогодні коней та зухвало приспівують їхню улюблену пісню – «рох-свин»!

Якщо вірити в перевтілення, то я впевнений, що в попередньому житті, ти був кентавром, принаймні, як звісний Кірон – якого греки вважали мудрим, а боги довіряли йому своїх дітей на добру науку.

У грецькій міфології кентаври символізують боротьбу між добром і злом, між стриманістю і надмірністю, між помстою і прощенням, між вірою і зневірою, між божеством і твариною.

У будучім перевтіленні я бачу тебе чистокровним представником твоєї (і моєї!) улюбленої істоти, і тому дарую тобі, шановний Михайле, зображення оцих божественних сотворінь. Вибирай взірець!...

Вельмишановний ювіляре, якщо приземлитись, то щиро обнімаю і кажу від душі:

*Будь багатий, як земля
І здоровий, як вода!
Випий чарку аж до дна,
Сідай цупко на коня,
Щоб відчути це життя,
Ще многії і здоровії літа!*

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Антофійчук В. «Батава» – український журнал, що виходив у Бухаресті / Володимир Антофійчук // Наш голос. – 2017. – Січень. – Ч. 271. – С. 9 – 11; Лютий. – Ч. 272. – С. 16 – 17.
2. Антофійчук В. Витівки вуйка Ферішака, або Кілька зауваг про гумор у сучасній українській літературі Румунії / Володимир Антофійчук // Буковинський журнал. – 2011. – Ч. 2. – С. 187 – 200.
3. Антофійчук В. Він зберіг «у серці тепло рідної мови і культури» (До 110-річчя від дня народження Дениса Оніщука) / Володимир Антофійчук // Наш голос. – 2011. – Січень. – Ч. 199. – С. 18 – 20; Лютий. – Ч. 200. – С. 18 – 19.
4. Антофійчук В. «Знайти себе у тому краї, де українство в гарній згоді» (Штрихи до огляду сучасної української літератури Румунії) / Володимир Антофійчук // Буковинський журнал. – 2011. – Ч. 1. – С. 52 – 72.
5. Антофійчук В. Іван Ковач і українська поезія Румунії / Володимир Антофійчук // Наш голос. – 2016. – Серпень-вересень. – Ч. 266-267. – С. 12 – 16.
6. Антофійчук В. «Наш голос» і українська література Румунії: проблема періодизації / Володимир Антофійчук // Наш голос. – 2015. – Листопад. – Ч. 257. – С. 10 – 12; Грудень. – Ч. 258. – С. 14 – 15, 23.
7. Антофійчук В. Невідома шевченкіана Сильвестра Яричевського / Володимир Антофійчук // Наш голос. – 2017. – Березень. – Ч. 273. – С. 6 – 7.
8. Антофійчук В. Незнаний Денис Оніщук / Володимир Антофійчук // Наш голос. – 2016. – Лютий. – Ч. 260. – С. 5 – 6.
9. Антофійчук В. Повернення Дениса Оніщука / Володимир Антофійчук // Оніщук Д. На шляху життя: Автобіографічна повість. – Чернівці: Книги – XXI, 2008. – С. 3 – 14.
10. Антофійчук В. Співець рубінових небес / Володимир Антофійчук // Наш голос. – 2011. – Вересень. – Ч. 207. – С. 10 – 12.
11. Антофійчук В. Тарас Шевченко в інтерпретації Івана Кідешука / Володимир Антофійчук // Наш голос. – 2016. – Березень. – Ч. 261. – С. 7 – 9.
12. Антофійчук В. Щастя вмерти за рідний край (Штрихи до портрета Дмитра Геродота) / Володимир Антофійчук // Наш голос. – 2017. – Квітень. – Ч. 274. – С. 8 – 11; Травень. – Ч. 275. – С. 16 – 17; Травень. – Ч. 276. – С. 16 – 17.
13. Антофійчук В. «Я – грудка глини, крапля духу, цятка неба» (До 80-річчя від дня народження Степана Ткачука) / Володимир Антофійчук // Наш голос. – 2016. – Січень. – Ч. 259. – С. 5 – 7.

14. Антофійчук В. „Як за Україну йшов до бою...”: Денис Онищук у житті і письменницькій діяльності / Володимир Антофійчук // Буковинський журнал. – 2009. – № 1-2. – С. 210 – 218.
15. Арделян І. Дорога: Поезії / Іван Арделян. – Бухарест: Критеріон, 1987. – 77 с.
16. Арделян І. Осінні сні: Поезії / Іван Арделян. – Бухарест: Мустанг, 2003. – 238 с.
17. Арделян І. Тіні слів: Поезії / Іван Арделян. – Бухарест: RCR Editorial, 2014 с.
18. Байрак Я. Стривожені зорі / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Ярема Байрак. – Бухарест: RCR Print, 2007. – 204 с.
19. Балан М. На самоті: Поезії / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Марія Балан. – Бухарест: Критеріон, 1971. – 32 с.
20. Баранов В. Лист до Михайла Михайлюка від 30 липня 1994 р. / Віктор Баранов // Наш голос. – 2014. – Вересень. – Ч. 243. – С. 20 – 21.
21. Баранов В. Цвіт рідної гілки / Віктор Баранов // Київ. – 1992. – № 6. – С. 96 – 100.
22. Б. Б. Слово від упорядника / Б. Б. // Поза традиції: Антологія української модерної поезії в діаспорі. – Київ, Торонто, Едмонтон, Оттава, 1993. – С. 3 – 6.
23. Бережи і гадкуй: Збірник марамороських прислів'їв і приказок / Зібр. і упоряд. Олекса Бевка / Редактор Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2006. – 458 с.
24. Бодня М. Література на крилах літ / Михайло Бодня // Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1979. – С. 203 – 207.
25. Бойко М. Дитяча література – література серйозна / Марія Бойко // Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1979. – С. 200 – 202.
26. Бойчук Б. Михайло Михайлюк / Богдан Бойчук // Поза традиції: Антологія української модерної поезії в діаспорі. – Київ, Торонто, Едмонтон, Оттава, 1993. – С. 332 – 333.
27. Бойчук Б. Поза традиції: Антологія української модерної поезії в діаспорі / Богдан Бойчук. – Київ – Торонто – Едмонтон – Оттава, 1993. – 474 с.
28. Василик Л. Балада про творчість: Поезія Івана Негрюка / Любов Василик // Буковинський журнал. – 2004. – № 4. – С. 97 – 108.
29. Василик Л. Жанр балади в українській поезії Румунії / Любов Василик // Науковий вісник Чернівецького університету: Слов'янська філологія. – Чернівці: Рута, 1999. – С. 29 – 35.
30. Василик Л. Іван Негрюк: таїносфера непроминущості // Науковий вісник Чернівецького університету: Слов'янська філологія. – Чернівці: Рута, 2000. – Вип. 83. – С. 53 – 59.

31. Василик Л. Координати поезії Ореста Масикевича / Любов Василик // Традиція і новаторство у світовій літературі: Збірник. – Чернівці: Рута, 2000. – С. 9 – 14.
32. Василик Л. Не лише на Україні хворі Україною: Розмова з українським письменником з Румунії Корнелієм Регушем / Любов Василик // Буковинське віче. – 1998. – № 14. – С. 7.
33. Василик Л. Орест Масикевич. Життя і творчість: Навч. посібник / Любов Василик. – Чернівці: Рута, 2004. – 128 с.
34. Василик Л. Переосмислення біблійних ідей у поезії Ореста Масикевича / Любов Василик // Біблія і культура. – Вип. 2. – Чернівці: Рута, 2000. – С. 74 – 76.
35. Василик Л. Українська поезія в Румунії / Любов Василик // Наш голос. – 1999. – Ч. 43. – С. 14.
36. Василик Л. Українська поезія Румунії другої половини ХХ століття / Любов Василик // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців: Літературознавство. – Чернівці: Рута, 2004. – Кн. 2. – С. 215 – 219.
37. Василик Л. Українська поезія Румунії в контексті материкового шістдесятництва // Буковинський журнал. – 2000. – № 1-2. – С. 173 – 179.
38. Василик Л. Є. Українська поезія Румунії другої половини ХХ ст. (тематично-жанрові та стильові особливості): Дис. ... канд. філол. наук / Василик Любов Євгенівна. – Чернівці, 2001. – 189 с.
39. Василик Л. Фольклорні витоки неоромантичної естетики Павла Романюка / Любов Василик // Науковий вісник Чернівецького університету: Слов'янська філологія. – Чернівці: Рута, 1999. – Вип. 81. – С. 33 – 39.
40. Василик Л. Штрихи до портрета українського письменника з Румунії: Про творчість Корнелія Регуша / Любов Василик // Українська ластівка. – 2003. – № 1-4. – С. 17 – 18.
41. Волощук М. З руїн і попелу: Вірші / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Михайло Волощук. – Бухарест: Мустанг, 1999. – 64 с.
42. Волощук М. Крок у безконечність: Поезії / Передм. Михайла Михайлюка / Михайло Волощук. – Бухарест: Критеріон, 1985. – 70 с.
43. Волощук М. На берегах надії: Вибрані поезії / Упоряд. і передм. Михайла Михайлюка / Михайло Волощук. – Бухарест: RCR Editorial, 2009. – 120 с.
44. Волощук М. Розумний папуга: Гумористичні вірші / Редактор Михайло Михайлюк / Михайло Волощук. – Бухарест: RCR Editorial, 2011. – 140 с.
45. Волощук М. Світ за рідним порогом: До 80-річчя поета / Редактор, автор передм. Михайло Михайлюк / Михайло Волощук. – Бухарест: RCR Editorial, 2013. – 176 с.
46. Голос усіх // Наш голос. – 1990. – № 1. – Липень. – С. 2.

47. Груя С. Надра: Поезії / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Стеліан Груя. – Бухарест: Критеріон, 1971. – 54 с.
48. Груя С. Нові горизонти прози / Стеліан Груя // Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1979. – С. 182 – 188.
49. Груя С. Поезія Оксани Мельничук / Стеліан Груя // Обрії / Упор. Михайло Михайлюк, Корнелій Регуш. – Бухарест: Критеріон, 1984. – С. 119 – 133.
50. Груя С. Поезія Степана Ткачука / Стеліан Груя // Обрії / Упор. Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1987. – С. 160 – 171.
51. Ґедимін Б. Примхлива муза: Гуморески, козерії, гумористичні оповідання / Богдан Ґедимін. Редактор, упорядник і автор передмови Михайло Михайлюк – Бухарест: RCR Editorial, 2011. – С. 5 – 8.
52. Данила С. Верста і зірничі наших «Обріїв» / С. Данила // Новий вік. – 1983. – 1 груд. – С. 6.
53. І. З. «Обрії» – 1988 / І. З. // Новий вік. – 1989. – 1 лют. – С. 7.
54. Із-за гори Яворова: Марамороські народні співанки, балади, історичні та вояцькі пісні, коломийки, зібрані Гаврилом Клемпушем / Редактор, упоряд. і автор передм. Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2010. – 310 с.
55. Ільницький М. М. Дмитро Павличко: Нарис творчості / М. М. Ільницький. – К.: Дніпро, 1985. – 190 с.
56. Ільницький М. Іван Драч: Нарис творчості / Микола Ільницький. – К.: Рад. письменник, 1986. – 221 с.
57. Ірод К. Вечірня молитва: Поезії / Корнелій Ірод. – Бухарест: Критеріон, 1972. – 103 с.
58. Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. – Кн. 1 / За ред. В. Г. Дончика. – К.: Либідь, 1998. – С. 9 – 33.
59. Качуровський І. Українські поети в Румунії / Ігор Качуровський // Наш голос. – 1999. – № 44. – С. 3.
60. Кідешук І. Коли і чиє буде друге «Слово про слово»? / Іван Кідешук // Наш голос. – 1990. – № 4. – С. 10.
61. Кідешук І. Лауреати премії ім. Ольги Кобилянської – 2015 / Іван Кідешук // Наш голос. – 2015. – Ч. 258 (Грудень). – С. 6 – 9.
62. Кідешук І. Літературно-культурні орієнтири / Редактор, автор передмови Михайло Михайлюк / Іван Кідешук. – Бухарест: RCR Editorial, 2015. – 350 с.
63. Кідешук І. Іван Ребошапка – видатний україніст і знавець усного й писаного слова / Іван Кідешук // Omagiu profesorului Ioan Rebușarpcă la 80 de ani. – București: RCR Editorial, 2015. – С. 41 – 47.
64. Клемпуш Г. Верховинська сопілка / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Гаврило Клемпуш. – Бухарест: RCR Editorial, 2009. – 304 с.

65. Ковалець Л. З українсько-румунських літературних теренів: Статті, рецензії, інтерв'ю, архівні документи / Лідія Ковалець. – Чернівці: Букрек, 2014. – 164 с.
66. Ковалець Л. Творчість як звільнення: роман Михайла Михайлюка «Не вір крику нічного птаха» / Лідія Ковалець // Наш голос. – 2014. – Квітень. – Ч. 237. – С. 16 – 17.
67. Ковалець Л. Чи звідав щастя Мурчик-кіт?.. (Нотатки на берегах однієї давнішої книги Михайла Михайлюка) / Лідія Ковалець // Наш голос. – 2013. – Січень. – Ч. 223. – С. 12 – 13.
68. Ковалець Л. Ідучи власною дорогою (Про роман Михайла Михайлюка «Міст без поруччя») / Лідія Ковалець // Наш голос. – 2014. – Липень. – Ч. 241. – С. 16 – 17.
69. Ковач І. В шуканнях моральної точки опори / Іван Ковач // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1989. – С. 137 – 140.
70. Ковач І. Диво: Поезії / Іван Ковач. – Бухарест: Критеріон, 1981. – 148 с.
71. Ковач І. Життя без ком: Поезії / Іван Ковач. – Бухарест: Критеріон, 1985. – 96 с.
72. Ковач І. Зав'язь: Поезії / Іван Ковач. – Бухарест: Критеріон, 1978. – 156 с.
73. Ковач І. Остаточні світанки: Поезії / Іван Ковач. – Бухарест: Критеріон, 1988. – 98 с.
74. Ковач І. Рівнодення: Поезії / Іван Ковач. – Бухарест: Критеріон, 1975. – 137 с.
75. Кожокар І. Гріх і натхнення / Ілля Кожокар. – Бухарест: Мустанг, 1996. – 115 с.
76. Кожокар І. Єретичні поезії / Ілля Кожокар. – Бухарест: Мустанг, 1999. – 145 с.
77. Коренюк Д. Весело і гірко: Віршовані гуморески по-гуцульськи / Редактор Михайло Михайлюк / Дмитро Коренюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2008. – 96 с.
78. Корсюк М. Ворота: Поезії / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Микола Корсюк. – Бухарест: Критеріон, 1975. – 109 с.
79. Корсюк М. «Знаю, що не схибите дорогу...» / Микола Корсюк // Наш голос. – 1990. – Вересень. – № 3. – С. 2, 4.
80. Корсюк М. Йому – 65 / Микола Корсюк // Наш голос. – 2005. – Жовтень. – Ч. 136. – С. 6.
81. Корсюк М. Йому – 70 / Микола Корсюк // Наш голос. – 2010. – Жовтень. – Ч. 196. – С. 6 – 7.
82. Корсюк М. Ми і наші книги / Микола Корсюк // Просвіт: Антологія короткої української прози з Румунії. – Т. 1. – Бухарест: RCR Editorial, 2009. – С. 5 – 39.
83. Корсюк М. Михайло Михайлюк // Просвіт: Антологія короткої української прози з Румунії. – У 2 т. – Т. 2. – Бухарест: RCR Editorial, 2009. – С. 5 – 8.
84. Корсюк М. Монолог дерева: Поезії / Редактор Михайло Михайлюк / Микола Корсюк. – Бухарест: Критеріон, 1980. – 116 с.

85. Корсюк М. Нащадки сонця: Поезії / Відп. редактор Михайло Михайлюк / Микола Корсюк. – Бухарест: Критеріон, 1972. – 86 с.
86. Корсюк М. Ні Бог, ні люди... / Відп. редактор Михайло Михайлюк / Микола Корсюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2008. – 264 с.
87. Корсюк М. Роздоріжжя: Оповідання / Відп. редактор Михайло Михайлюк / Микола Корсюк. – Бухарест: Критеріон, 1973. – 96 с.
88. Корсюк М. Сюжет для новели / Відп. редактор Михайло Михайлюк / Микола Корсюк. – Бухарест: Критеріон, 1977. – 254 с.
89. Кушнірик І. Українське слово в Румунії / Іван Кушнірик // Жовтень. – 1989. – № 7. – С. 121 – 123.
90. Ласло-Куцюк М. «Березовість» поета / Магдаліна Ласло-Куцюк // Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1979. – С. 189 – 192.
91. Ласло-Куцюк М. Віддзеркалення вогню / Магдаліна Ласло-Куцюк // Обрії / Упор. Михайло Михайлюк, Корнелій Регуш. – Бухарест: Критеріон, 1984. – С. 109 – 118.
92. Ласло-Куцюк М. Засади поетики / Магдаліна Ласло-Куцюк. – Бухарест: Критеріон, 1983. – С. 270 – 278.
93. Ласло-Куцюк М. Дійсність у новелі / Магдалена Ласло-Куцюк // Рад. літературознавство. – 1988. – № 11. – С. 18 – 25.
94. Ласло-Куцюк М. Ключ до белетристики / Редактор Михайло Михайлюк / Магдаліна Ласло-Куцюк. – Бухарест: Мустанг, 2000. – 292 с.
95. Ласло-Куцюк М. На шляху до досконалості / Магдаліна Ласло-Куцюк // Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1982. – С. 129 – 138.
96. Ласло-Куцюк М. Сонети і ронделі Ореста Масикевича / Магдаліна Ласло-Куцюк // Обрії / Упор. Михайло Михайлюк, Євген Мигайчук. – Бухарест: Критеріон, 1983. – С. 153 – 165.
97. Ласло-Куцюк М. «Сходи» Юрія Павліша // Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 154 – 161.
98. Ласло-Куцюк М. Тайна сміху / Магдаліна Ласло-Куцюк // Обрії / Упор. Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1985. – С. 136 – 146.
99. Ласло-Куцюк М. Текст і нтертекст в художній творчості Івана Франка / Магдалена Ласло-Куцюк / Редактор Михайло Михайлюк. – Бухарест: Мустанг, 2005. – 258 с.
100. Лемний І. Абстракція і символ у мистецтві / Ігор Лемний // Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1982. – С. 119 – 128.

101. Лемний І. Будова літературного твору / Ігор Лемний // Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 148 – 153.
102. Лемний І. Істина протоколярна, химерна і суттєва / Ігор Лемний // Обрії / Упор. Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1985. – С. 116 – 126.
103. Лемний І. Критика і етика / Ігор Лемний // Обрії. – Упорядник Михайло Михайлюк. Бухарест: Критеріон, 1986. – С. 128 – 136.
104. Лемний І. Пропервні в нових шатах / Ігор Лемний // Обрії / Упор. Микола Корсюк, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1988. – С. 172 – 176.
105. Лемний І. Професія як персонаж роману / Ігор Лемний // Обрії / Упор. Михайло Михайлюк, Євген Мигайчук. – Бухарест: Критеріон, 1983. – С. 146.
106. Лемний І. Роздуми / Ігор Лемний Обрії / Упор. Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1987. – С. 186 – 194.
107. Лемний І. Чому поезія? / Ігор Лемний // Обрії / Упор. Михайло Михайлюк, Корнелій Регуш. – Бухарест: Критеріон, 1984. – С. 102 – 108.
108. Ліричні струни / Вст. слово Євген Мигайчук. – Бухарест: Літературне видавництво, 1968. – 302 с.
109. Мазілу Д. Х. Від поезії до прози / Дан Хорія Мазілу // Обрії. – Упорядники Михайло Михайлюк, Євген Мигайчук. Бухарест: Критеріон, 1982. – С. 139 – 144.
110. Майданюк М. Негостинські спогади / Редактор, автор передм. Михайло Михайлюк / Микола Майданюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2015. – 200 с.
111. Мала антологія сучасної української поезії Румунії (Ткачук Степан, Михайлюк Михайло, Ковач Іван, Корсюк Микола, Романюк Павло, Негрюк Іван). Антологію уклали Негрюк Іван // Дзвін. – 1997. – № 8. – С. 79 – 91.
112. Масикевич О. Буреквіти: Лірика / Орест Масикевич. – Бухарест: Критеріон, 1979. – 92 с.
113. Масикевич О. Ключ-зілля: Поезії / Орест Масикевич. – Бухарест: Критеріон, 1983. – 326 с.
114. Масикевич О. На місячних перехрестях: Лірика / Орест Масикевич. – Бухарест: Критеріон, 1971. – 150 с.
115. Мельничук О. Вічність: Поезії Оксана Мельничук. – Бухарест: Критеріон, 1981. – 54 с.
116. Мельничук О. Октави серця: Поезії / Оксана Мельничук. – Бухарест: Критеріон, 1985. – 92 с.
117. Мельничук О. Осіннє різноцвіття: Поезії / Оксана Мельничук. – Бухарест: Критеріон, 1979. – 133 с.
118. Мельничук О. Памяті Івана Федька / Оксана Мельничук // Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 130 – 131.

119. Мельничук О. Поет про поета / Оксана Мельничук // Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 173 – 176.
120. Мигайчук Є. Вступне слово / Євген Мигайчук // Ліричні струни. – Бухарест: Літературне видавництво, 1968. – С. 5 – 9.
121. Мигайчук Є. Вступне слово / Євген Мигайчук // Серпень: Збірка художніх творів та критичних статей. – Бухарест: Літературне видавництво, 1964. – С. 5 – 6.
122. Мигайчук Є. «Монолог дерева» – роздум про людину / Євген Мигайчук // Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 177 – 182.
123. Мигайчук Є. Слово про «Інтермеццо» / Євген Мигайчук // Михайлюк Михайло. Інтермеццо: Поезії. – Бухарест: Критеріон, 1971. – С. 7 – 11.
124. Михайлюк М. Бідність багатой колись літератури / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2006. – Лютий. – Ч. 140. – С. 3 – 4.
125. Михайлюк М. Біле-пребіле поле: Новели та оповідання / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1974. – 182 с.
126. Михайлюк М. Біля джерел нашої літератури / Михайло Михайлюк // Обрії / Упор. Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1985. – С. 147 – 152.
127. Михайлюк М. Біля чистих джерел / Михайло Михайлюк // Ой ковала зозулечка: Збірник народних співанок / Зібр. і упоряд. Мирослава Шандро. – Бухарест: Критеріон, 1974. – С. 5 – 14.
128. Михайлюк М. «В душі є ангел і тьма». Якби воно так! «Посередник», але посередній / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2000. – Ч. 57-58. – С. 18.
129. Михайлюк М. Великдень мого дитинства / Михайло Михайлюк // Український вісник. – 2014. – № 7-8 (Квітень). – С. 7.
130. Михайлюк М. Від «Криниці моїх очей» до «Неспокою весни» / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 1991. – № 1 (5). – С. 4.
131. Михайлюк М. Від «Нового віку» до «Вільного слова» / Михайло Михайлюк // Український вісник. – 2014. – Грудень. – № 23-24. – С. 5.
132. Михайлюк М. Вступне слово / Михайло Михайлюк // Наші весни: Збірник прози. – Бухарест: Критеріон, 1972. – С. 5 – 7.
133. Михайлюк М. «В червонім пульсі совісті і правди» / Михайло Михайлюк // Волощук М. Крок у безконечність / Михайло Волощук. – Бухарест: Критеріон, 1985. – С. 5 – 8.
134. Михайлюк М. Газетярські штрихи: Публіцистика / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2015. – 508 с.
135. Михайлюк М. Галина Тарасюк / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2015. – Лютий. – Ч. 248. – С. 8.

136. Михайлюк М. Гуморист широкої культури / Михайло Михайлюк // Ґедимін Б. Примхлива муза: Гуморески, козерії, гумористичні оповідання / Богдан Ґедимін. – Бухарест: RCR Editorial, 2011. – С. 5 – 8.
137. Михайлюк М. «Даруй мені вершину гір, ще не довершений мій світе» / Михайло Михайлюк // Павліш Ю. Роси слів: Вибрані поезії / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Юрій Павліш. – Бухарест: RCR Editorial, 2008. – С. 5 – 9.
138. Михайлюк М. Дзвонар: Поезії / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Мустанг, 1999. – 84 с.
139. Михайлюк М. До історії нашої літератури / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2006. – Червень. – Ч. 144. – С. 9.
140. Михайлюк М. Додатки до «Слова про слово» (I) / Михайло Михайлюк // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1986. – С. 137 – 151.
141. Михайлюк М. Додатки до «Слова про слово» (II) / Михайло Михайлюк // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1987. – С. 172 – 185.
142. Михайлюк М. Додатки до «Слова про слово» (III) / Михайло Михайлюк // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1988. – С. 160 – 165.
143. Михайлюк М. Додатки до «Слова про слово» (IV) / Михайло Михайлюк // Обрії / Упор. Михайло Михайлюк, Микола Корсюк. – Бухарест: Критеріон, 1989. – С. 141 – 149.
144. Михайлюк М. Доля наших книг / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2005. – Квітень. – Ч. 130. – С. 24.
145. Михайлюк М. Душевні і духовні орієнтири Івана Кідещука / Михайло Михайлюк // Кідещук І. Літературно-культурні орієнтири / Редактор, автор передмови Михайло Михайлюк / Іван Кідещук. – Бухарест: RCR Editorial, 2015. – С. 5 – 8.
146. Михайлюк М. Забуття незабутніх / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2014. – Ч. 240. – Червень. – С. 15.
147. Михайлюк М. Заглухий дзвін: Трафунки, шкіци, згадки / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2014. – 336 с.
148. Михайлюк М. Задавніні буковинські трафунки / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2015. – Ч. 250 (Квітень). – С. 27.
149. Михайлюк М. З веселої трайсти / Михайло Михайлюк / Трайста М. Не вір очам своїм: Гуморески / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Михайло Трайста. – Бухарест: RCR Editorial, 2009. – С. 5 – 8.
150. Михайлюк М. З глибин рідного кореня / Михайло Михайлюк // Фрасенюк Є. Живу рідним словом: Літературні есе, публіцистика / Редактор і автор

- передм. Михайло Михайлюк / Євсебій Фрасинюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2014. – С. 5 – 8.
151. Михайлюк М. Іван Непогода (Серединчук) / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2014. – Вересень. – Ч. 243. – С. 30.
152. Михайлюк М. Іван Шмуляк – збирач народної пісні / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2003. – Квітень. – Ч. 106. – С. 26.
153. Михайлюк М. Ілля Кожокар / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2005. – Вересень. – Ч. 135. – С. 8.
154. Михайлюк М. Інтермеццо: Поезії / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1971. – 58 с.
155. Михайлюк М. Київські спогади / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2015. – Ч. 253 (Липень). – С. 30.
156. Михайлюк М. Криниця під каменем: Буковинські трафунки / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2008. – 184 с.
157. Михайлюк М. Куди грядеш, книго? / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2011. – Грудень. – Ч. 210. – С. 20 – 21.
158. Михайлюк М. Лист до Галини Тарасюк. Без зазначення дати / Михайло Михайлюк // Особистий архів Галини Тарасюк.
159. Михайлюк М. Лист до Галини Тарасюк від 24 березня 1990 р. / Михайло Михайлюк // Особистий архів Галини Тарасюк.
160. Михайлюк М. Мала проза Івана Франка / Михайло Михайлюк // Іван Франко. До світла: Проза. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 5 – 14.
161. Михайлюк М. Маски поета / Михайло Михайлюк // Обрії / Упор. Михайло Михайлюк, Євген Мигайчук. – Бухарест: Критеріон, 1983. – С. 166 – 177.
162. Михайлюк М. Микола Бучко / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2017. – Липень. – Ч. 277. – С. 7.
163. Михайлюк М. Міст без поруччя: Роман / Михайло Михайлюк. – Букурешти: Критеріон, 1988. – 214 с.
164. Михайлюк М. Набутки Миколи Майданюка // Майданюк М. Негостинські спогади / Редактор, автор передм. Михайло Михайлюк / Микола Майданюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2015. – С. 5 – 9.
165. Михайлюк М. На добру згадку / Михайло Михайлюк // Юрій Федькович. На день добрий. – Бухарест: Критеріон, 1980. – С. 5 – 12.
166. Михайлюк М. Наша слава, совість і правда / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2004. – Березень. – Ч. 117. – С. 18 – 19.
167. Михайлюк М. Незлим тихим словом / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2013. – Серпень. – Ч. 230. – С. 18 – 19.

168. Михайлюк М. Непоправна втрата / Михайло Михайлюк // Регуш К. Місяць в ліхтарі / Упоряд., ред., автор післямови Михайло Михайлюк / Корнелій Регуш. – Бухарест: RCR Editorial, 2014. – С. 478 – 481.
169. Михайлюк М. Несподівана зустріч у Чернівцях / Михайло Михайлюк // Український вісник. – 2016. – № 11-14 (Червень – Липень). – С. 9.
170. Михайлюк М. Образ Прометея у світовій літературі і в поемі Шевченка «Кавказ» / Михайло Михайлюк // Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 166 – 172.
171. Михайлюк М. «Ой багата Гуцулія красними піснями» / Михайло Михайлюк // Ой багата Гуцулія: Збірник народних співанок / Зібр. і упоряд. Юрій Чига. – Бухарест: Мустанг, 2003. – С. 5 – 7.
172. Михайлюк М. Павло Шовкалюк / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2014. – Березень. – Ч. 237. – С. 40.
173. Михайлюк М. Пам'яті Івана Негрюка // Наш голос. – 2002. – Ч. 95-96. – С. 19.
174. Михайлюк М. Перший збірник банатських українських народних пісень / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2001. – Ч. 69-70. – С. 11.
175. Михайлюк М. Писана тайстра, або Очам своїм не вір / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2010. – Червень. – Ч. 192. – С. 30 – 31.
176. Михайлюк М. Під лагідними зорями / Михайло Михайлюк // Байрак Я. Стривожені зорі / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Ярема Байрак. – Бухарест: RCR Print, 2007. – С. 5 – 7.
177. Михайлюк М. Приглушена сопілка / Михайло Михайлюк // Клемпуш Г. Верховинська сопілка / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Гаврило Клемпуш. – Бухарест: RCR Editorial, 2009. – С. 5 – 8.
178. Михайлюк М. Причинок до «кардіограми» нашої літератури / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2004. – Жовтень. – Ч. 122-123. – С. 10 – 11.
179. Михайлюк М. Приятельська послуга чи інтелектуальний діалог? / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2003. – Травень. – Ч. 107-108. – С. 27.
180. Михайлюк М. Повернення (I) / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2005. – Січень. – Ч. 127-128. – С. 28.
181. Михайлюк М. «Поети родяться так рідко...» // Наш голос. – 1997. – Ч. 23-24-25. – С. 6.
182. Михайлюк М. Про дебюти і не тільки / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2002. – Ч. 93-94. – С. 19.
183. Михайлюк М. Романи Михайла Небиляка / Михайло Михайлюк // Обрії / Упор. Михайло Михайлюк, Корнелій Регуш. – Бухарест: Критеріон, 1984. – С. 134 – 143.

184. Михайлюк М. Синій смуток фіордів: Оповідання, новели, трафунки / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2010. – 166 с.
185. Михайлюк М. Словесний п'єдестал побратимам по перу / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2001. – Ч. 69-70. – С. 11.
186. Михайлюк М. Слово про слово: Думки про українську поезію з Румунії / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1983. – 190 с.
187. Михайлюк М. 45 років з українським пером: Публіцистика / Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2009. – 344 с.
188. Михайлюк М. «Та перехрестя здолати не міг» / Михайло Михайлюк // Шовкалюк П. Перехрестя: Поезії / Редактор, автор передм. Михайло Михайлюк / Павло Шовкалюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2008. – С. 5 – 7.
189. Михайлюк М. Творче саморозкриття // Ребошапка Т. Крила мовчання / Відп. редактор Микола Корсюк, автор передм. Михайло Михайлюк / Теофіль Ребошапка. – Бухарест: Критеріон, 1986. – С. 5 – 7.
190. Михайлюк М. Титан духа: Поезії / Михайло Михайлюк // Іван Франко. – Бухарест: Критеріон, 1975. – С. 5 – 15.
191. Михайлюк М. Українська утопія / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2002. – Листопад-грудень. – Ч. 101-102. – С. 10.
192. Михайлюк М. Чому «3 руїн і попелу»? / Михайло Михайлюк // Волощук М. 3 руїн і попелу: Вірші / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Михайло Волощук. – Бухарест: Мустанг, 1999. – С. 5 – 6 с.
193. Михайлюк М. Шабля і слово / Михайло Михайлюк // Скільки світу – стільки й дива: Прислів'я і приказки задунайських українців / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Збір. і впоряд. Віргілій Ріцько. – Бухарест: RCR Editorial, 2008. – С. 5 – 8.
194. Михайлюк М. Шевченко і ми / Михайло Михайлюк // Шевченко Т. Кобзар / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Тарас Шевченко. – Бухарест: RCR-Print, 2007. – С. 5 – 9.
195. Михайлюк М. Штрихи до біографії: комп'ютерний текст. Зберігається в авторі цього видання.
196. Михайлюк М. Штрихи до історії нашої літератури: Оксана Мельничук у ролі літературного критика, або (Не)розгадана загадка / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2006. – Січень. – Ч. 139. – С. 10 – 11.
197. Михайлюк М. Щасливий збіг / Михайло Михайлюк // Із-за гори Яворова: Марамороські народні співанки, балади, історичні та вояцькі пісні, коломийки, зібрані Гаврилом Клемпушем / Редактор, упоряд. і автор передм. Михайло Михайлюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2010. – С. 5 – 8.

198. Михайлюк М. Щедре повноліття / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2014. – Січень. – Ч. 235. – С. 14 – 15.
199. Михайлюк М. «Я вірю, що Україна як держава буде» / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2003. – Липень-серпень. – Ч. 109-110. – С. 12.
200. Моренець В. П. Борис Олійник: Нарис творчості / В. П. Моренець. – К.: Дніпро, 1987. – 187 с.
201. «Нас чверть мільйона» // Україна. – 1990. – № 47. – Листопад. – С. 7 – 8.
202. Наші весни: Збірник прози / Вст. слово, відп. редактор Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1972. – 246 с.
203. Небиляк М. Любов до ближнього: Роман / Відп. редактор Михайло Михайлюк / Михайло Небиляк. – Бухарест: Критеріон, 1978. – 288 с.
204. Негрюк І. Балади і екстази: Поезії / Іван Негрюк. – Букурешти: Критеріон, 1989. – 87 с.
205. Негрюк І. Золотий браслет слова: Поезії / Іван Негрюк. – Бухарест: Критеріон, 1986. – 119 с.
206. Негрюк І. Металеві квіти: Поезії / Іван Негрюк. – Бухарест: Критеріон, 1983. – 91 с.
207. Негрюк І. Таїносфера: Поезії / Іван Негрюк. – Бухарест: Критеріон, 1994. – 99 с.
208. Негрюк І. Штрихи до історії української літератури в Румунії. Альманах «Обрії» (1979 – 1989 рр.). Поезія: Дипломна робота. – Чернівці, 1997. – 66 с. (Машинопис).
209. Ненештян М. Таємниця безмовних глибин / Марія Ненештян // Обрії / Упор. Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1987. – С. 195 – 198.
210. Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1979. – 232 с.
211. Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – 240 с.
212. Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1982. – 200 с.
213. Обрії / Упор. Михайло Михайлюк, Євген Мигайчук. – Бухарест: Критеріон, 1983. – 256 с.
214. Обрії / Упор. Михайло Михайлюк, Корнелій Регуш. – Бухарест: Критеріон, 1984. – 208 с.
215. Обрії / Упор. Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1985. – 236 с.
216. Обрії / Упор. Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1986. – 212 с.
217. Обрії / Упор. Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1987. – 272 с.

218. Обрії / Упор. Микола Корсюк, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1988. – 238 с.
219. Обрії / Упор. Михайло Михайлюк, Микола Корсюк. – Бухарест: Критеріон, 1989. – 232 с.
220. Ой багата Гуцулія: Збірник народних співанок / Зібр. і упоряд. Юрій Чига. – Бухарест: Мустанг, 2003. – 548 с.
221. Ой ковала зозулечка: Збірник народних співанок / Зібр. і упоряд. Мирослава Шандро. – Бухарест: Критеріон, 1974. – 238 с.
222. Онужик І. Дерево як архетип міфопоетичного мислення у Миколи Корсюка / Іван Онужик // Обрії / Упор. Михайло Михайлюк, Євген Мигайчук. – Бухарест: Критеріон, 1983. – С. 178 – 185.
223. Павліш Ю. Роси слів: Вибрані поезії / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Юрій Павліш. – Бухарест: RCR Editorial, 2008. – 132 с.
224. Про землю і хліб: Збірник художніх репортажів / Упоряд., відп. редактор Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1972. – 158 с.
225. Ракоча Ю. Дорожок літ: Поезії / Редактор Михайло Михайлюк / Юрій Ракоча. – Бухарест: Мустанг, 2005. – 94 с.
226. Ребошапка І. Відраді поступування зачинателя українського шкільництва в Румунії: До 20-х роковин від дня смерті Костянтина Драпаки (28.V.1900 – 28.VIII.1987) / Іван Ребошапка // Наш голос. – 2007. – Серпень-вересень. – Ч. 158-159. – С. 14.
227. Ребошапка І. Всесвіт усного і писаного слова: У 2 кн. – Кн. 1: Фольклористичні розвідки, статті, рецензії, персоналії / Іван Ребошапка. – Бухарест: RCR Editorial, 2010. – 388 с.; Кн. 2: Літературознавчі розвідки, статті, інтерв'ю, рецензії та принагідні відгуки / Іван Ребошапка. – Бухарест: RCR Editorial, 2013. – 448 с.
228. Ребошапка І. Многая літ вельмишановному ювілярові – майже акордами музики Едварда Ґріґа (До 75-річчя Михайла Михайлюка) / Іван Ребошапка // Наш голос. – 2015. – Жовтень. – № 256. – С. 5 – 6.
229. Ребошапка Т. Крила мовчання / Відп. редактор Микола Корсюк, автор передм. Михайло Михайлюк / Теофіль Ребошапка. – Бухарест: Критеріон, 1986. – 78 с.
230. Регуш К. Місяць в ліхтарі / Упоряд., ред., автор післямови Михайло Михайлюк / Корнелій Регуш. – Бухарест: RCR Editorial, 2014. – 484 с.
231. Рендюк Т. Українці в Румунії та румуни в Україні: проблеми минулого та сучасне становище / Теофіл Рендюк. – К., 2011. – 293 с.
232. Рендюк Т. Українці Румунії: національно-культурне життя та взаємовідносини з владою / Т. Г. Рендюк. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – 150 с.

233. Романюк П. Непорочність мовчання: Поезії / Відп. редактор Михайло Михайлюк / Павло Романюк. – Бухарест: Критеріон, 1978. – 110 с.
234. Романюк П. «Сходи» по шляху до роздуму і самопізнання / Павло Романюк // Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 162 – 165.
235. Серетські справи і справки // Народний голос. – 1910. – 18 трав. – С. 4 – 5.
236. Серпень: Збірка художніх творів та критичних статей / Відп. редактор, вст. слово Євген Мигайчук. – Бухарест: Літературне видавництво, 1964. – 230 с.
237. Скільки світу – стільки й дива: Прислів'я і приказки задунайських українців / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Збір. і впоряд. Віргілія Ріцько. – Бухарест: RCR Editorial, 2008. – 212 с.
238. Слово про «Обрії» // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1979. – С. 5 – 7.
239. «Там голос твій ніколи не лукавив...» // Літературна Україна. – 1990. – 19 лип. – С. 7.
240. Тарасюк Г. Письменник і людина першої величини / Галина Тарасюк // Рукопис. – 8 с. Знаходиться в автора цього видання.
241. Ткачук С. Вагомість істини в поезії Івана Ковача / Степан Ткачук // Новий вік. – 1986. – 1 груд. – С. 8.
242. Ткачук С. «Вечірня молитва» Корнелія Ірода / Степан Ткачук // Обрії / Упор. Микола Корсюк, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1988. – С. 166 – 171.
243. Ткачук С. Михайло Михайлюк / Степан Ткачук // Обрії. – Бухарест: Критеріон, 1979. – С. 141 – 143.
244. Ткачук С. Наврочені роки: Поезії / Степан Ткачук. – Бухарест: Критеріон, 1973. – 149 с.
245. Ткачук С. Обірваний політ / Степан Ткачук // Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1981. – С. 130 – 131.
246. Ткачук С. Пару слів про «Слово про слово» М. Михайлюка / Степан Ткачук // Обрії / Упор. Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1985. – С. 127 – 135.
247. Трайста М. Г. «Заглухлий дзвін» Михайла Михайлюка / Михайло Гафія Трайста // Наш голос. – 2014. – Серпень. – Ч. 242. – С. 22 – 23.
248. Трайста М. Михайло Михайлюк – невиліковний романтик (до 75-річчя письменника, літературного критика, журналіста) // Наш голос. – 2015. – Жовтень. – Ч. 256. – С. 10 – 11, 21.
249. Трайста М. Не вір очам своїм: Гуморески / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Михайло Трайста. – Бухарест: RCR Editorial, 2009. – 194 с.
250. Федько І. Сюжет для роздумів / Іван Федько // Обрії / Упор. Євген Мигайчук, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1979. – С. 196 – 199.

251. Фрасенюк Є. Живу рідним словом: Літературні есе, публіцистика / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Євсебій Фрасинюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2014. – 388 с.
252. Черешеньки білим цвітуть: Збірник народних пісень із Мараморощини / Зібр. і впоряд. Олекса Бевка / Відп. редактори Микола Корсюк, Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 2002. – 194 с.
253. Шевченко Т. Кобзар / Редактор і автор передм. Михайло Михайлюк / Тарас Шевченко. – Бухарест: RCR-Print, 2007. – 424 с.
254. Шовкалюк П. Перехрестя: Поезії / Редактор, автор передм. Михайло Михайлюк / Павло Шовкалюк. – Бухарест: RCR Editorial, 2008. – 60 с.
255. Яричевський С. Вставай, Україно. Наша славна Україно!. Хор січової ватаги / Сильвестр Яричевський // Молодий Буковинець. – 1996. – 19 січ. – С. 5.
256. Яричевський С. Руська бурса в Сереті / Сильвестр Яричевський // Наша школа: Науково-педагогічний журнал. – 1911. – Кн. IV. – С. 12 – 16.
257. Яричевський С. Українці в німецькій гімназії у Сереті70 / Сильвестр Яричевський // Наша школа: Науково-педагогічний журнал. – 1911. – Кн. I. – С. 19 – 22.
258. Яричевський С. Чуйно! Січи! / Сильвестр Яричевський // Буковина. – 1909. – 5 листоп. – С. 2.

Зміст

«Мій моральний і професійний обов'язок – писати про українців» (Замість вступу).....	5
ІНТРОДУКЦІЯ.....	15
Розділ 1. НА ЖИТТЄВИХ ПЕРЕВАЛАХ	23
Розділ 2. ЗА ОБРАЗОМ ЖЕ І ПОДОБОЮ...: ПОЕЗІЯ МИХАЙЛА МИХАЙЛЮКА	51
Розділ 3. МАГМА ПРОЗИ.....	75
Етюдник художника. Імпресіонізм ранньої прози.....	83
І тут на сцену виходить герой. Михайло Дорунда	89
Місто як неможливість	91
Повернення в «зарайдужений світ». Село як міфічний простір.....	95
Можливість божевілля і божевілля як можливість.....	101
Інгрід contra Сольвейґ. Жінки Михайла Дорунди	106
Прощання з міфом як зустріч із собою	108
Творчість як терапія. Замість висновків	111
Розділ 4. СИЛУЕТИ НА ТЛІ ЕПОХИ У СВІТЛІ ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ	113
Розділ 5. «...А ЖУРНАЛІСТИКА – ЦЕ ПРОФЕСІЯ».....	139
ПОСТСКРИПТУМ	163
Наукова та науково-популярна рецепція творчості.....	177
Бібліографія	243

